

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია
არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი
Georgian Academy of Sciences
Arn. Chikobava Institute of Linguistics

ბესარიონ ჯორბენაძის საზოგადოება
Besarion Jorbenadze Society

საენათმეცნიერო
ძ ი ე ბ ა ნ ი

XXXII

Linguistic
P a p e r s

თბილისი 2011 Tbilisi

UDC(უკ)81(051.2)

ს – 157

„საენათმეცნიერო ძიებანი“

XXXII წიგნი თემატურად მრავალფეროვანია. იგი განკუთვნილია ენათმეცნიერთათვის და, საერთოდ, ენის საკითხებით დაინტერესებული პირებისათვის.

მარინა ალექსიძე

შინაგანი მეტყველების ზამოსახვის საკითხისათვის

(პირდაპირი მეტყველება)

„Linguistic Papers“ volume 27 contains thematically diverse works. It is meant for linguists and in general, all persons interested in language issues.

სარედაქციო კოლეგია:

მ. ბერიძე, კ. გაბუნია, **გ. გოგოლაშვილი** (მთავარი რედაქტორი), **ლ. გოქსაძე** (ინგლისური ნაწილის რედაქტორი), ნ. დარასელია, **ც. კვანტალიანი** (სწავლული მდივანი), მ. კიკონიშვილი, რ. ლანდია, **ნ. ლოლაძე** (მთ. რედაქტორის მოადგილე), თ. ლომთაძე, ნ. ჭუმბურიძე, ნ. ჯორბენაძე

EDITORIAL BOARD:

M. Beridze, K. Gabunia, **G. Gogolashvili** (editor-in-chief), **L. Goksadze** (editor of the English part), N. Daraselia, **Ts. Kvantaliani** (scientific secretary), M. Kikonishvili, R. Landia, **N. Loladze** (deputy editor-in-chief), T. Lomtadze, N. Chumburidze, N. Jorbenadze

შინაგანი მეტყველება, რომელიც თავისი ხასიათით წარმოადგენს ფსიქიკურ მოვლენას და აზროვნების საშუალებას, მხატვრულ ნაწარმოებში მწერლის კალმის ქვეშ ახალ გამოსახვას იძენს და ლინგვისტურ მოვლენად იქცევა. ენათმეცნიერებაში „შინაგანი მეტყველება“ განსაზღვრავენ როგორც „არაწარმოქმულ, არამყდურად, მუნჯურ მეტყველებას, რომელიც მიმართულია სუბიექტისაკენ (თავის თავისაკენ); როგორც პროცესს, რომელიც საპირისპიროა „გარეგანი“ ანუ საკუთრივ მეტყველების პროცესის მიმართ“ (ახმანოვა, 1969, 386).

შინაგანი მეტყველების აგებულება, ვ. ვინოგრადოვის თანახმად, განისაზღვრება ადამიანის ფსიქიკური მდგომარეობით — მშვიდი, კონცენტრირებული, თუ პირიქით, აღზნებული, ემოციურად დაძაბულია იგი. ამის შესაბამისად აზრის დინება შეიძლება იყოს ბუნებრივი, მშვიდი და თანმიმდევრულად გადადიოდეს ერთი საგნიდან მეორეზე ან არაბუნებრივი, წყვეტილი, არათანმიმდევრული (ვინოგრადოვი, 1959, 117).

მხატვრულ ლიტერატურაში შინაგანი მეტყველებას პირობითი ხასიათი აქვს, ვინაიდან მისი ნატურალური ასახვა პრინციპულად შეუძლებელია: შინაგანი მეტყველება მიუწვდომელია დაკვირვებისა და რეგისტრაციისათვის და ეწინააღმდეგება სინამდვილის მხატვრული ასახვის კანონებს.

თ. დოსტოევსკი თავის დროზე აღნიშნავდა, რომ მწერალი ყოველთვის ინტუიტურად გამოდის შინაგანი მეტყველების თავისებურებიდან, რომელიც უნდა ითარგმნოს ადამიანურ ენაზე. ერთ-ერთ ნაწარმოებში დიდმა კლასიკოსმა ასე დაახასიათა ამ „თარგმანის“ არსი: „ცნობილია, რომ მსჯელობა ჩვენს თავში ზოგჯერ უცბად გაიფრთხილება, რაღაც შეგრძნებების სახით, ადამიანურ ენაზე, მითუმეტეს

ISSN 1987-6653

ლიტერატურულ ენაზე, გადაყვანის გარეშე. მაგრამ ჩვენ ვცდილობთ ვთარგმნოთ ჩვენი გმირის ეს შეგრძნებები და მკითხველს წარვუდგინოთ ამ შეგრძნებების თუნდაც არსი, მხოლოდ ის, რაც მათში იყო ყველაზე აუცილებელი და რაც შეესაბამებოდა სიმართლეს. იმიტომ, რომ ჩვენი შეგრძნებების უმეტესი ნაწილი, ადამიანურ ენაზე თარგმნისას, სრულიად არადაძაგერებლად მოგვეჩვენება. ამიტომ ისინი არც არასდროს არ გამოდიან საამყარაოზე, თუმცა ყველას გააჩნია“ (დოსტოევსკი, 1989, 4, 348).

მხატვრულ ლიტერატურაში ჩვენ საქმე გვაქვს არა ბუნებრივ შინაგან მეტყველებასთან, არამედ იმ წარმოდგენასთან მის შესახებ, რომელიც ჩამოუყალიბდა ამა თუ იმ მწერალს შემოქმედების პროცესში. ასეთი შინაგანი მეტყველება ეფუძნება ავტორის პირად გამოცდილებას და განისაზღვრება მისი შემოქმედებითი ფანტაზიით. ეს არის წარმოსახული შინაგანი მეტყველება, ბუნებრივი შინაგანი მეტყველების სახე, რამელიც ჩამოუყალიბდა ავტორს თვითდაკვირვებების საფუძველზე და რომელიც ხორცშესხმულია გარკვეული ენობრივი საშუალებების მეშვეობით და ნორმის შესაბამისად: „როდესაც ჩვენ მხატვრულ პროზაში ვკითხულობთ რომელიმე მოქმედი გმირის „შინაგანი მეტყველებს“ ავტორისეულ მონათხრობს, ჩვენ ვხვდებით, რომ ეს არის ნორმატიულად და რიტორიკულად დამუშავებული მასალა. ცხადია, რომ ამგვარი „შინაგანი მეტყველება“ ძალზედ შორს არის ორიგინალისაგან. იგი გაფორმებულია ენის სინტაქსისა და მორფოლოგიის თანახმად, აღჭურვილია ინტონაციის მთელი გამით და ესთეტიურად დატვირთული რიტმული ნახატი, რის გამოც იგი გასაგები და მისაწვდომი ხდება სხვა ადამიანისათვის“ (კარაულოვი, 1995, 210). აქედან გამომდინარე, ჩვენ შეგვიძლია ვილაპარაკოთ მხოლოდ „ბუნებრივი შინაგანი მეტყველების სალიტერატურო ენის საშუალებებით მხატვრულ ასახვაზე და, შესაბამისად, მხატვრულად ასახულ შინაგან მეტყველებაზე. „მოლაპარაკე ადამიანი და მისი სიტყვა რომანში არის იგივე სიტყვიერი და მხატვრული ასახვის საგანი. მოლაპარაკე ადამიანის სიტყვა რომანში არა უბრალოდ გადმოიცემა, არამედ მხატვრულად აისახება და ამასთან ერთად. აისახება ასევე სიტყვით (ავტორის სიტყვით) (ბახტინი, 1975, 145)

შინაგანი მეტყველება წარმოადგენს ლიტერატურულ ნაწარმოებში ფსიქოლოგიური ანალიზის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საშუალებას, ფსიქოლოგიური პროზის ერთ-ერთ შემადგენელ ნაწილს. ში-

ნაგანი მეტყველების ძირითადი დანიშნულება მხატვრულ ნაწარმოებში არის ადამიანის შინაგანი სამყაროს ასახვა. ასეთი შინაგანი მეტყველება გამოიყენება გმირის ფიქრებისა და განცდების პროცესის იმიტირებისათვის და ვერბალური საშუალებებით ასახავს ამ პროცესის შინაარსსა და მსვლელობას. იგი წარმოადგენს მნიშვნელოვან მხატვრულ ხერხს, რომლის საშუალებითაც ავტორს შეუძლია პირდაპირ და უშუალოდ გახსნას პერსონაჟის აზრები და გრძნობები და აჩვენოს მისი პიროვნების ისეთი თავისებურებანი, რომელიც ვერ პოულობენ ასახვას გარეგან მეტყველებაში.

თ. დოსტოევსკის შემოქმედების დახასიათებისას მ. ბახტინი წერს: „გმირი აინტერესებს დოსტოევსკის როგორც განსაკუთრებული თვალსაზრისი სამყაროზე და თავის თავზე, როგორც ადამიანის აზრობრივი და შემფასებელი პოზიცია თავისთავისა და გარშემო არსებული სინამდვილის მიმართ. დოსტოევსკისთვის მთავარია არა ის, რას წარმოადგენს მისი გმირი სამყაროში, არამედ უპირველეს ყოვლისა ის, რას წარმოადგენს სამყარო გმირისათვის და რას წარმოადგენს თვითონ ის თავისთავისათვის“ (ბახტინი, 1979, 54)

მხატვრულად ასახული პერსონაჟების შინაგანი მეტყველება ლიტერატურულ ნაწარმოებში გვევლინება როგორც გარკვეული ფორმებითა და ხერხების მეშვეობით გადმოცემული „სხვათა სიტყვა“. რუსულ ენაში ტრადიციულად გამოიყოფა სხვათა სიტყვის გადმოცემის სამი საშუალება: პირდაპირი, ირიბი და არასაკუთრივ პირდაპირი. ერთმანეთისაგან ისინი განსხვავდებიან იმით, თუ როგორ არის ორგანიზებული ავტორისეული პლანი — არსებობს ცალკე სხვათა სიტყვისგან თუ ერწყმის მას, და იმით, თუ როგორ შეეფარდება ეს პლანი ფორმალურად სხვათა სიტყვას — იმორჩილებს მას თუ არა. თუ ავტორის პლანი არსებობს სხვათა სიტყვის პლანისგან ცალკე და სინტაქსურად არ არის მასთან დაკავშირებული, ჩვენ წინაშე პირდაპირი მეტყველებაა. თუ ავტორის პლანი არსებობს სხვათა სიტყვის პლანისგან ცალკე, მაგრამ სინტაქსურად იმორჩილებს მას, საქმე გვაქვს ირიბ მეტყველებასთან. თუ კი ავტორის პლანი არ არსებობს სხვათა სიტყვის პლანის გარეშე და შერწყმულია მასთან, არის არასაკუთრივ პირდაპირი მეტყველება. შვდ.:

“Ему сегодня подарок от нее самой, — сказала Варя, — а вечером у них все решается” (И); Наконец князь встал и сказал, что ждать больше не может (И); Злоба накопала в нем все

сильнее и сильнее, и если бы теперь встретился с ним господин Лужин, он, кажется, убил бы его! (ПиИ).

ჩვენ განვიხილავთ პერსონაჟთა შინაგან მეტყველებას (თ. დოსტოევსკის რომანების — „იდიოტი“ და „დანაშაული და სასჯელი - მასალაზე“), ამიტომ მისი გამოსახვის ხერხებისა და ფორმების ტიპოლოგიის საფუძვლად დაედო პერსონაჟის სუბიექტური სამეტყველო პლანი. პერსონაჟის პლანის შემცირებისა და შესაბამისად ავტორის პლანის გაძლიერების გათვალისწინებით გამოიყოფა შინაგანი მეტყველების გამოსახვის ოთხი ძირითადი საშუალება: 1) პირდაპირი, 2) ირიბი, 3) თემატური, 4) არასაკუთრივ პირდაპირი. სტრუქტურულ-სემანტიკურ ასპექტში შინაგანი მეტყველების ასახვის დასახელებული ფორმები შეესაბამებინ გარეგანი მეტყველების გადმოცემის ფორმებს. თითოეული მათგანის საფუძველში დევს სტანდარტული მოდელი, რომელსაც გააჩნია არსებითი შინაგანი და გარეგანი ნიშნები. გარეგანი არის ის ნიშნები გარშემო კონტექსტში, რომლებიც განაპირობებენ შინაგანი მეტყველების გამოჩენას თხრობის დროს. შინაგანი ნიშნები კი ასახავენ ავტორისა და პერსონაჟის სუბიექტური სამეტყველო პლანების ურთიერთქმედების ხასიათს ტექსტში გადმოცემის პროცესში.

თ. დოსტოევსკის რომანებში შინაგანი მეტყველების ასახვის ფორმებს შორის მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია პირდაპირ მეტყველებას. მისთვის დამახასიათებელია სტრუქტურული და სემანტიკური ნაირსახეობა. შემადგენლობის მიხედვით შინაგანი მეტყველება შეიძლება იყოს ორკომპონენტიანი და ერთკომპონენტიანი.

ორკომპონენტიანი პირდაპირი შინაგანი მეტყველების შემადგენლობაში არის შემყვანი კომპონენტი (შ.კ.) და თვით პირდაპირი მეტყველება (პ.მ.). პირდაპირი მეტყველების ეს „კლასიკური“ სახეობა ყველაზე გავრცელებულია. ასეთ გამონათქვამებში შ.კ. წარმოადგენს ავტორის სიტყვებს, რომლებიც მიუთითებენ სხვათა სიტყვის თვით ფაქტზე და ასევე ახასიათებენ მეტყველების თავისებურებებს, გამონათქვამის განხორციელების ხერხს და იმ პირობებს, რომელშიც ხდება მათი რეალიზება. შეყვანის ძირითადი ფუნქცია არის მითითება მეტყველების სუბიექტზე, რომლის ნომინირება სემანტიკურად საკმარისია პირდაპირი მეტყველების შეყვანისათვის. ამასთან სხვათა სიტყვის გადმოცემის ფაქტზე მითითება ზმნისა თუ სახელის სახით ფაკულტატურია, ამიტომ შეყვანისას პრედიკატის პოზიციაში შეიძლება

აღმოჩნდეს პრაქტიკულად ნებისმიერი ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფის ზმნა.

იმის მიხედვით, თუ რომელ პოზიციას იკავებს პირდაპირი მეტყველების მიმართ შემყვანი კომპონენტი, გამოიყოფა პირდაპირი შინაგანი მეტყველების გამონათქვამების რამდენიმე სახეობა:

1) შ.კ.: „პ.მ.“ — მოდელით აგებული გამონათქვამები. პირდაპირი მეტყველებისათვის გამონათქვამის ამგვარ ტიპიურ მოდელში შემყვანი კომპონენტი, რომელსაც საწყისი პოზიცია უკავია, ასრულებს საკუთრივ შეყვანის ფუნქციას — მიუთითებს იმ მენტალურ მდგომარეობაზე, რომელშიც იმყოფება პერსონაჟი, ამზადებს მკითხველს პერსონაჟის შინაგანი მეტყველების აღსაქმელად და უზრუნველყოფს მოტივირებულ გადასვლას ავტორის სამეტყველო პლანიდან პერსონაჟის პლანზე. მაგ.:

И опять она не поверила: "Он, он убийца! Да разве это возможно?" (ПиИ); *В раздумье остановился он перед дверью с странным вопросом: "Надо ли сказывать, кто убил Лизвету?"* (ПиИ); *Тощий про себя подумал: "Идиот, а знает, что лестью всего лучше возьмешь; натура"* (И)

2) „პ.მ.“ — შ.კ. - მოდელით აგებული გამონათქვამები. ამგვარ ყველაზე პროდუქტიული მოდელის მიხედვით აგებულ გამონათქვამებში გვხვდება კომპონენტების ირიბი (ექსპრესიული) თანმიმდევრობა. პირდაპირი მეტყველების გამოტანა პრეპოზიციაში საშუალებას იძლევა მკითხველის აღქმა გადაირთოს პერსონაჟის სამეტყველო პლანზე წინასწარი მომზადების გარეშე, ძირითადი აქცენტი გადატანილ იქნას პირდაპირ მეტყველებაზე და ამით მოხდეს გმირის შინაგანი მეტყველების შინაარსის აქტუალიზაცია. ამ შემთხვევაში შემყვან კომპონენტს, პოსტპოზიციაში ყოფნისას, შეყვანის ფუნქციის გარდა უწიგს დასკვნის ფუნქციის შესრულებაც; ეს არის ერთგვარი „ბოლოსიტყვა“, რომელიც შეიცავს ავტორის მიერ ჩამოყალიბებულ ერთგვარ დასკვნას, შედეგს. მაგ.:

"А ведь это, пожалуй, и хорошо, что он меня почти за сумасшедшего считает", - подумал Раскольников (ПиИ); *"А ведь она в эти дни ни разу на меня не взглянула, и слова мне не сказала", — подумалось вдруг Раскольникову* (ПиИ); *"Что-нибудь новое у него на уме", — подумала Варя* (И).

3) „პ.მ.—შ.კ.—პ.მ.“ — მოდელით აგებული გამონათქვამები. ასეთ

გამონათქვამებში შემყვანი კომპონენტი შემყვანი ფუნქციის გარდა ასრულებს აგრეთვე თანხლებ ფუნქციას. იგი იმყოფება ინტერპოზიციაში პირდაპირი მეტყველების მიმართ და ფუნქციურად უახლოვდება ჩართულ წინადადებას. ამით ის იძენს ავტორისეული კომენტარის სახეს, რომელიც თან ახლავს პერსონაჟის შინაგან მეტყველებას. პირდაპირი მეტყველების გახლეჩა ხელს უწყობს მეტყობინებაში შემაჯავლი ყოველი ნაწილის აქტუალიზებას. მაგ.:

"Кажется, я не в бреду, - думал он, - кажется это в самом деле..." (ПиН).

4) შ.კ.: „ბ.მ.—შ.კ. — მოდელით აგებული გამონათქვამები. ეს ყველაზე ნაკლებად პროდუქტიული მოდელია და შესაბამისად, გამონათქვამების ამგვარი სახეობა ყველაზე მცირერიცხოვანია ჩვენ მიერ გაანალიზებულ მასალაში. შემყვანი კომპონენტის გახლეჩა და პირდაპირი მეტყველების ინტერპოზიციაში მოთავსება აფართოებს ავტორის შესაძლებლობას გადმოსცეს დამატებითი ინფორმაცია როგორც პერსონაჟის შესახებ, ასევე იმ სიტუაციის შესახებ, რომელშიც ხორციელდება შინაგანი მეტყველება. ასეთ შემთხვევაში შემყვანი კომპონენტის ორივე ნაწილი შეიძლება შეიცავდეს აზრობრივი მოქმედების მნიშვნელობის მქონე სიტყვებს და მაშინ ისინი ასრულებენ შეყვანის ფუნქციას, უზრუნველყოფენ რა გადასვლას ავტორის სამეტყველო პლანიდან პერსონაჟის პლანზე და მისგან ისევ ავტორისეულზე. მაგრამ უმეტეს შემთხვევაში შემყვანი კომპონენტის პირველი ნაწილი შეიცავს ემოციური მდგომარეობის აღმნიშვნელ სიტყვებს, რომელთა პირვანდელ ფუნქციას წარმოადგენს პერსონაჟის ფსიქიკური მდგომარეობის დახასიათება და მეორად ფუნქციას კი — გამონათქვამში პერსონაჟის შინაგანი მეტყველების შეყვანა. ამრიგად შემყვანი კომპონენტი ასეთ შემთხვევაში ასრულებს შემყვან და მახასიათებელ ფუნქციას. მაგ.:

Это была странная мысль: "Может, в каторге-то действительно лучше," - подумалось ему вдруг (ПиН); Но под конец он вдруг стал опять беспокоен; точно угрызение совести вдруг начало его мучить: "Вот, сижу, песни слушаю, а разве то мне надо было делать!" - как будто подумал он (ПиН).

5) კომბინირებული გამონათქვამები. ამ სახეობას მიეკუთვნება გამონათქვამები, რომლებიც წარმოადგენენ ზემოთ დასახელებული მოდელების სხვადასხვა კომბინაციებს და შეიცავენ ჩვეულებრივ ორ,

იშვიათად სამ და მეტ შემყვან კომპონენტს და შესაბამისად პირდაპირი ნათქვამის ორ და მეტ ფრაგმენტს. კომბინირებულ გამონათქვამებში რამდენიმე შემყვანი კომპონენტის გამოყენება აფართოებს მონაცემთა წრეს მოლაპარაკის შესახებ, მისი აზროვნების პროცესის თავისებურებებზე, იმ გარემოებებზე, რომლებშიც ხორციელდება შინაგან მეტყველო აქტი. შემყვან კომპონენტში გამოიყენება როგორც აზროვნების, ასევე ადამიანის ფსიქიკური მდგომარეობების აღმნიშვნელი ზმნები. ერთი და იმავე აზროვნების აღმნიშვნელი ზმნების გამოყენება ხაზს უსვამს აზრობრივ-სამეტყველო პროცესების იგივეობას, აზრობრივი ოპერაციების განმეორებადობასა და ერთგვაროვნებას. აზროვნების აღმნიშვნელი სხვადასხვა ზმნების გამოყენება საშუალებას იძლევა აზრობრივ-სამეტყველო პროცესის სხვადასხვა მხარეების ჩვენებისა; აზროვნების აღმნიშვნელი ზმნებისა და ფსიქიკური მდგომარეობის აღმნიშვნელი ზმნების კომბინირებით შესაძლებელი ხდება როგორც აზროვნების პროცესის, ასევე პერსონაჟის იმ ფსიქო-ემოციური მდგომარეობის დახასიათება, რომელიც თან ახლავს ამ პროცესებს. მაგ.:

"Надо было бы переждать и предложить завтра наедине, — тотчас же подумал князь, — а теперь, пожалуй, уже не поправишь! Да, я идиот, истинный идиот!" - решил он про себя в припадке стыда и чрезвычайного огорчения (И); Прежде всего он принялся было вытирать об красный гарнитур свои запачканные в крови руки. "Красное, ну а на красном кровь неприметнее", — рассудилось было ему, и он вдруг опомнился; "Господи! С ума, что ли, я схожу?" — подумал он в испуге (ПиН).

ერთკომპონენტიან პირდაპირ შინაგან მეტყველებას მიეკუთვნება ისეთი გამონათქვამები, რომლებშიც ფორმალურად წარმოდგენილია მხოლოდ პირდაპირი მეტყველება, შემყვანი კომპონენტი კი წარმოდგენილი არ არის. ერთკომპონენტიანი პირდაპირი მეტყველება წარმოადგენს ტიპური მოდელის შ.კ.:„ბ.მ.“ გამოტოვებული შემყვანი კომპონენტით ტექსტურ რეალიზაციას. შემყვანი კომპონენტის გამოტოვების პირობას წარმოადგენს ის, რომ სხვათა სიტყვის ჩართვის ფაქტი და მეტყველების სუბიექტი დაფიქსირებულია, როგორც წესი, წინამდებარე კონტექსტში: მან უნდა მოამზადოს მკითხველი პირდაპირი მეტყველების აღსაქმელად და უზრუნველყოს უფრო მშვიდი

გადასვლა ავტორისეული თხრობიდან პერსონაჟის სამეტყველო პლანზე. ამ შემთხვევაში შემყვანი კომპონენტის ფუნქციას ასრულებს კონტექსტი, რომელიც შეიძლება სამნაირი იყოს.

პირველი ტიპის კონტექსტი შეიცავს ელემენტებს, რომლებიც წინასწარმეტყველებენ პერსონაჟის პირდაპირი ნათქვამის გამოჩენას და უზრუნველყოფენ თანდათანობით გადასვლას ავტორის სამეტყველო პლანიდან პერსონაჟის პლანზე. პირდაპირი ნათქვამი ასეთ კონტექსტებში არის პირდაპირმოტივირებული. ამგვარ კონტექსტებს მიეკუთვნებიან:

ა) კონტექსტები, რომლებიც შეიცავენ პირდაპირ მეტყველებას. ასეთ შემთხვევაში პირდაპირი მეტყველება, რომელიც ასრულებს შემყვანი კომპონენტის როლს, წარმოადგენს ორკომპონენტიან კონსტრუქციას, რომელიც აგებულია ერთ-ერთი ზემოაღწერილი მოდელის მიხედვით, და მომდევნო ერთკომპონენტიანი პირდაპირი მეტყველება მჭიდროდ არის მასთან დაკავშირებული როგორც შინაარსობრივად, ასევე სტრუქტურულად და წარმოადგენს მის თითქოსდა ბუნებრივ გაგრძელებას. ამგვარ ერთკომპონენტიან პირდაპირ მეტყველებას განიხილავენ როგორც ტექსტური პარცელაციის მაგალითს, როდესაც აზრობრივი პროცესის ცალკეული ელემენტების აქტუალიზაციის მიზნით პირდაპირი შინაგანი მეტყველების გამონათქვამს გამოეყოფა შემდგომი ნაწილი (ან ნაწილები) შესაბამისი გრაფიკული გაფორმებით (ბრჭყალები, აბზაცი) როგორც ცალკეული გამონათქვამი. ამით უზრუნველყოფილია პერსონაჟის სამეტყველო პლანის ერთიანობა და ბუნებრივად ხდება გადართვა ერთი სუბიექტური სამეტყველო პლანიდან მეორეზე. მაგ.:

"Это хитрость! Это они хотят заманить меня хитростью и вдруг сбить на всем", — продолжал он про себя, выходя на лестницу. "Сверно то, что я почти в бреду!, я могу соврать какую-нибудь глупость..." (ПиН).

ბ) კონტექსტები, რომლებიც შეიცავენ არასაკუთრივ პირდაპირ ნათქვამს. პირდაპირი ნათქვამი ასეთ შემთხვევაში იმყოფება პოსტოპოზიციის არასაკუთრივ პირდაპირ ნათქვამთან, ფორმალურად და შინაარსობრივად მჭიდროდ არის მასთან დაკავშირებული და წარმოადგენს თითქოსდა მის გაგრძელებას, რაც უზრუნველყოფს აზრობრივი პროცესების თანმიმდევრობას და ავტორისეულ თხრობიდან სხვათა სიტყვაზე ბუნებრივ გადასვლას. ამ გადასვლის ბუნებრივი ხასიათი

დამოკიდებულია არასაკუთრივ პირდაპირი მეტყველების გამონათქვამებში ავტორის და პერსონაჟის პლანის შეფარდებაზე: თუ პერსონაჟის პლანი ჭარბობს, გადასვლა უფრო ორგანულია და შეუმჩნეველი მკითხველისათვის. მაგ.:

На площадке первого этажа в окне была совсем выставлена рама. "Этого тогда не было", — подумал он (ПиН); Вот и квартира второго этажа, где работали Николашка и Митька. "Заперта и дверь окрашена заново; отдается, значит, внаем". Вот и третий этаж... и четвертый... "Здесь!" (ПиН);

გ) კონტექსტი, რომელიც შეიცავს ირიბ მეტყველებას. ასეთ შემთხვევაში ირიბი ნათქვამი წინ უსწრებს პირდაპირ ნათქვამს და გადმოსცემს პერსონაჟის აზრის ზოგად შინაარსს, რომელიც შემდგომში ვითარდება და კონკრეტდება პირდაპირ ნათქვამში. ამასთან ავტორის სამეტყველო პლანიდან პერსონაჟის პლანზე გადასვლა ასევე ბუნებრივია და თანმიმდევრული. მაგ.:

Он вспомнил, как ему в то мгновение точно жалко стало ее, как бы сердце сдавило ему... "Э! К черту! Опять эти мысли, все это надо бросить, бросить!.." (ПиН); Князю пришло в голову, что Рогожину надо кого-то высмотреть и не пропустить по дороге и что потому он и перешел на другой тротуар. "Только зачем он не сказал, кого смотреть надо?" (И).

მეორე ტიპის კონტექსტები არ შეიცავენ აზრობრივი ქმედების უშუალოდ აღმნიშვნელ სიტყვებს, მაგრამ წარმოადგენილია მათი ერთგვარი შემცვლელები, რომლებიც სემანტიკის თავისებურების წყალობით თითქოსდა ვარაუდობენ პერსონაჟის პირდაპირი მეტყველების გამოჩენის შესაძლებლობას და არბილებენ მკვებთ და მოულოდნელ გადასვლას ავტორის სამეტყველო პლანიდან პერსონაჟის პლანზე. პირდაპირი მეტყველება აქ არის ირიბად მოტივირებული. ამგვარ კონტექსტებს მიეკუთვნება:

ა) კონტექსტები, რომლებიც შეიცავენ ემოციური მდგომარეობის აღმნიშვნელ სიტყვებს. ყოველდღიურ ცხოვრებაში ემოციური და ლოგიკური საწყისები თანაარსებობენ და გარესამყაროს ნებისმიერი ზემოქმედება ადამიანზე იწვევს მასში ემოციურ რეაქციას. მას მოჰყვება აზრობრივი მექანიზმების ჩართვა და სამეტყველო-აზრობრივი პროცესების განხორციელება. ამიტომ ავტორის მეტყველებაში ფსიქოემოციური მდგომარეობის აღმნიშვნელი სიტყვების გამოყენება ირიბად მი-

უთითებს სხვათა სიტყვის გამოჩენის შესაძლებლობაზე აზრისა და მეტყველების აღმნიშვნელი სიტყვების გამოყენების გარეშე. ასეთ კონტექსტებში ავტორის სამეტყველო პლანიდან პერსონაჟის პლანზე გადასვლა ნაკლებად ბუნებრივი და თანმიმდევრულია. მაგ.:

Лизавета Прокофьевна даже плакала за нее по ночам, тогда как в те же самые ночи Александра Ивановна спала самым спокойным сном. Да что же она такое, — нигилистка или просто дура?" (И).

ბ) კონტექსტები, რომლებიც შეიცავენ აღქმის, შეგრძნების აღმნიშვნელ სიტყვებს. გარესამყაროს საგნებისა და მოვლენების აღქმა გულისხმობს მათი შემდგომი გააზრების აუცილებლობას, რომელიც ამ შემთხვევაში ხორციელდება პირდაპირი მეტყველების სახით. ასეთი კონტექსტები შეიძლება განვიხილოთ როგორც კონტექსტები, სადაც გამოტოვებულია მენტალური ქმედების აღმნიშვნელი სიტყვები და მათი ფუნქციები გადმოცემულია აღქმისა და შეგრძნების აღმნიშვნელ სიტყვებს. მაგ.:

Раскольников положил фуражку, продолжая молчать и серьезно, нахмуренно вслушиваться в пустую и сбивчивую болтовню Порфирия. Да что он, в самом деле, что ли, хочет внимание мое развлечь глупую своею болтовней?" (ПиН); Раскольников вдруг заметил, что, бегая по комнате, он раза два точно как будто оставался подле дверей, на одно мгновение, и как будто прислушивался... "Ждет он, что-ли, чего-нибудь?" (ПиН).

მესამე ტიპს ქმნიან კონტექსტები, სადაც არ არის არც ერთი ელემენტი, რომელსაც შეუძლია იწინასწარმეტყველოს, პირდაპირ თუ ირიბად, პირდაპირი მეტყველების ფორმების გამოჩენა, რის გამოც ავტორის სამეტყველო პლანიდან პერსონაჟის პლანზე გადასვლა მოულოდნელი და მკვეთრი ხდება. ასეთ კონტექსტებში პირდაპირი მეტყველება არამოტივირებულია. ამგვარ კონტექსტებს მიეკუთვნება:

ა) კონტექსტები, რომლებიც შეიცავენ პერსონაჟის ან ნებისმიერი პირის გადაადგილების, კონკრეტული ფიზიკური მოქმედების, გარშემო პირობებში მომხდარი ცვლილებების და ა.შ. აღმნიშვნელ სიტყვებს. მაგ.:

Не более как минут через пять вскочил он снова и тотчас же, в исступлении, опять кинулся к своему платью. Как это мог

я опять заснуть, тогда как ничего не сделано! Так и есть, так и есть: петлю под мышкой до сих пор не снял! Забыл, об таком деле забыл! Такая улика!" (ПиН); Он вышел в другую улицу. "Ба! Хрустальный дворец!" Давеча Разумихин говорил про "Хрустальный дворец". Только, чего бишь я хотел-то? Да, прочесть!.. Зосимов говорил, что в газетах читал..." (ПиН); На цыпочках подошел он к дворничкой, сошел вниз по двум ступенькам и слабым голосом окликнул дворника. "Так и есть, нет дома! Где-нибудь близко, впрочем, на дворе, потому что дверь отперта настезь!" (ПиН);

ბ) კონტექსტები, რომლებიც შეიცავენ პერსონაჟის გარეგანი პირდაპირი მეტყველების გამონათქვამებს. ამ შემთხვევაში ავტორის სამეტყველო პლანი არ არის და მასთან ერთად არ არის არანაირი მითითება სხვათა სიტყვის შესაძლო გამოჩენაზე. პირდაპირი შინაგანი მეტყველება, რომელიც თავისებურ შინაგან-სამეტყველო რეაქციას წარმოადგენს გარეგანი მეტყველების დიალოგიურ რეპლიკებზე (ე.წ. „თანხლები“, ან „პარალელური“ დიალოგი), ატარებს სრულიად მოულოდნელ ხასიათს. მაგ.:

— Да отвори, жив аль нет? И все-то он дрыхнет! — кричала Настасья, стуча кулаком в дверь, — целые дни-то деньские, как пес, дрыхнет! Пес и есть! Отвори, что ль.

— А може, и дома нет! — проговорил мужской голос.

"Ба! Это голос дворника ... Чего ему надо?"

Он вскочил и сел на диване. Сердце стучало так, что даже больно стало.

— А крюком кто ж заперся? — возразила Настасья, — ишь запирает стал. Самого, что ль, унесут? Отвори, голова, проснись!

"Что им надо? Зачем дворник? Все известно. Сопротивляться или отворить? Пропадай..." (ПиН).

ამგვარად, მხატვრულ ნაწარმოებში პერსონაჟის შინაგანი მეტყველება წარმოგვიდგება როგორც სხვათა სიტყვა, ანუ როგორც სხვა პირის მეტყველებაში შეყვანილი რომელიმე პირის მეტყველება, რის შედეგადაც იქმნება ორი ხაზის — „თავისი“ და „სხვისი“ — ერთიანობა. ამიტომ სხვათა სიტყვის გამონათქვამები წარმოადგენენ ბინარულ სტრუქტურებს და შეიცავენ ორ აუცილებელ კომპონენტს:

სხვათა სიტყვას როგორც აზრობრივ ბირთვის და ავტორის შეიქმნან სიტყვებს როგორც გამონათქვამის სტრუქტურულ ბირთვს. პერსონაჟთა შინაგანი მეტყველების ასახვა მხატვრულ ლიტერატურაში ხორციელდება ენაში არსებული სხვათა სიტყვის გადმოცემის ხერხებისა და ფორმების ფარგლებში. შინაგანი მეტყველების გამოსახვის ერთ-ერთი საშუალებების — პირდაპირი მეტყველების — ანალიზმა თ. დოსტოევსკის რომანების მასალაზე გვიჩვენა, რომ მას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია მწერლის ნაწარმოებებში და მისთვის დამახასიათებელია მნიშვნელოვანი სტრუქტურული და სემანტიკური ნაირსახეობა.

ლიტერატურა

ახმანოვა, 1969 — Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. - 2-е изд. — М.: Сов. энциклопедия, 1969.

ბახტინი, 1975 — Бахтин М.М. Слово в романе // М.М. Бахтин. Вопросы литературы и эстетики: Исследования разных лет. - М.: Худ. литература, 1975. - С. 72-233.

ბახტინი, 1979 — Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. М.: Сов. Россия, 1979.

ვინოგრადოვი, 1959 — Виноградов В.В. О языке художественной литературы. М.: Гослитиздат, 1959.

დოსტოევსკი, 1989 — Достоевский Ф.М. Собрание сочинений в 15-ти т. Л.: Наука, 1989.

კარაულოვი, 1995 — Караулов Ю.Н. Еще один аргумент // Филологический сборник: (к 100-летию со дня рождения академика В.В.Виноградова). М., 1995. С. 209-219.

MARINA ALEXIDZE

Towards the Expression of Inner Speech (direct speech)

Summary

The paper discusses some issues connected with the expression of characters' inner speech in literary works. The study has been carried out on the material of F.Dostoevski's works "Idiot" and "Crime and Punishment". The expressive means and typology of forms of a character's inner speech is based upon the subjective plane of his/her speech. Considering the balance between character vs narrator speech the following means for conveying the inner speech can be distinguished: 1.direct; 2.indirect;3.thematic; 4.represented. In a literary work the inner speech of a character as the speech of 'the other' is of binary nature: it consists of the kernel part presenting the speech of a particular character, and the reporting part associated with the speech of the narrator. The study of the empirical data has proved that one of the forms of inner speech –direct speech-is widely employed in F.Dostoevski's novels and is realized by a variety of structural and semantic means.

ციური ახვლედიანი

ენობრივი სიტუაცია კანადაში

25 ათასი წლის წინათ კანადის ტერიტორია დასახლებული იყო ინდიელთა წინაპრებით; მოგვიანებით, მის არქტიკულ ნაწილში აზიელი ესკიმოსები ჩასახლდნენ. კანადის ტერიტორიაზე ევროპელთა პირველი გამოჩენა ჩვ. წელთაღრიცხვის 1000 წლიდან დაიწყო, როდესაც ინგლისელთა, ფრანგთა და პორტუგალიელთა თევზსაჭერი ხომალდები მიაღწენ კანადის სანაპიროებს. კანადის პირველად მომჩენ ევროპელად ითვლება ფრანგი მეზღვაური ჟაკ კარტიე, რომელიც ფრანგმა ხელმწიფემ ფრანსისკ I-მა გაგზავნა „ახალ სამყაროში“ ოქროს საბადოებისა და იმავდროულად აზიაში ზღვით გასასვლელის მოსაძიებლად; 1535 წ. ჟ. კარტიე სამი ხომალდით მიაღწა ინდიელთა დასახლება სტადაკონს (სადაც ამჟამად ქ. კვებეკი), მდინარე წმ. ლავრენტის მიმდებარე ტერიტორიებს უწოდა „კანად“ (ინდიელთა ენაზე „კანადა“ — „სოფელს“ ნიშნავს) და ეს ტერიტორიები გამოაცხადა ფრანგი ხელმწიფის სამფლობელოდ. კანადის უძველესი ქალაქი კვებეკი („კვებეკი“ ინდიური სიტყვაა და ნიშნავს — იქ, სადაც მდინარე ვიწროვდება“) დააარსა ფრანგმა მოგზაურმა და სახელმწიფო მოღვაწემ სამუელ დე შამპლენმა 1608 წელს. 1663 წელს კანადა, იგივე „ახალი საფრანგეთი“, ოფიციალურად გახდა საფრანგეთის კოლონია. XVII საუკუნიდან ინგლისელმა კოლონიზატორებმაც დაიწყეს კანადის ტერიტორიის დაპყრობა. XVIII ს.-ში მძვინვარე ბრძოლები მიმდინარეობდა ინგლისელ და ფრანგ კოლონიზატორებს შორის არა მხოლოდ კანადის, არამედ მთელი ჩრდილო ამერიკის ტერიტორიების გამო. ხანგრძლივი ომების შემდგომ, 1763 წელს კანადა ინგლისურ კოლონიად იქცა. 1867 წლის 1 ივლისს კანადამ, ინგლისურ კოლონიათაგან პირველმა მოიპოვა დომინიონის სტატუსი — ანუ გახდა დამოუკიდებელი სახელმწიფო ბრიტანეთის იმპერიის შემადგენლობაში. პირველ და მეორე მსოფლიო ომებში კანადა დიდი ბრიტანეთის მხრივ მონაწილეობდა. 1982 წელს აქტი ბრიტანული ჩრდილო

ამერიკის შესახებ შეიცვალა კანადის ახალი კონსტიტუციით, რომლის მიხედვითაც ქვეყანამ მიიღო სახელმწიფო მოწყობის უფლება. კვებეკი არ აღიარებს 1982 წლის კონსტიტუციას, მიიჩნევს რა, რომ მას უნდა ჰქონდეს განსაკუთრებული სტატუსი ფედერაციის ჩარჩოებშიც კი. კანადის მოსახლეობის ორ ძირითად ჯგუფს წარმოადგენენ ფრანგული და ინგლისური წარმოშობის კანადელები. ფრანგულენოვანი მოსახლეობის უმეტესობა ცხოვრობს კვებეკის შტატში, რომლის ტერიტორია ხუთჯერ აღემატება საფრანგეთის ტერიტორიას. შედარებით მცირე რაოდენობა ცხოვრობს ონტარიოში. 1867 წლის კონსტიტუციიდან მოყოლებული, ფრანგული ენა კანადაში იმავე უფლებებითაა, რითაც ინგლისური. ანგლიციზაცია (*l'anglicisation*) სერიოზულ საფრთხეს უქმნის ფრანგულენოვანი მოსახლეობის ზრდას კვებეკშიც კი. მიუხედავად იმისა, რომ ფრანგული ენა ფართოდაა გავრცელებული კანადის ტერიტორიაზე და იგივე სახელმწიფო სტატუსი გააჩნია, რაც ინგლისურს, ამ უკანასკნელს მაინც უპირატესი მდგომარეობა უჭირავს. აღსანიშნავია, რომ ფრანკოკანადელთა ფრანგული ენა არაერთგვარია, ვარირებს რეგიონისა და ამა თუ იმ ეთნოკულტურული ჯგუფის მიხედვით.

ფრანგული ენის კანადური სახესხვაობის განმასხვავებელ ნიშნებს წარმოადგენს კონსერვატიზმი და არქაულობა საფრანგეთის ფრანგულ ენასთან შედარებით; ასევე იმ მახასიათებელთა არსებობა, რომლებიც ინგლისურ ენასთან ურთიერთქმედებითაა გამოწვეული. XVIII საუკუნის ბოლომდე კანადური ფრანგული არ განსხვავდებოდა საფრანგეთის ფრანგულისაგან. ცვლილებები შეინიშნება კანადის ინგლისის მფლობელობაში გადასვლის შემდგომი პერიოდიდან. კანადური ფრანგულის თავისებურებანი განსაკუთრებით ჩანს ლექსიკურ სფეროში.

კანადური ფრანგული ენის სიტყვამაწარმოებელი სუფიქსები განსხვავებულია საფრანგეთის ფრანგული ენის სუფიქსებისაგან. კანადური სუფიქსები საშუალოფრანგული ენის სუფიქსებს ჰგავს; მაგალითად, *doutance* „ეჭვი“, *doute*-ის ნაცვლად; *demeurance* „ბინა“, *demeure*-ის ნაცვლად; *coutance*, *coutage*, *coutement*, ასევე *coûte* „ფასი“. სუფიქსი — *ure*- ერთ-ერთი ყველაზე მეტად გავრცელებული სუფიქსია კანადური ფრანგულის არსებითი სახელებისათვის: *tissu*-ს „ქსოვილი“ ნაცვლად ამბობენ *tissure*; *froid*-ს „სიცივე“ ნაცვლად — *froidure*; *épaisseur* „სისქე“ — *épaisseur* და ა.შ. ფრანკოკანადელთა მეტყველებაში ძალიან გავრცე-

ლებულია სუფიქსი -age-ც: **amarinage – marinade** „მარინადი“; **bénisage – action de bénir** „ლოცვა-კურთხევა“. ზოგი სუფიქსის საშუალებით სიტყვის მნიშვნელობა იგივეა, მაგრამ ფორმა – განსხვავებული: **doutable – douteux**-ს ნაცვლად „საეჭვო“; **meublerie – ameublement**-ის „ავეჯი“ ნაცვლად; **francheté და franchitude – ნაცვლად franchise**-სა. „გულახდილობა“. ხშირად – **eur** სუფიქსი – **eux**-ით იცვლება (ეს გამოწვეულია იმ მიზეზით, რომ საშუალოფრანგულში ბოლოკიდური **r** არ წარმოითქმოდა, ისევე როგორც **x**): **vendeur**-ის „გამყიდველი“ ტიპის არსებითი სახელების დაბოლოება ისე ჟღერს, როგორც ზედსართავების – **heureux, joyeux** „ბედნიერი, მხიარული“. სიტყვაწარმოებაში ზოგჯერ არ გამოიყენება სუფიქსალური ფორმები: **siffle** „სტვენა“ – **sifflement**; **respir** „სუნთქვა“ – **respiration** და ა.შ. ზედსართავებში ძალიან გავრცელებულია სუფიქსი -able: **regardable** „ყურებადი“, **vivable** „ცოცხალი“, **disable** „მოლაპარაკე“ და სხვ. ფრანკოკანადელთა მეტყველებაში გავრცელებულია -ment-იანი ზმნიზედური ფორმები: **mauvaisement** „ცუდად“, **raidement** „უდრეკად“, **presqueument** „თითქმის“ და სხვ.

კანადის ფრანგულ ენაში უხვადაა არქაიზმები და დიალექტიზმები: ნაცვლად **moitié** და **milieu**-სი „ნახევარი, შუა“ – კანადელები ამბობენ **mitan**; ეს სიტყვა არსებობს საფრანგეთშიც, მაგრამ არა სალიტერატურო ენაში, არამედ დიალექტებში; სწორედ იმ ტერიტორიათა დიალექტებში (საფრანგეთის ცენტრისა და ჩრდილო-დასავლეთისა), საიდანაც იყვნენ კანადაში პირველჩასახლებული ფრანგები. ზმნა **rester** „დარჩენა“ – „demeurer“, „vivre“, „habiter“-ს მნიშვნელობით „ცხოვრება“ – საფრანგეთის საშუალოფრანგულშიც და ამჟამადაც მხოლოდ დიალექტებში იხმარება. გვხვდება სემანტიკური არქაიზმებიც: ზმნა **espérer**-ს მნიშვნელობა ამჟამად „იმედის ქონა“, 300-400 წლის წინათ კი „ლოდინს“, „გათვალისწინებას“ ნიშნავდა და იგივე მნიშვნელობა აქვს კანადურ ფრანგულში. არსებობს ფონეტიკური არქაიზმებიც, ანუ სიტყვები, რომელთაც შეინარჩუნეს მოძველებული ჟღერადობა; მაგ., დიფთონგი **oi** ძველი წარმოთქმით – **oe**-თი გამოიყენება: **droit – droèt** „მარჯვენა“, **froid – froèt** „ცივი“ და სხვ.

კანადურ ფრანგულში გვხვდება ნეოლოგიზმებიც, რომლებიც ძირითადად უკავშირდება იმ განსხვავებათა სახელწოდებებს (მცენარეების, ცხოველების, ბუნების მოვლენების), რომლებიც ფრანგმა მოსახლეობამ იხილა კანადის ტერიტორიაზე ჩასახლების შემდგომ: ვერან-

დას (ფრ, **véranda**) აკადიაში (კანადის ერთ-ერთი რეგიონი) ეწოდება **galerie**, ფანჯარას – **croisée**; არსებობს სემანტიკური ნეოლოგიზმები: **habitant** „მიწათმოქმედი“, **poudrerie** „თოვლის გრივალი“, **jeunesse** „გოგონა, ქალიშვილი“ და სხვ.

ინდიელთა ენების გავლენა ძირითადად ლექსიკაზე აისახა, გრამატიკასა და წარმოთქმაზე კი – არავითარი გავლენა არ მოუხდენია: **pecan** „ალერსი“, **wapite** „კანადური ირემი“, **mackinaw** „პერანგი“, **tamarack** „ლარიქსი (რბილწიწვიანი მცენარე)“ და სხვ. ყველაზე მეტი ინდიანიზმები კანადურ ტოპონიმიკაშია: **Canada, Québec, Ontario, Ottawa** და სხვ.

მაშასადამე, კანადურმა ფრანგულმა ენამ შეინარჩუნა ძველფრანგულ და საშუალოფრანგულ ენათა ნიშნები, არქაიზმები, დიალექტიზმები და იმავდროულად გამდიდრდა ინდიელთა ენებიდან ნასესხობებით, ანუ ნეოლოგიზმებით, რაც წარმოიშვა ახალ ბუნებრივ და კულტურულ მოვლენებთან კავშირის შედეგად.

ლიტერატურა

პლუდრი, 2001 — Ploudre Michel “La politique linguistique du Québec”, Québec, 2001.

როი, 2005 — Roy Jean-Louis «La francophonie», Montréal, 2005.

შარბონო, 2008 — Charbonneau Robert «La France et nous», Montréal, 2008.

TSIURI AKHVLEDIANI

Linguistic Situation in Canada

Summary

As is known, the population in Canada is divided into two main language communities - English and French. French (with English) is the official language of Canada; although it is widely spread throughout the country, English proves to be more privileged. Canadian French is heterogeneous – it has regional and ethnocultural varieties. It has also preserved many peculiarities of Old French and Middle French. Alongside archaisms and dialectisms, borrowings from Amerindian languages are also evidenced. Certain cultural and environmental influences have resulted in the coinage of neologisms.

ციური ახვლედიანი, მარინა კურატაშვილი

ფრანგული ენის შესწავლის სოციოლინგვისტური ასპექტები

ენის სოციალური განპირობებულობის თეზისი თანამედროვე სოციოლინგვისტიკისათვის აქსიომური მნიშვნელობისაა. ენისა და საზოგადოების კავშირი ძირითადად ვლინდება მეორის პირველზე (სქემის „საზოგადოება — ენა“) გავლენით, „სამყაროს ხედვის“ ენის ხასიათით (სქემა „ენა — საზოგადოება“) განპირობებულობა კი შედარებით პრობლემურია: ენობრივ ცვლილებათა ტემპი ჩამორჩება სოციალურ ცვლილებათა ტემპს. იმ პრობლემებისადმი ინტერესი, რომლებსაც წარმოადგენს „საზოგადოება — ენა“, „ენა — საზოგადოება“ თანდათანობით მეტ ინტერესს იწვევს ლინგვისტებში; უფრო მეტიც, თანამედროვე სოციოლინგვისტებისათვის დამახასიათებელია ენობრივ მოვლენათა არსში ღრმა წვდომა და მათი ლინგვისტური და სოციალური ბუნების დეტალური ანალიზი. მკვლევრებმა ყურადღება მიაქციეს პრესუპოზიციათა ზოგიერთი ტიპის ხასიათს ლინგვისტიკაში, კერძოდ, იმ თავისებურ ხელშემწყობ პირობებს, რომელთა დაცვაც აუცილებელია იმისათვის, რომ მოცემული ენობრივი ერთეული (სიტყვა) გამოყენებულ იქნეს ტექსტის შესაბამისად. პრესუპოზიციები, როგორც შუამავალი რგოლი ლინგვისტური კომპეტენციის მოდელსა და კომუნიკაციური კომპეტენციის მოდელს შორის, ქმნიან წინამძღვრებს ადამიანის ლინგვისტური ქცევის სოციალური განპირობებულობის ადეკვატური გაგებისათვის, რაც ლინგვისტურ და სოციალურ ფაქტორთა ურთიერთკავშირისა და ურთიერთდამოკიდებულების სრულყოფილი გამოხატვის საშუალებას იძლევა. პრესუპოზიციური ინფორმაცია მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ სამეტყველო ურთიერთობის მექანიზმთა გაგებისათვის, არამედ სწორი გაგებისათვისაც, ზოგჯერ კი ენობრივ ერთეულთა მართებული გამოყენებისათვისაც.

ლექსიკური ერთეულის მნიშვნელობაში შეიძლება გამოიყოს რამდენიმე ნაწილი: ასერციული (მტკიცებითი), რომელიც შეადგენს სი-

ტყვის აზრობრივ ცენტრს; პრესუპოზიციური, რომელიც შეიცავს ნაგულისხმებ სხვადასხვა აზრობრივ კომპონენტსა და სიტყვის სწორი ხმარების პირობებს; მოდალური ჩარჩო, რომელიც გადმოსცემს მოლაპარაკის მიერ აღნიშნული ფაქტის შეფასებას.

ენის სოციალური განპირობებულობა ასევე დაკავშირებულია ენობრივ ერთეულთა გამოყენების პრაგმატიკასთან. მრავალ პრაგმატიკულ მახასიათებელს გააჩნია ნათლად გამოხატული სოციალური ბუნება. ასეთია, მაგალითად, ცნობები კომუნიკანტებს შორის ურთიერთობათა სახეობის შესახებ, მოლაპარაკისა და მსმენელის სოციალურ სტატუსთა შესახებ, მოცემულ სამეტყველო აქტში მათი სოციალური როლების შესახებ და იმ გარემოს შესახებ, რომელშიც ხდება ურთიერთობა. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, პრაგმატულ კონტექსტში იგულისხმება გამოყენებისათვის რელევანტურ, კოგნიტიურ და სოციალურ ფაქტორთა ერთობლიობა. სახელდობრ პრაგმატული კონტექსტი ქმნის პრესუპოზიციათა რეალიზაციისათვის ხელსაყრელ პირობებს. განვიხილოთ რამდენიმე მაგალითი:

C'en est presque émouvant de le voir ainsi, lui, qu' on dit foutu, passer de visite d'usines en tournées de technopoles, de studios.

Il papote avec eux, quelques minutes, les mains dans les poches.

A Metz il avale à toute vitesse une choucroute tandis que jactent ses hôtes, les uns après les autres. Tous racontent leurs malheurs et lui ne moufte pas.

თუ ზუსტად არ ვიცით სოციალური კონტექსტი და მოლაპარაკის სოციალური როლი, რასაც ეხება საუბარი ზემოთ მოყვანილ მაგალითებში, მაშინ შეიძლება ვიფიქროთ, რომ საქმე ეხება ენის კორექტულობაზე არაორიენტირებულ ფამილარულ მეტყველებას; სიტყვების: **papoter – “layboba”, foutu – “dakarguli”, jacter – “ybedoba, rattrati”, moufter – “gaprotesteba, gamoxtoma”** — მოდალური ჩარჩო თვალსაჩინოა. ყველა სიტყვას გააჩნია სტილისტური შეფერილობა და მიეკუთვნება თანამედროვე ფრანგული ენის ფამილარულ სტილს. საქმე ეხება უკე შირაკის წინასაარჩევნო კამპანიას, კონკრეტულად, მის ერთ-ერთ წინასაარჩევნო მოგზაურობას. მომავალი პრეზიდენტი მუშათა წრეს „ძმაცაკური“ ენით ელაპარაკება, რათა უკეთ გაუგონ მას; ეს პრაგმატული განზრახვაა; პრესუპოზიციები აძლიერებენ მოდალურ ჩარჩოს; ასეთ შემთხვევაში სოციალური ეფექტი გასაგები და ცხადია.

პოლიტიკაში, სხვა სფეროებთან შედარებით, ენის სოციალური

განპირობებულობა ყველაზე მეტად ნათელია. თანამედროვე ფრანგულ ენაში სწრაფად იქმნება პოლიტიკოსის გვართან დაკავშირებული ზედსართავი და არსებითი სახელები, რომლებიც მათ პოლიტიკურ მოღვაწეობას ახასიათებს; მაგ. **Victoire Mitterandienne “miteranuli gamarjveba”, Les Débats Chiraquiens “Sirakistuli debatebi”** და სხვ. ეს წარმონაქმნები ნაწარმოებია საკუთარ სახელთა საფუძველზე. სტილისტური და ემოციური შეფერილობები, რომლებიც ამ სიტყვებს გააჩნია წარმოქმნის მომენტში, შემდგომში ქრება ხმარების სიხშირის მიხედვით; ისინი აღარ იხმარებიან პოლიტიკური არენიდან ამ პოლიტიკოსთა გასვლის შემდგომ. ასეთ შემთხვევაში არსებით როლს ასრულებენ პრესუპოზიციები; პრესუპოზიციებს შეუძლიათ ამა თუ იმ სიტყვის ხმარების სიხშირის რეგულირება. ბოლო ხანებში, ფრანგული პრესის ენაში დიდი პრაგმატული დატვირთვა შეიძინა ზმნამ **briguer** — „მიღწევა“.

შდრ. Bernard Bosson qui voudrait se faire élire au Sénat en septembre pourrait briguer présidence du group centriste. — ბერნარ ბოსონს, რომელსაც სურდა არჩეული ყოფილიყო სენატში სექტემბერში, შეეძლო მიეღწია ცენტრისტული ჯგუფის ხელმძღვანელობისათვის.

შდრ. Serge Dassault trouvera - t-il le temps de faire campagne contre le maire communiste de Corbeil – Essones dont il brigue le poste. — გამოძენის თუ არა დროს სერჟ დასო იმისათვის, რომ აწარმოოს კამპანია კორბეი-ესონის კომუნისტი მერის წინააღმდეგ, რომლის პოსტის ხელში ჩაგდებასაც ის ცდილობს.

ზმნა „**briguer**“ — „მიღწევა, ხელში ჩაგდება“ — თავის სემანტიკაში შეიცავს „საიდუმლო ინტრიგის“ სემას, რაც მისი ხშირი ხმარების შედეგია, განსაკუთრებით პოლიტიკურ კონტექსტში. პოლიტიკოსები ზოგჯერ მაღალ პოსტს აღწევენ არა მხოლოდ თავიანთი დამსახურების მიხედვით, არამედ წინასწარ გათვლილი საიდუმლო ინტრიგების წყალობითაც. იგივე შეიძლება ითქვას ზმნა „**Tabler**“-ს — „გათვლა“, შესახებ, რომლის გამოყენებაც ფართოა, რადგან იგი შეიცავს სემას-„თვლა“.

შდრ. F. Léotard, ancien ministre de la Défence brigue la présidence du PR. En privé, il confie amer qu'il table sur la première faute du nouveau gouvernement.

ფ. ლეოტარი, თავდაცვის ყოფილი მინისტრი, აღწევს რესპუბლიკური პარტიის ხელმძღვანელის პოსტს. კერძო საუბრებში ის მწარედ

აღიარებს, რომ თავისი კარიერისათვის მას გათვლილი აქვს ახალი მთავრობის პირველივე შეცდომა.

მოყვანილ მაგალითებში, ზმნების „brigner“-სა და „tabler“-ს მნიშვნელობათა პრესუპოზიციული და ასერციული ნაწილები ურთიერთდაკავშირებული და ურთიერთგანპირობებულია. პრესუპოზიციები გავლენას ახდენენ თანამედროვე ფრანგული ენის სიტყვაწარმოებით პროცესებზე. ნეოლოგიზმთა შექმნასა და აღიარებაში ვლინდება სოციუმის ზეწოლა, რაც განაპირობებს ახალ სიტყვათა და ახალ მნიშვნელობათა გაჩენას. აუცილებელია აღინიშნოს, რომ სალაპარაკო ენა წინააღმდეგობრივია; მისი ერთ-ერთი მთავარი მახასიათებელი ლინგვისტური მოდელის ეკონომიისაკენ სწრაფვაა, რაც შემდგომ კომუნიკაციურ მოდელად იქცევა. კომუნიკაციურ მოდელთა გაჩენასა და გამოყენებაში დიდ როლს ასრულებს პრესუპოზიციები, რომლებიც ამ მოდელთა აქტივობის საფუძველს წარმოადგენენ. ეკონომიისაკენ სწრაფვა თვალსაჩინოდ ვლინდება თანამედროვე ფრანგული ენის ახალწარმონაქმნებში, რომლებიც შეიქმნა პრეფიქს de-ს მოდელით; ბოლო წლებში, ამ მოდელის მიხედვით, 300-მდე ახალწარმონაქმნია: délocaliser, débureaucratiser, déprogrammer, déréglementer déresponsabiliser, décriminaliser და სხვ.

ახალი სიტყვები რომლებიც შედიან ენის ლექსიკურ სისტემაში, მოწმობენ სოციალურ ძვრებს — პოლიტიკურს, ტექნიკურს, კულტურულს: agrotourisme, intracommunautaire, oligothérapie, surinformation, télémarketing და სხვ.

ცხადია, რომ „სოციალური“ სიტყვის ლექსიკური მნიშვნელობის პრესუპოზიციურ ნაწილში მდებარეობს, რადგან პრესუპოზიცია ითვალისწინებს სიტყვათა სწორი გააზრებისა და გამოყენების სხვადასხვაგვარ პირობებს.

ლიტერატურა

მუარანი, 1982 — Sophie Moirand “Enseigner à communiquer en langue étrangère”, Paris, Hachette.

კალვე, 2009) — L.-J. Calvet “Sociolinguistique française.” Paris. სტატიები გაზეთიდან „Monde“ და ჟურნალებიდან „Express“, „Point“. Paris, 1995 წ.

TSIURI AKHVLEDIANI, MARINA KURATASHVILI

Sociolinguistic Aspects of Studying French

Summary

The social nature of language is closely tied with the pragmatic use of linguistic units. The notion of pragmatic context embraces cognitively and socially relevant factors. The pragmatic context is essential for the realization of presuppositions. The fact that language is socially conditioned is clearly revealed in political discourse.. Presuppositions play an important role in the process of coining Modern French lexis.

ნათალია ბაღვაში

კვიზაჟის სიმბოლიკა თომას ჰარდის რომანში
„ტესის დებეჩვილების გვარიდან“

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ თომას ჰარდის შემოქმედების ლაიტმოტივი ორ სამყაროს — ადამიანსა და ბუნებას შორის დაპირისპირებაა.

რომანი „ტესი დებეჩვილების გვარიდან“ იმითაა გამორჩეული, რომ ბუნების სიმბოლოდ ჰარდის მთავარი გმირი, ტესი, აურჩევია.

კონფლიქტის რეალიზება სხვადასხვა ლინგვისტური საშუალებებით ხდება. რადგან ჰარდის მხატვრული სტილი რეალისტურია, გამომსახველობითი საშუალებები უფრო ემპირიული, დეტალურად მოფიქრებული და დამუშავებულია. მრავალი დეტალისაგან შემდგარი სტილისტური ხერხები ორი სამყაროს დაპირისპირების ამსახველ შთამბეჭდავ სიმბოლოებს ქმნის.

მაგრამ ჰარდის სტილისა და კომპოზიციის მთავარი კომპონენტი პეიზაჟია. როგორც ცნობილია, დამოუკიდებელ ჟანრად ჩამოყალიბებამდე პეიზაჟის მთავარი ფუნქცია თხრობის ფონის შექმნა იყო (სიდალი, 2009, 7). მაგრამ თომას ჰარდის იმ ნაწარმოების ერთ-ერთ მთავარ ფიგურად გამოსახა და მრავლისმეტყველი სიმბოლოვით დატვირთა. პეიზაჟის აღწერა დახვეწილ კონცეპტუალურ მეტაფორებად გადაიქცა.

აღნიშნული მეტაფორა წარმოადგენს აზროვნების გარკვეულ მენტალურ ხერხს, რომელიც გვეხმარება ავხსნათ აბსტრაქტული კონცეფტები, ემოციები და გრძნობები უფრო ადვილად გასაგები და აღქმადი გავხადოთ კონკრეტული საგნების საშუალებით (ლაკოფი, 1992).

სწორედ ასეთ კონკრეტულ სიმბოლოდ ჰარდის ტესი აურჩევია, რაც ეხმიანება უძველეს, კოლექტიურ ცნობიერში არსებულ არქე-

ტიპს, რომლის მიხედვით ბუნების სიმბოლო ყოველთვის ქალი იყო მისი ფსიქოლოგიური თუ ფიზიკური შესაძლებლობების გამო.

ტესის გარეგნობის, ხასიათის, ცხოვრების აღწერით ავტორი გადმოგვცემს რომანის მთავარ აზრს — ბუნება მასზე მოსახლე ადამიანთა და გარე, მისგან დამოუკიდებლად მიმდინარე პროცესების მსხვერპლია.

გმირის შედარება ბუნებასთან იწყება პირველივე თავში, რომელშიც ჰარდი აღწერს გარემოს, სადაც ტესი გაიზარდა. მარლოტის პეიზაჟი მკვეთრად განსხვავდება მიმდებარე რეგიონებისგან. ის იზოლირებულია და გაუკვალავი.

“engirdled and secluded region, for the most part untrodden as yet by tourist or landscape-painter...” (Hardy, Chapter II)

იმავეს ამბობს ავტორი ტესზე

“Tess Durbeyfield at this time of her life was a mere vessel of emotion untinged by experience” (Hardy, Chapter II)

მარლოტის იდილიურ და უსაფრთხო გარემოში ცხოვრება განაპირობებს ტესის გულუბრყვილობასა და უმანკობას, ხდის მას ადვილად მორჩილს და ამით კიდევ ერთ მსგავსებას ვპოულობთ ბუნებასა და ქალს შორის: ორივე მორჩილი, უმანკო, ხშირად ადამიანთა მსხვერპლია.

ტესის აღსაწერად ჰარდი ისეთ ლინგვისტურ საშუალებებს იყენებს, რომლებიც უფრო ბუნების აღწერას შეეფერება, მაგალითად, ზედსართავი სახელები:

picturesque ; earth-coloured hair, Tess’s moonlit person...

მისი სხეულიც კი მარტოხელა ხეს ჰგავს და თმა — მასზე ჩამოშლილ ტოტებს. სუსტი სანთელი მალავს დაღებს ხელებზე და დალლას თვალეში.

„Her figure looked singularly tall and imposing as she stood in her long white nightgown, a thick cable of twisted dark hair hanging straight down her back to her waist. The kindly dimness of the weak candle abstracted from her form and features the little blemishes which sunlight might have revealed--the stubble scratches upon her wrists, and the weariness of her eyes--her high enthusiasm having a transfiguring effect upon the face which had been her undoing, showing it as a thing of immaculate beauty, with a touch of dignity which was almost regal” (Hardy, Chapter XIV).

პეიზაჟი ხშირად ეხმიანება ტესის შინაგან განწყობასაც.

“There was not a human soul near. Sad October and her sadder self seemed the only two existences haunting that lane” (Hardy, Chapter XII)

ჰარდის მიერ არჩეული ერთი შეხედვით გაცვეთილი მეტაფორები **Sad October, lonely hills** ზუსტად აღწერენ ტესის გრძნობებსა და სურვილს იყოს მარტო და ამავე დროს აჭრობენ ზღვარს მასა და ბუნებას შორის.

“On these lonely hills and dales her quiescent glide was of a piece with the element she moved in. Her flexuous and stealthy figure became an integral part of the scene” (Hardy, Chapter XIII)

ძლიერი ქარები ტესთან ერთად დასტირის მის უბედობას. ერთი შეხედვით ერთგანზომილებიანი პეიზაჟი ცოცხლდება მკითხველის წინაშე. ყოველი სიტყვა არა მარტო გრძნობას, არამედ გარკვეულ ფერსა და ბგერას ბადებს. კარგად ისმის ტოტებს შორის მოთარეშე ქარის კენესა, იგრძნობა მიწისა სისველე და ჰაერის სინესტე.

ჰარდი იყენებს ყველასათვის ხელმისაწვდომ შემოდგომის ცივი დღის მეტაფორასაც, რათა ზუსტად გადმოსცეს ტესის შინაგანი მდგომარეობა. მას კიდევ უფრო ამძაფრებს სინესთეზური ეფექტი.

ერთი გრძნობის ორგანოს გაღიზიანებისას მისთვის დამახასიათებელი შეგრძნების პარალელურად ჩნდება სხვა ორგანოსთვის შესაბამისი აღქმა (<http://ka.wikipedia.org/wiki>): ცივი დღე იწვევს რუხი ფერის, სინესტის, პესიმიზმის, გლოვისა და განწირულობის შეგრძნებას.

“The midnight airs and gusts, moaning amongst the tightly-wrapped buds and bark of the winter twigs, were formulae of bitter reproach. A wet day was the expression of irremediable grief” (Hardy, Chapter XIII)

ჰარდის მიერ რომანში აღწერილ პეიზაჟებს სხვადასხვა დატვირთვა აქვს. განსხვავებულია მათი დისტრიბუცია ყოველ თავში: მაგალითად, ორმოცდაცხრამეტი თავიდან პეიზაჟი ოცდაექვსის დასაწყისშია, და ამგვარად რომანს კომპოზიციურად კრავს. დანარჩენის განლაგება კი იმაზეა დამოკიდებული, თუ რა ფუნქციას აკისრებს პეიზაჟს ავტორი.

გამოვყავი პეიზაჟის შემდეგი ტიპები:

პეიზაჟის ტიპი	თავი
ურბანისტული პეიზაჟი	59 (უინტონსესტერი)
პასტორალური პეიზაჟი: <ul style="list-style-type: none"> ფერმის აღწერა სოფლის აღწერა ველის აღწერა 	<ul style="list-style-type: none"> 43, 46, 47, 2 (მარლოტი) 24
წელიწადის დროის აღწერა: <ul style="list-style-type: none"> შემოდგომა ზაფხული გაზაფხული ზამთარი 	<ul style="list-style-type: none"> 10 (სექტემბერი), 12 (ოქტომბერი) 14 (აგვისტო), 19 (ივნისი), 20, 23 (ივლისი) 16 (მაისი) 46
დღისა და ღამის აღწერა	<ul style="list-style-type: none"> 20 (განთიადი) 25, 58 (ღამე), 37 (შუაღამე) 52 (განთიადი)
სახლის აღწერა	9
დინამიური პეიზაჟი, ანუ პეიზაჟი, რომელიც გარემოს ან ბუნების ცვალებადობას ასახავს.	17 58

პეიზაჟი ძირითადად დეტალურია, რამდენიმე აბზაცს მოიცავს, იშვიათად — ერთ წინადადებას.

ჩემ მიერ განხულილი მაგალითებიდან გამოვყავი რამდენიმე.

პირველი თავი სრულდება პასტორალური დერბეიფილდის აღწერით. ჰარდი თითქოს გამიზნულად აღწერს გარემოს, როგორც რაღაცის მოლოდინში მყოფს, იყენებს მეტაფორას **lay waiting** იმისათვის, რომ მოამზადოს მკითხველი მომდევნო მოვლენებისადმი. ამავე დროს გარემო თითქმის სრული სიჩუმითაა მოცული, მხოლოდ შორიდან ისმის ორკესტრის მიმქრალი ხმა. ყოველივე ეს, ერთი მხრივ, ასრულებს რომანის შესავალს, მაგრამ, მეორე მხრივ, „მიძინებული“ მდგომარეობა ფონს ქმნის მომდევნო ტრაგიკული მოვლენებისათვის და

ამიტომაც, თითქოს ავისმომასწავებელია.

“...Durbeyfield lay waiting on the grass and daisies in the evening sun. Not a soul passed that way for a long while, and the faint notes of the band were the only human sounds audible within the rim of blue hills.” (Hardy, Chapter I)

ჰარდის მიერ აღწერილი სურათი მძაფრ ვიზუალურ ეფექტს ქმნის. ხასხასა, მაგრამ ამავე დროს მშვიდი ფერებით სავსე სურათის შთაბეჭდილებას ტოვებს. ჰარდი მხოლოდ ერთ ფერს აღწერს პირდაპირ **blue hills**, სურათის სრულ პალიტრას უკვე თავად მკითხველი წარმოისახავს: ჩამავალი მზის მეწამულ ფერში აღქმული ბალახის სიმწვანე, ზიზილების სითეთრე თუ სიყვითლე, გორაკების ლურჯი კამარა; ჰარდის მიერ არჩეული არსებითი სახელებით შექმნილი ვიზუალური ეფექტები სადა, მაგრამ საკმაოდ შთამბეჭდავ სურათს ქმნის.

ფერებთან ერთად ჰარდი აღწერს შორიდან მოსულ ორკესტრის მიმქრალ ხმასაც და ამით კიდევ ერთ — ხმოვან ეფექტს მატებს პეიზაჟს **the faint notes of the band**.

პეიზაჟების აღწერისას ჰარდი არა მარტო დეტალურად აღწერს გარემოს, არამედ მკითხველს სთავაზობს თითქოსდა მრავალ განზომილებიან პერსპექტივას, რომელსაც სხვადასხვა ემოციური დატვირთვის მქონე სიტყვებით ამდიდრებს.

“It is a vale whose acquaintance is best made by viewing it from the summits of the hills that surround it” (Hardy, Chapter I)

როგორც თავად ჰარდი ამბობს, მარლოტის ხედი რუქასავით იშლება „**extended like a map**” და გარემო იძენს გახსნილ ხასიათს “**give an unenclosed character to the landscape**”.

რელიეფის გამომხატველი ზედსართავი სახელები ვიზუალურ ეფექტს ამძაფრებს

- **narrow, tortuous and miry ways**
- **hedges are low and plashed**
- **lands are few and limited**

პალიტრის ძირითადი ფერები — ყავისფერი, თეთრი და მწვანე

- **the fields are never brown**
- **bold chalk ridge**
- **the lanes are white**

- **a network of dark green threads overspreading the paler green of the grass**

მოთლოდნელად იცვლება ლაჟვარდისფერით, მუქი ულტრამარინითა და აწითლებული დაწვისფერით.

- **The atmosphere beneath is languorous, and is so tinged with azure that what artists call the middle distance partakes also of that hue, while the horizon beyond is of the deepest ultramarine.**

- **mantling minor hills**

მაგრამ ამავე ატმოსფეროს ჰარდი გაუფერულებულსა და აბათიურს უწოდებს.

- **atmosphere beneath is languorous**
- **the atmosphere colourless**

ეს თითქოს იმის ნიშანია, რომ იდილიური, პასტორალური სამყარო დიდხანს ვერ იარსებებს, მას დრო არ დაინდობს.

ამის მიზეზი ინდუსტრიალიზაციის ეპოქა უნდა იყოს. მან მოცულა ინგლისის სოფლის მეურნეობა, გააღატაკა უამრავი ფერმერი, რომლებმაც არა მარტო სახლ-კარი, არამედ ძველი იდილიური ცხოვრებაც დაკარგეს. შეიცვალა გარემოც, უხვი, ნაყოფიერი ველები უეცრად რკინიგზებად და ურბანულ ცენტრებად გადაიქცა.

თომას ჰარდისთვის ეს ცვლილებები იმედგამაცრუებელი იყო, რადგან სჯეროდა, რომ ბუნება არის ჩვენი არსებობის ბირთვი და მისი მკვლელობა კაცობრიობის დასასრულს გამოიწვევდა.

ამიტომაცაა ალბათ ჰარდის ბუნების აღწერა ამდენად შთამბეჭდავი.

და ამიტომაც აურჩევია მას ტესის გაუპატიურების სცენა პასტორალური ხანის დასასრულის სიმბოლოდ.

რომანის მეორე მთავარი გმირი — ალექ დერბერფილდი — ახალი, ურბანული სამყაროს სიმბოლოა.

მისი სასტიკი საქციელი შედარებულია მშვიდ პასტორალური ცხოვრებიდან ურბანულზე გადასვლასთან. ჰარდი კვლავ პეიზაჟს იყენებს იმისათვის, რომ ინდუსტრიალიზაციის შედეგად ბუნებაზე ძალადობის, მისი წაბილწვის ილუსტრირება მოახდინოს.

მაშინ, როცა ბუნება იხრწნება და კვდება, ხდება ტესის გაუპატიურება და მისი ბავშვის სიკვდილიც.

ორივე უბედურება ცივ ღამეს ხდება.

პეიზაჟის და მოქმედების აღწერა ერთმანეთს ენაცვლება, ბნე-

ლითა და სამარისებული სიჩუმით მოცული გარემო ავს მოსწავებს.

ჰარდის მიერ არჩეული ზედსართავი და არსებითი სახელები უარყოფითი იმპლიკაციითაა დატვირთული.

- birds in their last nap
- Nights grow chilly in September
- Darkness and silence ruled everywhere
- the moon had quite gone down
- on account of the fog The Chase was wrapped in thick darkness

ზმნებით გამოხატული მეტაფორები — **wrapped in thick darkness, birds poised, birds in their last nap** — ანელებს მოქმედების მსვლელობას და გვამზადებს მომდევნო საკვანძო ადგილისათვის.

ჰარდი პირდაპირ არ წერს, რაც მოხდება, მაგრამ მის მიერ გამოყენებული პარალელები უფრო მეტყველია, ვიდრე პირდაპირ ნათქვამი.

“Why it was that upon this beautiful feminine tissue, sensitive as gossamer, and practically blank as snow as yet, there should have been traced such a coarse pattern as it was doomed to receive” (Hardy, Chapter XI)

ქსოვილის შედარება ობობას ქსელთან, მისი სითხელისა და სისათუთის წარმოსახვა კიდევ უფრო ამძაფრებს ტესის დაუცველობას.

რედიკალურად განსხვავებულ პეიზაჟებს რომანის დასასრულს ვხვდებით.

უესექსის დედაქალაქის ურბანისტული პეიზაჟი არქიტექტურული სიზუსტითაა აღწერილი. სენსორულ ეფექტს კვლავ ზედსართავი სახელები ქმნის.

ამოზნექილი და ჩაზნექილი ბორცვების წახნაგებს ივლისის დილის მზე ათბობს და ამშვიდებს.

“The city of Wintoncester, that fine old city, aforesaid capital of Wessex, lay amidst its convex and concave downlands in all the brightness and warmth of a July morning” (Hardy, Chapter XXXXXXI)

პეიზაჟი არქიტექტურულ სკრუპულოზულობით გამოირჩევა. ამის მიზეზი ჰარდის პირველი სპეციალობა — არქიტექტურა უნდა იყოს. ჰარდი დაწვრილებით აღწერს საშენ მასალას (gabled brick, tile, and freestone houses, a large red-brick building), გზის სიგრძესა თუ სიგანეს (a long and regular incline of the exact length of a measured mile), ჭიშკრებისა და სახლების დეტალებსაც კი:

“The gabled brick, tile, and freestone houses had almost dried off for the

season their integument of lichen, the streams in the meadows were low, and in the sloping High Street, from the West Gateway to the mediaeval cross, and from the mediaeval cross to the bridge...

From the western gate aforesaid the highway, as every Wintoncestrian knows, ascends a long and regular incline of the exact length of a measured mile...” (Hardy, Chapter XXXXXXI)

პეიზაჟი კვლავ თითქოსდა სამ გამოზომილებაში გვევლინება, რადგან ჰარდი არ ჯერდება შენობებისა და გზის აღწერას, ის მკითხველს ამაღლებული ადგილიდან გადაშლილი ქალაქის ხედს აჩვენებს, ნაგებობებს იზომეტრიულ ჩანახატებს ადარებს.

- prominent buildings showing as in an isometric drawing

და ცდილობს შორს, ჰორიზონტის მიღმა არსებულ პეიზაჟსაც კი მისწვდეს.

- The prospect from this summit was almost unlimited
- landscape beyond landscape, till the horizon was lost in the radiance of the sun hanging above it.

“Against these far stretches of country rose, in front of the other city edifices, a large red-brick building, with level gray roofs, and rows of short barred windows bespeaking captivity, the whole contrasting greatly by its formalism with the quaint irregularities of the Gothic erections. It was somewhat disguised from the road in passing it by yews and evergreen oaks, but it was visible enough up here. The wicket from which the pair had lately emerged was in the wall of this structure. From the middle of the building an ugly flat-topped octagonal tower ascended against the east horizon, and viewed from this spot, on its shady side and against the light, it seemed the one blot on the city's beauty” (Hardy, Chapter XXXXXXI)

ამ პეიზაჟში ჰარბადაა გამოყენებული არქიტექტურული სტილის ამსახველი ზედსართავი სახელები **medieval, formalism, Gothic.**

გეომეტრიული ფორმების გამომსახველი ზედსართავი სახელები: **flat-topped octagonal, isometric, barred, oblong.**

სპეციალური არქიტექტურული ტერმინოლოგია: **joint, moulding, a vast architrave uniting the pillars horizontally, tower-like pillar, trilithon, monoliths, pavilion, slab.**

საშენი მასალის ამსახველი არსებითი სახელებიც კი **gabled, brick, tile.**

“The next pillar was isolated; others composed a trilithon; others were

prostrate, their flanks forming a causeway wide enough for a carriage and it was soon obvious that they made up a forest of monoliths grouped upon the grassy expanse of the plain. The couple advanced further into this pavilion of the night till they stood in its midst.

...

But Tess, really tired by this time, flung herself upon an oblong slab that lay close at hand, and was sheltered from the wind by a pillar” (Hardy, Chapter XXXXXVIII)

მიუხედავად იმისა, რომ ავტორმა ჰარბად გამოიყენა ტექნიკური ტერმინოლოგია, ეს ურნაბული პეიზაჟი სრულ ჰარმონიაშია დანარჩენ პეიზაჟებთან.

ჰარდის მიერ არჩეული მეტაფორები უფრო შთაბეჭდავი ხდება სტოუნჰენჯის მარტოსული ბოძების აღწერისას. მათი ქვების სითბო და სტოუნჰენჯის წრის გარეთ დარჩენილი სველი ბალახი, ცივი ქარი და დევნიდან თავის დაღწევაში გატარებული ბნელი ღამე, უფრო მჭევრმეტყველად გადმოსცემს ტესის შინაგან მდგომარეობას, ვიდრე უბრალო სიტყვები.

“Owing to the action of the sun during the preceding day the stone was warm and dry, in comforting contrast to the rough and chill grass around, which had damped her skirts and shoes” (Hardy, Chapter XXXXXVIII)

ჰარდის სინესთეზური ეფექტი, ბგერისა და ფერის აღქმის გარდა, მკითხველს ქვების სითბოს განცდის საშუალებასაც აძლევს. სტოუნჰენჯის აღწერისას მკითხველი ენჯელს მიჰყვება, მასთან ერთად ხელით გრძნობს ქვებზე საუკუნეთა მანძილზე გაჩენილ ნაოჭებს. პეიზაჟი საკმაოდ დინამიკურია, რასაც პერცეფციის აღმნიშვნელი ზმნები უწყობს ხელს:

- Clare felt the vertical surface of the structure
- Carrying his fingers onward
- stretching out his left hand
- Feeling sideways they encountered another tower-like pillar
- come in contact with was a colossal rectangular pillar

ხმის ეფექტის შექმნას ხელს უწყობს გიგანტურ არფასთან შედარება და ქარის შრიალი

“The wind, playing upon the edifice, produced a booming tune, like the note of some gigantic one-stringed harp. No other sound came from it...

...the surfaces echoed their soft rustle (Hardy, Chapter XXXXXVIII)

სტოუნჰენჯის წრე კრავს ტესის ცხოვრების წრეს, მზის ამოსვლა მის ცხოვრებას ასრულებს. ეს სიმბოლო ჰარდის რომანებისათვის ჩვეულ ფატალიზმს გამოხატავს, ჰარდის რწმენას იმაში, რომ ცხოვრებაში თვითოეული ჩვენი ნაბიჯი წინასწარ არის განსაზღვრული ბედის, ღვთის ან საგანთა არსის მიერ. ადამიანი თავისუფალი არასდროსაა, ის ყოველთვის ბედისწერის მონობაშია. ამიტომაც ცხოვრების ბოლო წუთებში ესმის ტესს ბედის ბორბლის ხმა, რომელიც ავტორს არფის ერთი სიმის ხმასთან შეუდარებია

“The wind, playing upon the edifice, produced a booming tune, like the note of some gigantic one-stringed harp” (Hardy, Chapter XXXXXVIII)

ამიტომაც იკვრება წრე ტესის სიკვდილით, რადგან ყოველთვის ასე ხდება — დაბადებას მოსდეს სიცოცხლე, მას კი — სიკვდილი.

წრის, ანუ მანდალას ეს უძველესი და უნივერსალური სიმბოლო ერთობას, სისრულეს, უსასრულობას, მზესა და ქალურ სიძლიერეს აღნიშნავდა ყველა დროის „დედამიწაზე კოცენტრირებულ“ წარმართულ რელიგიებში (<http://www.crossroad.to/Books/symbols1.html>).

წრე ერთიანობისა და უსასრულობის სიმბოლოა, საწყისსა და სასრულის გარეშე.

მაგრამ ვფიქრობ, რომ თომას ჰარდის სტოუნჰენჯი არა მარტო წმინდა ადგილისა და ქალური ძალის აღსანიშნად აურჩევია. მისი წრე გმირის მუდმივი ძიების სიმბოლოცაა. ტესი მთელ ცხოვრებას ატარებს სიმშვიდის ან ბედნიერების ძიებაში, იმის ძიებაში, რაც არასდროს განუცდია.

სტოუნჰენჯის აღწერით რომანის დასრულება დრამატული და დაუფიქსარია. სტოუნჰენჯი რომანის სიმბოლური კულმინაციაა.

ამიტომაცაა ჰარდის ერთი შეხედვით ობიექტურად აღწერილი პეიზაჟი, ასეთი დრამატული, ასე ეხმიანება მთავარი გმირის შინაგან მდგომარეობასა და ხშირად მასზე უფრო მეტყველია.

ამრიგად, რომანში ასახული პეიზაჟის სიმბოლიკა მრავალმხრივია და არაერთგვაროვანი. პეიზაჟის მთავარი ფუნქციაა გადმოსცეს კონფლიქტი ბუნებასა და ადამიანს შორის. პეიზაჟი რეალიზებულია კონცეპტუალური მეტაფორებისა და სინესთეზური ეფექტების საშუალებით. მათი მთავარი მიზანია არა მარტო ხატოვნად დააკავშიროს ბუნება გმირებთან, არამედ გადმოსცეს მათი შინაგანი სამყარო, განცდები, ფიქრები და მოვლენები, აგვისხნას მათ მიერ გადადგმული ნაბიჯები ან დაგვაჯეროს ბედის გარდაუვალობაში.

ლიტერატურა

დომაშნევი, 1983 — Домашнев, А. И., Шишкина, И. П., Гончарова, Е. А., Интерпретация Художественного Текста, Москва „Просвещение“, 198

რასელი, 2004 — Russell, B. “Sceptical Essays”, London and New York: Routledge Classics

ლეიკოფი, 1992 — LLakoff, G. “The Contemporary Theory of Metaphor”, http://www.ac.wvu.edu/~market/semiotic/lkof_met.html.

სიდალი, 2009 — Siddal, S. “Landscape and Literature”, Cambridge: Cambridge University Press.

ჰარდი — HHardy, Thomas. “Tess of the D’Urbervilles” <http://www.readprint.com>

http://www.ac.wvu.edu/~market/semiotic/lkof_met.html)

<http://www.crossroad.to/Books/symbols1.html>

NATALIA BAGDAVADZE

Symbolism of Landscape in Thomas Hardy’s ‘Tess of the D’Urbervilles’

Summary

The paper discusses the symbolic loading of landscape in Thomas Hardy’s ‘Tess of the D’Urbervilles’. The study has revealed that landscape is an essential element of the compositional structure of the novel in question.

The following types of landscape have been singled out: urban, pastoral (including the depiction of not only of nature, but rural scenes as well), dynamic landscapes.

The paper exploits several conceptual metaphors. However, the following two can be singled out as most crucial: one symbolizing man as a part of nature and the other- presenting man as a demolisher of nature.

The former is realized through the image of the main character Tess. In her portrait the reader finds resemblance with nature; her image evokes the ancient archetype of the feminine symbol of nature,

Another protagonist, Alec d’Urberville is chosen as a symbol of industrialism, transition from languorous rural peace to languishing urban centres, a sudden change of both human and material environment so painfully perceived by Thomas Hardy. Hence it is not accidental that the author chooses the scene of rape to symbolize the destructive role of humans.

Like nature, Tess is presented as a victim of malicious humans and ruthless reforms. One of the significant features of Hardy’s landscape is that all its components acquire impressive qualities in relation with the characters and main events of the story; they are tightly interwoven with other verbal and nonverbal elements of the novel and assist us in perceiving Hardy’s main belief – inevitability of fate.

ცოფრი ბაჯალიძე, მანანა რუსიუშვილი

**ლინგვისტური და ვიზუალური ნიშნების გამოყენება
გაზეთებში და მათი დემოფორმა მკითხველთა მიერ**

(პარტული და ბრიტანული პრესის მაგალითად
ჩატარებული კვლევის მიხედვით)

ადამიანები ყოველდღიურ ცხოვრებაში მედიის უზარმაზარ ნაირ-სახეობას ვხვდებით და ვიყენებთ. ზოგიერთი (მაგალითად, ჟურნალ-გაზეთები, რადიო-ტელევიზია, კინო) იმ კატეგორიას მიეკუთვნება, რომელსაც, ჩვეულებისამებრ, მოვიხსენებთ როგორც „მასმედია“. ყველა მათგანი საკომუნიკაციო მედიას წარმოადგენს, რომელთა მეშვეობით შესაძლებელი ხდება უამრავი გზავნილისა და ამბის შეტყობა. მაგრამ ტერმინი „მედია“ გაცილებით მეტს მოიცავს — ეს გახლავთ ყველაფერი, რისი საშუალებითაც ვიღებთ ნებისმიერ ინფორმაციას. თუ ამ თვალსაზრისით განვიხილავთ, მაშინ აღმოვაჩინებთ, რომ სამყაროსთან ჩვენი ურთიერთობის დიდი წილი სწორედ მედიასთან კავშირზეა დამყარებული. მაგალითად, ქუჩას თუ გავუყვებით და დავაკვირდებით, დავინახავთ, რომ მოკლე დროის მანძილზე ბევრნაირ გზავნილს ვიღებთ. ინფორმაციის არხებად შეიძლება მოგვევლინონ მაღაზიების აბრები, რეკლამები ან თუნდაც შუქნიშნები; გარკვეული ინფორმაციას ვიღებთ ქუჩაში გამვლელების შესახებ მათი ტანსაცმლისა და ვარცხნილობის მეშვეობითაც კი.

მედია, მისი ფართო თუ შედარებით ვიწრო გაგებით, ძალიან დიდ როლს თამაშობს საზოგადოების ცხოვრებაში. ამიტომ სასარგებლო და, ამავე დროს, საინტერესოც იქნება გავიაზროთ, რა გზებითა და ხერხებით ხდება მედიის ამა თუ იმ სახეობის აღქმა.

დღეს მედიის შესახებ მსჯელობისას აქტიურად იყენებენ ამ საკითხისადმი სემიოტიკურ მიდგომას. სხვა ქვეყნების მსგავსად, საქართველოშიც აქტიურად იკვლევენ მედიის სემიოტიკას. სამართლიანად მიიჩნევა, რომ „ნებისმიერი მედიასაშუალებით ასახული მასალის სემიოტიკური ანალიზი, ჩვეულებრივ, იწყება იმ რელევანტური ნიშნე-

ბის იდენტიფიცირებით, რომლებსაც ესა თუ ის მედიასაშუალება იყენებს“ (დოლიძე, რუსიეშვილი, 2009).

ამ სტატიის ერთ-ერთი მიზანია განვიხილოთ ის გზები, რომელთა მეშვეობითაც ხდება გაზეთში ახალი ამბებისათვის (News) პრიორიტეტების მინიჭება და ჩავატაროთ გაზეთის, როგორც ერთ-ერთი მედია-საშუალების სემიოტიკური ანალიზი.

მიგვაჩნია, რომ სემიოტიკური კვლევისას პირველ რიგში უნდა გავითვალისწინოთ პრესაში გამოყენებული როგორც ლინგვისტური, ასევე სხვადასხვა სახის ვიზუალური ნიშნები და ის კავშირები, რომლებიც არსებობენ ამ ნიშნებს შორის. თითოეული ამ ნიშნთაგანი და მათში კოდირებული კონოტაციები უაღრესად დიდ როლს ასრულებენ ახალ ამბებში ნაგულისხმევი მითური მნიშვნელობების გარკვევაში. როგორც ცნობილია, მითს იდეოლოგიასთან აქვს კავშირი. ამიტომ აუცილებლად უნდა დავადგინოთ, როგორ უკავშირდება ახალ ამბებში ნაგულისხმევი მითი იდეოლოგიას, შევისწავლოთ იდეოლოგიური სტატუსი „ნიუსებისა“, როგორც საკომუნიკაციო გზების სპეციფიკური ნაკრებისა. „გაზეთებისა და მასმედიის სხვა საშუალებების მიზანია გამოკვეთონ ის, რაც შეიძლება ახალ ამბად მივიჩნიოთ. პროფესიონალები ამას ახერხებენ შერჩევის გზით, გვაუწყებენ ზოგიერთი მოვლენის შესახებ და გვერდს უვლიან სხვებს“ (ბიგნელი, 2003, 79). აქედან გამომდინარე, ახალი ამბების დისკურსი არის მსოფლიოს ქვეყნების იდეოლოგიური გამოხატულება, რადგან მისი საშუალებით ხდება გასაშუქებელი მასალის შერჩევა და მნიშვნელობის განსაზღვრა.

გაზეთების სემიოტიკური ანალიზისას საჭიროა, აგრეთვე, დავადგინდეს, რა ტიპის გზავნილებს ვიღებთ დისკურსის კოდების მეშვეობით, უნდა გავიაზროთ ის კონტექსტი, რომლის ფარგლებშიც ამ გზავნილებს ქმნიან პროფესიონალები, ხოლო მოგვიანებით მათი დეკოდირება ხდება გაზეთის მკითხველთა მიერ. არ უნდა დავგავიწყდეს დისკურსის იდეოლოგიური მნიშვნელობაც.

ჩამოთვლილი პრობლემების შესასწავლად ავიღეთ ბრიტანული და ქართული პრესის ნიმუშები, კერძოდ, ერთი მხრივ, „24 საათი“ და „რეზონანსი“, ხოლო, მეორე მხრივ, „Daily News“ და „Daily Mail“. შეგნებულად შევარჩიეთ ერთსა და იმავე დღეს — 2010 წლის 27

ნომბერს გამოშვებული ნომრები, რათა გაგვერკვია, რომელი მოვლენები მოხდა ამ ორი გასხვავებული ქვეყნის პრესის ყურადღების ცენტრში.

სტატიაზე მუშაობის პერიოდს დაემთხვა ინტერნეტსაიტ „ვიკი-ლიკის“ მიერ გამოქვეყნებული მასალებით გამოწვეული მსოფლიო სკანდალი, რომელიც საყოველთაო განხილვის საგნად გადაიქცა. ვფიქრობთ, არ იქნება ინტერესს მოკლებული, განვიხილოთ, როგორ აისახა ეს მოვლენა ბრიტანული და ქართული პრესის ერთსა და იმავე დღის ნომრებში.

გაზეთი იქმნება პროფესიონალთა სხვადასხვა გუნდის მიერ, რომლებიც ახალი ამბების ძიებისას გასაშუქებლად შეარჩევენ რომელიმე ერთ მოვლენას, მაშინ როცა ნაკლებ ყურადღებას უთმობენ სხვა ამბავს. თუმცა, შერჩევითობის პრინციპი განსხვავებულია. მაგალითად, ე.წ. „ხარისხიანი“ (quality) გაზეთები უფრო მეტ დროსა და ადგილს უთმობენ საერთაშორისო ამბებს, მაშინ როცა „პოპულარული“ (popular) გაზეთები აქცენტს აკეთებენ მომხდარ სკანდალურ დანაშაულზე ან ადამიანების პირად ცხოვრებაზე. აქედან გამომდინარე, ნათელია, რომ „ნიუსი“ არ არის მყარი კატეგორია, რომელიც ბუნებრივად ჩნდება. „ნიუსი“ წარმოადგენს ფიქრის, წერისა და შექმნის პროფესიული გზების პროდუქტს, რომელიც, თავის მხრივ, წარმოადგენს ახალი ამბების მუშაკთა მიერ კარგად შესწავლილ ქცევის კოდებს“. (ბიგელი, 82-83). საჭიროა კარგად შევისწავლოთ ეს ზოგადი მოსაზრებები იმის შესახებ, თუ რა არის ახალი ამბები და როგორ ხდება მათი შექმნა, რათა გავიგოთ, რა შეიძლება გახდეს „ნიუსის“ თემა და გავცნოთ იმ კოდებს, რომლებიც წარმართავენ „ნიუსის“ დისკურსს.

მსოფლიოში უსაზღვრო რაოდენობის ფაქტებია, რომელთა შესახებ შეიძლება რეპორტაჟის მომზადება, მაგრამ რეპორტაჟების თემა ხდება მხოლოდ ის შერჩეული ფაქტები, რომლებსაც ჟურნალისტები მნიშვნელოვნად მიიჩნევენ. თუმცა, როდესაც სხვადასხვა გაზეთს გადავხედავთ, დავინახავთ, რომ ის, რაც მნიშვნელოვანია ერთი რომელიმე გაზეთისათვის, ნაკლებად ღირებულად შეიძლება მიიჩნიოს მეორე გამოცემამ.

ჩვენ მიერ შერჩეული გაზეთების პირველ გვერდებს თუ გადავხედავთ, დავინახავთ, რომ ის, რაც ერთ კონკრეტულ დღეს ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო ბრიტანული გაზეთებისათვის, ნაკლებად ყურადღებები აღმოჩნდა ქართული პრესისათვის. „Daily Mail“-ის და „The Mail“-ის თავფურცლები აბსოლუტურად განსხვავებულია ქართული გაზეთების „რეზონანსისა“ და „24 საათის“ პირველი გვერდებისაგან: ბრიტანულ გაზეთებში ყველაზე მნიშვნელოვან ამბად გამოტანილია პოლიტიკური სკანდალი, ხოლო ქართულ პრესაში — მეტი მნიშვნელობა მიანიჭეს ადგილობრივ ეკონომიკურ პრობლემებს.

„Daily Mail“-ში გამოქვეყნებული სტატია სათაურით „Panic Over Leaked British Secrets“ (ბრიტანეთის საიდუმლოთა გაჟონვით გამოწვეული პანიკა) გვიყვება იმ საყოველთაო შემოფოტების შესახებ, რომელმაც მოიცვა მთელი ბრიტანეთის მმართველი წრეები „ვიკილიკის“ მიერ გამოქვეყნებული საიდუმლო მასალების გამო. ასევე პირველ

გვერდს უთმობს იმავე თემას გაზეთი „Daily News“- „Awaiting a Whack from WikiLeaks“ (დარტყმის მოლოდინში ვიკილიკსისგან).

'In Darkness' on screen 10

DAILY NEWS

Awaiting a whack from WikiLeaks

The whistle-blowing WikiLeaks organization says it will release a new round of confidential documents that reports speculate will include evidence of Turkish ties to al-Qaeda and US assistance to the outlawed Kurdistan Workers' Party, or PKK. Officials in both countries deny the allegations of links to terrorist groups while initiating diplomatic efforts to contain any damage from the pending revelations as experts debate the claims' plausibility

LEAK? WHO YOU GOING TO CALL AT US EMBASSY?

UNITED KINGDOM
ANKARA - Reuters Daily News

The ongoing failure to appoint a U.S. ambassador to Ankara threatens to make it difficult for the United States and Turkey to resolve any diplomatic problems that may result from a pending WikiLeaks revelation.

Relations between the two countries are already fraught over Turkey's increasingly close ties with Iran and growing rift with Israel. U.S. President Barack Obama's nominee for the key diplomatic post, Frank Klotzsch, is facing difficulties getting approval from the U.S. Congress.

Story on page 4

WARNING: The US is rushing to warn its allies of potential diplomatic embarrassment from the expected leak.

US AND ITS ALLIES BRACE FOR NEW STORM OF FILES

ANKARA - Reuters Daily News

A new round of confidential documents about to be released by the whistle-blowing WikiLeaks organization has officials and analysts around the world on edge Friday as reports spread about the trove's contents.

The documents are said to include proof of a reciprocal double-cross by both the United States and Turkey in aiding terrorist organizations.

Reports speculate that the leaked diplomatic cables will show that Washington aided the outlawed Kurdistan Workers' Party, or PKK, and that Turkey helped al-Qaeda in Iraq. America's nominee, Friday as Washington contacted its allies through its embassies in a bid to have for the release of what could amount to millions of documents. U.S. officials listed counterparts in Ankara on some documents WikiLeaks will publish that relate to Turkey, Turkish Foreign Ministry officials told the Hürriyet Daily News & Economic Review on Friday.

LEAK, continued on 'Diplomacy' on page 5

BUYUKADA TRANSFERE

Davut on Ira

IRAK - Reuters

Foreign Minister Davut Ersoy warned the United States Parliament might reject Turkish aid to invade Iraq, he revealed. Journalists' account of the episode about Davutoglu, then premier, disputes U.S. officials that Turkey about its willingness to transmit through

Story on page 4

No ti

ERISA DAILY NEWS

Hundreds of women joined a recently demanding maternity leave

Story on page 4

24 საათი

თარღვების აწვავა და სარიცხარი

საქართველოს გერმანულ სპორტულ მწიგნობარებს გაზრდას დასწრე ადგილები დაიკავა დღე რეაქციის დასტრუქციამდე ფრეცია "საქართველოს" წევრის ზურაბ აბაშიძის სიგეცია იმისა და სპორტული სემინარის შედეგად. მწიგნობარები კომპანისა და სემინარის დროს მიზნებს წინააღმდეგობას.

კონგრესის კინა: Wikileaks-ი კარგობით მომადობს

უკრაინის პარლამენტი, რომელიც საკანონმდებლო ორგანოა, კონგრესის წევრებს, რომლებიც კონგრესის წევრები არიან, საკანონმდებლო ორგანოს დასახელებული წევრების სახელით წარმოადგენს.

საქართველოში სოფლის მეურნეობის რეფორმის მომადობის

სოფლის მეურნეობის რეფორმის მომადობის პროცესი დასრულდა. რეფორმის მიზნებს წინააღმდეგობას.

რეფორმის აქტიურობის

რეფორმის აქტიურობის პროცესი დასრულდა. რეფორმის მიზნებს წინააღმდეგობას.

სხვა სურათს ვხედავთ ქართულ პრესაში. კერძოდ, იმავე დღის ნომრებში გაზეთები „რეზონანსი“ და „24 საათი“ ამ თემას არც თუ ისე დიდი გულსყურით ეკიდებიან. „რეზონანსი“ სტატიას სათაურით „საქართველო ვიკილიკსის სკანდალურ დოკუმენტებში“ მხოლოდ ბოლო გვერდზე ათავსებს, თანაც ისე, რომ თავფურცელზე მის შესახებ სიტყვაც კი არ არის ნათქვამი. რაც შეეხება „24 საათს“, მართალია, გაზეთი პირველ გვერდზე გვთავაზობს ამ სკანდალთან დაკავშირებული სტატიის რეკლამას სათაურით „კონგრესმენი კინგი: ვიკილიკსი ტერორისტივით მოქმედებს“, მაგრამ სტატიის გაგრძელებას გაზეთის მხოლოდ მეოთხე გვერდზე ვკითხულობთ.

აქედან გამომდინარე, ისმის კითხვა: რა როლს თამაშობს „ნიუსების“ შექმნისას შერჩევის ის 12 კრიტერიუმი, რომლებიც ვალტუნეისა და რუგის (ვალტუნეი, რუგი, 1973) მიერაა ჩამოყალიბებული. ეს სწორედ ის კრიტერიუმებია, რომლებსაც რეპორტიორები თუ რედაქტორები ხშირად გაუცნობიერებლად იყენებენ ახალი ამბების ღირებულების, მისი „ვარგისიანობის“ დადგენისას. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ამ კრიტერიუმებზე დაყრდნობით ყალიბდება „ნიუსების“ მწარმოებელთა საზიარო კოდი, რომელიც განსაზღვრავს, თუ როგო-

ლარულ“ გაზეთებს. თუმცა ამ შემთხვევაში ჩვენ მიერ მაგალითად მოყვანილი ქართულ გაზეთებს ასეთ შეფასებას ვერ მივცემთ, რადგან ორივე მათგანი — „რეზონანსი“ და „24 საათი“ — სერიოზულ გაზეთებად მიიჩნევიან. ის ფაქტი, რომ ქართულმა პრესამ უფრო დიდი ყურადღება ქვეყნის შიდა პრობლემებს დაუთმო და არა მსოფლიო სკანდალს, მხოლოდ იმაზე მიუთითებს, რომ ისინი ქართულ ბაზარზე ორიენტირებული გაზეთები არიან. ამასთანავე ყურადღებას ამახვილებენ არა იაფფასიან ჟურნალებზე, არამედ ეკონომიკურ პრობლემებზე.

მიუხედავად ახალი ამბების თემატიკისადმი სხვადასხვაგვარი მიდგომებისა, „ნიუსები“, უმეტეს შემთხვევაში, მუდმივად ემორჩილებიან შეფასების ზემოთ ნახსენებ კრიტერიუმებს. აქედან გამომდინარე, ეს კრიტერიუმები შეიძლება მივიჩნიოთ კოდირების სისტემად, რომელსაც ჟურნალისტები მოვლენებისათვის „ნიუსის“ ფორმის მიცემისას შეგნებულად ან სულაც გაუცნობიერებლად იყენებენ.

25 წლის მანძილზე ჩატარებული კვლევების მიხედვით, გლაზგოს მედია ჯგუფმა (გლაზგოს მედია ჯგუფი, 1976, 1980, 1986) გვაჩვენა, რომ „ნიუსების“ ფორმირება ხდება იმ კომერციული, იდეოლოგიური და სემიოტიკური სტრუქტურების მიერ, რომლებიც ამ პროდუქციას ქმნიან. ეს სულაც არ გულისხმობს ჟურნალისტების დადანიშნულებას მიკერძოებაში ან ფაქტების დამახინჯებაში, ვინაიდან მსგავსი ბრალდების მიხედვით უნდა არსებობდეს ე.წ. მიუკერძოებელი „ნიუსი“. მაგრამ, როგორც ცნობილია, ნიშნების მეშვეობით რეალობის „ობიექტურად“ დენოტაცია კი არ ხდება, მათში კოდირებულია მნიშვნელობის დაშიფრული კონოტაცია, რომელსაც მივყავართ კონკრეტული იდეოლოგიური თვალსაზრისის ამსახველ მიზეზთან.

აქედან გამომდინარე, შეფასების კრიტერიუმები იმ კოდს წარმოადგენენ, რომლის მეშვეობითაც შეიძლება შემოწმდეს ამა თუ იმ გაზეთში გამოქვეყნებული მასალების ღირებულება, თუმცა ამ სისტემის გამოყენებას ბევრი უხერხულობაც შეიძლება ახლდეს თან.

ჩვენ მიერ შემოთავაზებული ოთხი გაზეთის მაგალითი მიგვანიშნებს, რომ მართალია, ისინი გალტუნვისა და რუგის კრიტერიუმებს პასუხობენ, მაგრამ მხოლოდ ამ კუთხით განხილვა არ იქნება საკმარისი, რადგან ეს კრიტერიუმები არაფერს გვამცნობენ ლინგვისტურ და ვიზუალურ ნიშნებზე, „ნიუსების“ დისკურსის კოდებზე; კიდევ უფრო ცოტა რამეს ვიგებთ იმაზე, თუ როგორ აღიქვამენ მკითხველები შეთავაზებულ ახალ ამბებს, თუმცა ზემოთ ნახსენები კრიტერიუმები

მეტი ეფუძნება იმას, თუ რამ შეიძლება გამოიწვიოს მკითხველთა დანტერესება.

„ნიუსების“ გადმოცემისას გაზეთები იყენებენ კარგად ცნობილ ნარატიულ კოდებს, ნარატივის სხვადასხვა გზებს ერთმანეთისაგან განსხვავებული შინაარსით, მაგრამ ერთნაირი თვალსაზრისით. მაგალითად, ჩვენ მიერ შერჩეული ოთხივე გაზეთის პირველ გვერდებზე დაბეჭდილ სათაურებში გამოყენებული ნარატიული კოდები აგებენ იმ ჩარჩოებს, რომელსაც ეფუძნება „ნიუსის“ მნიშვნელობა. გამოყენებული ნარატიული კოდის კონოტაციები მნიშვნელოვანია თავიანთი ფორმითა და ახალი ამბების აღქმის თვალსაზრისით. წარმოდგენილ „ნიუსებს“ შინაარსი ენიჭებათ ნარატიული კოდების წყალობით, რომლებიც განსაზღვრავენ, აწესრიგებენ შინაარსს და გარკვეული ფორმით აყალიბებენ მას. მოვლენა „ნიუსად“ შეიძლება გადაიქცეს არა მისი მხოლოდ შინაარსის მიხედვით, არამედ მაშინ, როდესაც მისი გადმოცემა შესაძლებელია ნარატიული კოდის მეშვეობით. ახალი მოვლენები, როდესაც ისინი „ნიუსის“ ფორმას იღებენ, აძლიერებენ უკვე არსებულ ნარატიულ კოდებს. ასე რომ, მოვლენების შერჩევა ახალი ამბებისათვის გულისხმობს დისკურსში ნარატიული კოდების უტილობელ გამოყენებას.

შემდეგი საკითხი, რომელიც უნდა გავითვალისწინოთ, არის კოდების ის სისტემები, რომლებსაც სხვადასხვა გაზეთი იყენებს. გაზეთების ჯიხურში გამოფენილი გაზეთებისათვის თვალის ერთი გადავლებითაც ნათელი ხდება, რომ ისინი ბევრი ნიშნით განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, მაგალითად, ფოტოებით, სათაურებით. უფრო დაკვირვებული თვალი კი აღმოაჩენს, რომ ისინი ასევე განსხვავდებიან ლინგვისტური ხერხებითა და თხრობის ტონით. მართალია, არსებობს რამდენიმე ზოგადი მითური მნიშვნელობა, რომელიც ყველა გაზეთისათვის საერთოა (მაგალითად, ნიუსი უნდა იყოს რელევანტური, მყისეული და მნიშვნელოვანი), მაგრამ არსებობს მრავალი გზა ნიუსების ლინგვისტური და ვიზუალური ნიშნებით კოდირებისა. ეს განსხვავებები გავლენას ახდენენ არა მარტო ახალი ამბების შინაარსზე, არამედ მათი წაკითხვისა და გაგების გზებზეც.

გაზეთების კითხვა, ბუნებრივია, სათაურებით იწყება. მათი ლინგვისტური სინტაგმების დანიშნულებაა მკითხველის ყურადღების მიპყრობა თითოეული ახალი ამბის თემისადმი. ამასთან ერთად, ისინი ლინგვისტური ნიშნების კონოტაციების მეშვეობით გვთავაზობენ

სოციალურ კოდებს, რომლებიც გვეხმარებიან სათაურების არსის გაგებაში.

თუ „დეილი მილის“ პირველ გვერდზე გამოქვეყნებულ ორ სათაურს ერთმანეთს შევადარებთ, დავინახავთ, რომ ისინი ერთმანეთის საპირისპირო კონოტაციის მატარებლები არიან. „გაუტეხელი სიყვარული“ და „ბრიტანეთის გაჟონილი საიდუმლო მასალების სკანდალი“ ორ განსხვავებულ ისტორიაზე ამახვილებს ყურადღებას: „Whipped, threatened with beheading and on the brink of suicide. The Chandlers tell their awesome story of survival at the hands of savage Somali pirates” (ნაცემები, თავის მოკვეთის შიშით დაზაფრულნი და თვითმკვლელობის ზღვარზე. ჩანდლერები მოგვითხრობენ თავის საზარელ ისტორიას, რომელიც დაუნდობელი სომალელი მეკობრეების ტყვეობაში გამოიარეს.)

„ბრიტანეთის გაჟონილი საიდუმლო მასალებით გამოწვეული პანიკა“ კი იუწყება, რომ აშშ ტეხს განგაშს 3 მილიონი საიდუმლო დოკუმენტის გაზეთებში გამოქვეყნების გამო. „გასულ საღამოს დევიდ კამერონი ამერიკამ გააფრთხილა, რომ იგეგმება „განსაკუთრებული ურთიერთობების“ ამსახველი საიდუმლო მასალების გამოძეურება. ამერიკის ელჩმა ლონდონში უპრეცედენტო ვიზიტი მოაწყო დაუნინგ ცენტრში, რათა ეცნობებინა, რომ ენაჭარტალა ვებ-გვერდი ვიკილიკსი აქვეყნებს იმ საიდუმლო მოსაზრებებს, რომელიც ამერიკის შეერთებულ შტატებს სინამდვილეში გააჩნია ბრიტანეთის შესახებ“.

ნიშანდობლივია, რომ მიუხედავად ამ სკანდალური მოვლენის უდიდესი მნიშვნელობისა, გაზეთი მას ფოტოსურათის გარეშე ბეჭდავს, თუმცა მსხვილი, შავი შრიფტით აწყობილი სათაურით, მაშინ როდესაც ტყვეობიდან თავდასხნილი წყვილის თავგადასავალს ფერადი ფოტო ახლავს თან და სათაურიც თეთრი და ფერადი (წითელ-ყვითელი) შრიფტითაა მოწოდებული.

სათაური ეყრდნობა ბრიტანელი მკითხველისთვის უკვე ნაცნობ ინფორმაციას ამ გატაცების შესახებ და სტატიის პირველივე აბზაცი ადასტურებს, რომ სათაური ზუსტადაა შერჩეული კონტექსტისათვის. პოლისემიკური სათაური და ყველასათვის მისახვედრი ტექსტი ერთობლივად ახერხებენ ამბის დეკოდირებას. მაგალითად, აქ გამოყენებული ნარატივები, უცნაურია, მაგრამ უფრო დიდი უკმაყოფილების გრძობით განგაწყობთ ბრიტანეთის სამეფო საზღვაო ფლოტის მიმართ, ვიდრე სომალელი მეკობრეებისადმი. ამის დასტურად გამო-

დგება მეკობრეების აღწერა და მათი ცხოვრების სტილი იმ სოფელში, რომელშიც ტყვეებმა თვეზე მეტი გაატარეს: “He (pirate) commanded absolute authority, but the comical thing about him was that he had very small feet”; “the pirates were filthy and took advantage of the boat’s shower, but one mistook the Jif cleaner for soap and doused himself in white detergent. Others ransacked Rachel’s wardrobe and the men changed into her women’s slacks and fitted shirts with cap sleeves and preened before the mirror. They also sprayed themselves with her perfume” (მეკობრე სრული ავტორიტარული მბრძანებლობდა, მაგრამ იყო ერთი კომიკური რამ მის გარეგნობაში: მას პატარა ფეხები ჰქონდა“. „ჭუჭყიანმა მეკობრეებმა გემის აბაზანა ჩაიგდეს ხელში, მაგრამ ერთ-ერთს საღებზინფექციო საწმენდი საპონი ეგონა და მთლიანად თეთრ მასაში ამოიგანგლა. სხვებმა რეიჩელის გარდერობი გადაქექეს და ქალის ფართო შარვლებსა და შემოტყევილ პერანგებში გამოეწყვნენ და სარკის წინ იბრანჭებოდნენ. მათ ქალის სუნამოც ბლომად ისტურეს“). ყოფილი ტყვეები იუმორით იხსენებენ მოძალადეებთან გატარებულ დღეებს, მაგრამ მთელი სიმკაცრით ეხმაურებიან ბრიტანული საზღვაო ფლოტის უმოქმედობას, რომელმაც არაფერი გააკეთა მათ გასათავისუფლებლად. “Why didn’t the Navy step in to save us? We must confess, that the Navy not only abandoned us to our fate, but betrayed its own proud traditions.” (რატომ არ ჩაერია ფლოტი ჩვენი გათავისუფლების საქმეში? უნდა ვაღიაროთ, რომ ფლოტმა არა მარტო ბედის ანაბარად მიგვატოვა, არამედ უღალატა თავის ძველ, საამაყო ტრადიციებს). ამ ნარატივში კოდირებული დანაშაულის დაუსჯელობის კონოტაცია მკითხველს ახსენებს ყბადაღებულ მეკობრეთა თავაშვებულ თარეშს, სახელმწიფოთა უუნარობას, აღკვეთონ მათი ქმედებები, თუმცა გაზეთი შეფასებებისაგან თავს იკავებს და მხოლოდ გატაცების მსხვერპლთა მონათხრობს გთავაზობს, რითაც ინარჩუნებს ნეიტრალურობას, თუმცა ნარატივით აღძრული კონოტაციებით მაინც აღწევს სასურველ მიზანს. სტატიასზე თანდართული ფოტო და სათაური კი იმის მანიშნებელია, რომ სიყვარული და ერთგულება ის ერთადერთი ძალაა, რომელიც ყველაზე გამოუვალი მდგომარეობიდანაც გაპოვნინებს გამოსავალს.

„დეილი ნიუს“-ში ერთი საერთო სათაურის ქვეშ — „ვიკილიკსი-დან მოსალოდნელი დარტყმის მოლოდინში“, ორი სტატიაა გაერთიანებული. სათაურებში დენოტირებულია ნიუსებში ასახული თემები

და კონოტირებულია ის სოციალური მითები, რომლებიც თითოეულ ამბავთანაა დაკავშირებული. ჰედლაინში კოდირებულია პოლიტიკის თემა, რომელიც გაყონილი ინფორმაციების წყალობით სკანდალად იქცა: **“Leak? Who you going to call at US Embassy?” “US And Its Allies Brace For New Storm Of Files”** (გაყონვა? ვისთან აპირებთ შეჩერდეთ ამერიკის საელჩოში? „ამერიკა და მისი მოკავშირეები ერთიანდებიან ფაილების ახალი ქარიშხლის წინააღმდეგ“).

ბრიტანული პრესისაგან განსხვავებით, ქართული გაზეთების სათაურები ძალიან მარტივად და გასაგებად გვამცნობენ ადგილობრივი მკითხველისთვის საჭირობოროტო ეკონომიკური თემების შესახებ. გაზეთი „რეზონანსი“ მეტი გამომსახველობისათვის სტატიას ავტობუსისა და მისი მგზავრების ფოტოს ურთავს, ხოლო „24 საათი“ — თბილისის საკრებულოს სხდომის ამსახველ ფოტოს. ჰედლაინებში დენოტირებული გაძვირება და ტარიფების აწვევა კოდირებულია როგორც მოსახლეობის ახალი გასაჭირი, რომელიც მკითხველისთვის ნაცნობი და გასაგებია და იწვევს კონოტაციას ახალი პრობლემებისა.

მაშინ, როცა თეორეტიკოსები საჭიროდ მიიჩნევენ, რომ განვასხვავოთ კონოტაცია დენოტაციისაგან, პრაქტიკაში მათი განცალკევება ხშირად შეუძლებელია. მაგალითად, ვალენტინ ვოლოშინოვის აზრით, დენოტაცია და კონოტაცია შორის მკაცრი ზღვარის გავლება შეუძლებელია, რადგან „მნიშვნელობა ყალიბდება შეფასებების მეშვეობით... მნიშვნელობა ყოველთვის ვრცელდება ღირებულებაზე მსჯელობის შედეგად“ (ვოლოშინოვი, 1973, 2105). ქართულ გაზეთებში გამოქვეყნებულ ფოტოებში, ჩვენი აზრით, ძნელია ხსენებული ზღვარის გავლება, თუმცა მათში კოდირებულ დენოტაცია-კონოტაციას ერთობლივი ძალისხმევით მაინც მივყავართ მის მითურ საფეხურამდე, რომელიც ააქტიურებს მითს გაძვირებით გამოწვეული სიდუხჭირის შესახებ.

„დეილი ნიუსის“ სტატიას თან ერთვის მრავლისმთქმელი ფოტოები: ქვიშის საათში ჩაბეჭდილი მუსლიმი ჯარისკაცების ფოტოები, რომლის უკანა მხარეს ისლამის სასულიერო პირის ფოტოა გამოსახული; ქვიშის საათიდან ჩამოდენილი წვეთები; საათის ფსკერზე დაბეჭდილი სიტყვა „ვიკილიკსისკენ“ მიემართებიან; ქვიშის საათის გვერდით დაბეჭდილია ამერიკელი ჯარისკაცი, რომელიც ძირს დაგდებულ ადამიანს ადგას თავზე იარაღით ხელში. იქვეა ამერიკული ასდოლარის ბანკოტების შეკვრები. გაზეთის ინტერესი ამერიკათურქეთს შორის ბოლოდროინდელ დაძაბულ ურთიერთობებს ეხმაუ-

რება. ფოტოებში დენოტირებული ჯარისკაცების მკაცრი და შემფოტებული სახეები სახელმწიფოთა შემფოტების კონოტაციის მატარებელია, ხოლო დოლარები — შესახელმწიფოს სიმდიდრისა და ძლევამოსილებისა. თუ ვავითვალისწინებთ ბართის ცნობილ კონცეფციას მითის შესახებ (ბართი, 1967), მაშინ აშკარაა მთელი სემიოლოგიური სისტემის ერთი ნათელი მაგალითი: მოცემულია აღმნიშვნელი (**signifier**) — ორი სხვადასხვა ქვეყნის ჯარისკაცი; მოცემულია აღსანიშნის (**signified**) — შეგნებული მინიშნება ამ ქვეყნების მისწრაფებისა მილიტარიზაციისაკენ; დაბოლოს აქვეა აღმნიშვნელის მიერ აღსანიშნის ნათელი გამოხატულება. მითში აღმნიშვნელი უკვე ჩამოყალიბებულია ენის ნიშნების მეშვეობით. და კვლავ ბართს დავესესხოთ: „მითს, ფაქტიურად, ორმაგი ფუნქცია აკისრია: ის, ერთი მხრივ, მიგვითითებს, ყურადღებას გვაქცევს გვაძვლებინებს და, მეორე მხრივ, გვატყობინებს, რადაცას გვაგებინებს და შემდეგ თავს გვახვევს მას“ (ბართი, **“Myth Today”**).

შემოთ აღნიშნული სტატიების შესწავლამ კიდევ ერთხელ დაგვანახა, რომ წლების მანძილზე სემიოტიკური ანალიზი განვითარების ახალ საფეხურზე ავიდა და დეკოდირებისა და მკითხველის გემოვნების ცვალებადობის შესაბამისად, თანდათან ცვლის საკუთარ მიდგომებსაც. სემიოტიკური ანალიზის ადრეულ ფაზაზე, რომელიც „სტრუქტურალიზმის“ სახელითაა ცნობილი, მიიჩნევდნენ, რომ არსებობს ნიშანთა „სწორი“ მნიშვნელობა, რომელიც მუდამდებდა კონკრეტული ტექსტებში მოცემულ ნიშნებსა და კოდებს შორის არსებული ურთიერთობებიდან. მაგრამ მოგვიანებით, „სოციალური სემიოტიკის“ ფარგლებში გაკეთებულმა ანალიზმა ცხადყო, რომ ეს ნიშანთა მნიშვნელობების კვლევის მხოლოდ ერთ-ერთი, მაგრამ არა ერთადერთი გზაა. ამ ტიპის ანალიზმა შეიძლება ნიშნების „სწორი“ მნიშვნელობა კი არ დაგვანახოს, არამედ მხოლოდ ის მნიშვნელობა, რომლის გამოვლენის უფლებასაც იძლევა სემიოტიკური ანალიზის დისკურსი, ვინაიდან აქ თავს იჩენს მკითხველის მიერ შერჩეული მიდგომა კითხვისადმი და მათი საკუთარი დისკურსი. სწორედ მკითხველს ხელეწიფება მნიშვნელობების სხვადასხვა გზით დეკოდირება და ამიტომაც არის მნიშვნელოვანი გაზეთების არა მხოლოდ ლინგვისტური, არამედ „სოციალური სემიოტიკის“ თვალსაზრისით კვლევა. ამის საჭიროება ჩვენ მიერ შემოთავაზებული სტატიიდანაც კარგად იკვეთება.

ლიტერატურა

რ. დოლიძე, მ. რუსიეშვილი 2009 — სემიოტიკა და მასმედია, საენათმეცნიერო ძიებანი, XXX, 2007.

ბიგნელი, 2002 – Jonathan Bignell, Media Semiotics: An Introduction. Manchester University Press, 2002.

გლაზგოს მედია ჯგუფი, 1986 – Glasgow Media Group, War and Peace News, Milton Keynes, Open University Press, 1986.

გალტუნგი, რუგი, 1973 – Galtung, J. and M. Ruge, Structuring and selecting news, in S. Cohen and J. young (eds) , The Manufacture of News: Social Problems, Deviance and the Mass Media, London, Constable, 62-72, 1973.

ვოლოშინოვი, 1973 — V. Voloshinov, 1973, 105.

ბარტი, 1977 – Barthes, R., Rhetoric of the image, in Image music Text, London, 32-51, 1977.

დელი ნიუსი, 2010 – “Daily News”, November 27, 2010.

დელი მეილი, 2010 – “Daily Mail”, November 27, 2010

“24 საათი”, 27 ნოემბერი, 2010

„რეზონანსი“, 27 ნოემბერი, 2010

TSIURI BAJELIDZE, MANANA RUSIESHVILI

A Comparative Analysis of Semiotic Signs in the Press (on the material of British and Georgian newspapers)

Summary

The paper discusses the ways semiotic analysis approaches newspapers as a medium. Different types of signs (linguistic as well as non-linguistic viz. visual) and relationship between them have been explored. The empirical data embraces front pages of two British (“The Daily News”, “The Daily Mail”) and two Georgian (“Rezonansi”, “24 Saati”) newspapers issued on the same day -27 November, 2010.

The study has proved that the pattern of inclusion/exclusion of events differs in the newspapers under discussion i.e. the selection of events for news stories and significance ascribed to them varies from newspaper to newspaper. The paper is an attempt to state the criteria underlying the process of news construction.

Besides the paper focuses on the visual means (photography, in particular) employed in news discourse as well as functions of news headlines.

The study has proved that because of the complexity of its nature news discourse should be investigated from an interdisciplinary perspective.

ეპატარინა ბაჩიჩილაძე

ენობრივი ნიშნის მნიშვნელობის საკითხები

მნიშვნელობა, შინაარსი, აღსანიშნი, დენოტაცია, კონოტაცია, ინტენსიონალი, რეფერენცია — ამ ტერმინებით თანამედროვე ლინგვისტური, ფილოსოფიური და სემიოტიკური ტრადიცია მოიხსენიებს იმ მნიშვნელობას, რომელიც მოლაპარაკე სუბიექტს აქვს მხედველობაში და რომელსაც იგი იყენებს მეტყველების კონკრეტული აქტის აღსრულებისას. ტერმინი „მნიშვნელობა“ იხმარება ადამიანის ქმედების ნებისმიერ სფეროში. როდესაც მოლაპარაკე სუბიექტი მეტყველების რომელიმე კონკრეტულ აქტს ახორციელებს, იგი რაღაცას გადასცემს იმ სუბიექტს, ვისთვისაც მეტყველების ეს აქტია გამიზნული; ეს რაღაც კონკრეტული, ფიზიკური ფორმით გამოიხატება და გამოხატვის კონკრეტულ ტიპს ან ტიპთა განსაზღვრულ კლასს განეკუთვნება. გამოხატვის ეს ტიპი აუცილებლად მიუთითებს რაღაცას, რაც მის მიღმა იმყოფება. ეს რაღაც თანამედროვე ენათმეცნიერებასა და ფილოსოფიაში ინდივიდის ან ობიექტის სახელით აღინიშნება. მასზე მიუთითებს გამოხატვის ტიპის საშუალებით რეფერენციას უწოდებენ, ხოლო სამყაროს, ან საქმეთა თუ გარემოებათა მდგომარეობას — შესაძლო სამყაროს. შესაძლო სამყაროს იმ გამონათქვამთა სიმრავლე ასახავს, რომელიც მოცემულ ინდივიდს და ინდივიდთა კლასს მიეწერება. მიწერის ამ სახეს ქვანტიფიკაცია ეწოდება, ხოლო გამონათქვამთა სიმრავლე ძირითადად არსებობის ქვანტორისა და ზოგადობის ქვანტორის გამოხატვით შეიძლება ამოიწუროს.

არსებობის ქვანტორი მოცემული ინდივიდის არსებობას აღნიშნავს, ხოლო ზოგადობის ქვანტორი განაზოგადებს არსებული თვისებებიდან გამომდინარე ინდივიდს, როგორც ამ თვისების აუცილებლად მატარებელს. ფილოსოფოსებში დიდი დავაა იმის თაობაზე, შეიძლება თუ არა არსებობის, ანუ ეგზისტენციალური ქვანტორის სუბიექტი ისეთი ინდივიდი იყოს, რომელიც არ არსებობს, მაგალითად, პეგასი: „არსებობს ისეთი X (პეგასი) და X მფრინავი ცხენია“. მაგრამ

ასეთი საკითხები ძირითადად ფილოსოფიური განსჯის საგანია და იგი ენათმეცნიერებას არ აინტერესებს, ვინაიდან ფრთოსანი ცხენი არ არსებობს, შესაბამისად, პეგასიც არ არსებობს. ჩვენს შესაძლო სამყაროსა და იმ სამყაროს შორის, სადაც პეგასი არსებობს, ე.წ. წვდომის მიმართებაა; ეს მიმართება საშუალებას აძლევს მოაზროვნე სუბიექტს ყველა შესაძლო სამყაროში, თავის სამყაროდან გამომდინარე, განსაჯოს და ერთმანეთისაგან გამოარჩიოს ყალბი და ჭეშმარიტი გამონათქვამები.

განსხვავება ენობრივი ნიშნის აღსანიშნა და მიუთითებულ ობიექტს, ინდივიდს შორის, ანუ განსხვავება აღსანიშნა და რეფერენციას შორის (მიუთითების ამ მიმართებას სწორედ რეფერენცია ეწოდება) ნათლად განსაზღვრა წარმოშობით ავსტრიელმა ფილოსოფოსმა და ლოგიკოსმა ლუდვიგ ვიტგენშტეინმა. ტერმინი „მნიშვნელობა“ არასწორად იხმარება, როცა ამ ტერმინით იმ საგანს აღნიშნავენ, რომელიც მოცემულ სიტყვას შეესაბამება. ეს მოასწავებს სახელის მნიშვნელობის აღრევას მასთან, ვინც ან რაც ამ სახელს ატარებს. თუ ბატონი X კვდება, ჩვენ ვამბობთ, რომ ამ სახელის მატარებელი კვდება და არა სახელის მნიშვნელობა, ვინაიდან თუ სახელს მნიშვნელობა აღარ ექნება, ჩვენც არ გვექნება უფლება ვთქვათ: „ბატონი X..... გარდაიცვალა“.

ენობრივი ნიშნის განსაზღვრისათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა გერმანელი ფილოსოფოსის, ლოგიკოსისა და მათემატიკოსის გოტლობ ფრეგეს კონცეფციას, რაც კონკრეტულად სწორედ სემიოტიკური სამკუთხედით გამოიხატება:

(sinn) მნიშვნელობა

(zeichen) ნიშანი (Bedeutung) საგანი,
რომელზედაც ნიშანი მიუთითებს

ტერმინის **Bedeutung** თარგმანი სხვადასხვა ენაზე სხვადასხვაგვარად ხდება, ე.ი. იგი გარკვეულწილად ორაზროვანია. მაგ. გ.ფრეგეს მიაჩნია, რომ მარტივი საგანი და წინადადება (პროპოზიცია) სხვადასხვა რამეს მიუთითებს: მარტივი საგნის **Bedeutung** — თვით საგანია, ხოლო წინადადებისა — მისი ჭეშმარიტების ღირებულება, ე.ი.

იგი ან ჭეშმარიტია ან ყალბი. საკუთარი სახელების შემთხვევაში ეს ტერმინი (ფრანგულად *dénotation, désignation*) ნამდვილად აღნიშნავს იმ საგანს, რომელზედაც ამ საგნის სახელი მიუთითებს; ამ შემთხვევაში *Sinn* (მნიშვნელობა) ნამდვილად იქნებოდა ის სახე, ანუ მოდუსი, რომლითაც ეს საგანი იქნებოდა წარმოდგენილი.

რეფერენცია, საგანზე მითითება მხოლოდ კომუნიკაციის პროცესში ხორციელდება, როდესაც მოლაპარაკე სუბიექტი წარმოთქვამს მსმენელისათვის განკუთვნილ გამონათქვამს. კომუნიკაცია ძირითადად გამონათქვამებით, უფრო ზუსტად ტექსტებით ხორციელდება. ტექსტში გადმოიცემა როგორც უშუალო, ასევე ირიბი აღსანიშნები. ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვაოთ ლექსიკური აღსანიშნები და ტექსტობრივი აღსანიშნები, უშუალო აღსანიშნები და ირიბი აღსანიშნები. თანამედროვე ენათმეცნიერება განასხვავებს ასევე პირობით და სიტუაციურ აღსანიშნებს. პირობითი აღსანიშნები ეს ის მითითებანია, რომელთაც მოლაპარაკე სუბიექტი ფლობს და რომელთა მიხედვითაც იგი გამონათქვამს ხმარობს განსხვავებულ კონტექსტებში. ე.ი. მოლაპარაკე სუბიექტი პირობითად, ამ ენაზე მიღებული შეთანხმებით ამა თუ იმ გამონათქვამს უკავშირებს ამა თუ იმ მნიშვნელობას. ამ შემთხვევაში წინადადებათა სწორი აგება აუცილებელია საგანთა მდგომარეობის სწორად აღწერის მიზნით.

თანამედროვე ენათმეცნიერება ენობრივი ნიშნის აღსანიშნს გამოხატავს ე.წ. სემანტიკური პრიმიტივებით, რომელთა რიცხვი სასრული უნდა იყოს. (ეს პრიმიტივები სხვადასხვა სახელითაა ცნობილი: უნივერსალიები, სემანტიკური კომპონენტები, მარკერები, თვისებები და ა.შ.). თუმცა თანამედროვე ენათმეცნიერები გაუთავებლად დაობენ პრიმიტივთა რაობის განსაზღვრასა და მათ დასაშვებ რაოდენობაზე. არსებობს სემანტიკურ პრიმიტივთა გამოხატვა-გადმოცემის რამდენიმე ცნობილი საშუალება: მაგალითად, ბერძენი ნეო-პლატონიკოს პორფირიოსის ხე, არისტოტელეს კატეგორიები, სტოელების, ენციკლოპედისტების დეფინიციები, ვეჟბიკას სემანტიკური პრიმიტივები, გენერატივისტების სემანტიკური ლექსიკონები, სელექციური და კატეგორიული მახასიათებლები და სხვა.

სემანტიკური სისტემის გამოხატვის სირთულე განპირობებულია სამყაროს აღწერის სირთულით, ადამიანის დამოკიდებულებით სამყაროსთან და ამ დამოკიდებულების რთული ხასიათით, ვინაიდან ეს დამოკიდებულება სწორედ მნიშვნელობის პლანია.

ლიტერატურა

ვიტგენშტეინი, 1958 — Витгенштейн Л. Логико-филос. трактат, пер. с нем., М. 1958

ლინსკი 1982 — Линский Л. *Референция и референты*. Новое в зарубежной лингвистике, вып. XIII, Москва: «Радуга», 1982

ფრეგე, 1977 — Фреге Г. Смысл и денотат, пер. с нем., «Семиотика и информатика» 1977

ფხაკაძე, 1991 — Пхакадзе И. Г. Недостижимые достижимые миры. Семантика возможного и языковая относительность. Тбилиси, 1991: «Издательство Тбилисского Университета»

EKATERINE GACHECHILADZE

Issues of the Meaning of a Linguistic Sign

Summary

The paper deals with the notions associated with the issue of meaning of a linguistic sign: content, the signified, denotation, connotation, intentional, reference. The given notions are discussed from the standpoints of linguistics, semiotics and philosophy. The paper differentiates between different types of signified conveyed via a text in the process of communication: the signified proper, indirect, arbitrary and situational types of the signified.

სიზილია ბაქაძე

მნიშვნელობის ცვლილება უარულ ბოლოების კომპლექსში
ტიპოლოგიის თარგმანებში

ადამიანური სამყარო შეიძლება განისაზღვროს როგორც მნიშვნელობათა სამყარო. სამყაროს იმდენად ვუწოდებთ „ადამიანურს“, რამდენადაც ის რაღაცას ნიშნავს (გრემასი, 2007, 5).

„ადამიანი დიდიდან საღამომდე და მუცლადყოფნის დროიდან სიკვდილამდე, გარშემორტყმულია მნიშვნელობებით, რომლებიც ყოველი მხრიდან მოემართება მისკენ, მესიჯების სახით, სხვადასხვა ფორმით“ (გრემასი, 2007, 8). ამ გაგებით, ერთ-ერთ უსასრულო სივრცედ პოეტური სივრცე გვეჩვენება, სადაც მნიშვნელობათა მთელი იერარქიები, რაც ხშირად იწვევს მრავალმნიშვნელობას, ანუ პოლიფონიას, რაც ადეკვატურ აღქმას ზოგჯერ აძნელებს.

როგორც გრემასი ამბობს, დისკურსი მესიჯთა უწყვეტობაა, ანუ, ის შეიძლება შეიცავდეს მრავალ მნიშვნელობას. ჩვენი აზრით, იგივე შეიძლება ითქვას პოეტურ ტექსტზე. მოსაუბრის, მკითხველის, თუ დამკვირვებლის, მიზანი არის კონტექსტის, თუ ექსტრალინგვისტური სიტუაციის შესაბამისად ადეკვატურად აღიქვას დისკურსიდან წამოსული მნიშვნელობა. აქ არ შეიძლება არ გაგვანსინდეს „ტულეტების“ მაგალითი, რომელიც მოყვანილი აქვს გრემასს, რომელიც გაუგებრობის მაგალითს იძლევა. ბრწყინვალე მდიდრული საღამოა, ორი ბრწყინვალე ქალბატონი ტერასაზე გასული და ერთმანეთს შთაბეჭდილებებს უზიარებენ. ორივე კმაყოფილია. ერთ-ერთი ხაზს უსვამს სტუმარი ქალების ლამაზ კაბებს. დაახლოებით ასე „და რა ტულეტებია! მეორე პასუხობს — არ ვიცი, ჯერ არ შევსულვარო. ანუ, აქ საქმეში ჩაერთა სიტყვა ტულეტის პოლისემია, რაც ტულეტსაც ნიშნავს და ჩასაცემლსაც და ამ ჰომოგენურ ტექსტში თავი იჩინა ორმა იზოტოპიამ (გრემასი, 2007, 70). ორზოგონების უამრავი მაგალითის მოყვანა შეიძლება, რაც კონტექსტებიდან გამომდინარე სხვადასხვა ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა.

რასტიეს აზრით, ტექსტის სემანტიკა „განსაზღვრავს ინტერპრეტაციისათვის საჭირო ლინგვისტურ პირობებს“ (რასტიე, 1989, 18). აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ იგი, ამავე დროს განსაზღვრავს თარგმნისათვის აუცილებელ ლინგვისტურ პირობებს, რაც აგრეთვე კოგნიტიური ქმედებაა.

მნიშვნელობის საკითხი ცენტრალურია ტრადუქტოლოგიაში. ვინე და დარბელნე თარგმნის პროცესის საფუძვლად სწორედ მნიშვნელობას მიიჩნევენ: „მთარგმნელი ეყრდნობა მნიშვნელობას და აქედან გამომდინარე ახორციელებს ტრანსფერულ ოპერაციებს სემანტიკური სფეროს შიგნით...“ (ვინე, დარბელნე, 1958, 37). გარნიე განსხვავებს მნიშვნელობის შესწავლის ხუთ დონეს, ესენია: რეფერენციული, რელაციური, კონტექსტური, სიტუაციური და ემოციური (გარნიე, 1985, 40). ამ კონცეფციის საპირისპიროდ, ჟორჟ მუნენი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ მნიშვნელობა არ არსებობს თემის გარეშე, რომლის გაგებაც შეიძლება ცვალებადი იყოს. მისი აზრით, თარგმნის პროცესში უფრო მნიშვნელოვანია არა (ტექსტის) მნიშვნელობის გაგება, არამედ, (თემის) „აღქმა, გაგება...“ აქედან გამომდინარე, უნდა განვასხვავოთ არა მნიშვნელობის ტიპები, არამედ გაგების მრავალი დონე: „სრული გაგება (კონცეპტისათვის დამახასიათებელი ყველა მახასიათებლის გამონათქვამი), გადამწყვეტი გაგება (მცირე მახასიათებელთა გამონათქვამი, რაც საკმარისია ორზოგონების გარეშე მის განსახვავებლად) იმპლიციტური (იმ მახასიათებლებით, რომლებიც შეიძლება ექსპლიციტური გახადოს), სუბიექტური გაგება: იმ მახასიათებელთა ერთობლიობა, რასაც იწვევს მოცემული ტერმინი ერთი ადამიანის, ან ერთ ჯგუფში გაერთიანებულ ადამიანებში“ (მუნენი, 1963, 144). მაგრამ, ზოგჯერ, გაგების ეს ტიპები არაეფექტური ჩანს, რის საილუსტრაციოდაც გამოდგება ჯან მიშელ ადამის მიერ მოყვანილი მაგალითი მისსავე „ტექსტის ლინგვისტიკაში“ (ადამი, 2008, 27). ლაპარაკია პოლ ელუარის მინიატურულ ლექსზე, „რატომ ვარ ასე ლამაზი? პატრონი მბანს (ან მრეცხავს) და იმიტომ“. (ზმნა *laver* ფრანგულად პოლისემიურია და ორივე მნიშვნელობის მატარებელია, რის გამოც ამ ლექსის სხვადასხვა გაგებაა შესაძლებელი უკონტექსტოდ.) ეს ლექსი შეტანილი იყო „ტიკვილის კაპიტალში“, შემდეგ „დეტალეში“, ხოლო 1941 წელს „რჩეულ ლექსებში“. ბოლოს, ელუარმა ეს ლექსი ამოტვიფრინა ფინჯანზე. ანუ, ფინჯანზე ამოტვიფრული გამონათქვამის მიხედვით, ყველას ეგონებოდა, რომ ჭიქის სილა-

მაზეზეა ლაპარაკი, რომელსაც რეცხავენ, სინამდვილეში, როგორც გაირკვა ელუარის მეგობართა წრეში, ეს ლექსი ეძღვნებოდა ელუარის ძალს, რომელიც იყო მდებარეობითი სქესის და, ამ შემთხვევაში, ლექსი უნდა გავიგოთ, როგორც დაბანილი ლამაზი ძალისადმი მიძღვნილი გამონათქვამი. ჩვენი აზრით, ალბათ ძალიან უყვარდა ელუარს თავისი ძალე, რადგან მის შესახებ ლექსი სხვადასხვა პოეტურ კრებულში შეიტანა. ჟ.მ. ადამის აზრით, „ერთმანეთს მიყოლებული ტექსტუალიზაციათა შედეგად, რაც იგივეა, რაც დისკურსული მატერიალობის რეჟიმის ცვლა, მოხდა მნიშვნელობის რყევა“ (იქვე, გვ. 27). „ფრაზა, რომელიც შედგება ერთი და იმავე სიტყვებისაგან, ატარებს ზუსტად ერთსა და იმავე მნიშვნელობას, ინარჩუნებს სინტაქსურ და სემანტიკურ იდენტობას, მაინც ვერ იქნება ერთი და იგივე გამონათქვამი, როცა ის წარმოთქმულია ვინმეს მიერ საუბრის დროს, ან რომანში ფიგურირებს; თუ საუბრეების წინ იქნა დაწერილი და თუ ახლა თავს იჩენს ზეპირ დისკურსში“ (ფუკო, 1969, 132). სავსებით ვეთანხმებით ფუკოსა და ადამს, რომლებიც მიიჩნევენ, რომ დისკურსული მატერიალობის ცვლა მნიშვნელობის რყევას იწვევს. (აქ არ შეიძლება არ გავახსენდეს ექსტრალინგვისტიკური ფაქტორები, კონტექსტები და კონტექსტები, რომლებიც, რა თქმა უნდა, განიხილება, როგორც დისკურსული მატერიალობა).

წლების წინ ჩვენ დაინტერესებული ვიყავით ერთი და იმავე ფრაზის პროსოდიული სტრუქტურის ცვლილების შესწავლით, რაც ფრაზის მნიშვნელობის რყევის ადეკვატურად შეიძლება მივიჩნიოთ, დისკურსული მატერიალობის ცვლის ხარჯზე. ამასთანავე, ფრაზას ჰქონდა უცვლელი სინტაქსურ-სემანტიკური სტრუქტურა, მაგრამ მის რეფერენციულ მნიშვნელობას ემატებოდა სხვადასხვა ემოციური ნიუანსი, იმისდა მიხედვით თუ როგორ იცვლებოდა დისკურსული მატერიალობა. ჩვენი კვლევა ექსპერიმენტული ფონეტიკის სფეროში განხორციელდა, სპეციალურ სტუდიაში ფრანგმა ენის მატარებლებმა ჩაწერეს ერთი და იგივე ფრაზები სხვადასხვა კონტექსტში, რომლებიც ჩვენ წინასწარ გვქონდა მომზადებული. ერთი და იგივე ფრაზა იკითხებოდა იმ ემოციური ნიუანსებით, რომლებიც კონტექსტიდან გამომდინარეობდა და სავსებით ცვლიდა ფრაზის საწყის პროსოდიულ სტრუქტურას. შედეგად, ჩვენ მივიღეთ ფრაზები, რომლებიც გამოხატავდა რეფერენციულ ინფორმაციასთან ერთად შიშს, სიხარულს, ბრახს, გაღიზიანებას და ა.შ. მაგ. ფრაზა „J’essaie seulement

d’être objectif“ სხვადასხვა პროსოდიული სტრუქტურით, რაც მხოლოდ და მხოლოდ დისკურსული მატერიალობის ცვლილებასთან იყო დაკავშირებული. აღმავალ-დაღმავალი მელოდიის მქონე ფრაზა იძენდა ხან მხოლოდ აღმავალ, ხან დაღმავალ და ხანაც იმპლიკაციურ ინტონაციას. შეიძლება ითქვას, რომ დისკურსული მატერიალობის რეჟიმის ცვლა იწვევს მნიშვნელობის რყევას, რაც ვლინდება როგორც სემანტიკურ, ისე სუბრასემანტიკურ, ანუ პროსოდიულ დონეზე.

ზეპირი დისკურსი ხშირად ინტერაქციის ფორმით არის წარმოდგენილი, რაც შეიძლება ჩვენი ყოველდღიური ცხოვრების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მახასიათებლად მივიჩნიოთ, რომ არაფერი ვთქვათ ფრანგულის და სხვა უცხოური ენების გაკვეთილებზე, რომლის დროსაც მასწავლებელი და მოსწავლე მუდმივ ინტერაქციაში არიან. ინტერაქცია შეიძლება იყოს ვერბალური და არავერბალური. ცნობილია, რომ ინტერაქცია ყოველთვის უპრობლემოდ არ ხდება. მოსაუბრეთა შორის შეიძლება გაუგებრობა მოხდეს ინტერპრეტაციისა და გაგების თვალსაზრისით. გაუგებრობა, როგორც ამბობენ, შეიძლება ლინგვისტური რესურსებიდან წამოვიდეს, ომონიმიდან, პოლისემიიდან, ნიშნისა და რეფერენტის ურთიერთკავშირიდან, საუბრის ტონიდან და სიტუაციური რესურსებიდან (ტრავერსო, 2004, 147).

როგორც ითქვა, გაუგებრობა ხშირად ლინგვისტური რესურსებიდან მოდის. მაგრამ, ზოგჯერ, სიტუაციურიც შეიძლება იყოს. ამის საილუსტრაციოდ, იმავე ვერონიკ ტრავერსოს მოჰყავს ზუსტი მაგალითი: ეს არის მინი დიალოგი, რომელიც მიმდინარეობს მანქანაში, სამი მოსაუბრე ერთმანეთში ლაპარაკობს, მანქანა გაჩერებულია წითელ შუქზე. ერთ-ერთი ამბობს, რომ პარასკევს ჩავა ლიონში და “გამოიყენებს საცობებს“, მეორე პასუხობს, რომ პარასკევი აუტანელი დღეა, ბევრი საცობით გზებზე. ამ დროს მესამე მგზავრი ჩაერთვება და იტყვის, შენ ხომ რესტორნებზე ლაპარაკობო. მართლაც, სიტუაციიდან გამომდინარე, (ქუჩა, შუქნიშანი, წითელი შუქი,) ერთ-ერთი მგზავრი დაიბნა და პირველი მგზავრის მიერ ნათქვამი სიტყვა **bouchon** ინტერპრეტირებული იქნა, როგორც ქუჩის საცობი, ხოლო მესამე მგზავრი, რომელსაც ახსოვდა კონტექსტი, მიხვდა, რომ ლაპარაკი იყო ლიონის რესტორნებზე, რაც ფრანგულად არის ომონიმი ქუჩის საცობისა (ტრავერსო, 2004, 147). ამ შემთხვევაში ნათქვამის მცდარი ინტერპრეტაცია მოხდა ექსტრალინგვისტური ფაქტორის გავლენით, რის საფუძველზეც ერთ-ერთი მოსაუბრის

მიერ გამოყენებული ლინგვისტური რესურსი აღქმული იქნა ომონიმურ რესურსად. ჩვენ მიერ განხილულ ორივე სიტუაციაში (გრემასის მაგალითი, ტრავერსოს მაგალითი) მოსაუბრეები არიან ფრანგები, ენის მატარებლები და მიუხედავად ამისა, ორივე სიტუაციაში მოხდა გაუგებრობა დისკურსის ინტერპრეტაციისას. შეიძლება *a priori* ითქვას, რომ ასეთი გაუგებრობა უფრო ხშირად შეიძლება მოხდეს არაფრანგის მიერ ფრანგული დისკურსის, როგორც ზეპირის, ასევე დაწერილის ინტერპრეტაციისას. ხოლო, არაიდენტიფიცირებულმა გაუგებრობამ შეიძლება კონფლიქტი წარმოშვას. ადვილი წარმოსადგენია, რა შეიძლება მოჰყვეს პოლიტიკოსთა უყურადღებობას მოლაპარაკებების დროს. გაუგებრობა შეიძლება წარმოიშვას დაწერილი დისკურსის ინტერპრეტაციის დროს და რაც კიდევ უფრო ხშირია, ყველა ტიპის თარგმანის დროს, მათ შორის, ლიტერატურული თარგმანისას. ამის საბუთად შეიძლება მოვიყვანოთ ქართულ ენაზე თარგმნილი ზოგიერთი ფრანგული ლიტერატურული ნაწარმოები. ჩვენი ინტერესის საგანია მნიშვნელობის ცვლილებაზე დაკვირვება პოეტური ტექსტის შიგნით, რაც განხორციელდა შარლ ბოდლერის ზოგიერთი ლექსის ქართული თარგმანების ანალიზის შედეგად. მაგალითისათვის მოვიყვანოთ სიტყვის «*maîtresse*» მნიშვნელობას, ლექსის — «*Le balcon*» (აივანი) შიგნით, რაც იწვევს პოეტური გამონათქვამის შეცვლას და აქედან გამომდინარე, პოეტური ტექსტის შეცვლასაც. ეს სიტყვა ფრანგულად ნიშნავს — 1. მასწავლებელს; 2. საყვარელ ქალს ; 3. ოჯახის დიასახლისს. ხსენებულ თარგმანში მოცემული სიტყვა გაგებულია დიასახლისის მნიშვნელობით, რასაც აზრობრივ აბსურდამდე მივყავართ, რადგან ბოდლერის ეს ლირიკული ლექსი ეძღვნება ჟან დიუვალს, რომელიც პოეტს უყვარდა. აქ სიტყვა «*maîtresse*»-ის გაგება, როგორც დიასახლისისა წარმოუდგენელია. ანალიზისათვის ჩვენ გამოვიყენეთ სამი სხვადასხვა თარგმანი, ერთ თარგმანში, როგორც აღვნიშნეთ არასწორადაა ინტერპრეტირებული ამ ლექსისათვის მნიშვნელოვანი სიტყვა, დანარჩენ ორ თარგმანში ეს მთავარი სიტყვა სწორადაა გაგებული. პოეტური ტექსტის თარგმანს, როცა გასათვალისწინებელია ლექსის რიტმი, რითმი, ფორმა, არ არის ადვილი. ხშირად სწორედ ასეთი ვალდებულებები აიძულებს მთარგმნელს ოდნავ შეცვალოს სტროფის მნიშვნელობა. ამის მაგალითებს ვხვდებით ფრანგული პოეტური ტექსტების ქართულ თარგმანებში. მაგალითისათვის განვიხილოთ შარლ

ბოდლერის „ალბატროსი“ და მისი 5 ქართული თარგმანი. ავიღოთ ლექსის პირველი კვატრენი:

**«Souvent, pour s’amuser, les hommes d’équipage
Prennent des albatros, vastes oiseaux des mers,
Qui suivent, indolents compagnons de voyage,
Le navire glissant sur les gouffres amers».**

ბწკარედი :

**“ხშირად, გასართობად, ეკიპაჟის კაცები
იჭერენ ალბატროსებს, ზღვების დიდ ფრინველებს,
რომლებიც მოსდევენ, მგზავრობის ზანტი კომპანიონები,
გემს, მოსრიალეს მწარე ჭურღმულებზე.**

ეს პირველი კვატრენი ინტერპრეტირებულია შემდეგნაირად მთარგმნელთა მიერ:

I ვერსია :

როს მეზღვაურებს გრძელ დღეების ჰკლავთ კაემანი და მიწაც არ ჩანს, რომ დაუშვან ძირს იალქანი, მოუნდომებენ შემოკლებას გრძელ უწყამურ დროს-მამინ თანმფრინავს დაიჭერენ ხოლმე ალბატროსს.

II ვერსია :

მკაცრი მოწყენა მეზღვაურებს როცა მოთენთავს, იგდებენ ხელში ალბატროსებს —ღვათა ფრინველებს, დროს მოსაკლავად ერთობიან მგზავრებთან ერთად, მისცურავს გემი და მიაარღვევს ვრცელი ზღვის ველებს

III ვერსია :

აბორგებული სტიქიონის მკერდზე მატროსებს, როცა შეიპყრობს ნაღველი და გართობა უნდათ, იჭერენ ხოლმე ზღვის ფრინველებს, დიდ ალბატროსებს, რომელნიც ხომალდს მოწყენილნი მისდევენ გუნდად.

IV ვერსია :

მეზღვაურები, თავის ამ გზით შემაქცევარნი, ხშირად იჭერენ ალბატროსებს, ზღვის დიად ფრთოსნებს, რომლებიც მუდამ შორ ცურვათა ზანტი მდევარნი-კვალში უდგანან გემებსა და მათ მკვიდრ ნაოსნებს.

V ვერსია :

მეზღვაურები, ძალზე ხშირად, გართობის მიზნით, ზღვაში იჭერენ ალბატროსებს, დიდრონ ფრინველებს, ზანტი ფრთოსნები, ჩვეულებრივ მისდევენ მიჯრით, მწარე მორევზე მოსრიალე მოგზაურ გემებს.

ჩვენი აზრით, ორიგინალთან ყველაზე ახლოსაა V ვერსია. ბოდლერი აღწერს მარტივ სიტუაციას, გემი მიცურავს გაშლილ ზღვაში, გასართობად, მეზღვაურები იჭერენ ალბატროსებს, რომლებიც გემს მისდევენ. პოეტი არაფერს ამბობს იმაზე, რომ მეზღვაურები მოწყენილები არიან, რადგან მიწა არ ჩანს, ის არც მშვიდ ან მღელვარე ზღვაზე ლაპარაკობს, ან იმ გაუსაძლის ვითარებაზე, რომლის შეკვაცაც მოუხდებოდათ მეზღვაურებს. ჩვენი აზრით, მთარგმნელები დასცილდნენ ბოდლერის მიერ შექმნილ კონტექსტს, და ის გადადარეს იმ მნიშვნელობით, რაც მათი გამოცდილებიდან გამომდინარე სუბიექტური მნიშვნელობის გამოხატველი უფროა, ვიდრე ბოდლერისეული კონტექსტის. ამგვარად, უბრალო თხრობა იმის შესახებ, რომ მეზღვაურები იჭერენ ალბატროსებს შეცვლილია კვატრენის აზრის შეცვლის გამო, რომელიც ქართულ ვერსიებში გახდა სუბიექტურად ექსპლიციტური მთარგმნელთა მიერ. რაღა რჩება ორიგინალისგან? ის, რომ მეზღვაურები გასართობად იჭერენ ალბატროსებს. თუმცა, გართობის სურვილი არ ნიშნავს იმას, რომ მოწყენილი ხარ, რადგან დედამიწას ვერ ხედავ. ანუ, ამ ვაგებთ, ქართული ვერსია არ არის ადეკვატური.

ორიგინალის მნიშვნელობიდან დაცილება ხშირად გამოწვეულია ორიგინალში არსებული ნეოლოგიზმების იგნორირებით. აღსანიშნავია, რომ ქართულ თარგმანებში ზოგჯერ იგნორირებულია ორიგინალში არსებული ნასესხები სიტყვები. „ბოროტების ყვავილების შემთხვევაში“ იგულისხმება ანგლიციზმები, ლათინიზმები და ერთი ბერძნული სიტყვა. მაგალითად, ერთ-ერთმა „სპლინის“ მთარგმნელმა ეს სიტყვა ქართული ეკვივალენტით შეცვალა, რაც მიგვაჩნია, რომ არ არის სწორი, რადგან, ბოდლერს ალბათ არ გაუჭირდებოდა ამ სიტყვის ნაცვლად ფრანგული სიტყვა გამოეყენებინა, თუმცა ეს არ გაუკეთებია, პირიქით, გამიზნულად ინგლისური სიტყვა გამოიყენა, რაც, როგორც მაიკლ რიფატერი ამბობს, ექსპრესიულობის გამოხატვას ემსახურება. აქედან გამომდინარე, ნეოლოგიზმის უარყოფით, ჩვენ შემთხვევაში ეს არის სპლინი, თარგმანში ექსპრესიულობა დაიკარგა.

თუ ისევ რიფატერს დავუბრუნდებით, გაგვახსენდება, რომ პოეტური ტექსტის დისტინქციური ნიშანია აგრამატიკულობა, სხვა სიტყვებით თუ ვიტყვით, უჩვეულობა, რადგან პოეტური ტექსტის შიგნით შეიძლება სრულიად ახალი მნიშვნელობა წარმოიშვას. ამის საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ სონეტის “მტერი“ პირველი ტერცეტის ქართულ თარგმანებს.

**-Et qui sait si les fleurs nouvelles que je rêve
Trouveront dans ce sol lavé comme une grève
Le mystique aliment qui ferait leur vigueur.**

ბჭარედი

**და ვინ იცის, იქნებ ახალმა ყვავილებმა, რაზეც ვოცნებობ,
იპოვონ ქვიშასავით გადარეცხილ მიწაში
მისტიკური საკვები, რაც მათ გააძლიერებს.**

„ბოროტების ყვავილების“ ფართო კონტექსტის გათვალისწინებით ბოდლერთან ყვავილი ლექსის მნიშვნელობას იძენს. მაშასადამე, ბოდლერი ოცნებობს ისეთი ახალი ლექსების შექმნაზე, რომლებიც განსხვავებული იქნება და მისტიკური საზრდო იქნება მათი საკვები, ანუ, რაღაც უჩვეულო, განსხვავებული. ამგვარად, ჩვენს პოეტს სურს გამორჩეული იყოს და გამორჩეული პოეზია შექმნას. აქვე გვახსენდება ბოდლერის მემუარები, სადაც ის წერს, რომ მას დარჩა ხრიოკი მიწები, რადგან პოეზიის აყვავებული ბაღნარი უკვე გადაინაწილეს წინა ეპოქის სხვა პოეტებმა. ჩვენი აზრით, ამ ტერცეტში ზედტერმინებული სიტყვებია „ყვავილები“, „მისტიკური“. ვნახოთ, რა ინტერპრეტაცია შემოგვთავაზეს მთარგმნელებმა:

I ვერსია

და მე არ ვიცი, სად იპოვის მისტიკურ საზრდოს
ნაზი ყვავილი — სათუთი და სრულიად მარტო,
საფლავად ქცეულ დედამიწის უცხო სტუმარი.

ამ თარგმანში მისტიკური საზრდო შენარჩუნებულია, სამაგიეროდ ახალი ყვავილები სრულიად იგნორირებულია. ე.ი. იმის ნაცვლად, რომ ხაზი გაესვათ ყვავილის ახალი ბოდლერული მნიშვნელობისათვის, ის მთლიანად მიჩქმალეს და კონტექსტთან სრულიად შეუსაბამო სენტიმენტალური „ნაზი ყვავილი, სრულიად მარტო“ შემოგვთავაზეს, რაც სრულიად ბანალური წარმოდგენაა ყვავილზე.

II ვერსია

იქნებ ახალმა ყვავილებმა, ასე რომ ვნატრობ,

აქ გადარეცხილ მიწის გულში იპოვონ საზრდო,
საზრდო ციური, რაც მისცემს მათ არსობის ძალას?

ამ ვერსიაში „ახალი ყვავილები“ კი არის შენარჩუნებული, რაც მისასაღმებელია, მაგრამ, სამწუხაროდ, სიტყვა „მისტიკური“ წაშლილია, რადგან მის ნაცვლად შემოთავაზებულია ციური, რაც, არამც და არამც არ ნიშნავს მისტიკურს. ცნობილი ფორმულა იმის შესახებ, „რომ არაფერია სრულყოფილი“ ალბათ პოეტური ტექსტის მთარგმნელს მიესადაგება, უპირველეს ყოვლისა. თუმცა, არის ისეთი თარგმანები, რომელთაც არაფერი აქვთ საერთო ორიგინალთან. ამის მაგალითად გამოდგება III ვერსია ხსენებული ტერცეტისა:

მე ცრემლმორევით მომინდება ბედის მდურება
ო! ყვავილებო თქვენი მტანჯავს უბედურება
ნოტიო მიწას ნეტავ თუ აქვს თქვენთვის აწ რამე?

ბოდლერის პოეტური ტექსტების ქართულ თარგმანებზე ჩვენ მიერ ჩატარებულმა გამოკვლევამ გვიჩვენა, რომ ყველაზე არაზუსტი თარგმანები შემოგვთავაზეს პოეტებმა. პოეტის ხელში მნიშვნელოვნად იცვლებოდა ბოდლერისეული ტექსტის მნიშვნელობა, რასაც შეგვიძლია ვუწოდოთ ვარიაციები ბოდლერულ თემებზე.

ჩვენი აზრით, პოეტურ ტექსტთან მიახლოებული თარგმანის მისაღწევად, საჭიროა მხედველობაში მივიღოთ არა მარტო ის, რაც კონკრეტული პოეტური ტექსტის შიგნით ხდება, არამედ კონტექსტი, კონტექსტები და *grosso modo* ფართო კონტექსტი, რაც მოიცავს ექსტრალინგვისტურ ფაქტორებს, მოცემულ შემთხვევაში პოეტის ცხოვრების დეტალებს, რის საფუძველზეც იქმნება ნეოლოგიზმები და ყოველგვარი ახალი მეტაფორები. ასეთ დროს, მთარგმნელი მიხვდება რომლებია ზედტერმინებული სიტყვები და არ შეეშლება, რომ „ახალი ყვავილებისა“ და „მისტიკური საზრდოს“ შენარჩუნება თარგმანში აუცილებელია.

ბიბლიოგრაფია

გრემასი, 2007 — Greimas, A. Sémantique structurale, PUF, 2007.

რასტიე, 1989 — Rastier, Fr. Sens et textualité, édit. Hachette, 1989.

ვინე, დარბელნე 1958 — Vinay J.P. et Darbelnet J. Stylistique comparée du français et de l'anglais : méthode de traduction, Paris, Didier, 1958.

გარნიე, 1985 — Garnier, G. Linguistique et traduction, Éléments de systématique verbale comparée du français et de l'anglais, Caen : Paradigme, 1985.

მუნენ, 1963 — Mounin, G. Les problèmes théoriques de la traduction, Paris, Gallimard, 1963.

ტრავერსო, 2004 — Traverso, V. Grille d'analyse des discours interactifs oraux, in ; Niveau B2 pour le français, Didier, 2004.

ადამ, 2008 — Adam, J.M. La linguistique textuelle, Paris, Armand Colin, 2008.

ფუკო, 1969 — Foucauet M. Archéologie du savoir, Paris, Gallimard, 1969.

ფრანგულ-ქართული ანთოლოგია, 2004 — Anthologie franco-georgienne, Tbilissi, 2004.

SYBIL GUELADZE

Change of Meaning in the Translations of Charles Baudelaire's Poetic Texts

Summary

The paper examines the factors conditioning changes in the semantics of a poetic text in the process of translation. The study has been carried out on the material of Charles Baudelaire's "The Albatross" and "The Enemy" and their Georgian translations. On the basis of the scholarly literature and the study carried out on the empirical data, the author concludes that for the adequate translation of a poetic text it is of decisive importance to state the key words in the original text and transpose them in a translation .

ირინა ზამელსიანი

**სტილისტური ხერხი, როგორც მკვლევარის კვალიზაციის
ერთ-ერთი თავისებურება**
(ბაპროვინა)

ტექსტის ინფორმაციული ღირებულების შეცნობის პრობლემა დიდი ხანია მეცნიერების ინტერესის სფეროს წარმოადგენს. ლინგუისტურ ჯაჭვში რეალიზებულ ინფორმაციასთან ერთად იმპლიციურული ინფორმაცია, ანუ ქვეტექსტი ტექსტში რეალიზებული იდეის განუყოფელი ნაწილია. ქვეტექსტის დეოდირებისათვის საჭირო სიგნალებს შორის შეიძლება გამოიყოს შემდეგი პარამეტრები:

- 1) სათაურისა და ტექსტის ურთიერთიმართება;
- 2) ტექსტის იმპლიკატორის ფაქტორი;
- 3) ნაწარმოების ტონალობა;
- 4) სტილისტური ხერხები;
- 5) სინტაქსური გადახვევები და სხვა.

წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილია ქვეტექსტის რაობისა და რეალიზაციის თავისებურებათა შესწავლის ცდა წინადადებების დონეზე. წინადადება ენის ძირითად სინტაქსურ ერთეულად არის აღიარებული. მისი ასპექტები: ლოგიკური, გრამატიკული, პრაგმატიკული, ემოციური და სხვა. სწორედ წინადადების კომუნიკაციური უნარის შესწავლისას გამოიყოფა ქვეტექსტი, რომლის დეოდირებას ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ადგილი უკავია წინადადების სრული დეოდირების პროცესში. ამასთანავე, ქვეტექსტის საკითხის განხილვა დიდ ყურადღებასა და სიფრთხილეს მოითხოვს. სწორედ ამაზე მეტყველებს სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებული განსხვავებული აზრი წინადადების დეოდირებასთან დაკავშირებით. თუმცა ქვეტექსტის „ამოცნობა“ ადვილდება ისეთ შემთხვევაში, როდესაც არსებობს ე.წ. სიგნალი სტილისტური ხერხის სახით. სტილისტურ ხერხებს შორის განსაკუთრებული ადგილი უკავია გაპროვინებს.

გაპროვინება ტროპის სახეა. მისთვის დამახასიათებელია საგნები-

სა და მოვლენებისადმი ადამიანური თვისებების მიწერა, უსულო და სულიერი საგნების „გაადამიანება“.

უსულო საგანი გაპროვინებაში წარმოდგენილია, როგორც ადამიანი, რომელიც გრძობს, მსჯელობს, მოქმედებს. შესაბამისად, გაპროვინებას ზოგჯერ ანიმისტურ მეტაფორასაც უწოდებენ. ამ ორი სტილისტური ხერხის ასეთი სიახლოვე აიხსნება იმით, რომ ორივე წარმოსადგენსა და დასაშვებს ემყარება. მეტაფორაში ყველა თვისების გადატანა შეიძლება ერთი საგნიდან მეორეზე, გაპროვინებაში კი გადატანილია მხოლოდ ადამიანური თვისებები. ფაქტობრივად, ფანტასტიკურობის, ანიმიზმის, ალევორიულობის გამოვლენის ეს ხერხები მხატვრობისა და სახეობრიობის გამაძლიერებელ საშუალებადაც იქცა ლიტერატურაში.

გაპროვინების არაერთ შემთხვევას ვხვდებით შ. ანდერსონის ნოველაში **"So-phistication"**. მაგალითისათვის განვიხილოთ შემდეგი წინადადება:

„Ghosts of old things creep into his consciousness“.

მოცემულ გამონათქვამში ხაზგასასმელია სიტყვათშეთანხმება **„old thing“**. ზოგადად, ზედსართავი სახელი **"old"** შემდეგი მნიშვნელობის მატარებელია: **"having existed for a long time"**. სიტყვა **„thing“** კი განიმარტება, როგორც: **"a material object without life or consciousness."** მაშასადამე, სიტყვათშეთანხმება **„old things“** ძველ საგნებს აღნიშნავს. თუმცა, კონსტრუქციაში **„ghosts of old things“**, მისი მნიშვნელობა იკარგება. სიტყვა **„ghost“**-ის შემადგენელი სემაა **„a mere shadow“**, მაგრამ მოცემულ კონსტრუქციაში მისი პირველი მნიშვნელობა ნეიტრალიზებულია. მაშასადამე, სიტყვათშეთანხმება **„ghosts of old things“** იღებს კონტექსტუალურ მნიშვნელობას და **„მოგონებებს“** აღნიშნავს. მეტად მნიშვნელოვანია ლექსიკური ერთეულის **„creep“** კონტექსტუალური თავისებურება. ავტორი მას მოგონებების გაპროვინებისათვის იყენებს: სიტყვა **„creep“**-ის სემა **„to move slowly“**, ფაქტობრივად, ნეიტრალიზებულია და აღნიშნული ლექსიკური ერთეული კონტექსტუალურ მნიშვნელობას იძენს. თუმცა, ნიშანდობლივია, სიტყვების **„ghost“** და **„creep“** ურთიერთდამოკიდებულება: ერთ გამონათქვამში მათი კომბინაცია ერთგვარი შენელებული პროცესის გამომხატველია. მოცემული წინადადების ქვეტექსტი კი შეიძლება შემდეგნაირად გამოიხატოს:

„წარსულის მოგონება უჭირს და თავს ძალას ატანს“.

გაპიროვნების არაერთ მაგალითს ვხვდებით ჯ. გოლზუორთის მოთხრობაში

„The Japanese quince“. განვიხილოთ შემდეგი გამონათქვამი:

„And the little tree, as if appreciating their attention, quivered and glowed“.

მოცემულ წინადადებაში ლექსიკური ერთეული „quiver“ შემდეგი მნიშვნელობის მატარებელია:

„to shake with a slight but rapid motion“.

ლექსიკური ერთეული „glow“ კი რეალიზებულია, როგორც:

„to shine like something intensely heated“.

მაშასადამე, მოცემული გამონათქვამი შემდეგნაირად გადაითარგმნება:

„და პატარა ხე, რომელიც მათი ყურადღების მადლიერი იყო, თრთოდა და ბრღვეილად იცოცხლებოდა.“

მოცემულ გამონათქვამში გაპიროვნება მკითხველს ეხმარება რეალური სინამდვილე ახალი განზომილებიდან დაინახოს, რაც, თავის მხრივ, ინტენსიფიკატორად გვევლინება. რასაკვირველია, ხეს არ შეუძლია თრთოლა და ბზინვა, თრთოლა ხომ სულიერი არსებებისათვის დამახასიათებელი თვისებაა. მაშ, რატომ დასჭირდა მწერალს კომპის ხის ასეთი სახით წარმოდგენა? ეს, რასაკვირველია, ნაწარმოების სიუჟეტური კვანძის განვითარებასთან არის დაკავშირებული. როგორც ცნობილია, სწორედ მშვენიერმა, მზის სხივებით განათებულმა კომპის ხემ მიიპყრო ბატონი ნილსონის ყურადღება და გამოარკვია ცნობილი ბიზნესმენი **„საუკუნო ძილისაგან“**. სწორედ **„ძილი“** შეიძლება ეწოდოს იმ მდგომარეობას, რომელშიც ნილსონი იმყოფებოდა. იგი დიდიდან საღამომდე თავისი სამუშაოთი იყო დაკავებული და გარშემო ვერაფერს ამჩნევდა: ვერც მეზობლებს, ვერც ბუნების სილამაზეს და ვერც სხვა ცხოვრებისეულ წვრილმანს, რომელიც ასე ალამაზებს ადამიანის არსებობას, მის ყოფას. ალბათ, მოთხრობაში სწორედ ასეთი დიდი როლის შესრულებისათვის გამოყო ჯ. გოლზუორთი კომპის ხე და გაპიროვნების სტილისტური ხერხის გამოყენებით, მის სურათს მნიშვნელოვანი შტრიხი შესძინა. შესაბამისად, ზემოთ ხსენებული წინადადების ქვეტექსტი შემდეგი სიტყვებით გამოიხატება:

„პატარა ხეს სიცოცხლე დაუბრუნდა“.

განვიხილოთ კიდევ ერთი მაგალითი:

„Leaving Daniel to his fate, she was conscious of joy springing in her heart“.

მოცემულ წინადადებაში ყურადღება უნდა მიექცეს სიტყვების **„joy“**-სა და **„springing“**-ის ურთიერთდამოკიდებულებას. ზოგადად, ლექსიკური ერთეული **„joy“** შემდეგი მნიშვნელობის მატარებელია:

„The emotion of great delight or happiness caused by something good or satisfying“.

რაც შეეხება **„springing“**-ს, მისი მნიშვნელობა ასეთია:

„To rise or leap suddenly and swiftly“.

რასაკვირველია, სიხარულს არ შეუძლია ხტუნვა. შესაბამისად, ზემოთ მოყვანილ წინადადებაში სიტყვა **„springing“**-ი კარგავს თავის დენოტატურ მნიშვნელობას და იძენს ახალ, კონტექსტუალურ მნიშვნელობას. მაშასადამე, სიტყვათშეთანხმება **„joy springing“**-ის გამოყენებით ავტორი ხაზს უსვამს იმ გრძნობას, რომელიც დაეუფლა ქალბატონს დანიელის მიტოვების შემდეგ. იგი თითქოს გათავისუფლდა ზედმეტი ტვირთისაგან და ამ გათავისუფლებამ უდიდესი სიხარული მოუტანა. **„ქალბატონი ბედნიერია“** — სწორედ ეს არის ზემოთ მოყვანილი წინადადების ქვეტექსტი. მასში აშკარად ჩანს თვით ავტორის დამოკიდებულება მოთხრობის მთავარი მოქმედი პირისადმი. ქალბატონის მიერ განცდილი გრძნობის ასეთი სახით აღწერა მიუთითებს იმ ფაქტზე, რომ თავად მწერალიც გახარებულია მის მიერ წარმოდგენილი მოქმედი პირის სიხარულით.

მაშასადამე, ყოველივე ზემოთქმული საშუალებას გვაძლევს დავაკენათ, რომ ისეთი სტილისტური ხერხი, როგორც არის გაპიროვნება, ხშირად, იმპლიციტური ინფორმაციის მატარებელია. აუცილებელი ხდება აღნიშნული ინფორმაციის სწორი დეკოდირება, რაც ავტორისეული იდეის ამოცნობის საშუალებას იძლევა.

ლიტერატურა

ნამტალიშვილი, 1987 — ი. ნამტალიშვილი, ენობრივ მოვლენათა ანალიზის, ისტორიისა და სწავლების მეთოდის საკითხები, თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 1987.

ანდერსონი, 1995 — S. Anderson, "Sophistication", American patchwork, 1995.

Webster's Desk Dictionary of the English Language, 1990 — Webster's Desk Dictionary of the English Language, Portland House, New York, 1990.

IRINE GVELESIANI

Stylistic Means as One of the Peculiarities of Subtext Realization

Summary

The paper is an attempt to investigate subtext realization at sentence level. Personification as a stylistic means serving as a signal to facilitate the process of decoding has been explored. Similarities and differences between personification and animistic metaphor have been stated.

კეთილშობილი ბიბლიოთეკა

ენობრივი პროცესები – ენის ცვლილება, ენის სიკვდილი

ენობრივი პროცესების აღსაწერად ინგლისურენოვან სამეცნიერო ლიტერატურაში ვხვდებით ისეთ ტერმინებს, როგორცაა: **Language ixtinction** (ენის განადგურება), **Language death** (ენის სიკვდილი), **Language variation** — ენობრივი ვარიაცია, **Language change** — ენის ცვლილება, **Language replacement** — ენის ჩანაცვლება, **Language loss** — ენის დაკარგვა, **Endangered language** — საფრთხეში მყოფი ენა, **Threatened language** — მუქარის ქვეშ მყოფი ენა, **Moribund language** — მომაკვდები, ქრობადი ენა და სხვ. ამ მოვლენებიდან მხოლოდ ერთი — ცვლილებები — შეეხება ყველა ენას, დანარჩენი — მხოლოდ ცალკეულ ენებს.

წინამდებარე სტატიაში ზოგადად მიმოვიხილავთ ენის ცვლილებისა და ენის სიკვდილის საკითხებს.

ცვლილებები, ცხადია, ყველა ენაში სხვადასხვაგვარია. ზოგში უფრო სწრაფად მიმდინარეობს, ზოგში — შედარებით ნელა. მაგ., აღნიშნავენ, რომ იაპონურმა ენამ შედარებით ნაკლები ცვლილებები განიცადა 1000 წლის მანძილზე მაშინ, როდესაც ინგლისური წარმოუდგენლად სწრაფად განვითარდა სულ რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში. ინგლისური ენის სპეციალისტები აღნიშნავენ, რომ ბევრი თანამედროვე მკითხველისთვის გაცილებით რთულია შექსპირის მე-16 საუკუნის ტექსტების წაკითხვა, ვიდრე ჩოსერის მე-14 საუკუნის ზღაპრებისა.

ყველა ენა სხვა ენების გავლენას განიცდის, რაც იმას ნიშნავს, რომ თითოეული ენა რომელიმე სხვა ენის ან ენების ელემენტებს შეიცავს. უძველეს ანგლო-საქსონურში მოიპოვება მცირეოდენი ლათინური სიტყვები და ფიქრობენ, რომ ეს, შესაძლებელია, იმ დროის ფაქტი იყოს, როცა მათი წინაპრები დაქირავებულ ჯარისკაცებად მსახურობდნენ რომის იმპერიაში, სპარსული სიტყვების პოზიტიურება კი შეიძლება მათი მიგრაციებით აიხსნებოდეს ძველი სპარსეთის იმპერიაში.

თანამედროვე ენები გვიჩვენებს სხვა ენებიდან სიტყვებისა და

ცნებების ძლიერი შემთვისებლობის უნარს. თვითონ ინგლისური შეიცავს ბევრ უელსურ, ლათინურ, ფრანგულ და სხვა ენათა სიტყვებს. დღესდღეობით ყველა ევროპული ენა ინგლისურის ძლიერ გავლენას განიცდის.

ენის ცვლილების მიზეზები მრავალგვარია. უკანასკნელ წლებში ისტორიული ლინგვისტიკა ფართოდ ეხება ენათა კონტაქტის როლს ენის ცვლილების პროცესში. მნიშვნელოვანი ცვლილებები ხშირად შედეგია სოციალური, ეკონომიკური და პოლიტიკური გავლენებისა. ისტორია იცნობს ენის ცვლილების ბევრ მაგალითს, რომელიც მომხდარა მტრის შემოსევების, კოლონიზაციებისა თუ მიგრაციების დროს. ზოგჯერ ამ მოვლენების გარეშეც შეიძლება ენა დრამატულად შეიცვალოს, თუ მისი ბევრი მომხმარებელი ცვლის ენის გამოყენების გზებს. ახალი ტექნოლოგიები, მრეწველობა, ახალი პროდუქცია ხშირად ახალ სიტყვებს საჭიროებს.

ენის ცვლილებებს ინდივიდუალებიც განაპირობებენ. ცნობილია, რომ ყველა ადამიანი თავისებურად იყენებს ენას და ნებისმიერი ორი ინდივიდის საუბრის სტილი განსხვავდება ერთმანეთისაგან. ამ სხვაობებს ქმნის საცხოვრებელი ადგილი, ასაკი, განათლების დონე, სოციალური სტატუსი და სხვა ფაქტორები. სკოლის ასაკის ბავშვები და უფრო მოზრდილები ხშირად განსხვავებული მნიშვნელობით იყენებენ სიტყვებსა თუ ფრაზებს, ხმარობენ ახალ ლექსიკურ ერთეულებს და ა. შ. შემდეგ სიახლეები საზოგადოებაში ვრცელდება, რაც თავისთავად იწვევს ენის ცვლადობას.

ცვლილებები სამ მთავარ ასპექტს შეეხება: წარმოთქმას, ლექსიკასა და წინადადების სტრუქტურას. ლექსიკა შედარებით სწრაფად იცვლება. მას ხელს უწყობს როგორც ზემოთ ჩამოთვლილი მიზეზები, ისე სესხება. მნიშვნელოვანია სიტყვათა შერწყმა (კომპოზიცია), სიტყვათა შემოკლება და სხვ.

სამეცნიერო ლიტერატურაში მიუთითებენ აგრეთვე სიტყვების შექმნაზე შეცდომების გზით. ლინგვისტთა საზოგადოების ერთ-ერთ ამერიკულ პუბლიკაციაში „იცვლება ინგლისური ენა?“ აღნიშნულია, რომ „pea“ (ბარდა, ოქროცერცვა) არის ერთი ასეთი მაგალითი. 400-ზე მეტი წლის წინ **pease** (კრებ. ბარდა, ოქროცერცვა) ფორმა გამოიყენებოდა ამ საგნის როგორც მხოლოდითი, ისე მრავლობითი რიცხვის აღსანიშნავად. ხალხმა შეცდომით მიიჩნია „pease“ სიტყვა მრავლობით ფორმად, რამაც ხელი შეუწყო „pea“ ახალი სიტყვის გაჩენას

მხოლოდითი რიცხვის აღსანიშნავად. სხვა საკითხია, რომ ლექსიკაში მომხდარი ეს ცვლილება ენის მორფოლოგიურ დონეზეც აისახა.

ლექსიკასთან შედარებით გაცილებით ნელა იცვლება წინადადების სტრუქტურა — სიტყვათა რიგი წინადადებაში. თანამედროვე ინგლისელების მიერ აგებული წინადადებები მნიშვნელოვნად განსხვავდება იმავე შექსპირისა და ჩოსერის ეპოქის ინგლისელთა მიერ აგებული წინადადებებისაგან. საინტერესოა აგრეთვე ცვლილებები წარმოთქმაში. ე.წ. „ხმოვანთა დიდი ძვრების“ დროს, დაახლოებით 500 წლის წინ, ინგლისელებმა დრამატულად შეცვალეს ინგლისური ხმოვნები. ამიტომაც ამ მხრივ სერიოზული სხვაობაა შუა საუკუნეების ინგლისურსა და თანამედროვე ინგლისურს შორის.

ენაში ამა თუ იმ ცვლილების საბოლოო დაფიქსირებას წინ უძღვის სამი მომენტი:

1. მოსაუბრეთა მიერ მისი ათვისება, ანუ შეგუება ამ ახალთან — სიტყვებთან, წინადადების სტრუქტურასთან, წარმოთქმასთან;
2. საზოგადოებაში მათი გავრცელება-დამკვიდრება და
3. მომდევნო თაობისთვის გადაცემა.

ენის ცვლილების პრობლემატიკასთან დაკავშირებით, ლინგვისტები სვამენ შემდეგ ძირითად კითხვებს:

1. შეგვიძლია თუ არა კვალში მივყვეთ ენის განვითარების ევოლუციურ ბილიკს?
2. როგორ ვრცელდება ენობრივი ცვლილებები საზოგადოებაში?
3. რა გავლენას ახდენს ისტორიული გარემოებები ენის განვითარებაზე?
4. რა ურთიერთობაა ენის შესწავლასა და ცვლილებას შორის?

ეს უკანასკნელი კითხვა ისმის იმდენად, რამდენადაც ბევრი ლინგვისტის თანახმად (მათ შორის არიან დევიდ კრისტალი, დევიდ ლაითფუტი — ეროვნული სამეცნიერო ფონდის დირექტორი საზოგადოებრივ, ბიჰევიორულ და ეკონომიკურ მეცნიერებებში), ბავშვები მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ ენის ცვლილების პროცესში. სწავლის დროს მათ, გარკვეული თვალსაზრისით, ცვლილებები შეაქვთ ლექსიკაში. ის ენობრივი ვარიაციები, რომლებიც ამ დროს მიიღება, საზოგადოებაშიც ვრცელდება. მათი მომდევნო თაობა, მშობლების თაობისაგან განსხვავებით, კიდევ უფრო სხვაგვარ ვარიაციებს ქმნის და ა. შ. ეს უწყვეტი პროცესია.

2001 წელს მესამედ გამოიცა ჯინ აიტჩისონის წიგნი „ენის ცვლილება — პროგრესი თუ დაცემა?“ ავტორს აღნიშნული აქვს, რომ უკანასკნელ წლებში ენათმეცნიერებაში მნიშვნელოვანი ძვრები მოხდა ენის ცვლილების შესწავლის თვალსაზრისით. თუ აღრე ლინგვისტები უფრო მეტ ყურადღებას უთმობდნენ ენის ადრეული საფეხურების აღდგენას, აგრეთვე ბგერითი ცვლილებების აღწერას საუკუნეების განმავლობაში და ამ დროს შედარებით ნაკლებ ინტერესდებოდნენ სინტაქსური ცვლილებებით, სიტყვათა მნიშვნელობების შეცვლით, პიჯინებითა და კრეოლებით, ენათა სიკვდილით, სოციოლინგვისტური თუ ფსიქოლინგვისტური ფაქტორებით, რომლებიც საფუძვლად ედებოდა ბევრ ცვლილებას, მე-20 საუკუნის II ნახევრიდან ეს საკითხები ერთმანეთის მიყოლებით მოექცა ლინგვისტთა ყურადღების ცენტრში.

წიგნის ავტორი სვამს კითხვებს ენის ცვლილებასთან დაკავშირებით: როგორ ხდება ეს ცვლილება, როდის ხდება, რატომ ხდება, ვინ იწყებს მას, როგორ იწყება ენები და მთავრდება. მე-19 საუკუნეში ბევრი მეცნიერი ხალხს ჩააგონებდა, რომ ევროპული ენები დაკნინების სტადიაში იყო, რადგან ისინი თანდათანობით კარგავდნენ სიტყვის ძველ დაბოლოებებს. დაბოლოს, ავტორი კითხულობს, ენის ცვლილება პროგრესის სიმპტომია თუ დაცემისა. იგი პასუხობს, რომ არც ერთისა. ენა არის არა პროგრესირებადი ან დაცემადი, არამედ ცვლილების თანმხლები ფაქტორების გაგება მნიშვნელოვანია ყველასთვის, ვინც ამ ცვლილებებს ეხება (აიტჩისონი, 2001).

სამყაროში ყველაფერი მოძრაობს, არაფერი რჩება უცვლელი, — ამბობდნენ ძველი ბერძენი ფილოსოფოსები. ენაც სამყაროს ამ საყოველთაო დინებას უერთდება. 1836 წელს ჰუმბოლდტი აღნიშნავდა: ენაში ნამდვილი უძრაობის დრო არასდროს დადგება. ეს არის განვითარების უწყვეტი პროცესი.

მაქმენონი წიგნში „ენის ცვლილების გაგება“ ხაზს უსვამს მოსაუბრეთა როლს ენის ცვლილების პროცესში: „ჩვენ არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ენა გამოიყენება ადამიანთა მიერ საკომუნიკაციო მიზნებისთვის და სწორედ ადამიანები ცვლიან მას. რასაკვირველია, მათ შეგნებულად არა აქვთ, ასე მოიქცნენ. მათ განზრახული არა აქვთ ენის ცვლილება. სინამდვილეში, ნებისმიერი ენის ისტორია, სოციოლინგვისტური თვალსაზრისით, არის ისტორია მოსაუბრეთა თაობების უწყვეტი ჯაჭვისა, რომელშიც ყველას აქვს შესაძლებლობა, ესაუბ-

როს თავისი მამებისა და შვილების თაობას. შესაძლებელია, ისინი ამჩნევენ ძალიან პატარა ცვლილებებს ამ თაობათა საუბარში, მაგრამ ყველას სწამს, რომ ისინი ერთსა და იმავე ენაზე ლაპარაკობენ“ (მაქმენონი, 2002, 8).

კელერი მონოგრაფიაში „ენის ცვლილება: უხილავი ხელი ენაში“ აღნიშნავს, რომ ცენტრალურ ავსტრალიაში, სადაც მდინარეები — მურეი და დარლინგი — ხვდება ერთმანეთს, ცხოვრობს აბორიგენთა მცირე ჯგუფი. ეს ჯგუფი იძულებული იყო, წყლის აღმნიშვნელი სიტყვა ცხრაჯერ შეეცვალა 5 წლის განმავლობაში, რადგან ისინი წყალს კაცის სახელს არქმევდნენ და მანამდე ერქვა მას ეს სახელი, სანამ ეს კაცი ცოცხალი იყო. ეს, რა თქმა უნდა, ცივილიზებული საზოგადოებისათვის დაუჩერებელი ფაქტია, მაგრამ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ თვით ეს აბორიგენები ძნელად გაიგებდნენ, რატომ შემოიღო უამრავმა გერმანელმა ხალხმა ინგლისური სიტყვა **jogging** ხმარებაში (კელერი, 1994, 1).

ეხება რა ლექსიკურ ცვლილებებს, კელერს მოჰყავს მაგალითი გაზეთ „Time news“-ის 1947 წლის 7 ივლისის ნომერში დაბეჭდილი პუბლიკაციიდან, სადაც საუბარია „auto accident“-ის (ავტოშემთხვევა) შესახებ. დღეს ინგლისელები ხმარობენ „car accident“-ს, ნაცვლად „auto accident“-ისა. იმავე ნომერში არის: „largest selling ale“. დღეს დაწერდნენ: „best selling ale“.

ავტორი ასკვნის, რომ ენაში შემოდის მოდური სიტყვები. მაგ., 1950 წლის „Times“-ის 19 ივლისის ნომერში არის ასეთი წინადადება: „A splendid collection at keenest prices“, რომელიც თანამედროვე ინგლისურში ასე შეიცვალა: „A top-quality collection at competitive prices“ (იქვე, 4).

პაული აღნიშნავს: ის ფაქტი, რომ ენა განიცდის მუდმივ ცვლილებას, არის მისი ბუნების განუყოფელი ნაწილი. თვითონ კელერი წერს, რომ ვერც ერთი ლინგვისტი ვერ მოძებნის მთელ მსოფლიოში ისეთ ენას, რომელიც ცვლილების კანონებს არ დამორჩილებია. არც ერთი ლინგვისტი არ დაეჭვებულა ბუნებრივი ენების ცვლილების უნივერსალობაში. თუ სწორია თეორია, რომ ყველა ენა განიცდის მუდმივ ცვლილებას, ისიც სწორია, რომ ეს ცვლილებები ხდება ყველა დროში (იქვე).

რობერტ ტრასკი შენიშნავს, რომ ერთ-ერთი ფუნდამენტური რამ, რაც უნდა ვიცოდეთ, რომ ენა გავიგოთ, არის ის, რომ ყველა

ენა იცვლება (ტრასკი, 2005, 1). როგორ რეაგირებს ხალხი, როდესაც ამჩნევს ენის ცვლილებას, — სვამს კითხვას ავტორი. იგი საუბრობს ჩრდილოეთ ამერიკული და ბრიტანული ინგლისურის განსხვავებულობაზე და ხსნის მიზეზებს ამ სხვაობების არსებობისას. როდესაც ინგლისურად მოსაუბრე ემიგრანტები ჩრდილოეთ ამერიკაში დასახლდნენ, მათ იქ ნახეს უამრავი ახალი მცენარე, ცხოველი თუ ობიექტი, რომელიც მათ მანამდე არ ენახათ და, შესაბამისად, არც სახელები ჰქონდათ მათთვის. ავტორი იმეორებს სამეცნიერო ლიტერატურაში დამკვიდრებულ აზრს, რომ ყველა ცოცხალი ენა იცვლება წარმოქმნის თვალსაზრისით, ლექსიკურად და გრამატიკულად. ეს ცვლილება არის ბუნებრივი და გარდაუვალი, ამიტომ ის არ უნდა იქცეს შეშფოთებისა და განაჩენის მიზეზად (იქვე, 2-3).

ლინგვისტიკის საზაფხულო ინსტიტუტის თანამშრომელთა მიერ ლინგვისტთათვის შემოთავაზებულ იქნა 3 რეკომენდაცია:

1. არაფერი გააკეთო. მიიღე ცვლილებები ენის გამოყენებაში, როგორც ნორმალური ფაქტი. ასეთი დამოკიდებულება, შესაძლებელია, ასახავდეს ედვარდის შეხედულებას, რომ ენისთვის ბუნებრივად და დამახასიათებელი, მუდმივ ცვლილებებს განიცდიდეს (ედვარდსი, 1985, 86). ცვლილებებს ექვემდებარება არა მხოლოდ ენები, არამედ ცალკეული ჯგუფებიც და ინდივიდებიც;

2. აუცილებელია ენობრივი დოკუმენტაციის მოპოვება (ტექსტების ჩაწერა, რაც შეიძლება, დიდი რაოდენობით), განსაკუთრებით ქრობადი ენის შემთხვევაში. მაგ., გადჩინსკის მიერ 1958-59 წლებში ჩატარებულმა სამუშაომ ოფაიე ენის უკანასკნელ მოლაპარაკესთან მოგვცა ღირებული ლინგვისტური ინფორმაცია გე ენათა ოჯახის შემადგენლობის შესახებ (გაღჩინსკი, 1974).

ეს დოკუმენტაცია თავისთავად მოიცავს ენობრივი მრავალფეროვნების დამცავ მექანიზმებს, რომელიც ეყრდნობა ენობრივი უნივერსალიების საფუძვლიან ცოდნას და თავისთავად ფასეულობას წარმოადგენს. ამასთან, დგება რამდენიმე ეთიკური საკითხი. ერთ-ერთი მათგანია ენობრივი ბაზრის შექმნის მოტივაცია. მეორე ეხება ადგილობრივი საზოგადოებების ენობრივ უფლებებს. ბევრს ეთნიკური საზოგადოებიდან სურს ერთობლივი კვლევების წარმოება და ამისათვის მზად არის, შეითვისოს კვლევის დამოუკიდებლად ჩატარების მინიმალური უნარ-ჩვევები. ისინი კვლევებისგან სარგებელს ელოდებიან თავიანთი ენობრივი საზოგადოებისთვის;

3. მესამე საკითხია ენის გადარჩენის მცდელობა, მისი გამოცოცხლება ან შენარჩუნების პროგრამა. იგი მოიცავს ენის განვითარების სტრატეგიებს, როგორცაა: განათლება, ლიტერატურა, თარგმნა და ა. შ. არსებობს გარკვეული პრობლემები პრიორიტეტების გამოსავლენად, რათა სწორად მოხდეს ამ პროცესებში ჩართვა.

ენის ცვლილება ნებისმიერ შემთხვევაში არსებობს, განუზრვლად მისი სტატუსისა, პრესტიჟისა და აგრეთვე იმ სოციოლინგვისტური პირობებისა, რომელშიც ის ვითარდება.

ცვლილება ენას მანამდე ეხება, სანამ ის ცოცხალია. სხვა ფენომენია ენის სიკვდილი. ხშირ შემთხვევაში ის არის ენის გადართვის ლოგიკური გაგრძელება, თუმცა ეს შედეგი შეიძლება სხვა შემთხვევებშიც დადგეს.

კრისტალი შენიშნავს, რომ ენათა სიკვდილის პროცენტულობის განსაზღვრას მაშინ აქვს აზრი, თუ ენათა შესახებ სარწმუნო რიცხვები მოგვეპოვება. მეცნიერის აზრით, პასუხი უნდა გაეცეს სამ რთულ კითხვას:

1. რატომ არის ენის სიკვდილი ასე მნიშვნელოვანი?
2. შეიძლება თუ არა, რამე გაკეთდეს?
3. და უნდა გაკეთდეს თუ არა?

იგი აღნიშნავს, რომ ენა კვდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც უკანასკნელი მოლაპარაკე კვდება, ან მაშინ, როცა ერთი მოსაუბრეა რჩება და მას აღარავინ ჰყავს, რომ ელაპარაკოს. არაფერია ამაში უცნაური, რომ ენები კვდება. ისტორიის მანძილზე საზოგადოებები მოდიან და მიდიან და მათთან ერთად ენებიც (კრისტალი, 2007, 52).

მეცნიერები ასკვნიან, რომ ენათა გადაშენება აუცილებლობით არ ნიშნავს იმას, რომ მასზე მოლაპარაკე ხალხი კვდება. შეიძლება ისინი გადაერთვნენ სხვა ენაზე ერთი ან რამდენიმე თაობის შემდეგ.

რა ხდება ენის სიკვდილის შემთხვევაში? ვიღებთ თუ არა ერთსა და იმავე შედეგს მის დროს?

ენის სიკვდილი, როგორც ტერმინი, პირველად გამოყენებულ იქნა დორიანის მიერ 1980 წელს და ახლა ის ხშირად იხმარება, როგორც სინონიმი ტერმინისა „ენის განადგურება“. მეცნიერმა ენის სიკვდილის სამი სიმპტომი განსაზღვრა:

1. მოსაუბრეთა შემცირებული რიცხვი;
2. ენის რეალიზების შემცირებული სფეროები და

3. ენის სტრუქტურული გამარტივება (დორიანი, 1980, 85-94).

ხშირად, როდესაც ლინგვისტები ამბობენ, რომ ენა კვდება, გულისხმობენ, რომ ის უკვე აღარ არის პირველი ენა, რომელზეც ბავშვები სახლში საუბრობენ. ამ შემთხვევაში პირველი ენა არის ლომინანტური ენა, რომელიც ბავშვებმა უკეთესად იციან, ვიდრე მშობლიური. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ მოსაუბრეებმა ტრადიციული ენა აღარ გადასცეს მომავალ თაობას უკანასკნელი 5 ათწლეულის განმავლობაში.

სამეცნიერო ლიტერატურაში ენის სიკვდილზე საუბრობენ, თუ ის:

1. უკვალოდ ქრება
2. განვითარების ერთი სტადიიდან მეორეში ან
3. განვითარების ერთი დონიდან მეორეში გადადის.

უკვალოდ გაქრობის შემთხვევები დასტურდება მასშტაბური ბუნებრივი კატაკლიზმების ან უკანასკნელი მოლაპარაკის გარდაცვალების დროს.

რაც შეეხება მეორე და მესამე პუნქტებს, ენა ერთი საფეხურიდან მეორეში შეიძლება გადავიდეს რაოდენობრივი, ხოლო ერთი დონიდან მეორეში — თვისებრივი ცვლილებების შედეგად. პირველ შემთხვევაში ენის ისტორიაში ფიქსირდება სხვადასხვა სინქრონიული ეტაპი, მაგ., ძველი ქართული/ახალი ქართული, ან ძველი ბერძნული/ახალი ბერძნული და სხვ. ამათი პირველი სინქრონიული საფეხურები — ძველი ქართული თუ ძველი ბერძნული — მკვდრად მიიჩნევა, რადგანაც ისინი მხოლოდ ძველ ტექსტებშია შემონახული და დღეს მათზე აღარ საუბრობენ. რა თქმა უნდა, ისინი უეცრად არ ჩანაცვლებულა ახალი ენებით: ძველი ქართული ნელა განეფინა თანამედროვე ქართულში, ასევე ძველი ბერძნული — თანამედროვე ბერძნულში. იგივე ითქმის ძველი ინგლისურის მაგალითზეც. ამ დროს ენაში მიმდინარე ცვლილებები, ცხადია, შეეხება მის ყველა დონეს — ფონეტიკას, მორფოლოგიას, სინტაქსსა თუ ლექსიკას, მაგრამ ისინი რაოდენობრივ ჩარჩოებს არ სცილდება.

ჩვენი აზრით, ენის სიკვდილის საკითხი პირდაპირი მნიშვნელობით ასეთ შემთხვევებში არ დგას, რადგანაც საქმე გვაქვს ერთ ენასთან, რომელიც ფორმირების სტადიებს გადის. ძველი ქართული და ახალი ქართული ერთი ენის განვითარების სხვადასხვა საფეხურია.

ამიტომაც თანამედროვე ქართველს ძირითადად ესმის ძველი ტექსტების შინაარსი.

თვისებრივი ცვლილებების შედეგად ენის განვითარების ერთი დონიდან მიიღება მეორე: მაგ., ენიდან — დიალექტი და პირიქით: დიალექტიდან — ენა. ამისი კლასიკური მაგალითია ლათინური ენა, რომელიც დიალექტებად დაიშალა, ხოლო შემდეგ იმავე დიალექტებისაგან დამოუკიდებელი ენები ჩამოყალიბდა: იტალიური, ესპანური, ფრანგული, რუმინული და სხვ. ყველა ეს ენა ლათინურის კანონიერი შვილია. თითოეულ მათგანში უხვად მოიპოვება ლათინურის დანაშრეგები. ასევე გამოეყო საერთო ქართველურ ფუძე ენას ქართული, მეგრულ-ჭანური და სვანური დიალექტები, რომლებიც დროთა მიმინარებაში დამოუკიდებელ ენებად იქცნენ. მაგალითების დამოწმება უხვად შეიძლება სხვა ენათა ოჯახებიდანაც.

ვფიქრობთ, ამ შემთხვევაში ხდება ენის ერთი განზომილებიდან მეორეში გადასვლა. ლათინური, მართალია, დღეს აღარ არსებობს, მაგრამ სხვა თვისობრიობაში განაგრძობს არსებობას, რაც იმას ნიშნავს, რომ ის უკვალოდ არ დაკარგულა, განსხვავებით იმ ენებისაგან, რომლებიც სამუდამოდ გაქრნენ მსოფლიოს ლინგვისტური რუკიდან. ამ მოვლენას ჩვენ გრადაციას ვუწოდებთ.

გრადაცია, ზოგადად, ცვლილებას ნიშნავს, მაგრამ ჩვენ ამ სიტყვას თვისებრივი ცვლილების მნიშვნელობას ვანიჭებთ. რაოდენობრივი ცვლილებების შედეგად ენის განვითარების ერთი სტადიიდან ვიღებთ მეორე სტადიას, ხოლო თვისობრივის, ანუ გრადაციის შემთხვევაში — სხვა დონეს. ორივე — რაოდენობრივი თუ თვისობრივი — ცვლილების დროს საქმე გვაქვს მემკვიდრე ენასთან, რომელიც დიდადა დავალებული წინაპრისგან, სხვანაირად რომ ვთქვათ, მის საფუძველზე დგას.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, განხილული შემთხვევები სამეცნიერო ლიტერატურაში შეფასებულია ენის სიკვდილად, თუმცა შედეგის თვალსაზრისით ისინი განსხვავდება ერთმანეთისაგან. ეს შედეგებია:

1. ენის სიკვდილი (მისი უკვალოდ გაქრობა)
2. ენის ერთი სინქრონიული ეტაპიდან მეორის მიღება (რაოდენობრივი ცვლილებების გზით)
3. ენიდან დიალექტის და დიალექტიდან ენის ჩამოყალიბება (თვისობრივი ცვლილებების გზით)

ამრიგად, თანამედროვე კვლევების შესწავლის საფუძველზე აშკარაა, რამდენად არის მკვლევართა ყურადღების სფეროში მოქცეული ისეთი უმნიშვნელოვანესი საკითხები, როგორცაა ენობრივი პროცესები. წინამდებარე სტატიაში ჩვენ მხოლოდ ორ ენობრივ მოვლენას — ენის ცვლილებასა და ენის სიკვდილს — შევხებით და ზოგადად მიმოვიხილეთ ისინი. გამოგვეთქვით თანამედროვე კვლევების ძირითადი კონტურები აღნიშნული საკითხების შესწავლის დროს. საკითხი გაცილებით ღრმად, ვიდრე ეს შეიძლება ერთი შეხედვით ჩანდეს. თანამედროვე ეპოქაში განსაკუთრებით აქტუალურია ენის სიკვდილის პრობლემა. ეს საკითხი სოციოლინგვისტიკის თემაა და მჭიდროდ არის დაკავშირებული ისეთ უმნიშვნელოვანეს, დღეისათვის საჭირობოროტო საკითხთან, როგორცაა საფრთხეში მყოფი ენები. აღნიშნული საკითხები დაწვრილებით გვაქვს წიგნში განხილული (გიგაშვილი, 2010) და დაინტერესებულ მკითხველს იქ შეუძლია მიიღოს სრული ინფორმაცია.

ლიტერატურა

აიტჩისონი, 2001 — Aitchison Jean, *Language Change, Progress or Decay?* Oxford: Oxford University Press, 2001 .

გაღჩინსკი, 1974 — Gudschinsky Sarah C., *Fragmentos de Ofaié: A descrição de uma língua extinta. Série Lingüística 3*, 1974.

გიგაშვილი, 2010 — გიგაშვილი ქ., თანამედროვე მსოფლიოს ლინგვისტური რუკა და საფრთხეში მყოფი ენების პრობლემები, თბ., 2010.

დორიანი, 1980 — Dorian Nancy C., *Language shift in community and individual: The phenomenon of the laggard semi-speaker. International Journal of the Sociology of Language*, 25, 1980.

ედვარდსი, 1985 — Edwards John, *Language, society and identity.* Oxford: Basil Blackwell , 1985.

კელერი, 1994 — Keller Rudi, *On Language Change: the Invisible Hand in Language*, London and New York, Routledge, 1994.

კრისტალი, 2007 — David Crystal, *How language works*, Penguin Books, 2007.

მაქმენონი, 2001 — Mcmanon April M.S, *Understanding Language Change*, Oxford: Oxford University Press, 2001.

ტრასკი, 2005 — Trask Robert Lawrence, *Language change*, London and New York, Routledge, 2005.

KETEVAN GIGASHVILI

Linguistic Process – Language Change, Language Death

Summary

The paper deals with such burning issues of modern linguistics as language change and language death. The issue of language death is of particular importance, it is the object of sociolinguistic study and is closely tied with the problem of endangered languages.

ჰათევიან ბოჩიბაზილი

ანგლიციზმების ფორმობრივ-ზინაასობრივი ანალიზი
თანამედროვე ქართულში

ენობრივი კონტაქტებისა და სესხებების პრობლემა ენათმეცნიერების ერთ-ერთი ცენტრალური და მნიშვნელოვანი საკითხია. საზოგადოდ, ენობრივ მოვლენათა კანონზომიერების დადგენისას ყველაზე რთული უბანია ლექსიკა, რადგან ის ენის სტრუქტურის ის ნაწილია, რომელიც თავისი ბუნებით, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ყველაზე უფრო „უსისტემობით“ გამოირჩევა სინამდვილის ამოურწყველი მრავალფეროვნების „განთითოებული“ გადმოცემის გამო... ეგვევ განსაზღვრავს მის უნარს თავისუფლად შედწვეადობისა სხვა ენის ლექსიკურ შემადგენლობაში (ლომათაძე, 1991, 47) და რომლის ტრანსფერიც ენებში შედარებით თავისუფალია.

საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტია, რომ არ არსებობს და არც შეიძლება არსებობდეს არც ერთი სუფთა და შეურეველი ენობრივი მთლიანობა და არც ერთი ენის სრულყოფილად შესწავლა არ არის შესაძლებელი, თუ ზედმიწევნით არ იქნება გათვალისწინებული მის ლექსიკურ ფონდში სხვა ენებიდან შემოსული და დამკვიდრებული ლექსიკური ერთეულების შესწავლა.

არსებობს ენობრივი კონტაქტებისა და სესხებების შინაგანი, ენობრივი და გარეგანი, არაენობრივი მიზეზები. ლინგვისტები ნებისმიერი სესხების რამდენიმე ენობრივ მიზეზს ასახელებენ. მაგალითად, ე. რიხტერი მიიჩნევს, რომ სესხების უმთავრესი მიზეზი არის აუცილებლობა საგნებისა და ცნებების განსაზღვრისა. არსებობს განსხვავებული მოსაზრებებიც. კერძოდ, სახელდება ენობრივი, სოციალური, ფსიქოლოგიური, ესთეტიკური და ა. შ. თავისთავად სესხების პროცესი განიხილება როგორც უწყვეტი პროცესი განსხვავებული ენობრივი კოლექტივების კულტურული და სხვა ტიპის ურთიერთობისა და როგორც ნაწილი და შედეგი ამ ტიპის კონტაქტებისა.

ქართულის, როგორც ნებისმიერი განვითარებული ენის, მნიშვნე-

ლოვან ლექსიკურ პლასტს წარმოადგენს ნასესხები ლექსიკა. სესხების გზები და დონორი ენები/კულტურები იცვლებოდა იმისდა მიხედვით, თუ რომელ ქვეყნებთან, რომელ ენობრივ კოლექტივებთან ურთიერთობა (პოლიტიკური, ეკონომიკური, ინტერპერსონალური) იყო ამა თუ იმ პერიოდში ინტენსიური. ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში საფუძვლიანად არის შესწავლილი ძველი ბერძნული, ებრაული, სირიული, სომხური, თურქული, და ა. შ. ენების გავლენის კვალი ქართულ სალიტერატურო ენაზე და ამ ენებიდან ნასესხები ლექსიკური ერთეულების შემოსვლის გზები. რაც შეეხება ანგლოამერიკანიზმების სესხების გზებს, ამ თვალსაზრისით ქართული სამეცნიერო ლიტერატურა არც ისე მრავალფეროვანია, რაც სავსებით ბუნებრივია, რადგან „XX საუკუნის Lingua Franca“-დ წოდებული ინგლისურის გავრცელება მთელ მსოფლიოში და, შესაბამისად, საქართველოში, ენის ისტორიის თვალსაზრისით არც ისე ხანგრძლივი პროცესია.

რა არის ანგლიციზმების სესხების მიზეზები და რატომ ინტეგრირდება ქართულში ეს ლექსიკური ერთეულები შედარებით იოლად? არსებობს რამდენიმე უნივერსალური ექსტრალინგვისტური მიზეზი, რომლებიც საერთოა ყველა მსესხებელი ენისათვის: ამ ენობრივი სამყაროდან მომდინარე საინფორმაციო ნაკადების ზრდა, ინტერნეტის ფართოდ გავრცელება, გლობალური ბაზრის განვითარება, IT ტექნოლოგიების გავრცელება, კულტურული და სოციალური კავშირების ზრდა, ტურიზმის განვითარება და ა. შ. ვფიქრობთ, სპეციფიკურ ნიშნად უნდა მივიჩნიოთ ე. წ. კონკრეტული ენების ღიაობა, თუ შეიძლება ითქვას, „ენობრივი ტოლერანტობა“. ენათმეცნიერებისათვის ცნობილია ენები, რომლებიც განსაკუთრებული ენობრივი პურიზმით გამოირჩევიან და ძნელად ითვისებენ სხვა ენებიდან მომდინარე ერთეულებს ან იმდენად იზოლირებულნი არიან, რომ სხვა ენებთან ნაკლები კონტაქტები აქვთ. თუმცა, აქაც შეიძლება გარკვეული კითხვის ნიშნის დასმა — იაპონური ენა საკმაოდ იზოლირებულია და მისი მატარებლებიც ცუდად ფლობენ ინგლისურს, თუმცა დღესდღეობით ანგლიციზმებმა ფართოდ მოიკიდა ფეხი ამ ენაში. ვ. ალპატოვი მიუთითებს, რომ იაპონური კულტურისათვის მაგალითი აღმოჩნდა ძველი გამოცდილება, კერძოდ, უკვე არსებული ჩინური გავლენა. ამიტომაც არის, რომ დღეს მენჯემენტის ტერმინოლოგიის 53%, მარკეტინგის 75%, სავაჭრო ტერმინოლოგიის 80 % და კომპიუტერული ტერმინოლოგიის 99% სწორედ ანგლოამერიკანიზმებია. (ალპატოვი, 2006).

თანამედროვე ქართულში ახალ ნასესხობათა უდიდესი ნაწილი სწორედ ანგლო-ამერიკანიზმებია. ბუნებრივია, ამას აქვს თავისი სოციალური, კულტურული, პოლიტიკური მიზეზები, რაც ცალკე კვლევის თემაა. ამჟამად კი ჩვენ უშუალოდ იმ ლექსიკურ ერთეულთა შესახებ ვისაუბრებთ, რომლებიც ქართულში დამკვიდრდა.

ცნობილია, რომ ლექსიკურ ერთეულთა ანალიზისას ყველაზე რთულ პრობლემას მათი კლასიფიკაცია წარმოადგენს. ქართულში დამკვიდრებული ანგლიციზმების სიმრავლისა და მათი ფორმობრივი და სემანტიკური მრავალფეროვნების გამო ამ ლექსიკურ ერთეულთა ზუსტი საკლასიფიკაციო ნიშნების გამოყოფა რთულდება. ჩვენ შევეცადეთ, ქართულში დამკვიდრებული ანგლო-ამერიკული ნასესხობები დაგვეყო შემდეგ სემასიოლოგიურ ჯგუფებად:

1. პირდაპირი ნასესხობანი. ამ ჯგუფში გამოვყოფთ რამდენიმე ქვეჯგუფს: ა. სიტყვები ქართულში გვხვდება იმავე მნიშვნელობითა და ფორმით, როგორც დონორ ენებში (**უიქ-ენდი, კასტინგი, შოუ, ლიდერი**) და მიმღები ენის ლექსიკურ ფონდში მოიპოვება ამ ლექსემათა შესატყვისი ერთეულები.

ერთი შეხედვით, ამავე ჯგუფში ერთიანდება **ქილერი** და **ბაიკერი**, თუმცა გვაქვს ნიუანსური სხვაობა — **ქილერი** ქართულში პროფესიონალ, დაქირავებულ მკვლელს აღნიშნავს და ამით განსხვავდება იგი ჩვეულებრივი მკვლელისაგან. **ბაიკერი** ქართულ ენაზე მოტოციკლისტია (აგრეთვე ნასესხები ლექსემა), თუმცა ბაიკერს ახლავს გარკვეული ნიუანსური დატვირთვა. ქართულენოვან სივრცეში ამ სიტყვას გარკვეული სტატუსი, კორპორატიული გაგება ახლავს და გულისხმობს სპორტული მოტოციკლის მძღოლს გარკვეული ამუნიციითა და სტატუსით.

ამავე ჯგუფში უნდა გაერთიანდეს სახელმწიფო დაწესებულებათა და სამონხლეო ტერმინთა ანგლო-ამერიკული ვარიანტების გავრცელება (სამონხლეო ტერმინები საუკუნეების განმავლობაში ქართულში იცვლებოდა პოლიტიკური კონიუნქტურისა და მიხედვით). თანამედროვე საქართველოს პოლიტიკური ორიენტაციის ცვლილებასთან (საბჭოურიდან დასავლურისაკენ) ერთად დამკვიდრდა ისეთი ლექსიკური ერთეულები, როგორებიცაა:

პარლამენტი (ნაცვლად უმაღლესი საბჭოსი);

მინისტრთა კაბინეტი (ნაცვლად მინისტრთა საბჭოსი)

პრემიერ მინისტრი (ნაცვლად მინისტრთა საბჭოს თავჯდომარისა)

ვიცე-პრემიერი (ნაცვლად მინისტრთა საბჭოს თავჯდომარის მოადგილე). ამავე რიგში უნდა განვიხილოთ ისეთი ლექსიკური ერთეულები როგორებიცაა: **მერი, ვიცე-მერი, ადმინისტრაცია** და ა. შ.

დასავლურ, განსაკუთრებით ამერიკულ, ეკონომიკურ და ფინანსურ სამყაროსთან ძლიერ კავშირებს მოჰყვა ისეთი ეკონომიკური ტერმინოლოგიური ერთეულების დამკვიდრება, როგორებიცაა: **ბარტერი** (გაცვლა), **ბროკერი** (გადამყიდველი), **ვაუჩერი, დილერი** (ვაჭარი, გადამყიდველი), **დისტრიბუტორი** (გამავრცელებელი), **მარკეტინგი, ინვესტიცია** (ფულის დაბანდება), **კრედიტი** (ვალი). მიუხედავად იმისა, რომ ჩამოთვლილთაგან თითქმის ყველა ლექსიკურ ერთეულს მოეპოვება ქართული შესატყვისი, მათი ტერმინოლოგიური დატვირთვა შესუსტებულია (ან სრულიად გამჭრალა) ანგლო-ამერიკული ვარიანტების ფართოდ გავრცელების ხარჯზე მათი ქართული შესატყვისების გამოყენების მინიმუმამდე დაყვანის გამო.

2. ე. წ. კალკები. ამ ლექსიკურ ჯგუფში ვაერთიანებთ იმ ლექსიკურ ერთეულებს, რომელთა ეკვივალენტი არ მოიპოვება არა მხოლოდ მიმღები ენის ლექსიკურ ფონდში, არამედ არც მის კონკრეტულ ბაზაში (**კლუბი, დისკი, ვირუსი, ორგანიზერი, ოვერჰედი, ჰენდაუტი, ბრენდი** და ა. შ.).

ამავე ჯგუფის მეორე ქვეჯგუფში შესაძლებელია განვიხილოთ ე.წ. ეგზოტიზმები, ანუ სიტყვები, რომლებიც ასახავს დონორი ენის მატარებელი ხალხის სპეციფიკურ, ეროვნულ ნიშანს, ნაციონალურ მახასიათებელს, რომელიც აბსოლუტურად უცხოა მსესხებელი (ამ შემთხვევაში ქართული) ენისათვის და ასახავს არაქართულ სინამდვილეს, მოვლენას, რეალობას. ქართულ სინამდვილეში საგნის ან მოვლენის გაჩენასთან ერთად საჭირო გახდა შესაბამისი ლექსიკური ერთეულის გაჩენა და ენაში საგანთან ან მოვლენასთან ერთად დამკვიდრდა მზა სიტყვები: **ჩიფსი, ჰამბურგერი, ჩიზურგერი, ტოკშოუ** და ა. შ.

3. მესამე ჯგუფში ვაერთიანებთ ანგლო-ამერიკულიდან ნასესხებ ლექსიკურ ერთეულებს, რომლებიც მეტი ექსპრესიის მისაღწევად გამოიყენება. საზოგადოდ, სიხლის ექსპრესიულობა უნდა ჩაითვალოს ანგლო-ამერიკანიზმების სესხების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორად. ამ ენიდან მომდინარე სიტყვები ითვლება გაცილებით პრეს-

ტიჟულად, გამომსახველობითად. ამავდროულად, ის ხაზს უსვამს მისი მთქმელის გარკვეულ სტატუსსაც (ე. უსტიუგოვა, ე. ხვესკო, <http://frgf.utmn.ru>). ჩვენი აზრით, ამ ჯგუფში უნდა გაერთიანდეს შემდეგი ქვეჯგუფები:

ა. ინგლისურენოვანი სამყაროდან მომდინარე და ქართულში დამკვიდრებული ჟარგონები: **სუპერ, ქუულ, შიით** და ა. შ.

ბ. შორისდებულები, რომლებსაც ქართული ენის შესატყვისი აქვთ, მაგრამ სტილისტიკურად განსხვავდებიან და მეტყველებას განსაკუთრებულ ექსპრესიულობას ანიჭებენ (**OK, Wow, Sorry, Lol**).

ვფიქრობთ, ორივე შემთხვევაში საქმე გვაქვს მოვლენასთან, რომელსაც ენათმეცნიერი კრისინი „სიტყვის რანგში ამაღლებას“ უწოდებს, ანუ მიმდებ ენაში ლექსიკური ერთეული იძენს ნიუანსებს, რომლებიც ორიგინალ ენაში მას არ გააჩნია და ექსტრალინგვისტური ფაქტორების გათვალისწინებით მოსაუბრის სტატუსსა და პრესტიჟსაც ამაღლებს (კრისინი, 1989; 1992).

4. ცალკე ჯგუფად უნდა გამოიყოს ანგლო-ამერიკანიზმები, რომლებიც ქართულში ჩაენაცვლა მანამდე სხვა ენიდან მიღებულ ნასესხობას: **ჰიტი — შლაგერი, ტოპ-მოდელი — მანეკენი, ტოპიკი — მაიკა**.

ენათმეცნიერი კრისინი განსაკუთრებით საინტერესოდ მიიჩნევს იმ ლექსიკურ ნასესხობებს, რომლებიც გამოიყენება მიმდები ენისათვის ახალი ცნების აღსანიშნავად, მაგრამ დონორ ენაში არ გვხვდება. ამ ენობრივი მოვლენის საფუძველია რომელიმე აქტიური მოვლენის ან აქტუალური ცნების შესაბამისი ლექსიკური ერთეულის აუცილებლობა. თანამედროვე ქართულში მოხდა ინგლისურში არსებული ორი სიტყვის გაერთიანებით ერთი ცნების აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულის ჩამოყალიბება. ასე უნდა იყოს მიღებული შოფ-ტური. არ გამოვრიცხავთ, რომ XX საუკუნის ოთხმოცდაათიან წლებში გავრცელებული ეს სიტყვა ქართულში რუსულის გზით იყოს შემოსული.

5. ანგლო-ამერიკული გავლენის კვალი შეინიშნება ლექსიკის ერთ მცირე ჯგუფზე, რომელსაც ჩვენ ფსევდოამერიკანიზმებს ვუწოდებთ, რადგან ორიგინალურ ენაში ამ ლექსიკურ ერთეულებს არა აქვს ის მნიშვნელობა, რომელიც ნასესხებ ენაში გვხვდება. ასეთია, მაგალითად, **სტილისტი** პარიკმახერის, დალაქის მნიშვნელობით. **ტოპიკი** — საზაფხულო მაისურის მნიშვნელობით, **შუზი** — მოკლეყელიანი ჩექმის მნიშვნელობით. **როლინგი** — მაღალსაყელოიანი ზე-

და სამოსი (ცნობილი ჯგუფი „როლინგ სტოუნზის“ სამოსის მიხედვით). იგივე მოვლენა გერმანულშიც შეინიშნება. მაგალითად, მობილურ ტელეფონს მხოლოდ გერმანულენოვან სამყაროში უწოდებენ **Handy-s** (www.vwds.de).

ფორმობრივი თვალსაზრისით ანგლო-ამერიკანიზმებში გამოვყოფთ შემდეგ ჯგუფებს:

1. მარტივი ფუძეები: **ოფშორი, ჰოლდინგი, გეიმი, ფინიში** და ა. შ.

2. კომპოზიტები, რომლის ორივე წევრი ანგლო-ამერიკული წარმოშობისაა: **პრაის-ლისტი, შოუბიზნესი, პრეს-რელიზი, ლეპ-ტოპი** და ა. შ.

3. გვხვდება კომპოზიტები, რომლის ერთი წევრი ანგლოამერიკანიზმია, ხოლო მეორე წევრი — საკუთრივ ქართული წარმოშობის სიტყვაა. მაგალითად: **პრეს-მდივანი, ბიზნეს-შეხვედრა, პრივატ-საუბარი, ჰიტ-ადლუმი** და ა. შ.

4. ბოლო პერიოდში განსაკუთრებით გავრცელდა ე. წ. „ჰიბრიდები“, ანგლო-ამერიკული წარმოშობის სიტყვებზე ქართული სუფიქსების დართვით ახალი ლექსიკური ერთეულების მიღება. ამ გზით მიიღება როგორც ზმნური, ისე სახელური ფორმები და გამოიყენება როგორც ზეპირ მეტყველებაში, ისე წერილობით კომუნიკაციაში. მაგალითად, ვიშოფინგე (ძირითადად, სასაუბრო მეტყველებაში გვხვდება და ისიც განსაზღვრული ასაკობრივი ჯგუფის, კერძოდ, ახალგაზრდების, მეტყველებაში). **დამესიჯება, ურგენტული** (სასწრაფოს, გადაუდებელის მნიშვნელობით), **სენსიტიური** (მგრძობიარეს, ფაქიზის მნიშვნელობით), **სადილერო, სამაკლერო** და ა.შ. ცალკე ჯგუფად უნდა გამოვყოთ სოციალური ქსელების მიერ გავრცელებული ლექსიკური ერთეულები: **დავაშეარე, დააკომენტე** და ა. შ.

5. გარდა ამისა, სიხშირული თვალსაზრისით ანგარიშგასაწევია ანგლოამერიკული წარმოშობის აბრევიატურების გავრცელება. **PR, IT, HR, WIP** — ამ აბრევიატურათა მიგრაციისათვის ხელი უნდა შეეწყოს ორიგინალ ენაში მათ ინტენსივობას და, რაც მთავარია, მეტყველების ეკონომიურობის პრინციპს.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ სიტყვათა სესხება არის ენისა (და კულტურის) მყისიერი რეაქცია ენობრივ, სოციალურ და კულტურულ ცვლილებებსა და კონტაქტებზე, რომლებიც გამოწვეულია როგორც საზოგადოების სოციალური შეკვეთით, ისე, გარკვეულ-

წილად, სახელმწიფო იდეოლოგიითაც. სწორედ ამ უკანასკნელით აიხსნება, რომ სესხება ყველაზე მეტად ეხება ისეთ სფეროებს, როგორებიცაა: პოლიტიკა, ეკონომიკა, საინფორმაციო საშუალებები და ინოვაციური ტექნოლოგიები. ამერიკული-ბრიტანული ენობრივი სამყაროდან მომდინარე ნასესხობების წარმოქმნის გზებია: (წიგნური და ზეპირი გზით შემოსული ნასესხობები): პირდაპირი ნასესხობანი (**უიქ-ენდი**), ე. წ. ჰიბრიდები (**მესიჯობა**), ენობრივი კალკები (**დისკი**), ეგზოტიზმები (**ჩიფსი, მაფინი**), კომპოზიტები (**სექენდ-ჰენდი**), ჟარგონი (**ბაქსი**) და ახსნილია მათი გამოყენების საჭიროებები და მიზეზები (სათანადო ცნების არარსებობა მიმღები ენის კოგნიტურ ბაზაში (**ოვერჰედი, სკანერიჟ...**)). ზუსტი ენობრივი ერთეულის (შესატყვისის) არარსებობა მიმღებ ენაში (**დეტექტორი, დაიჯესტი**), სტილისტიკური (ემფატიკური) ეფექტის შექმნა, პოზიტიური ან ნეგატიური კონოტაციის გამოხატვა, რაც მიმღებ ენას არ გააჩნია (**შობი, სუბერ-მარკეტი** პრესტიჟულის სემანტიკით მაღაზიასთან და ბაზართან შედარებით).

ზეპირი გზით შემოსული ნასესხობების უმრავლესობა (განსაკუთრებით, ახალგაზრდულ მეტყველებაში) განპირობებულია იმით, რომ ანგლო-ამერიკული ლექსიკური ერთეულები ითვლება ერთგვარად პრესტიჟულად, უფრო გამომსახველობითად, მოდურადაც კი.

ნებისმიერი სესხება მაშინ არის წარმატებული, როდესაც ის ასრულებს თავის მიზანს — ანუ ხდება საკომუნიკაციო ქმედების, აქტის სრულფასოვანი წევრი. ბუნებრივია, რომ ნებისმიერი ნასესხობა ამ როლს ენაში ვერ იძენს და რჩება უცხო სხეულად, ორგანიზმად. ასეთები ერთეულები გვხვდება ანგლიციზმებს შორისაც. კონკრეტულად, ქართულ ენაში დღემდე არაინტეგრირებულია ბევრი ანგლო-ამერიკული ნასესხობა, ანუ ის არ არის გასაგები ენობრივი კოლექტივის უმრავლესობისათვის (**აუთსორსინგი, ფიიდბეკი** და ა. შ.), ხოლო იმ პიროვნებებისათვის, რომელთათვისაც გასაგებია, ხშირ შემთხვევაში კულტურულად მიუღებელია. ვფიქრობთ, რომ ამ თვალსაზრისით ნებისმიერი ნასესხობა, მათ შორის ანგლო-ამერიკანიზმებისა, ენაში თავისი როლის მიხედვით უნდა დაიყოს სამ ჯგუფად:

- 1) მყარი ნასესხობანი, რომლებიც ემორჩილებიან მიმღები ენის სისტემას და იძენენ ცნების აღმნიშვნელ ფუნქციას (**მინისტრი, ჯინსი**, და ა. შ)

- 2) სესხებები, რომლებიც ემორჩილებიან ენის სისტემას, მაგრამ სტილისტიკურად ჯერ ისევ შეზღუდულები, შემოსაზღვრულები არიან და ძირითადად მწიგნობრულ სტილში არიან რეალიზებული: **პრეს-რელიზი, დილერი, პოლდინგი, რეიტინგი**.

- 3) დროებითი, არამყარი ნასესხობანი, რომლებიც არ არის ასომილირებული რეციპიენტ, მიმღებ ენაში და მათი დამკვიდრების პერსპექტივაც მინიმუმია (**ჰაიტეკი** (მაღალი ტექნოლოგიები), **სფიჩი** (საზეიმო სიტყვა) და ა. შ.

ამდენად, ქართული კულტურა არის, ერთი მხრივ, ღია კულტურა, რომელშიც თავისუფლად ხდება ენობრივ-ლექსიკური მიგრაციები, ხოლო, მეორე მხრივ, ის გარკვეულ რეზისტენტულობას ამჟღავნებს ნასესხობებისადმი, რისი კვლევაც სამომავლო საქმედ გვესახება.

ლიტერატურა

ალპატოვი, 2006 — Алпатов В. М. Языковая культура современной Японии http://il.rsuh.ru/docs/lsh/Alpatov2_2006.pdf

კრისინი, 1989, 1992 — Крысин Л.П. О речевом поведении человека в малых социальных общностях. В: Язык и личность. 1989; გვ. 76; О перспективах социолингвистических исследований в русистике. //Русистика. № 2, 1992.

ლომთათიძე, 1991 — ქ. ლომთათიძე, კონკრეტული სახელის განზოგადებისა და საგნობრივ მიმართებათა გადანაცვლების ტენდენციის შესახებ; ეტიმოლოგიური ძიებანი 91, თბ., 1991.

უსტიუგოვა, ხვესკო — Устюгова Е.Л., Хвесько Т.В., Западноевропейские лексические заимствования в речи молодежи: Источник пополнения вокабуляра или инспирация.

KETEVAŃ GOCHITASHVILI

**Formal and Semantic Analysis of Anglicisms
in Modern Georgian**

Summary

The paper presents semantic and formal analysis of anglicisms evidenced in Modern Georgian. Some extralinguistic factors determining the introduction and spread of English borrowings in Georgian are also discussed.

The observations have proved that formally and semantically anglicisms are heterogeneous. These are mostly the lexical units from the fields of politics, economics and technology. The existence of anglicisms in Georgian can be explained by the dominant role of the UK and the USA in modern world as well as the ideology prevalent in Georgia – striving of the country towards progressive Western values.

The paper also focuses upon some borrowings the Georgian language seems inhospitable to, hence they cannot become full-fledged members of the Georgian lexis.

ირინე ღემეტრაძე

ღატანხმების როლი კომუნიკაციის პროცესში
(ინგლისური და ჰართული ენების მასალაზე)

*„My idea of an agreeable person is a person
who agrees with me“*

Benjamin Disraeli

*„We rarely think people have good sense
unless they agree with us“*

Francois de La Rochefoucauld

ცნობილია, რომ კომუნიკაციის პროცესში უდიდესი როლი ენიჭება თავაზიანობას. ჯეფრი ლიჩის „თავაზიანობის პრინციპი“ მრავალმაქსიმას მოიცავს, რომელთაგანაც ერთ-ერთი არის ღატანხმების მაქსიმა: „მინიმუმამდე დაიყვანე კამათი, მაქსიმალურად ეცადე მიაღწიო თანხმობას შენსა და თანამოსაუბრეს შორის“ (ლიჩი, 1983). მეორე მაქსიმა, რომელიც ასევე შეკამათების აცილებისა და ღატანხმების მნიშვნელობაზე ამახვილებს ყურადღებას, არის „მოწონების მაქსიმა“, რომელშიც ნათქვამია: მინიმუმამდე დაიყვანე ისეთი მოსაზრების გამოთქმა, რომელიც ეწინააღმდეგება თანამოსაუბრის აზრს, მაქსიმალურად გამოხატე ისეთი აზრი, რომელიც ეთანხმება თანამოსაუბრეს და მოიწონე მისი შეხედულებები, შეაქე თანამოსაუბრე, ხოლო, თუ მას არ ეთანხმები, აიცილე კამათი, გაეცი მინიმალური პასუხი (შესაძლოა ისაუბრო ეგზემიზმების გამოყენებითაც) ან საერთოდ გაჩუმდი, რათა აიცილო უთანხმოება და თანამოსაუბრე არ ჩააგდო უხერხულ მდგომარეობაში, გამოხატე სოლიდარობა მის მიმართ.

ბრაუნისა და ლევისონის „დადებითი თავაზიანობის“ მთავარი სტრატეგიებია: „ეძიე თანხმობა“ და „აიცილე შეკამათება“ (ბრაუნი და ლევისონი, 1996).

ღატანხმებას მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება სამეტყველო აქტე-

ბის თეორიაშიც. პირველივე მაგალითი, რომელიც ჯ. ოსტინს მოჰყავს სამეტყველო აქტებზე საუბრისას, არის „I Do“ — სიძის ან პატარ-ძლის მიერ წარმოთქმული ფრაზა, რომელიც ქორწინებაზე თანხმობას გამოხატავს. უნდა აღინიშნოს, რომ დათანხმების გამომხატველი ზმნები ოსტინს შეჰყავს როგორც კომისიების (promise, swear, favour, consent, agree), ასევე ექსპოზიტივების (affirm) პერფორმატიულ გამო-ნათქვამთა ჯგუფებში (ოსტინი, 1965).

ცხადია, კომუნიკაცია სულ მცირე ორ მონაწილეს გულისხმობს. ბუნებრივია, რომ კომუნიკანტთა ურთიერთობა ჩვეულებრივ ემყარება ჯერობის (turn-taking) პრინციპის დაცვას, ხოლო კომუნიკაციის პრო-ცესი უმეტესწილად მეზობლური წყვილებისაგან შედგება (adjacent pairs). ურთიერთმისაღმება, თავაზიანობის ფორმულების გაცვლა, ინ-ფორმაციის მოთხოვნა და გაცემა — მეზობლურ წყვილებს შეადგე-ნენ. დიალოგური მეტყველების განუყოფელი ნაწილია შეკითხვა და პასუხი. ცხადია, ზოგადი შეკითხვები დადებით ან უარყოფით პასუხს მოითხოვს და, ბუნებრივია, ყველა ენაში არსებობს დადებითი და უარყოფითი პასუხების გამომხატველი სიტყვები და გამოთქმები. და-თანხმების ან არდათანხმების უნარი ადამიანისთვის თანდაყოლილია. ბავშვი ენის ათვისების საწყის ეტაპზე ითვისებს თანხმობის ან უარის გამომხატველ ჟესტებსა და ისეთ მარტივ სიტყვებს, როგორცაა „კი“ ან „არა“.

დათანხმების გამოხატვა შესაძლებელია როგორც ვერბალურად, ასევე არავერბალური საშუალებებით. ემი უეზერბი გამოყოფს არა-ვერბალური კომუნიკაციის მრავალ საშუალებას, ამათგან დათანხმე-ბისას გამოიყენება შემდეგი: თავის დაქნევა, სახის გამომეტყველება (მაგ. ღიმილი), ვოკალიზაცია (მეტყველების მსგავსი ბგერები, რომ-ლებიც არ წარმოადგენს დასრულებულ სიტყვებს, მაგ. მმმ, აჰა). მო-ცემულ სიას შეიძლება დავუმატოთ თვალის დახუჭვა. ხოლო თა-ვის დაქნევასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ, როგორც ცნობილია, ჟესტები განსხვავდება სხვადასხვა ყოფით კოლექტივში და ბულგარეთში თავის დაქნევა უარის ნიშანია, გაქნევა კი თანხმობის.

გარდა ამისა, არსებობს ცნობილი ფრაზა „ღუმილი თანხმობის ნიშანია“, რომლის ავტორადაც ევრიპიდე ითვლება.

ქართულ ყოფაში დასტურის ნიშნად ასევე ითვლება ცხვირის დაცემინებაც.

ბუნებრივია, ქართულ და ინგლისურ ენებში დათანხმების გამო-

ხატვის უამრავი ვერბალური საშუალება არსებობს, დაწყებული უმარტივესი სიტყვებით „კი, ჰო“ „yes, yeah“, დამთავრებული უფრო რთული და მრავლისმომცველი ფრაზებით.

მოცემულ ნაშრომში თანხმობის გამომხატველი ვერბალური სა-შუალებები დავყავით ოთხ კატეგორიად:

1. ვერბალური საშუალებები, რომლებიც გამომხატავენ ძლიერ თანხმობას, აუცილებლობას;
2. ზომიერი თანხმობის გამომხატველი საშუალებები;
3. ყოყმანის გამომხატველი საშუალებები;
4. შეწინააღმდეგების, უარის გამომხატველი საშუალებები, რომ-ლებიც მოიცავს დათანხმების სიტყვებს, რაც არბილებს უარს და ამ-ცირებს სახის შელახვის რისკს.

პირველ კატეგორიაში შედის შემდეგი ვერბალური საშუალებები:

I couldn't agree more; indeed; sure/sure thing (ეს უკანასკნელი სასა-უბრო რეგისტრს განეკუთვნება); my point exactly; of course; precisely; certainly; quite right; that's it; you can't say fairer than that; So do I; Me too; რა თქმა უნდა; ცხადია; სწორედ ამას ვფიქრობდი; სწორედ ამის თქმა მი-ნდოდა; საცხებით მართალი ხართ; საცხებით მისაღებია; საცხებით გე-თანხმებით; აბა რა; სწორედ რომ; აუცილებლად; კეთილი და პატიოსა-ნი; ასევე სლენგი: „ფაიზალი“; „ბაზარი არ არის“ და სხვა.

მეორე კატეგორიაში შედის:

Yes; yeah; OK¹; all right; right; done; jolly good; good; right; you're on (სასაუბრო); I don't mind; no problem; why not?; ჰო; კი; დიახ; კეთილი; აჰა; კი ბატონო; რატომაც არა და სხვა.

მესამე კატეგორიაში გამოიყენება შემდეგი საშუალებები:

I wouldn't say no; might just as well; it might be; probably you're right;

¹ OK-ს წარმოშობასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ ეს აბრევიაცია პირველად 1839 წელს გამოიყენა ბოსტონის „მორნინგ პოსტის“ რედაქტორმა გ. გრინმა, როგორც იუმორისტული არასწორი აბრევიაცია ფრაზისა „Oll Korrect“ (all correct)

mmm; maybe; ურიგო არ იქნებოდა; უარს არ ვიტყვოდი; შეიძლება; ალბათ; მგონი, რახან შენსას არ იმლი და სხვა.

რაც შეეხება მეოთხე კატეგორიას, ბრაუნისა და ლევენსონის თანხმად, უარი და შეწინააღმდეგება მართალია სახის შელახვის საშიშროებას ქმნის, მაგრამ ისინი ჩვენი ცხოვრების ნაწილია და მათი სრულებით აცილება შეუძლებელია. მაგრამ თავაზიანი ადამიანი უფრო პირდაპირია დათანხმების პროცესში, ხოლო უარის ან შეკამათების შემთხვევაში აუცილებელია არაპირდაპირობის სტრატეგიებს მივმართოთ. (ბრაუნი და ლევენსონი, 1996). ბარბარა ო'კიფის თანხმად, მოსაუბრე, რომელიც არდათანხმებას იმპლიციტურად გამოთქვამს, კომპრომისზე მიდის, რითაც ხელს უწყობს სახის შენარჩუნებას და ახერხებს საუბრის კეთილგანწყობილად გაგრძელებას (ო'კიფი; 1991). ამდენად, ძალიან საინტერესო სტრატეგიაა ჯერ თანხმობის, სიამოვნების, სურვილის გამოხატვა, შემდეგ კი უარის შემოყვანა ისეთი კავშირებით, როგორიცაა: „მაგრამ“, „და მაინც“, „მიუხედავად ამისა“ და სხვა. ასეთი „ფსევდო-თანხმობა“ თავიდან პოზიტიურ ემოციას იწვევს მსმენელში და ამცირებს უარყოფით ეფექტს. ამ მიზნით გამოიყენება შემდეგი ვერბალური საშუალებები:

Yes, but...; as you wish, but...; fair enough (რომელიც ნიშნავს შემდეგს: მთლად არ გეთანხმები, მაგრამ შენი აზრი ან პოზიცია ჩემთვის მისაღებია. ინტერნეტ წყაროების თანხმად, ეს ფრაზა არც ნეგატიურია და არც პოზიტიური, ეს არის ნეიტრალური გამონათქვამი, რომელიც ხშირად გამოიყენება მუშაობის პროცესში, განსაკუთრებით ზემდგომ პირებთან ურთიერთობაში, როდესაც უარის შეუძლებლობა განპირობებულია სოციალურად ასიმეტრიული ურთიერთობით). ქართულში ასეთი საშუალებებია: კი, მაგრამ...; კი ბატონო, მაგრამ...; როგორც გენებოთ; გეთანხმებით, მაგრამ..., თქვენი პოზიცია გასაგებია, მაგრამ... და სხვა.

რამდენადაც უარის მიღება მსმენლისთვის შეურაცხყოფელია და სახის შელახვის აქტად ითვლება, მოსაუბრე ხშირად წინასწარ ამზადებს ნიადავს იმისთვის, რომ თანხმობა მიიღოს. ქართულში ამ მიზნით იხმარება „უარი არ გამაგონო“, რომელიც საკმაოდ კატეგორიულია და, ამდენად, თანხმობის მიღების ალბათობა მეტია. ინგლისურში კი უფრო შერბილებული საშუალებები გამოიყენება. ამათგან ყველაზე ხშირია გამყოფი კითხვების ხმარება წინადადების ბოლოს: მაგ: **You'll**

come, won't you? You like me, don't you? Nice, isn't it? და სხვა.

ცნობილია, რომ დათანხმება ფატიკური კომუნიკაციის აუცილებელი ნაწილია. ხშირად მოსაუბრე უცვლელად იმეორებს თანამოსაუბრის მიერ გამოთქმულ აზრს, ამდენად, თანხმობა ექოსავით უღერს. ინგლისური ფატიკური კომუნიკაციის კლასიკური ნიმუშია საუბარი ამინდის შესახებ. ასეთ საუბარში დათანხმებას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება. მაგ:

-The weather is a bit brighter today

-Yes, we could do with a bit of dry spell.

შესაბამისად, ამინდის შესახებ გამონათქვამები ხშირად შეიცავს გამყოფ კითხვებს. მაგალითად: **Fine weather, isn't it?** საშინელი ამინდიც რომ იყოს, ასეთ შეკითხვაზე შეწინააღმდეგება ნიშნავს თავაზიანობის ეტიკეტის დარღვევას და სახის შემლახველი ქმედებაა. ქვეთ ფოქსის თანახმად, კომენტარები ამინდის შესახებ ინფორმაციას კი არ მოითხოვს, არამედ ატარებს შეკითხვის ფორმას მხოლოდ და მხოლოდ იმიტომ, რომ მსმენელის პასუხი ნიშნავს: „მზად ვარ შენთან საუბარი გავაბა“. შეკითხვა ამინდის შესახებ და მასზე დადებითი პასუხი ურთიერთმისაღმების ფორმაა, „ეს არის „ქორეოგრაფიული“ გაცვლა-გამოცვლა, რომელიც ხორციელდება დაუწერელი, ფარულად შესისხლხორცეული წესების თანახმად“ (ფოქსი, 2004).

დათანხმებას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მაშინაც, როდესაც რომელიმე ადამიანი საუბრობს საკუთარ გემოვნებაზე. ცნობილია, რომ ჯერ კიდევ რომაელებმა ზრდილობის ნორმად დააკანონეს: **de gustibus non est disputandum** — გემოვნებაზე არ დაობენ. ამდენად, როდესაც მოსაუბრე გამოხატავს მოწონებას რაიმე ხელოვნების ნიმუშის, რომელიმე ადამიანის გარეგნული თვისებების, თუნდაც რომელიმე კერძის მიმართ, აუცილებელია, რომ მსმენელი დაეთანხმოს მას, რომც არ იზიარებდეს მის შეხედულებებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში დაირღვევა კეთილგანწყობა მოსაუბრეთა შორის, რადგან გემოვნებაზე კამათი სახის შელახვის საშიშროებას ატარებს.

ბუნებრივია, ყოველი მნიშვნელოვანი შეხვედრის, პოლიტიკოსთა თუ ბიზნესის წრემომადგენელთა მოლაპარაკებების მიზანია შეთანხმების მიღწევა, რაც მონაწილეთა ურთიერთთანხმობას გულისხმობს. სიტყვების „შეთანხმება“ და „ხელშეკრულება“ ინგლისური შესატყვისი „**agreement**“ მომდინარეობს ფუძიდან „**agree**“, რაც დათანხმებას ნიშნავს. ინტერნეტწყაროების თანახმად, ბევრი ბიზნესმოლაპარაკება

მთავრდება დიალოგით, სადაც ერთ-ერთი მონაწილე სვამს დასკვნით შეკითხვებს: „Do we have a deal?“, „Do we have an agreement?“, „Do we have an understanding?“, ხოლო ამგვარ შეკითხვებზე დადებით პასუხს მოსდევს ხელშეკრულების გაფორმება.

სიტყვები „agree“ და „accept“ ასევე ხშირია კომპიუტერის ენაში. კომპიუტერული პროგრამა ხშირად გვისვამს შეკითხვას, თანახმა ვართ თუ არა დავრეგისტრირდეთ რომელიმე საიტზე, გადმოვიწეროთ ესა თუ ის პროგრამა, წავშალოთ თუ არა ესა თუ ის ფაილი და ა.შ. ამდენად, ისეთ უსულო საგანსაც კი, როგორცაა კომპიუტერი, ესაჭიროება მისი მფლობელის თანხმობა.

ყოველივე ზემოთქმულიდან ნათელია, თუ რამდენად მნიშვნელოვან როლს ასრულებს დათანხმება კომუნიკაციაში. ბარბარა ოკიფის თანახმად, საუბრის ან კამათის პროცესში აშკარა თანხმობის გამოხატვით მოსაუბრემ შეიძლება ნათლად და გულწრფელად არ გამოხატოს საკუთარი პოზიცია, მაგრამ ამით ის თავიდან აიცილებს სახის შელახვის აქტს (Face-threatening Act), ხოლო ის მოსაუბრე, რომელიც აშკარად არ ეთანხმება თანამოსაუბრის აზრს, მართალია, იცავს საკუთარ პოზიციას, მაგრამ სახის შემლახველ აქტს ახორციელებს (ოკიფი, 1991). ამიტომ, ალბათ, ყოველი ჩვენგანი უნდა დაფიქრდეს იმაზე, რომ ბევრ სოციალურ სიტუაციაში უმჯობესია მარტივი სიტყვების „კი“/ „Yes“ წარმოთქმა და ამით სახის შელახვის, უსიამოვნო სიტუაციის, კამათის და შესაძლო კონფლიქტის თავიდან აცილება.

ლიტერატურა

ბრაუნი და ლევინსონი, 1996 — Brown P. & Levinson S. Politeness. Some Universals in Language Usage, CUP, 1996;

ბრაუნი და ლევინსონი, 1987 — Brown P. & Levinson S. Universals in Language Usage: Politeness Phenomena, CUP, 1987;

ლიჩი, 1983 — Leech G., Principles of Pragmatics, London, New York, 1983;

ოკიფი, 1991 — O’Keefe B.J., Message Design Logic and the Management of Multiple Goals, In K. Tracy (Ed.), Understanding Face-to-face Interaction, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, New Jersey, 1991.

ოსტინი, 1965 — Austin J., How to Do Things with Words, N-Y, Oxford University Press, 1965;

ფოქსი, 2004 — Fox, K., Watching the English. The Hidden Rules of English Behaviour. Hodder, 2004.

interneti:

www.phrasemix.com

www.wikipedia.com

www.ccdh.org

IRINA DEMETRADZE

The Role of Agreement in the Process of Communication

(On the material of English and Georgian languages)

Summary

The paper deals with the role of agreement in communication. The author argues that agreement is an essential part of phatic communication. The success of numerous political or business negotiations largely depends on the factor of agreement. Various social situations are discussed with respect to the importance of agreement, e.g. talks about the weather, discussion of tastes etc. The author also analyses the non-verbal and verbal means of expressing agreement. The following four types of agreement are distinguished:

1. Strong agreement, certainty, assuredness;
2. Mild agreement;
3. Hesitative agreement;
4. Disagreement, introduced and mitigated by agreement words and phrases.

თავარ თვალაჲ

სტილის პრაგმატული ასპექტი

საერთო აზრით, სტილის პრაგმატული ასპექტი დაკავშირებულია ტექსტის ავტორის (გამონათქვამის) კომუნიკაციურ განზრახვასთან. ლინგვისტების ინტერესის აქტივიზაცია სტილის პრაგმატიკის პრობლემებისადმი აიხსნება რიგი ფაქტორების ზემოქმედებით, განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ლინგვისტიკური პრაგმატიკის განვითარებისა და სამეტყველო აქტების თეორიის შესახებ. სტილისტიკური მიზნებისათვის ამ კონცეფციების ზოგიერთი ცნებისა და დებულების გამოყენების მცდელობა დაკავშირებულია სტილისტების მისწრაფებასთან, მონახონ სტილისტიკის ძირითადი პრობლემების შედარებით ადეკვატური გადაწყვეტილება — ახსნან ენობრივი საშუალებების გამოყენება ტექსტის ავტორის კომუნიკაციურ განზრახვასთან და სტილისტიკურ ეფექტებთან კავშირში.

სტატიის მიზანია ხაზი გაესვას წამოწყებული ცდების მნიშვნელობას სტილის პრაგმატული ასპექტის მეცნიერული გააზრების თვალსაზრისით და ჩვენი აზრით ავხსნათ, როგორ მოიაზრება სტილისტიკაში სტილის პრაგმატული ასპექტი.

სტილისტიკას აქვს უშუალო დამოკიდებულება ენობრივი მოხმარების პრაგმატიკასთან. სტილისტიკისა და ლინგვისტიკური პრაგმატიკისათვის საერთოა ის, რომ ისინი ბაზირებულნი არიან არა ენობრივი მოხმარების წესებზე, არამედ პრინციპებზე. ჯ. ლიჩის მოსაზრებით, მათ შორის განსხვავება მდგომარეობს შემდეგში: 1. პრინციპები შეიძლება დაირღვეს, მაგრამ რჩებიან ძალაში. 2. ისინი შესაძლებელია იმყოფებოდნენ კონფლიქტში სხვა არსებულ დისციპლინებთან. 3. ისინი უფრო შეფარდებითნი არიან, ვიდრე აბსოლუტურები თავის გამოყენების მხრივ. 4. მათ აქვთ ტენდენცია წარმოადგინონ ინტერპრეტაცია უფრო კონტინუალურ ტერმინებში და არა დისკრეტულ მნიშვნელობაში (6: 4). აღვნიშნავთ, რომ ასეთი მიდგომა თავისუფლად ესადაგება სტილისტიკის ამოცანებს, რომელიც შეისწავლის

ენობრივი გამომსახველობის კონტექსტურ მართებულობას, „ერთი და იმავე“ ან „პრაქტიკულად ერთი და იმავე“ შინაარსის ტექსტუალიზაციის მეთოდებს. სხვადასხვა ტექსტუალიზაცია შესაძლებელია შეფასდეს როგორც მეტ-ნაკლებად მართებული, ზემოქმედებითი ან ეფექტური. ასეთი ვარიანტების ნებადართველი სისტემა, ბუნებრივია, დაკავშირებულია ენობრივი გამოყენების პრინციპებთან. ჯ. ლიჩის მიხედვით, ლინგვისტიკური პრაგმატიკა იყოფა: 1. საერთო, ანუ თეორიული პრაგმატიკა, რომელიც აღწერს სამეტყველო ურთიერთობის პრინციპებს. 2. სოციოპრაგმატიკა, რომლის საგანს წარმოადგენს სამეტყველო ურთიერთობის ნაციონალურ-სპეციფიკური წესების განსაზღვრა. 3. პრაგმალინგვისტიკა, რომლის ამოცანაში შედის კონკრეტული კომუნიკაციური მიზნებისათვის გამოყენებული, კონკრეტული ენების რესურსების აღწერა (6). ტ. მ. ვინოკურს მიაჩნია, რომ სტილისტიკური გამოკვლევების მოცულობიდან შედარებით ადეკვატურს წარმოადგენს მოცემული ენის მატარებლის ენობრივი ელემენტების გამოყენება. ხაზს უსვამს, რომ შიდა ენის მცოდნე საზოგადოების ენის გამოყენების საკუთარი კანონზომიერებანი დამახასიათებელია მხოლოდ სტილისტიკისათვის (ვინოკური, 1980, 17).

სტილისტიკისა და ლინგვისტიკური პრაგმატიკის გამოსაკვლევი ინტერესების გადაკვეთისას, ძირითადს წარმოადგენს ენისადმი ადამიანის დამოკიდებულების პრობლემა. ძირითად ამოცანად მიგვაჩნია, სამეტყველო სიტუაციისადმი დამოკიდებულების მნიშვნელობის შესწავლა, ისეთი კომპონენტების ჩართვით, როგორცაა კომუნიკაციის მონაწილენი, კონტექსტი, მეტყველების მიზანი, ილოკუტიური აქტი, გამონათქვამი, მეტყველების სივრცულ-დროითი პარამეტრები.

ლინგვისტიკისტიკა, დაკავებულია რა მოსაუბრეთა მიერ ენის გამოყენების პრობლემით, გამოდის მთლიანად დაქვემდებარებული ენისადმი დამოკიდებულების გამოხატვისა და მიმღების მიერ ამ დამოკიდებულების აღქმის გამოხატვის ამოცანაზე. თვით ცნებას — „ენისადმი დამოკიდებულება“ ტ. მ. ვინოკურის კონცეპტიაში აქვს შემდეგი განხილვის ასპექტები: 1) ენის გამომსახველობითი შესაძლებლობები შეფასდება საზოგადოების მიერ. 2) ენისადმი დამოკიდებულებას განსაზღვრავს მისი კოლექტიური გამოყენების სახეების სხვადასხვაგვარობა. ენის სოციალური არსებობის ფორმებზე (წერიითი და ზეპირი) დამოკიდებულია არაენობრივი ფაქტორების კომპლექსი, რომლებიც განაპირობებენ ფუნქციონალურ სტილურ განსხვავებუ-

ლობას მისი გამოყენებისას. 3) ინდივიდის მიერ გამოყენებული ენობრივი კომუნიკაციის საშუალებების შეფასების პრობლემა დაკავშირებულია მის პიროვნულ სოციალურ-ფსიქოლოგიურ თვისებებთან“ (ვინოკური, 1980, 110). ი. სკრებნევის მოსაზრებით, ცნებების „რეფერენტი“ და „დენოტატი“ განსხვავებას არსებითად ხსნის, აღნიშნული სინამდვილის ობიექტისადმი სამეტყველო აქტის მონაწილეთა დამოკიდებულების გამოხატვის ლინგვისტიკური მექანიზმი (სკრებნევი, 1975, 14). საერთო ლექსიკური მნიშვნელობის სტილისტიკურად ურთიერთგამომრიცხავ პირობებში, უცვლელი რჩება მხოლოდ „რეფერენტი“, ანუ სინამდვილის ობიექტი მის ფიზიკურ რეალობაში. ასეთ პირობებში „დენოტატი“ როგორც ენამდელი, არავერბალიზებული, სინამდვილის საგნის წარმოდგენის განმსაზღვრელ ენობრივ ნიშანთან ჯერ კიდევ არაშეფარდებითი, შედის აქტუალურ კავშირში „დესიგნატთან“ მეტყველების მწარმოებლის — მოსაუბრის ან მწერლის შერჩევით.

სტილისტიკაში ახალი მიდგომებისა და კონცეფციების ფორმირება ყოველთვის დაკავშირებულია ფუძემდებლურ კატეგორიასთან, „ენისადმი დამოკიდებულებასთან“. ყველაფერს, რაც ტექსტის ანალიზის დროს კვალიფიცირდება როგორც სტილისტიკურად აღნიშნული, წარმოდგენს მოსაუბრის საკუთარი თავისადმი, მეტყველების ადრესატისადმი, მეტყველების საგნის ან სიტუაციისადმი დამოკიდებულების შეფასების შედეგები. ზუსტად ეს გვრთავს ნებას, განვიხილოთ სტილისტიკა სემიოტიკის პოზიციიდან, როგორც მეორე რიგის ნიშნობრიობა. სტილისტიკა შედგება ნიშნების ნიშნებისგან, ეს არის ენა ნიშნობრიობის მეორე საფეხურზე. ენა მთლიანად, ლექსიკითა და გრამატიკით ემსახურება ერთ გეგმას, კერძოდ, გამოხატვის გეგმას სტილისტიკისათვის. სტილისტიკაში შინაარსობრიობის გეგმა დგება ენისადმი მიდგომის სფეროთი, როგორც გამომხატველობის გეგმა.

როგორც აღვნიშნეთ, სტილისტიკა პრაგმატიკა დაკავშირებულია ტექსტის ავტორის კომუნიკაციურ-სტილისტიკურ განზრახვაზე, მისი რეალიზაციისათვის ენობრივი საშუალების შერჩევაზე. სამეტყველო აქტების თეორიაში კომუნიკაციური მიზანი (განზრახვა, დადგენა) წარმოდგენს განსაკუთრებული ყურადღების საგანს, რომელიც შეადგენს ცნების — „ილოკუტიური ძალა“ ბაზურ ბირთვს. სამეტყველო აქტების ძირითადი მახასიათებლები (სამეტყველო აქტის წარმატების გამოვლენილი პირობები, ტექსტებისა და ქვეტექსტების გამიჯვნა და

ა.შ.), წარმოდგენენ მათი გამოყენების წინაპირობას ტექსტის სტილისტიკურ ანალიზში (8). სამეტყველო აქტების თეორია წარმოდგენს არც პირველს და არც ერთადერთ თეორიულ ფუნდამენტს სტილისტიკის პრაგმატიკის აღსაწერად.

სტილისტიკის ფარგლებში ფორმულირებული იქნა და აგრძელებს აქტიურ განვითარებას სამეტყველო ურთიერთობის მიზნობრივი მხარის შესწავლისადმი განსაკუთრებული მიდგომა. სტილისტიკის ძირითად ცნებებსა და კატეგორიებს, ისეთების გვერდით, როგორცაა ტექსტის სტრუქტურა, ურთიერთობის სფერო, როგორც წესი, მიეკუთვნება აგრეთვე ცნება ურთიერთობის „მიზანი“. ამავე დროს ხაზი უნდა გაესვას იმას, რომ სტილისტიკაში მიღებულია მიზანმიმართული ცნებების სპეციფიკური განმარტება: ფაქტორი „მეტყველების მიზანი“ გაიგებებოდა მის ფუნქციონალურობასთან. ფუნქციონალურმა სტილისტიკამ ამოცანად დაისახა ენობრივი საშუალებების გამოკვლევა, რომელთა გამოყენება განპირობებულია მეტყველების მიზნით. სამეტყველო ურთიერთობის მიზანი ყოველთვის იყო სტილისტიკის ყურადღების ფოკუსში. ჯერ კიდევ 30-იან წლებში ა. მ. პემკოვსკი წერდა, რომ ცნება „მეტყველების სტილისტიკური მხარე“ გულისხმობს, ენობრივი საშუალებების გამოყენებას განსაკუთრებული მიზნებისათვის, დამატებით, ძირითად მიზანთან დამოკიდებულებით. ასეთი დამატებითი მიზნები შეიძლება იყოს: ზემოქმედება მსმენელის წარმოსახვაზე და მასში ესთეტიკური განცდების აღძვრა (მხატვრული მეტყველება), ზემოქმედება მის ნებისყოფაზე (ორატორული მეტყველება), ნათქვამის გაგების შემსუბუქება (სალექტორო მეტყველება, პოპულარიზაცია) და ა.შ. (გალპერინი, 1958, 17). მ. ნ. კოჟინა, სტილების განსხვავებისას, მათ მიერ კომუნიკაციის სფეროს მომსახურეობასთან დამოკიდებულებით, მიუთითებს: „სტილისტიკა საერთოდ ... თავისი ბუნებით ფუნქციური მეცნიერებაა, რამდენადაც იგი ენობრივ საშუალებებს განიხილავს გამოხატულ შინაარსთან და ურთიერთობის მიზნის საუკეთესოდ მისაღწევად, ენობრივი საშუალებების შერჩევის საკითხთან დამოკიდებულებით“ (კოჟინა, 1987, 19). სტილისტიკის მიზნობრივი ასპექტი წამყვან ადგილს იკავებს ი. რ. გალპერინის კონცეფციაშიც. „სამეტყველო სტილები გამოიყოფიან როგორც განსაზღვრული სისტემები ლიტერატურულ ენაში, უწინარეს ყოვლისა შეტყობინების მიზანთან კავშირში (გალპერინი, 1958, 343).

„მიზნობრივი ფაქტორის“ შესწავლაში სხვაგვარი მიმართულებაა

წარმოდგენილი ტ. გ. ვინოკურის კონცეფციაში (ვინოკური, 1980). ამოსავლად მიღებულია, რომ „სტილისტიკური აგება არის მიზნობრივი აგება“ (ვინოკური, 1980, 89). ვინოკურს გამონათქვამი მიაჩნია, როგორც სამეტყველო კომუნიკაციის აქტი ტექსტის იმ მინიმალური ნაწილებით, რომელიც საკმაო სისავსით გამოავლენს მოსაუბრის სტილისტიკურ განზრახვასაც და ამ განზრახვის განხორციელების მეთოდსაც. აღნიშნავთ, რომ სამეტყველო აქტის ექსპრესიული (სტილური) დავალება ხასიათდება კომუნიკაციის ტიპოლოგიური ცნების — როგორც პროცესის — დახმარებით. შეტყობინების ენობრივი შემადგენლობა, რომელიც ასრულებს აზრობრივად განსხვავებულ, ნომინაციურ და კომუნიკაციურ ფუნქციებს, დამოკიდებულია ურთიერთობის ფორმებზე (ზეპირი / წერიტი, მონოლოგი / დიალოგი) და ურთიერთობის შინაარსზე (თემა, გამონათქვამის საგანი). ურთიერთობის ფორმა დამოკიდებულია კერძო ურთიერთობის სიტუაციაზე, ანუ რეალურ ცხოვრებისეულ პირობებზე. ამავე დროს ურთიერთობის შინაარსი დამოკიდებულია ურთიერთობის მიზნებზე, გაგებული როგორც „კერძო ფუნქცია“: შეტყობინება, დარწმუნება და ა. შ. ხოლო კერძო სიტუაცია დამოკიდებულია საერთო სიტუაციაზე — კომუნიკაციური აქტის მონაწილეთა ურთიერთდამოკიდებულებაზე (საზოგადოებრივი სფერო). შემდგომში არ არის ძნელი წარმოვიდგინოთ, რომ ურთიერთობის მიზანი იმყოფება, კერძოდ, საერთო სიტუაციასთან — მოსაუბრესა და მსმენელის თანაფარდობასთან, უშუალო დამოკიდებულებაში. ტ ვინოკურის აზრით, ზუსტად სამეტყველო სიტუაცია აფორმირებს ენისადმი დამოკიდებულების ვარიანტებს მათ კერძო რეალიზაციაში, წარმოდგენილს კომუნიკაციური აქტით. ენობრივი საშუალებების სტილისტიკურ შერჩევას აქვს უწინარეს ყოვლისა მიზნობრივი აზრი, აღნიშნული მეტყველების აქტის სტილისტიკური მიზანი კი აიხსნება როგორც სტილისტიკური ამოცანა. „სტილისტიკური ამოცანა... — ეს არის მოსაუბრის გამომსახველობითი განზრახვა, ჩვენთვის წარმოდგენილ გამონათქვამში, გამოვლენილი ამ გამონათქვამის შედგენილობის ლინგვისტიკური ანალიზით და შემდეგში ახსნილი ენის საზოგადოებრივ ფუნქციონირებასთან დაკავშირებული ფაქტორების ერთობლიობის დახმარებით“ (ვინოკური, 1980, 90).

განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს რიგ ლინგვისტთა შრომები, რომლებშიც აღწერილია მცდელობა ლინგვისტიკური პრაგმატიკის პრინციპები და სამეტყველო აქტების თეორია გამოყენებულ-

ლი იქნას მხატვრული ლიტერატურის ტექსტების ანალიზში (5,7,8). საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ტრადიციულად, მხატვრული ტექსტის სტილისტიკური გამოკვლევები მიმართულია მისი შინაარსობრიობის შესწავლისაკენ. სამეტყველო აქტების თეორიის თვალსაზრისით, მხატვრული ლიტერატურული ნაწარმოები აღმოცენდება რთულ აქტში, რომლის შედეგსაც წარმოადგენს ტექსტი, ეს აქტი კი მთავრდება მკითხველით. ამავე დროს ცნება „ტექსტი“ იქნის არსებით გააზრებას. თუ სინტაქსიკაში და სემანტიკაში ტექსტები განიხილებიან როგორც ობიექტები, პრაგმატიკაში ისინი წარმოდგენილნი არიან აქტებით: „პრაგმატული თეორიის პირველი ამოცანა მდგომარეობს მასში, რომ გადააქციოს ეს ობიექტები აქტებად. სხვა სიტყვებით, ის რაც აქამდე იყო ობიექტის გამოთქმის აბსტრაქტული სტრუქტურა, უნდა გახდეს აქტის გამოთქმის აბსტრაქტული სტრუქტურა“ (დეიკი, 1976, 190). პრაგმატული გამოკვლევების მნიშვნელოვან მიღწევად შეიძლება ჩაითვალოს ის, რომ ტექსტები განიხილებიან არა როგორც დამთავრებული სამეტყველო ქმედების რეზულტატი, არამედ განსაზღვრული მიზნებითა და შედეგებით განხორციელებული რთული აქტები.

პ. ომანი ლიტერატურული ტექსტის შექმნის პროცესს ახასიათებს, როგორც ილოკუტიური აქტის განსაკუთრებულ სახეს და ამტკიცებს, რომ კერძოდ, ამ თვალსაზრისით არის შესაძლებელი ვამიჯნოთ ლიტერატურული ტექსტი და ტექსტების სხვა სახეები (ომანი, 1981). გამიჯვნის კრიტერიუმად მიღებულია ილოკუტიური ძალის სპეციფიკა: „ლიტერატურული ნაწარმოებები წარმოადგენენ დისკურსს შესუსტებული ილოკუტიური ძალით“ (ომანი, 1981, 367). სხვა სიტყვებით, ლიტერატურულ-მხატვრული ტექსტი — ეს არის სამეტყველო აქტი, რომელიც არ ვარაუდობს ჩვეულებრივ მოვლენებს, გამონათქვამი, რომლისგანაც მოხსნილია „პასუხისმგებლობა“. შემოთავაზებულია განხილვა ტექსტისა, როგორც „იმიტაციური სამეტყველო აქტი“. ამ დროს საფუძვლად აღებულია ის ფაქტი, რომ შეთხზული, „შესაძლებელი“ სამყაროს აგებას ლიტერატურაში, აზრი აქვს მწერალსა და მკითხველს შორის „შეთანხმების“ პირობებში, ე.წ. ილოკუტიური აქტების გაცვლისას.

შედარებით დამთავრებული და თანმიმდევრული ფორმით ლინგვოპრაგმატული მიდგომა მხატვრული ლიტერატურისადმი ფორმულირებულია მ. ლ. პრატის მიერ (პრატი, 1977). ტექსტის ანალიზში

შეტანილია ხ. პ. გრაისის მიერ ფორმულირებული პრინციპები, როგორც ბაასის, საუბრის მონაწილეთათვის სამეტყველო ქცევის უნივერსალური წესები. ანალიზის მიზნებისათვის მიღებულია დაშვება, რომლის თანახმად მოცემული პრინციპები აკონტროლებენ არა მარტო სამეტყველო ურთიერთქმედებას საუბარში, არამედ სამეტყველო ურთიერთობას მთლიანად, ლიტერატურული ტექსტების მეშვეობით ურთიერთობის ჩართვით. გარდა ამისა, გვთავაზობენ რომ მოსაუბრე (ავტორი) და მსმენელი (მკითხველი) ურთიერთქმედებას ახორციელებენ ერთნაირ სივრცულ-დროით პარამეტრებში და აქვთ პირდაპირი დაშვება ერთმანეთის „სამყაროს ცოდნისადმი“. „თანამშრომლობის პრინციპის“ გამოყენების განხილვისას, პრატი აყენებს საკითხს იმის შესახებ, თუ როგორი განსაკუთრებული თანამშრომლობაა საჭირო ლიტერატურული ტექსტებით წარმოდგენილი სამეტყველო აქტების წარმატებისათვის. ამასთან დაკავშირებით გვთავაზობს განვასხვავოთ „თანამშრომლობის პრინციპის“ დარღვევა ტექსტის ავტორისა და პერსონაჟების გამონათქვამებში. ავტორისეული გამონათქვამების დონეზე ყველა დარღვევა ინტერპრეტირდება, როგორც არა წინასწარგანზრახულობა, ანუ მკითხველმა უნდა ივარაუდოს, რომ პერსონაჟების გამონათქვამებზე დამოუკიდებლად ავტორი იცავს „თანამშრომლობის პრინციპს“. პერსონაჟების გამონათქვამების დონეზე ამ პრინციპის დარღვევები, გამოყენებულია ავტორის მიერ დამატებითი აზრის იმპლიცირებისათვის, მკითხველზე ზემოქმედების მოსახდენად.

ტ. ა. ვან დეიკის აზრით, მხატვრული ტექსტის სპეციფიკის განმარტების თეორიაში უნდა ჩაირთოს პრაგმატული კომპონენტი (დეიკი, 1976). აღიარებულია აუცილებლობა, რომ ცნების — „თეორიული აქტების მიმდევრობა“ გვერდით, უნდა შემოვიღოთ ცნება „მაკრო სამეტყველო აქტი“. მხატვრული ტექსტების განმასხვავებელი განსაკუთრებულობანი აღიწერებიან ცნების „რიტუალური სამეტყველო აქტის“ დახმარებით. რიტუალური აქტები სრულდებიან „თავის თავისათვის“, ანუ მათ ძირითადად, ან უშუალოდ არა აქვთ მიზანი შეცვალონ ცოდნა ან აზრი, მოახდინონ ზემოქმედება ქმედებაზე და ა.შ. კომუნიკაციური აქტის საზღვრებს გარეთ, თუმცა შეუძლიათ იმოქმედონ ასეთი სახით არა პირდაპირ. პრაგმატიკა გვეხმარება შევიცნოთ, რომ მხატვრული ლიტერატურა დაფიქსირებულ წერით ფორმაშიც კი, განხილული უნდა იქნას ურთიერთობის სიტუაციაში სოციალურად მნიშვნელოვანი კომუნიკაციის პარტნიორების / მო-

ნაწილეების ქმედების (ქმედებების) ტერმინებში. როგორც გამოიჩვენა, ტექსტის მრავალი თვისება სხვადასხვა დონეზე მოითხოვს პრაგმატულ ინტერპრეტაციას. მწერლის აზრი და განზრახვა მკითხველთან შეფარდებით შესაძლებელია აღმოვაჩინოთ ტექსტის ინტერპრეტაციის პროცესში.

დასკვნაში აღვნიშნავთ, რომ იმის შესწავლას, როგორ მოიხარება სტილისტიკაში სტილის პრაგმატული ასპექტი, აქვს მიზანი, მხოლოდ ხაზი გაესვას წამოწყებული ცდების მნიშვნელობას ამ ასპექტის მეცნიერულ გააზრებაზე. ტექსტის ავტორის კომუნიკაციურ განზრახვასთან და სტილისტიკურ ეფექტებთან კავშირში ენობრივი საშუალებების გამოყენებისას, ძირითადად წარმოდგენს სამეტყველო სიტუაციისადმი დამოკიდებულების მნიშვნელობის შესწავლა, ისეთი კომპონენტების ჩართვით, როგორც კომუნიკაციის მონაწილენი, კონტექსტი, მეტყველების მიზანი, ილოკუტიური აქტი, გამონათქვამი, მეტყველების სივრცულ-დროითი პარამეტრები. ენის სტილური არეს სპეციფიკა ვარაუდობს ლინგვისტიკის ფარგლებიდან გამოსვლის აუცილებლობას და შერეული მეცნიერებებიდან ტერმინებისა და ცნებების სესხებას. სტილის პრაგმატული ასპექტის კონცეპტუალიზაციისათვის ტერმინებისა და ცნებების შედარებით მყარი სისტემის შემოთავაზების ნებისმიერი მცდელობა უნდა შეფასდეს დადებითად.

ლიტერატურა

- ვინოკური, 1980** — Винокур Т. Г. „Закономерности стилистического использования языковых единиц“. Москва. 1980.
- გალპერინი, 1958** — Гальперин И.Р. „Очерки по стилистике английского языка.“ Москва. 1958.
- კოჟინა, 1987** — Кожина М. Н. “Стилистика текста в аспекте коммуникативной теории языка. // Стилистика текста в коммуникативном аспекте.“ Пермь. 1987.
- სკრებნევი, 1975** — Скрбнев Ю. М. „Очерк теории стилистики.“ Горький. 1975.
- დეიკი, 1976** — Dijk T. A. Van „Pragmatics and poetics // Pragmatics of language Amsterdam etc., 1976. - P. 186-201.
- ლიჩი, 1983** — Leech G. H. „Principles of pragmatics.“ London. 1983. – XII. 250 p.

ოჰანი, 1981 — Ohman R. „Literature as act // Approaches to poetics.” N.Y., L., 1981.-P. 361-376.

პრატი, 1977 — Pratt M. L. „Toward a speech act theory of literary discourse”, Bloomington etc., 1977.

TAMAR TVALADZE

Pragmatic Aspects of Style

Summary

As is known, the pragmatic aspect of style is closely connected with the communicative intention of the speaker/writer.. The paper discusses the role and place of the pragmatic aspect of style within the framework of Stylistics. Special emphasis is placed upon the linguistic means serving to create desirable stylistic effects The paper focuses upon general peculiarities of a speech event: context, participants, spatio-temporal parameters, illocutionary act , purpose and the way they are realized linguistically.

თავარ თუზიზმი

ბრძანებითის იზვიათი ფორმები საშუალო პერიოდის ქართულში

ბრძანებითის იზვიათ ფორმებში ვგულისხმობთ კავშირებითის მწკრივებით II პირის ბრძანებითი კილოს გადმოცემას მხოლოდობისა და მრავლობით რიცხვში და I პირის ბრძანებითის გამოხატვას მხოლოდობით რიცხვში.

ა) II პირის ბრძანებითი კილოს გადმოცემის ფაქტები კავშირებითის მწკრივებით ძველ ქართულში დადასტურებულია სპეც. ლიტერატურაში (იმნაიშვილი, 1996, 193; კუბლაშვილი, 1952-1953, 153). რა ვითარებაა ამ მხრივ ე.წ. საშუალო პერიოდის ქართულში?

როგორც გაირკვა, II პირის ბრძანებითის ფორმების გადმოცემა კავშირებითის მწკრივებით უცხო არ არის საშუალო პერიოდის ძველებისთვის, უფრო მეტიც, გაცილებით უფრო პროდუქტიულია, ვიდრე ძველ ქართულ ძეგლებში.

ბრძანებითი კილოს განსაზღვრისას ჩვენ ამოვდივართ დებულებიდან, რომ მოუბრის სურვილი უნდა იყოს შესრულებული. ეს სურვილი შეიძლება გადმოიცეს არა მარტო ბრძანების, არამედ თხოვნის, წაქეზების, ხვეწნა-მუდარის, დალოცვის, წყევლა-კრულების (ნინუა, 1968), ასევე მუქარის, გაფრთხილების, უბრალოდ მიმართვის, დარიგების და ა.შ. სახითაც, ასე რომ, ჩვენ მიერ წარმოდგენილ მაგალითებში ბრძანებითი კილო სხვადასხვა ნიუანსს გამოხატავს, მაგალითად:

საკუთრივ ბრძანების ნიუანსით:

მონუიდოდეთ ჩუენსა კუალსაო (ამირ. 23, 9).

თქუენ ლაშქართა ებრძოდეთ, ვირემდის ვეშისაგან მოვიცლიდო (ამირ. 95, 42).

მაშინ მოიქცა მის კაცისა კერძო და უბრძანა: იტყოდეთ (ამირ. 4, 17).¹

¹ შენიშ. საშუალო პერიოდის ტექსტებში ამგვარი ფორმების ფუნქცია უფრო

მუქარა-გაფრთხილების ნიუანსით:

რა ყმა იყო, პატრონისა ადგილსა **ეკრძალვოდე** (ვის. 165, 6).

ესე მტკიცედ **იცოდე**, რომელ ანუ სიკუდილი შენი მოსრულ არს და ანუ ჩემოი (ამირ. 58,39).

იცოდე, რომელ უომრობა არა ეგების ჩუენგან (ამირ. 102, 24).

დასტურად მოგკლავთ, **იცოდეო** (ამირ. 16, 3).

მიმართვის-მოწოდების ნიუანსით:

რემისა მათისა ესე **იცოდე**, რომელ ესეთი ცხენები გამოვა, ვითა ვინახავს (ამირ. 82, 31).

პირველად ესე **იცოდე**, რომელ წავალ დასტურად (ამირ. 16, 42).

იცოდე, ვისო, რომელ ღმერთმან შემიწყალა, რა შენ დაგვესენ (ვის. 171, 3).

პირველ სერიაში ამ ტიპის მაგალითი სულ ცხრაა „ამირანდარეჯანიანში“, ამათგან ექვსი „ცოდნა“ ზმნით არის ნაწარმოები. ამ ფორმებში რომ ნამდვილად კავშირებითის მაწარმოებელია -ე (და არა ძველი I ბრძანებითისა), დასტურდება იმით, რომ, ჯერ ერთი, „ამირანდარეჯანიანში“ უნიფიკაციის პროცესი დასრულებულია „ოდ“ და „დ“ სავრცობიანი ზმნებისა — ორივე სავრცობი I სერიაში კავშირებითის მწკრივის ნიშნად ე-ს გვიჩვენებს, ხოლო უწყვეტლის მაწარმოებლად — ი-ს. მეორეც, II პირის ბრძანებითის წარმოება კავშირებითის მწკრივით უცხო არ არის ძველი ქართულისთვის (კუბლაშვილი, იმნაიშვილი) და მესამე, „ცოდნა“ ზმნა ერთადერთია, რომელიც თანამედროვე ქართულში II პირის ბრძანებითის კავშირებითის მწკრივით აწარმოებს („იცოდე, არ გაბედო“).

„ვისრამიანში“ ორჯერ შეგვხვდა „ცოდნა“ ზმნა მეორე პირის ბრძანებითის ფუნქციით კავშირებითის მწკრივით.

ამავე ძეგლებში დასტურდება შემთხვევები „ცოდნა“ ზმნის I ბრძანებითისა (სამი მაგალითია „ამირანდარეჯანიანიდან“, ორი — „ვისრამიანიდან“ „ცოდნა“ ზმნის, ერთიც „იქმს“ ზმნისა „ამირანდარეჯანიანში“) -ი სუფიქსით.

ესე **იცოდით**, რომელ ვირემდის ჩუენ არა დავიგოცნეთ, თქუენ მანამდის არა გევენოს (ამირ. 47, 8).

ფართო იყო, თანამედროვე მთის კილოებში კი მათი მნიშვნელობა დავიწროებულია: მხოლოდ თხოვნიითი ბრძანებითის ფუნქციითაა გამოყენებული.

მე ულონიოდ წავალ, **იცოდითო** (ამირ. 95, 17).

ხვალე ულონიოდ წავალ, **იცოდი** (ამირ. 27, 28).

და თუ გაჯობო, ამასვე შენ **იქმოდით** (ამირ. 76, 24).

შაჰრო, **იცოდი**, რომელ საუკუნო არის სამკუთიდრო კაცისა და მას საუკუნესა განკითხუაი იქმნების (ვის. 152,13).

მავრა რასაცა ეძებს, ესეცა **იცოდი**, ვერა ჰპოებს (ვის. 157, 23).

მეორე სერიაში კავშირებითის მწკრივით II პირის ბრძანებითი ერთადერთი ზმნით (ნახვა) არის წარმოდგენილი „ამირანდარეჯანიანში“, მაგალითად:

მიმართვა-ტრიახის ნიუანსით:

აწ **ნახოთ**, პირნო იამანისანო, ჭაბუკობა ჩემოი (ამირ. 24, 27).

დადევ, შენ ჯერ ცოტა ყმა ხარ და **ნახო** შენისა მონისა და გა-მზრდელისა ომიო (ამირ. 21, 39).

აწ **ნახოთ** ყოფა ხანთა მეფის ბუმბერაზისაო (ამირ. 25, 25).

აწ **ნახო** ბუმბერაზი შენოი (ამირ. 39,16).

ნუ შეიჭირვებ, ჩემსა მზესა, აწ **ნახო** ჭაბუკობა ჩუენოი (ამირ. 103, 3).

გუიბრძანა შორს უკუდგომა და **ნახოთ** ჭაბუკობა ამირანისა და სეფედავლესიო (ამირ. 103, 10).

აწ **ნახო** მონაქნევი მონისა შენისა ომად მადისძისაო (ამირ. 72, 22).

ასეთი შემთხვევა სულ ათია. ამ მაგალითებში შეიძლება მომავალი დროც გვევარაუდებინა, რომ არა ორი ფორმა II ბრძანებითისა:

ჭენთა მეფის ასულო, მოიქეც და **ნახე** საქმრო შენოი (ამირ. 73, 15).

აწ ჩემგან **ნახე** სიფიცხე შენ ზელა, თუ რა მოვაწიო (ამირ. 42, 42).

ერთგან მართლაც შეიძლება მომავალი დრო იყოს სავარაუდებელი, რადგან „ნახო“ ფორმასთან სინტაქსურ კავშირში მყოფი ზმნაც მომავალ დროს გამოხატავს:

თუ მათ შენ **დაგაჯერონ**, მაშინ კულა **ნახო** ჭაბუკობისა შენისა ძალა (ნახავ) (ამირ. 25, 4).

II კავშირებითის მწკრივით გამოხატული II პირის ბრძანებითი კილო შეგვხვდა „იადიგარ-დაუდიშიც“, მაგალითად

რჩევა-დარიგების ნიუანსით:

თუ ესე არ იცოდეთ, ისევ სნეული რომლისა ხილთისაგან არის

ავად, მაჯა **უნანოთ** და მით შეატყობთ (იალ. 53, 30).

ამ შემთხვევის გარდა მხოლოდ „იცილდე“ ფორმა გვხვდება II პირის ბრძანებითი კილოს გადმოსაცემად, მაგალითად

დარიგება-გაფრთხილების ნიუანსით:

იცილდე, ამა სნეულს მწვედ სიცხე და სიმწურვალე აქვს (იალ. 54, 9).

თუარა და ეს იცილდე (იალ. 73, 21).

ძეგლში „იცილდე“ — „იცილი“ ფორმები ხშირად მონაცვლეობს II ბრძანებითის გამოსახატავად:

თუ მტენარს ტეხა ოთხს დღემდისი გაუგრძელდეს და აღარ მიეცეს, იცილი, მარტვილი მკვდარი არის (იალ. 77, 12).

განსაკუთრებით საინტერესოა „დავითიანი“ იმ თვალსაზრისით, რომ ხშირად გვხვდება კავშირებითის მწკრივებით გამოხატული II პირის ბრძანებითი მხოლოდობისა და მრავლობით რიცხვში, აღსანიშნავია ისიც, რომ უმეტესობა ამ ფორმებისა პირველი კავშირებითის მწკრივით არის გადმოცემული, მაგალითად. მხოლოდობით რიცხვში I კავშირებითით გამოხატული ბრძანებითი

რჩევა-დარიგების ნიუანსით:

იქმოდე გულის თქმისასა გემოვნებისა თმენასა, ... გულით უფროთხოდე, ყურითა სასაფრთვოს სიტყვის სმენასა (დავ. 34, 53, ავ).

ყურით ისმენდე, გულთ მოდგინებით! (დავ. 249, 493, ბ).

წყევლის ნიუანსით:

...ყოვლს პირუტყვთ-მწეცთაგან წყეულ იყავ! ხვიდოდე მკერდითა მუცელზედ თრევითა, მიწასა სჭამდე! (დავ. 242, 434, გდ).

მის ვაჟთა თუ ქალთა უმზერდე კბენად! (დავ. 242, 436, გდ).

შენ ქმარსა მონებდე, უსმენ-უგონებდე, რასაც ვეტყოდეს! (დავ. 242, 438, ბგდ).

ნეტარ, ეს როგორ შენ მკადრე, ხვიდოდე, ვით ყროყინაო! (დავ. 171, 13).

თხოვნის ნიუანსით:

მე შენთვის ნებსით მომკვდარსა მამიგონებდეო. მაგ ჩემს წერილსა წიგნებსა მშვიერსა მწყურვალს ახმევედეო, შიშველს შემოსდეო, უძღურსა, სნეულს ნახევედეო. საპყრობილეში მჭმუნვართა ნუგეშსა სცემდეო, პატიმარს, ტყვესა, უცხოსა შეიწყნარებდეო (დავ. 128, 44, ბ; 45, აბ; 46, აბ; 47, აბ).

დარიგების ნიუანსით მრავლობით რიცხვში:

გაფრთხილდით, ვნარცვს არ ჩავარდეთ, ბრძნად გარდავლებდით გზას თვალსა (დავ. 174, 30, დ).

საინტერესოა, რომ უმრავლესობა ამგვარი ფორმებისა I სერიაშია, მაგრამ შეგვხვდა კავშირებითის მწკრივით გამოხატული II პირის ბრძანებითის ფორმები II სერიაშიც, მაგალითად

წყევლის ნიუანსით:

რამეთუ შენ ხარ მიწა და წყალ-ცეცხლ-ქარ, მიწადცა იქცე! (დავ. 242, 441, გდ).

რჩევა-დარიგების ნიუანსით:

თემურაზ მიუგ ზავნო, თქვენი ძმააა, მისი სიძე (დავ. 59, 235, ბ).

თხოვნის ნიუანსით:

რაც მე მოვითხარო, შენ მით განმხარო, მახუმრ-მამახარო, მაცინ-მახარ-ხარო, დავითის მტერთ ხარო ძირით აღმოსთხარო (დავ. 116, გდევ).

„დავითიანი“ სულ I კავშირებითის მწკრივი II პირის ბრძანებითის ფუნქციით შეგვხვდა 48 ზმნა-შემასმენელთან, ხოლო II კავშირებითი ამავე ფუნქციით — ხუთ ზმნა-შემასმენელთან.

კავშირებითის მწკრივებით გამოხატული II პირის ბრძანებითის ფორმები მხოლოდობისა და მრავლობით რიცხვში გვხვდება სულხან-საბას და ესოპეს იგავ-არაკებშიც, მაგალითად

გაფრთხილების ნიუანსით:

ღმერთი თქვენს ნებას არ მიზამს, იცილდე! (საბა, 169, 2).

მომიცია ადგილი სამეფო ჩემი და დღეის წალმა უფლებდე ყოველსა ზედა, საბა (142, 9).

რჩევა-დარიგების ნიუანსით:

კეთილი მაზლი ხარ, ეგრე ჰყოფდეო! (საბა, 113, 9).

იმას სცდილობდე, რომელიც მისი გულითადაა, იგი გაიერთო, თვარა დღე დაგიმოკლდება (საბა, 119, 6).

ვისიც სიტყვა იამება, შენც უქო, თვარა თუ უძგო, არ ეძგება და შენ გასცრუვდე (საბა, 119, 4).

შენ ესე უწყოდე ... (ეს. 281, 34).

თხოვნის ნიუანსით:

...სიტკბოსა წყლითა მისი ალი დაშრიტე, და მერმე მეტყოდე! (საბა, 54, 15).

სხვას ანდერძს არა ვეტყვი, ოლონდ ეს ათავო (საბა, 298, 19).

სულხან-საბას „სიბრძნე-სიცრუისაში“ I კავშირებითის მწკრივით

გამოხატული II პირის ბრძანებითის რვა შემთხვევა გვაქვს, ხოლო II კავშირებითის მწკრივით — ორი.

ესოპეს იგაგებში სულ ერთი შემთხვევაა I კავშირებითის მწკრივით გამოხატული II პირის ბრძანებითისა.

კავშირებითის მწკრივებით II პირის ბრძანებითის გამოხატვის ნიშნები მხოლოდითა და მრავლობით რიცხვში გვაქვს დავით ბატონიშვილის სამართლის ძეგლშიც. ეს ფორმები ძირითადად უკვე „უწყის“ ზმნებშია მოცემული (მნიშვნელობით იცის), მაგალითად

გაფრთხილების ნიუანსით:

ხოლო **უწყოდენ** ესე ყოველთა, რომელ ზითვისაგან ქმარსა არა-რამდე ჯელ-ეყვის (ს.დ. 41. 20).

ხოლო **უწყოდენ** მსაჯულთა: ... (ს. დ. 127. 13).

არამედ ესეცა **უწყოდენ**, რომელ დიდისა საქმისთვის იქმნების ფიცხელი ტანჯვად (ს. დ. 146. 32).

ვანტანგისეულმა სამართლის წიგნმა მოგვცა ასევე საინტერესო ფორმები II პირის ბრძანებითი კილოს გამოხატვისა, მაგალითად:

რჩევა-დარიგების ნიუანსით:

რომელიც გენებოსთ და უმჯობეს გიჩნდესთ, მით **სჯიდეთ** და სა-მართალსა მართალსა **იქმოდეთ** (ვახ. 46, 21).

ეს იცოდეთ, დამარხვით გუნებაში **გქონდესთ** (ვახ. 47, 20).

ეს ფორმები დადასტურდა სულხან-საბას „მოგზაურობაშიც“ — ორ ზმნაში:

რაც გეპრიანებოდეს, ერთსა მოსამსახურეს **მიბოძებდე** და **მი-ბრძანებდეო** (მოგ. 58, 31).

გვაქვს ორი მაგალითი გ. ავალიშვილის „მგზავრობაშიც“:

და უკეთუ სხვებრ უთუოდ გნებავსთ იგი, მაშინ, დამტევებელმან **სხუათა კერძოთა, მაჩუნოთ** მე საგანი განსუწმენების აღმოსავლეთი-სადმი (მგზ. 51, 14).

უწყოდე! ვითარმედ ვერა დაიმკვიდრებს ძედსა თანა აზნაურისა (მგზ. 85, 43).

ხშირად გვხვდება II პირის ბრძანებითი კილო მხოლოდითა და მრავლობით რიცხვში თედო ჟორდანიას „ქრონიკებშიც“, მაგალითად:

თხოვნით-ბრძანების ნიუანსით:

და დაგდევით ყოველთა წელიწადთაღ თვითო ლიტრა სანთელი და ოროლი ლიტრა ზეთი და ესე **ამსახუროთ** და არაოდეს არა მოი-შალოს (ქრო. 143, 14).

და რაოდენიცა ებისკოპოზნი იჴმარებდეთ, ლოცვასა **მომიკსე-ნებდეთ** (ქრო. 175, 29).

... კ'ზო ელიოზ... **გვილოცვიდეთ**...ესე აქსნითი ქარტი ნიშნად მოგუიწესენებია (ქრო. 204, 6).

... სეკედმბერსა რვასა... ჩუენთს კარგაღებულსა ალაპსა **გარდაიკდიდეთ** და ერთი ალაპი მეორესა კვირიაკესა წ'თა ორმოც-თასა ხაზინადარის გიორგისტუის გარდაიკდებოდეს (ქრო. 221, 10).

... ქვ'ზო ელიოზ!... ალაპსა **გარდაიკდიდეთ**... ქკს: რზ: (ქრო. 224, 37).

რაც იმ მამულისთქს შეკუთილი ალაპი იყოს და ეწეროს, თქუენ პატრონმან კ'ზ'მან არაოდეს **დააკლოთ** და ყოვლითურთ უნაკ-ლოლოსა ალაპსა **გარდაიკდიდეთ** და ის ზუარი, სასახლე და გლეხნი სახასოდ **დაიჭიროთ... არ გასცეთ...** (ქრო. 320, 10).

წ'ის დავითის უდაბნოსა მიიღებდით და ჩუენთქს ალაპსა **იქმო-დეთ** (ქრო. 332, 22).

სხუა არასთანა სათხოვარიი არა გეთხოებოდეს რა, ხატის სა-მსახურის მეტი წელიწადშიგან ამას მიუართმევედეთ (ქრო. 386, 9).

რაც რამ ფერი ყუწლა თქუ'ნი ყოფილა და თქ'ნ **აიღებდეთ** (ქრო. 393, 35).

რაც სამსახური გიბრძანოთ, **გაარიგებდეთ** (ქრო. 433, 13).

ნურავის რას შესცოდებთ ჩვენის გულისთვის; **გებრალებოდეთ** (ქრო. 510, 5).

თვრამეტი მაგალითი დავთვალეთ თედო ჟორდანიას „ქრონიკებ-ში“ კავშირებითის მწკრივებით გამოხატული II პირის ბრძანებითი კი-ლოსი. ისინი გვხვდება ყველა საუკუნეში შექმნილ სიგელებში, დაწყე-ბული XIII საუკუნიდან, XVII საუკუნის მეორე ნახევრით დამთავრებუ-ლი. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ მაგალითების უმრავლესობაც I კავში-რებითის მწკრივით არის გადმოცემული. II კავშირებითის მწკრივით სულ ორი მაგალითი შეგვხვდა (ჩვენ მხედველობაში გვაქვს II კავში-რებითის მწკრივით გადმოცემული II პირის ბრძანებითი კილო არ ნა-წილაკის გარეშე, თორემ არ ნაწილაკიანი II პირის ბრძანებითი კი-ლოს გამოხატვა II კავშირებითის მწკრივით ჩვეულებრივი და ბუნებ-რივი მოვლენაა ყველა პერიოდის ქართულისათვის).

ბ) პირველი პირის მხოლოდით რიცხვს ბრძანებითის მნიშვნელო-ბა სემანტიკურად არ უთავსდება, მას შეიძლება ებრძანოს, როცა იგი

სხვებთან ერთად მასაც ეხება, — ასეა მიღებული სპეც. ლიტერატურაში (შანიძე, 1978, 62).

მიუხედავად ამისა, ამ პერიოდის ძეგლებში გვხვდება კავშირებითის მწკრივის ფორმები მხოლოდითი რიცხვის I პირში, რომლებიც ინტონაციურად შეიძლება მხოლოდ ბრძანებითების რიგს მივაკუთვნოთ, მაგალითად:

სრულად მოვსწყდე სამოთხესა, ქვესკნელს ვიყო დასანთქმარი (ვეფ. 137, გ).

ვთქვი, თუ: „მოვკვდე, ბედი ჩემი ამის მეტსა არას ღირს-ა!“ (ვეფ. 363, დ).

თუ დავარჩინო, ღმერთი ვგმო! მისად პატიჟად მზად ეს-ა (ვეფ. 580, დ).

დავშალო, წვერთა ფუ მიყავ, ხელილა ვრბოდე მე ველად! (ვეფ. 1110, დ).

მივიდე, ადგილი იგი მოვთხარო, რომელსა კაცი იგი ხშირად ნახავს, და ვნახო (საბა, 97, 19).

მერმე მან დავრიშმან თქვა: წავიდე ამ ჩემს ამხანავს ტყუვილი გაუმართლოო (საბა, 265, 9).

ერთი მაგალითი მოგვცა თედო ჟორდანისა „ქრონიკებმაც“:

ჯერ ვიყო ღ'თის შემცოდე და მერმე როსტომ მეფისა... თუ მე ის გოვო ან ვავყიდო და ან რამ ვაწყინო და ან ვავსცე (ქრო, 468, 15).

მსგავსი ფორმები მთის კილოებშია — ხალხურ პოეზიაში და პროზაშიც, მაგალითად:

წავიდე, მეც იქ მივიდე, სამძიმარ ვუთხრა შვილისა (ლექსი ვეფხ. და მოყმ.)

თანამედროვე ქართულში ძალიან მომრავლებულია მხოლოდითი რიცხვის პირველი პირის ბრძანებითის ფორმები კავშირებითის მწკრივებით ე. წ. დანამუსების, დაფიცების, დაგინების ჟარგონულ მეტყველებაში, მაგალითად:

უსინდისო ვიყო, თუ რაიმე მახსოვდეს.

მე ვიყო უკანასკნელი, თუ მოვატყუო.

ბრძანებითის ინტონაცია დაჰკრავს ასეთ ფორმებსაც:

წავიდე ერთი, მივხედო: იმ ბავშვმა არაფერი ვააფუჭოს და ა.შ.

დაშუშავებული ძეგლები და სახელწოდებათა შემოკლებანი

ამირ. — მოსე ხონელი, „ამირანდარეჯანიანი“, ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათია, II, შედგენილი სოლ. ყუბანეიშვილის მიერ, თბ., 1949.

დავ. — დავით გურამიშვილი, „დავითიანი“, სარედაქციო კოლეგია: ი. აბაშიძე, ალ. ბარამიძე, ნ. ბერძენიშვილი, კ. კეკელიძე, გ. ლეონიძე, ს. ჩიქოვანი, თბ., 1955.

ეს. — „იგავნი ესოპესნი“, იხ. ამირ.

ვან. — ვახტანგ VI, „სამართლის წიგნი“, ტექსტი გამოსაცემად დაამზადა გამოკვლევა და ტერმინთა საძიებელი დაურთო თინა ენუქიძემ, თბ., 1955.

ვეფ. — შოთა რუსთაველი, „ვეფხისტყაოსანი“, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, შესავალი და განმარტებანი, კომენტარი და ბოლოსიტყვა დაურთო ნ. ნათაძემ, თბ., 1986.

ვის. — სარგის თმოგველი, „ვისრამიანი“, იხ. ამირ.

იად. — დავით ბაგრატიონი, „იადიგარ დაუდი“, რედაქტორი კ. დანელია, თბ., 1992.

მგზ. — გიორგი ავალიშვილი, „მგზავრობა თბილისიდან იერუსალიმამდე“, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ელ. მეტრეველმა, თბ., 1967.

მოგ. — სულხან-საბა ორბელიანი „მოგზაურობა ევროპაში“, სოლომონ იორდანიშვილის რედაქციით, წინასიტყვაობით, შენიშვნებით და ლექსიკონით, თბ., 1940.

საბა — სულხან-საბა ორბელიანი, „სიბრძნე სიცრუისა“, რედაქტორი ვ. ჭელიძე, თბ., 1970.

ს. დ. — „სამართალი ბატონიშვილის დავითისა“, ტექსტი გამოცა და გამოკვლევა დაურთო დავით ფურცელაძემ, თბ., 1964.

ქრო. — ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა და მწერლობისა, შეკრებილი, ქრონოლოგიურად დაწყობილი და ახსნილი თ. ჟორდანისა მიერ, წიგნი მეორე (1213 წლიდან 1700 წლამდე), ტფილისი, 1897.

ლიტერატურა

იმნაიშვილი, 1996 — ვ. იმნაიშვილი, ზმნა ძველ ქართულში, I, მ.გ. 1996.

კუბლაშვილი, 1952-1953 — კ. კუბლაშვილი, „ბრძანებითი კი-
ლოს ზოგიერთი ფორმის შესახებ ქართულში“, აღ. წულუკიძის სახე-
ლობის ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიური შრომები, XI, 1952-
1953.

ნინუა, 1968 — ნინუა, „ბრძანებითი კილო ქართულ ენაში“, სა-
დისერტაციო ნაშრომი ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატის სა-
მეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, 1968.

შანიძე, 1978 — ა. შანიძე, ძველი ქართული ენის გრამატიკა,

თაზარ თუშიშვილი

1. **-მცა ნაწილაკიანი კონსტრუქციებით სხვადასხვა
ფუნქციების გამოვლენისათვის აშცილებელი
ფაქტორები კვლ ქართულში**

TAMAR TUSHISHVILI

Rare Forms of the Imperative in Middle Georgian

Summary

The rare forms for conveying the Imperative Mood for the second person that are evidenced in Old Georgian become even more numerous in Middle Georgian. The forms encountered in D.Guramishvili's "Davitiiani" are of particular interest. The Imperative Mood for the second person is mainly conveyed by means of the Mtskrivi Subjunctive I, however, the forms of the Mtskrivi Subjunctive II are also quite frequent. In Middle Georgian the alteration of the forms icode icodi for expressing the imperative for the second person is quite common. In Modern Georgian only the forms with icode are used. In Middle Georgian the forms of the Subjunctive Mtskrivi for the first person can be considered to be imperative.

-მცა ნაწილაკს ძველ ქართულში განსაკუთრებული დატვირთვა აქვს. ამიტომ იგი შეუმჩნეველი არ დარჩენილა ძველი ქართული გრამატიკოსებისათვის. ინტერესი ამ ნაწილაკის მიმართ არ განელე-
ბულა თანამედროვე ენათმეცნიერების მხრიდანაც. ამიტომ, სანამ და-
ვიწყებთ ამ ნაწილაკის ფუნქციების შესწავლას საშუალო პერიოდის ქართულში, მოკლედ მიმოვიხილავთ მოსაზრებებს, რომლებიც გამო-
თქმულია ამ ნაწილაკიანი კონსტრუქციების მიერ სხვადასხვა ფუნ-
ქციების გამოვლენის შესახებ და შევეცდებით მივუთითოთ გარკვეულ სისტემაზე, რომელიც ხელს უწყობს **-მცა** ნაწილაკიან კონსტრუქცი-
ებს ამა თუ იმ ფუნქციის წარმოჩენაში.

-მცა ნაწილაკის ფუნქციის გაანალიზებისას ა. შანიძემ ხაზი გა-
უსვა იმას, რომ ეს ნაწილაკი თხრობითი კილოს ფორმებს ნა-
ტვრით/კავშირებით შინაარსს სძენს: „რთული -მცა სუფიქსი ძველს
ქართულში მნიშვნელობას უძლიერებს იმ სიტყვას, რომელსაც ის და-
ერთვის ხოლმე. დართვით კი შეიძლება დაერთოს სახელსაც, სახელის
ნაცვალსაც, ზმნასაც, ზმნიზედასაც, კავშირსაც. მაგრამ რა გინდ სი-
ტყვის ნაწილსაც უნდა დაერთოს, სულ ერთია, იმავე წინადადებაში
ნატვრით კილოს ვერ იხმართ, არამედ ყოველთვის მოთხრობითი უნ-
და იყოს“ (შანიძე, 1918, 79).

აღნიშნა ასევე, რომ ამ ნაწილაკს ზმნასთან აქვს კავშირი, ზმნა
პირიანი ფორმით არის წარმოდგენილი. ეს ნაწილაკი გვხვდება ან
აწმყოში, ან სრულ ნამყოში. არ არის გამოორიცხული **-მცა** ნაწილაკის
ხმარება სხვა ფორმებთანაც: უწყვეტელთან და II თურმეობითთან
(იქვე, დას. ნაშრ.).

სპეც. ლიტერატურაში მითითებულია, რომ **-მცა** ნაწილაკიან
კონსტრუქციებს იგივე ფუნქციები აქვს, რაც კავშირებითის მწკრი-

ვებს, ესენია: 1) თხრობითი კილოს მომავალი დროის გადმოცემა, 2) გამოყენებულია მეორე და მესამე პირის ბრძანებითების გადმოსაცემად, 3) გამოხატავს კავშირებით კილოს, 4) გამოიყენება პირობით დამოკიდებულთან ქვეყობილ წინადადებაში, სადაც დამოკიდებულში აღნიშნავს პირობას, ხოლო მთავარში — შედეგს (გაჩივილძე, 1960; კოტინოვი, 1986).

-მცა ნაწილაკიან ფორმებზე დაკვირვებამ ცხადყო, რომ ამ ფორმებით სხვადასხვა ფუნქციების გამოვლენისას ანგარიშგასაწევია შემდეგი ფაქტორები: ა) საერთო სინტაქსური კონსტრუქცია, რომელშიც ეს **-მცა** ნაწილაკია წარმოდგენილი, ბ) მასთან დაკავშირებული ზმნის მწკრივი და გ) მეტყველების რა ნაწილზეა ეს ნაწილაკი დართული:

1) **-მცა** ნაწილაკიან კონსტრუქციას თხრობითი კილოს მყოფადის გადმოცემა შეუძლია ყველა სახის წინადადებაში: მარტივშიც, შერწყმულშიც, რთულ თანწყობილსა და რთული ქვეყობილი წინადადების როგორც მთავარ, ისე დამოკიდებულ ნაწილში. ასეთ შემთხვევაში მასთან დაკავშირებული ზმნა-შემასმენელი ყველაზე ხშირად გვხვდება წყვეტილსა და უწყვეტელში, აწმყოში და ასევე აწმყოს ხოლმეობითში. თავად **-მცა** ნაწილაკი შეიძლება ერთვოდეს ზმნასაც, ზედსართავსაც, კავშირსაც, ნაცვალსახელსაც...

და **რომელიმცა** რჩული უწმიდე იყო, იგიმცა შევიყუარე (ევს., 48,17).

გარნა ნუ დაგიჯერებებს, თუმცა მე მისა ცოლად-ლა ვიყავ (შუშ., 36,41).

შენ-ლა თავი თვსი არა შეიწყალე და განსდექ ღმრთისაგან, შენ მემცა შემეწყალეა? (შუშ., 38,46).

რომლისა თანაცა იპოოს მონათა შენგანისა ბარძიმი იგი, მოკუედინ და ჩუენმცა ვართ უფლისა შენისა მონა (დაბ., 44,9).

ნუ ჰკონებთ, ვითარმცა მე ძვრის მეტყუელ რაიმე ვყავ თქუენტს (ი., 5,45).

არა მომივიეს მე საქმს, რომლითამცა უბრალო ვიპოვე წინაშე საყდართა შენთა ქრისტე (გრ., 105,29).

ნუ იყოფინ, თუმცა ჩემ-ძლით რად შეჰმთხუეოდა ძმასა ამას (ზარზ., 171,1).

2) **-მცა** ნაწილაკიანი კონსტრუქცია ბრძანებითების ფუნქციით გვხვდება წინადადების თავში, როგორც ეს დამახასიათებელია საერ-

თოდ ბრძანებითებისათვის. ასეთ შემთხვევაში ზმნა-შემასმენელი ძირითადად აწმყოშია ან აწმყოს ხოლმეობითში. ასეთ კონსტრუქციებში **-მცა** ნაწილაკი არასოდეს არ ერთვის კავშირს:

ნუმცა ვინ შევალს ხილვად მისა (შუშ., 34,18).

ხსენებულვემცა კეთილსა შინა არიან დედანი იგი, რომელნი ტირილდ მოვიდეს სამრესა მას და კურთხულ იყვნედ (ულ., 248,5).

მეონმცა ხარ წინაშე მაცხოვრისა ყოველთადასა ჩუენ ყოველთათვს (აბო, 71,20).

ნუმცა შერთულ ხარ მათ თანა (ნინო, 226,9).

საუკუნომცა არს საქსენებელი და კურთხევაჲ მათი (იოვ. და ეფთ. 188,6).

იგინიმცა წყულ არიან და შეჩუენებულ (იოვ. და ეფთ. 189, 17).

3) **-მცა** ნაწილაკიანი კონსტრუქციებით კავშირებითი კილოს გამოხატვა და II რეზულტატივის ფარდი ფორმების გადმოცემა შესაძლებელია მხოლოდ და მხოლოდ ქვეყობილი წინადადების დამოკიდებულ ნაწილში.

სპეციალურ ლიტერატურაში მითითებულია, რომ მთავარი წინადადების შემასმენელი მხოლოდ სუბიექტს კი არ მართავს ბრუნვაში, არამედ მისი სინტაქსური შემოქმედების ძალა იმავდროულად დამოკიდებული წინადადების შემასმენელზედაც ვრცელდება, ე.ი. მნიშვნელოვანი ფაქტორია კანონზომიერი სიტყვათშეხამება ქვეყობილი წინადადების ფარგლებში მთლიანად (ერთელიშვილი, 1963, 162-172).

როცა **-მცა** ნაწილაკიან წინადადებებში იგულისხმება კავშირებითი კილო ან II რეზულტატივი, ქვეყობილი წინადადების ფარგლებში სიტყვათშეხამების ასეთი თანმიმდევრობა შეიმჩნევა: თუ მთავარი წინადადების შემასმენელი აწმყოს რომელიმე მწკრივის ზმნაა, **-მცა** ნაწილაკდართული დამოკიდებული წინადადების შემასმენელს კავშირებითი კილოს შინაარსი აქვს.

თუ მთავარ წინადადებაში შემასმენელი აორისტით ან წარსულის რომელიმე მწკრივითაა გადმოცემული, **-მცა** ნაწილაკიან დამოკიდებულში ძირითადად II რეზულტატივი იგულისხმება (დამოკიდებული წინადადების შემასმენელი ორივე შემთხვევაში ძირითადად აორისტშია) (ერთელიშვილი, 1963, 107).

მნიშვნელოვანია, რომ კავშირებითი კილოსა და II რეზულტატივის გამოხატვისას **-მცა** ნაწილაკი მხოლოდ და მხოლოდ შესაბამის კავშირს ერთვის, მაგალითები:

ა) **-მცა** ნაწილაკიანი ფორმები კავშირებითი კილოს გაგებით: *ვეედრებინ ყოველთავე ლოცვის ყოფად მისთვის, რადთამცა ცვა-* **ლა** იგი ღმერთმან სახისა მისგან უგუნურებისა და **იქმნამცა** გონიერებასა ქრისტესსა (შუშ., 35,1).

აწუვეს მეფესა მას, **რადთამცა განუტევა** ცოლი იგი მის (უდ., 301,4).

ვერ შემძლებელ ვართ ჩუენ, **რადთამცა გარდავივადეთ** იგი (უდ., 272,11).

ჩუენ ქრისტეანენი ვართ და არა ჯერ-არს **ვითარმცა ვჭამეთ** და **ვსუთ** ნაგები კერპთაჲ (კოლ., 72,43).

ინებეთ ჩემთვის ლოცვისა ყოფად უფლისა მიმართ, არა ხოლო თუ **რადთამცა მივხნა** მე ჯელთაგან უსჯულოდსათა, არამედ რადთა მომცეს მე ძალი ქრისტემან (კახი, 77,1).

ხოლო თქუენ რადსალა ზედამდგომლობთ და დამესხმით, **ვითარ-** **მცა** მეცა თქუენ **გემსგავსნე?** (კახი, 78,1).

არა მიყუარს მე რჩული ესე მამული ჩემი და მიწებს **ვინმცა მამცნო** რჩული ჰურიათაჲცა და ქრისტეანეთაჲცა (ევს., 48,16).

ბოლო მაგალითში **-მცა** ნაწილაკი კავშირზე არ მოხვდა იმის გამო, რომ წინადადება უკავშიროს რთული ქვეწყობილია.

ბ) მცა ნაწილაკიანი ფორმები II რეზულტატივის გაგებით:

და ნეტარმან მან გულსმოდგინედ მოაქსენა, **რადთამცა ბრძანეს** და **იხილნეს** მისნი იგი შშნებულნი მონასტერნი (ეხილათ) (გრ., 120,6).

ხოლო მსახურთა მათ წარიყვანეს ნეტარი ევსტათი საპყრობილედ, **რადთამცა აღასრულეს** ბრძანებული იგი (აღესრულებინათ) (ევს., 53,40).

და ვინათგან ბერძენთა ესევეთარი ჟამი პოვეს, ჯელ-ყვეს ღონისძიებითა, **რადთამცა ქართველნი მონასტრისაგან აღმოფხურნეს** (იოვ. და ეფთ., 186,41).

არავინ იპოვა კაცთაგანი, **რომელსამცა აქუნდა** წყალობად და ტკივილი ჩემთვის, **რომელმანცა შეაჭერა** უღმრთოსა მას საწუთროსა მუღულესა (შუშ., 42,31).

უმჯობეს იყო მისა, არა **თუმცა** შობილ იყო კაცი იგი (მ., 26,24).

და ეძებდეს, **ვითარმცა წარწყმიდეს** იგი (მრკ., 11,18).

მაგრამ ყოველთვის არ ხერხდება ზღვარის გავლება II რეზულტა-

ტივსა და კავშირებითი კილოს შორის ქვეწყობილი წინადადების დამოკიდებულ ნაწილში, მაგალითად:

და ენება, **რადთამცა პირველი** იგი ბჭობად და ღმრთისამიერი ჩუენ ზედა წყალობად **ცუდმცა ყვეს** და ამო (იოვ. და ეფთ., 188, 31).

და ჰხედვიდა იგი, **ვ'რმცა იყო** წ'დასა ბეთლემს (კიმ., I., 23,25).

ძალიან იშვიათია, როცა **-მცა** ნაწილაკიანი კონსტრუქცია გამოხატავს კავშირებითი კილოს ფუნქციით ან II რეზულტატივის ფუნქციას და ეს ნაწილაკი კავშირის გარდა რაიმე სხვა სიტყვას დაერთვის დამატებით. ეს ხდება მხოლოდ მაშინ, თუ დამოკიდებული წინადადება ვრცელია (შერწყმულია ან თანწყობილი):

ვეედრებინ ყოველთავე ლოცვის ყოფად მისთვის, **რადთამცა ცვა-** **ლა** იგი ღმერთმან სახისა მისგან უგუნურებისა და **იქმნამცა** გონიერებასა ქრისტესსა;

და ენება, **რადთამცა პირველი** იგი ბჭობად და ღმრთისამიერი ჩუენ ზედა წყალობად **ცუდმცა ყვეს** და ამო;

და ზენონ გულსა ეტყოდა: „**რადთამცა** მამული და დედული მონაგები დასა თვსსა **დაუტევა** ნებისაებრ მისისა და **თვთმცა იქმნა** მონაზონ უცხოებასა შინა.

4) **-მცა** ნაწილაკიანი კონსტრუქცია გამოიყენება პირობითდამოკიდებულის ქვეწყობილ წინადადებაში, სადაც დამოკიდებულში აღნიშნავს პირობას, ხოლო მთავარში — შედეგს. ასეთი კონსტრუქციის მთავარი ნაწილი ძირითადად აორისტშია წარმოდგენილი დღევანდელი უწყვეტლის ხოლმეობითის გაგებით, ხოლო დამოკიდებულში იგარაუდება II რეზულტატივი (ისევე აორისტით გადმოცემული).

პირობითდამოკიდებულის ქვეწყობილ წინადადებაში **-მცა** ნაწილაკი აუცილებლად გვხვდება როგორც მთავარ წინადადებაში, ისე დამოკიდებულში. დამოკიდებულში **-მცა** ნაწილაკი აუცილებლად ერთვის შესაბამის კავშირს. მთავარში არს. სახელსაც, ნაცვალსახელსაც, ზმნასაც, ნაწილაკსაც... მაგალითები:

უკუეთუმცა სიტყუვად რად ჰეშმარიტ ყოფილ იყო თქუმულთა შინა შენთა, **არამცა** რად ბოროტი შემთხუეულ იყო შენდა (=ყოფილიყო — შეგემთხვეოდა) (იობ., 4,12).

უწყოდა თუმცა მამასახლისმან, რომელსა ჟამსა მპარავი მოვიდოდა, **არამცა უფლო** დათხრად სახლისა თსისა (= რომ სცოდნოდა — არ დაუშვებდა, არ მისცემდა ნებას) (მ., 24,43).

ესე **თუმცა** იყო წინაწარმეტყუელი, **უწყოდამცა**, რაბამი დე-დაკაცი შეეხების მას (= რომ ყოფილიყო — ეცოდინებოდა) (ლ.,7,39). უფალო, აქა **თუმცა** იყავ, ძმა^ა იგი ჩემი არამცა მოკულა (=რომ ყოფილიყავი — არ მოკვდებოდა) (ი.,11,21).

თუმცა მითხარ მე, წარმო-მცა-ეგ ზავნე შენ სიხარულითა (დაბ., 31,27).

თუმცა არა შეამოკლნა დღენი იგი, ვერმცა განერა ყოველი ჯორციელი (მრკ. 13,20).

თუმცა არა იყო ღმრთისა მიერ, ვერმცა შემძლებელ იყო ყოფად რაღსმე (ი., 9,33).

დალათუმცა არა ვისა თხოილ ვიყავ, ვითარმცა თავს-ვიდეგ კაცისაჲ ამის უცხოისაჲ (მრვლთ.,163,16).

ამგვარად, **-მცა** ნაწილაკიანი კონსტრუქციები თავისი ფუნქციით კავშირებითის მწკრივებს უტოლდება. ორი პარალელური ფორმის — კავშირებითისა და **-მცა** ნაწილაკიანი კონსტრუქციების — არსებობის თაობაზე სპეციალურ ლიტერატურაში სხვადასხვა მოსაზრებაა გამოთქმული: არნ. ჩიქობავა თვლის, რომ კავშირებითი კილოს ფორმათა ჩამოყალიბებამდე ქართული ამ ფორმით გამოხატული კატეგორიის გადმოსაცემად **-მცა** ნაწილაკიან თხრობითი კილოს ფორმებს იყენებდა, კავშირებითის ფორმათა ჩამოყალიბების შემდეგ **-მცა**-ს თავისი ფუნქცია დიდხანს არ დაუკარგავს და კავშირებითის პარალელურად იხმარებოდა. ამის მიხედვით, — დასძენს ავტორი, — კავშირებითის მწკრივის ფორმები და **-მცა** ნაწილაკიანი კონსტრუქციები სხვადასხვა ისტორიული ფენაა ქართულში: პირველი (კავშირებითის მწკრივები) უფრო გვიანდელი მოვლენაა, ვიდრე მეორე (ჩიქობავა, 1952, 275).

-მცა ნაწილაკს სპეციალური ნაშრომი მიუძღვნა პ. გაჩეჩილაძემ. იგი სომხური და ბერძნული პარალელების ქართულთან შედარებითი ანალიზის შედეგად ასკვნის, რომ **-მცა** ნაწილაკი წმინდა ქართული ენობრივი მოვლენაა, რომ იგი არ არის შედეგი ბერძნულ-სომხური გავლენისა, რადგანაც ქართულის ამ ფორმების შესატყვისად უცხო ენებში სხვადასხვა ენობრივი საშუალებებია გამოყენებული. ავტორმა შეისწავლა **-მცა** აფიქსის ხმარების წესი ორიგინალურ და ნათარგმნ ძეგლებში და მიიღო ბუნებრივი დასკვნა: „ორიგინალურ თხზულებებში მეტი თუ არა, ნაკლები სიხშირით არაა **-მცა** გამოყენებული, ამიტომ იგი ქართული მოვლენაა. გარდა ამისა, **-მცა** ნაწილაკიანი კონსტრუქციები ქართული ენის დიალექტებში (აღმოსავლურსა და და-

სავლურშიც) დღემდე მოიპოვება“ (გაჩეჩილაძე,1960,241).

-მცა ნაწილაკიანი კონსტრუქციების შესწავლისას ნ. კოტინოვი ეყრდნობა ქართული ოთხთავის **DE** და **C** რედაქციების ჩვენებებს და ასკვნის: ოთხთავის **DE** რედაქციაში, იქ, სადაც **-მცა** ნაწილაკიანი თხრობითი კილოს ფორმებია გამოყენებული, **C** რედაქციაში კავშირებითი კილოს ზმნა შეესატყვისება. ასეთი ურთიერთმონაცვლეობა ოთხთავის რედაქციებში ბოლომდე თანმიმდევრულად არაა გატარებული, მაგრამ შემთხვევათა უმრავლესობა აღნიშნულ მონაცვლეობას ადასტურებს. ავტორის ვარაუდით, **-მცა** ნაწილაკის გამოყენება თავდაპირველად ერთ რომელიმე დიალექტს ახასიათებდა და შემდგომ გავრცელდა მთელ ქართულში (კოტინოვი, 1986, 54).

ვ. თოფურია წერს, რომ **-მცა**-ს ფარდი ფორმა დღემდე დაცულია სვანურ ენაში **-უ(-უ)**, **ოფ-უფ**, **ოღ-ის** სახით. ამგვარად, მისი აზრითაც **-მცა** ნაწილაკი დიალექტური წარმომავლობისაა (თოფურია, 1931, 183).

გამოთქმულია მოსაზრება **-მცა** ნაწილაკიანი კონსტრუქციების წესის შერყევის სხვადასხვა გარემოებებზეც, ესენია: ა) თხრობითი კილოს მყოფადის ფორმების ჩამოყალიბება, რის შედეგადაც II კავშირებითს საშუალება მიეცა თხრობითი კილოს გამოხატვაზე აელო ხელი და მხოლოდ კავშირებითის შინაარსი გადმოეცა, ხოლო **-მცა** ნაწილაკიანი ფორმებით კავშირებითის გამოხატვის საჭიროება შემცირდა, ბ) II რეზულტატივის ფორმების გახშირება, გ) ისეთი კავშირების მომრავლება, როგორებიცაა: თუმცა, ვითამ, განაღაც, ნუცა, ოდესცა, თუმცა, ვითამც, განაღაცა/განაღამცა, ნუმცა, ოდესმცა და ა. შ. (ამ ნაწილაკებში **-მცა** კომპლექსს **-მცა** ნაწილაკის ფუნქცია აღარ ჰქონდა) (გაჩეჩილაძე, 1960, 248-250).

ვეთანხმებით იმ აზრს, რომ ეს კონსტრუქციები უძველესია და რომელიღაც დიალექტიდანაა შემოჭრილი სალიტ. ქართულში (გაჩეჩილაძე, 1960, 241), მაგრამ ამავე დროს გვგონია, რომ უძველესი შეიძლება იყოს **-მცა** ნაწილაკიანი კონსტრუქციის მიერ გამოხატული მხოლოდ ერთი ფუნქცია — გამოხატოს მომავალი დრო. სხვა დანარჩენი ფუნქციებით ამ კონსტრუქციების გამოყენება ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაზე ადრეული არ უნდა იყოს. საიდან ჩანს ეს:

როგორც ზემოთ მივუთითეთ, **-მცა** ნაწილაკიანი კონსტრუქცია კავშირებითი კილოს გაგებას იძლევა ამ ნაწილაკის შესაბამის კავშირზე დართვით ჰიპოტაქსურ წინადადებაში. ასევე იქცევა პირობით-

დამოკიდებულების და II რეზულტატივის ფარდ წინადადებებში, რაც იმაზე უნდა მიუთითებდეს, რომ **-მცა** ნაწილაკი უკვე გვიან მორგებულია იმ მზამზარეულ სინტაქსურ კონსტრუქციაზე, რომელსაც ჰიპოტაქსურ ვუწოდებთ, როგორც ჩანს, კავშირებითის ფორმების ანალოგიით (ისევე როგორც კავშირებითის მწკრივები, **-მცა** ნაწილაკიანი კონსტრუქციებიც კილოს გამოხატვისას საერთო სინტაქსურ მდგომარეობას ითვალისწინებენ).

მაშასადამე, უპირველესი უნდა იყოს **-მცა** ნაწილაკიანი კონსტრუქციების მიერ მომავალი დროის გამოხატვის ფუნქცია. მიგვაჩინია, რომ **-მცა** ნაწილაკი ვერ ითავსებს კავშირებითის მწკრივს იმის გამო, რომ ამ მწკრივის უმთავრესი ფუნქცია სწორედ მომავალი დროის გამოხატვაში მდგომარეობდა.

დავაკვირდეთ ზემოთ მოყვანილ მაგალითებს: რა აკლია მათ? — შესაბამისი სინტაქსური კონსტრუქცია ამა თუ იმ კილოს გადმოცემისათვის გვაქვს, — აკლია მხოლოდ და მხოლოდ მომავალი დროის ვაგება, რომელიც საჭიროა როგორც ბრძანებითი, ისე კავშირებითი კილოებისათვის (არაფერს ვამბობთ პირობითი მოდალობებისა და II რეზულტატივის გამოხატვაზე: ისინი შედარებით გვიანი მოვლენაა, როცა ჰიპოტაქსური კონსტრუქცია უკვე მყარადაა ჩამოყალიბებული ძველ ქართულში. **-მცა** ნაწილაკიანი კონსტრუქციების შენარჩუნებაც ძველ ქართულში, ვფიქრობთ, იმიტომ გაგრძელდა, რომ მათ შესანიშნავად მოახერხეს II რეზულტატივისა და პირობითი მოდალობების გამოხატვა).

ბუნებრივად დაისმება შეკითხვა: რატომ ვერ ითავსებს **-მცა** ნაწილაკიანი კონსტრუქცია მომავალ დროს, რა უნდა იყოს ამის მიზეზი? ვფიქრობთ იმ კილოში, საიდანაც ეს კონსტრუქცია გავრცელდა სალიტერატურო ქართულში, მყოფადი მხოლოდ ლექსიკური საშუალებით იყო გამოხატული. ა. შანიძის განმარტებით, „**-მცა** ნაწილაკი რთული შედგენილობისაა—წარმოდგება **-მ** და **ცა** ნაწილაკებისაგან. მისი პირველი ნაწილი (**-მ**) ნაშთი უნდა იყოს რაღაც სიტყვისა“ (შანიძე, 1918, 79). მიგვაჩინია, რომ **-მ** ნაშთია რაღაც ისეთი სიტყვისა, რომელიც შინაარსით მომავალი დროის გამოხატველია (როგორცაა მერმე, შემდგომ ან რაღაც სხვა), **-ცა** კი მნიშვნელობას უნდა უძლიერებდეს იმ სიტყვას, რომელსაც კონსტრუქციაში ამა თუ იმ ფუნქციების გამოვლენისას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება (მაგ. კავშირს). ჩვენი ვარაუდით, კონსტრუქციას დაახლოებით ასეთი სახე

უნდა ჰქონოდა: ზრახვა-ყვეს, რაითამცა (= რაითა-მერმე-ცა) იესუ ზაკუვით შეიპყრეს.

დ. მელიქიშვილის მოსაზრებით, ამ ნაწილაკის პირველი ნაწილი **-მ** უნდა მომდინარეობდეს **-მე** განუსაზღვრელობითი ნაწილაკისაგან (თუმცა = თუ + მე + ცა), **-ცა** კი კორელაციის მაწარმოებელია. განუსაზღვრელობითი **-მე** ნაწილაკი სათუო-სავარაუდო-განუსაზღვრელი მოქმედების (> მომავალი დროის) შინაარსს სძენს ფორმას: მომავალი დროც განუსაზღვრელია.

ამდენად, ჩვენ მიერ გამოთქმული ვარაუდი **-მცა** ნაწილაკის უმთავრეს დანიშნულებაზე — გამოხატოს მომავალი დროის მნიშვნელობა — ვფიქრობ, უფრო საფუძვლიანი ხდება.

ამავე მოსაზრების გასამყარებლად ვიტყვით ასევე, რომ ძველი და ე.წ. საშუალო პერიოდის ქართულის განხილულ ძეგლებში არსად არ შეგვხვდრია **-მცა** ნაწილაკი მომავალი შინაარსის მნიშვნელობის მქონე სიტყვასთან.

შეგვხვდა „მერმე“ სიტყვასთან მხოლოდ **-ცა** ნაწილაკი და არა **-მცა**, მაგალითად:

„მერმეცა იპოოს ვინმე, რომელმან ესე შეიმკოს“ (შუშ. 38,24).

და *მერმეცა აღივსენ* პირი ჩუწნი გალობითა, რათა ქებად ღთისა ჩუწნისა იხილონ მრავალთა (ქრნ. 76,32).

როგორც ჩანს, **-მცა** ნაწილაკის განუსაზღვრელობითი, ანუ მომავალი დროის შინაარსი დროთა ვითარებაში დაიკარგა.

დაფუძვლებული ძეგლები და სახელწოდებათა შემოკლება

აბო — „მარტვილობაჲ ჰაბოდისი“, ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათია, I, შედგენილი სოლ. ყუბანეიშვილის მიერ, თბ., 1946.

გრ. — ცხორებდ გრიგოლ ხანძთელისად, იხ. აბო.

დაბ. — (დაბადებად) „წიგნი ძუელისა აღუთქუმისანი“, ტ. I. ნაკვ. I. გამოსცა აკაკი შანიძემ, 1947.

ევს. — „მარტვლობაჲ ევსტათი მცხეთელისად“, იხ. აბო.

ზარზ. — „ცხორებდა სერაპიონ ზარზმელისად“, იხ. აბო.

ი. — (იოვანე) ქართული ოთხთავის ორი ძველი რედაქცია სამი შატბერდული ხელნაწერის მიხედვით (897, 936, 973წწ.) გამოსცა ა. შანიძემ, 1945.

იობ. — (იობისი) „წიგნი ძუელისა აღთქმისანი“, ტ. I, ნაკვ. 2, გამოსცა ა. შანიძემ, 1948.

იოვ. და ეფთ. — „ცხორებად იოვანესი და ეფთუმესი“, იხ. აბო.

კახი — „მარტვილობად კოსტანტი კახისაჲ“, იხ. აბო.

კიმ. I — კიმენი, ნაწილი პირველი, ტომი I, კ. კეკელიძის რედაქტორობით, ტფილისი, 1918.

კოლ. — „მარტვლობად ცხრათა ძმათა კოლაელთაჲ“, იხ. აბო.

ლ. — (ლუკა) იხ. ი.

მ. — (მათე) იხ. ი.

მრვლთ. — მრავალთავი, ტექსტები, ილ. აბულაძის გამოცემა, ნაკვეთი პირველი, ენიშკის მოამბე, XIV, 1944.

მრკ. — (მარკოზი) იხ. ი.

ნინო — „ცხორებად ნინოდის“, იხ. აბო.

უდ. — „უდაბნოს მრავალთავი“, აკაკი შანიძისა და ზურაბ ჭუმბურიძის რედაქციით, ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, თბ., 1994.

ქრნ. — ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა და მწერლობისა, შეკრებილი, ქრონოლოგიურად დაწყობილი და ახსნილი თ. ჟორდანიას მიერ, წიგნი მეორე (1213 წლიდან 1700 1897).

შუშ. — „მარტვლობად შუშანიკისი“, იხ. აბო.

ლიტერატურა

გაჩეჩილაძე, 1960 — „კვლავ მცა ნაწილაკისათვის“, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, ტ. XII, 1960.

ერთელიშვილი, 1963 — „რთული წინადადების ისტორიისათვის ქართულში“, I, ჰიპოტაქსის საკითხები, თბ., 1963.

თოფურია, 1931 — სვანური ენა, 1, ზმნა, 1931.

კოტინოვი, 1986 — „კილოს კატეგორია და სინტაქსის ზოგიერთი საკითხი ქართულში“, 1986.

შანიძე, 1918 — „მცა ნაწილაკი ძველ ქართულში“, ჟურნ. „პრომეთე“, №1, 1918.

ჩიქობავა, 1952 — ენათმეცნიერების შესავალი, თბ., 1952.

Essential Factors for Revealing Different Functions of the Constructions with the Particle mca in Old Georgian

Summary

The constructions with the particle mca can express futurity in all types of sentences in the Indicative Mood. The particle mca can be attached to any part of speech including conjunctions.

Syntactic constructions with the particle mca with the function of imperative are encountered only in main clauses, consequently in such cases mca is never attached to conjunctions.

Constructions with mca when used in subordinate clauses can convey the meanings similar to Resultative II and Subjunctive Mood. In such cases mca is attached to the conjunction.

Presumably, the m element of the particle originates from the indefinite particle me and is associated with the meaning of futurity, whereas the element ca serves as an intensifier. Tb., 1978.

ვახტანგ იმნაიშვილი

ისწრაფვის თუ ისწრაფის?

წაფ/სწაფ ფუძე ძველ ქართულში სხვადასხვა სიტყვის შემადგენლობაში შედის. ძველ ძეგლებში მეტწილად **სწაფ** გვხვდება, მაგრამ უფრო ადრინდელ და სანდო ხელნაწერებში **წაფ** არის დადასტურებული. ხშირია შემთხვევები, როდესაც ერთსა და იმავე ხელნაწერში ორივე ვარიანტია წარმოდგენილი. ფიქრობენ, რომ თავდაპირველად **წაფ** უნდა გვექონოდა, **ს** სიტყვის თავში მოგვიანებით გაჩნდა და შემდგომ მყარად მოიკიდა ფეხი (ძიძიშვილი, 1960, გვ. 124; ცქიტიშვილი, 1976, გვ. 170).

წაფა/სწაფას ძველად რამდენიმე მნიშვნელობა ჰქონდა: სწრაფვა, სიჩქარე; მისწრაფება, მონდობა, ცდა...

ვნახოთ მაგალითები ძველი ქართულიდან:

მოდი, **ს**-ს ხმარების თვალსაზრისით ერთმანეთს შევუდაროთ ძველ ხელნაწერთა პარალელური ვარიანტები:

„ფსალმუნში“ ჩვენთვის საინტერესო სიტყვა რ ადგილას გვხვდება. ძირითადად სანიანი ფორმებია. ერთ ადგილას (147,4) **ჯ** რედაქციასა და **ჟ**-ს სამ ხელნაწერში (CDF) არის **წაფით**, ხოლო **ჟ**, რედაქციასა და **ჟ**-ს ორ ხელნაწერში (BE) გვაქვს **სწაფით**. მათსადასრულად, **ს** ჯერ კიდევ არა გვაქვს უძველეს ხელნაწერში.

„სამოციქულოს“ სხვადასხვა წიგნის პარალელურ ვარიანტებში სანიანი და უსანო ფორმები არაერთხელ არის ერთმანეთთან დაპირისპირებული:

წაფა (2 კორ. 7,11; 8,16 — სწრაფა (წCD)

წაფასა (ჰრომ. 12,11) — სწრაფასა (წCD)

იწრაფდა (საქმე 20,16) — ისწრაფდა (DKწ,ჯ)

მოწრაფე (იაკ. 1.19) — მოსწრაფე (ჯწწ,ჯ),

მოწრაფებასა (ებრ. 6,11) — მოსწრაფებასა (წწCD)

მწრაფელ (ებრ. 12,1) — მსწრაფელ (CD)

უმოწრაფეს (2 კორ. 8,17 წწ) — უმოსწრაფესა (CDწ) (ბარამიძე, ენუქიძე, მეტრეველი, 2009).

როგორც მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, **წაფ** ფუძიდან ნაწარმოებ სიტყვებს არაიშვიათად **სწაფ** ფუძის შემცველი ფორმები უდგას გვერდით. ამგვარი დაპირისპირება ხდება არა მხოლოდ ერთი და იმავე თხზულების **სხვადასხვა ვარიანტში**, არამედ თვით ერთი რომელიმე ხელნაწერის ფურცლებზეც კი. მაგალითად, 981 წელს სინას მთაზე გადაწერილ „სიმონ სალოსის ცხოვრებაში“, რომელიც ამჟამად ავსტრიის ქალაქ გრაცშია დაცული, გვერდიგვერდ გვხვდება **იწრაფე** (76r) და **ისწრაფიან** (73v), **მოწრაფე** (155v) და **მოსწრაფე** (66v), **მწრაფელ** (69r) და **მსწრაფელ** (42v) (იმნაიშვილი, 2004) და ა.შ. ეს მონაცემები შევუდარე ამ თხზულების სხვა ვარიანტს, რომელიც ბრიტანეთის მუზეუმში დაცულ პატერიკში არის მოთავსებული და დაახლოებით ნახევარი საუკუნით გვიან, XI საუკუნის შუა წლებში, არის გადაწერილი. აღმოჩნდა, რომ ზემოთ აღნიშნული რ მაგალითიდან ბრიტანულ ხელნაწერში ხუთს **ს** აქვს, ერთს კი (მოწრაფე) **ს** არ გააჩნია. ეს ფაქტიც დადასტურება უნდა იყოს იმისა, რომ რომ ამ პერიოდში განსახილველ სიტყვაში უსანო ფორმებს საფუძველი მოერყა, ხოლო სანიანმა იმძლავრა.

ზემოთ დასახელებული ფუძეებიდან ნაწარმოებ სხვადასხვა სახის სიტყვაში სანიან ფორმას მხოლოდ ორად ორ შემთხვევაში არ აღმოაჩნდა პარალელური უსანო ვარიანტი:

ერთია **სასწრაფო** (=აუცილებელი): რომელ უფრო **სასწრაფო** არიან (საქმე 15,28). **საწრაფო** არსად შემხვედრია.

მეორე — **შესწრაფა** (=აჩქარებით შესვლა, შერბენა) — აგრეთვე ცალი აღმოჩნდა: **შე** ზმნისწინიანი უსანო ფორმა ხელთ არ მომხვედრია: **შეისწრაფა** შინა (საქმე 16,29 ს1). პარალელურ ვარიანტში მას ცვლის „შევიდა მუნ“; **შეისწრაფა** აბრაჰამ კარვად სარრას მიმართ (დაბად. 18,6).

სხვა შემთხვევებში სანიანი და უსანო ფორმები ერთმანეთს ხშირად უდგანან გვერდით, ყოველ შემთხვევაში, ორივე სახეობაა ცნობილი.

ვნახოთ ამ ფუძიდან ნაწარმოები სხვადასხვა სახის ფორმა:

წაფა / სწრაფა

მიიწია მსაჯული იგი დიდითა **წაფითა** სრბით (აპოკრ. 3,19); მაშინ არიოქ **წაფით** მიიყვანა დანიელ წინაშე მეფისა (დან. 2,25 1);

შემდგომად სიმტკიცე უმჯულოდსაჲ მის და არა შფოთით და არცა **წრაფით** (ეზექ. 7,11); ჰამბავნი და **წრაფანი** შეაძრწუნებდეს მას მზის-აღმოსავალით (დან. 11,44 O. შდრ. **ისწრაფენი** ps; დაგსდევ მას ზედა მეყსეულად ძრწოლად და **წრაფად** (იერ. 15,8 OJ; გელ-თურ რედაქციაშია **სწრაფად**). ამ წინადადებაში **წრაფა** ნიშნავს „შიშს“, „ცახცახს“. ოშკის ბიბლიის **წრაფას** (სოფ. 1,18) ბაქარისე-ულში ენაცვლება **სიმსწრაფლე** და ა.შ.

თქუენ რადლა ესრე მიმოპრბით და **სწრაფასა** და ურვასა შინა ხართ? (უდაბნოს მრავალთავი: ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, ტ. 28, 1994, გვ. 218); ულოცეს ჰეროდესცა **სწრაფისა** და გულს-მოდგინებისა მისისათჳს (საკ. წიგ. II, 86,7); აღდევ **სწრაფით**, ჰ დედაკაცო (კიმ. I, 217, 27): ვიჟმენ მისგან და წარვედ **სწრაფით** ვანად ჩემდა („წამებაჲ წმიდისა შუშანიკისი“, აგიოგრაფ. ძეგლები, I, 1963, გვ. 22,10).

იწრაფის / ისწრაფის...

ნუ **იწრაფი** პირითა შენითა, და გული შენი **იწრაფინ** გამოღე-ბად სიტყუსა წინაშე ღმრთისა (ეკლ. 5,1); არს, რომელი შურებინ და იჭირვინ და **იწრაფინ** (ზირ. 11,11 O); **იწრაფის** წინააღდგომად ჩემდა (იოვ. ოქრ. A-144,47); **იწრაფე** და გარდამოჴედ (ლ.19,5); აღ-სასრული და **წრაფაი** იყოს ყოველთა ზედა მკვდრთა ქუეყანისათა (სოფ. 1,18 O); ღმერთი არს, რომლისა მიმართ **იწრაფის** ყოველი მოსურნჳ კეთილისაჲ (უძგ. რედ. 166,19A. შდრ. B: **ისწრაფის**).

და მე **ვისწრაფდი** გამოსლვად (შუშ. 18,22); ნუ რას **ისწრაფი**, იყოს შენ თანა (იქვე, 18,24); **ისწრაფდა** ებიდანე აღსლვად (საკ. წიგ. II, 135,36); რამეთუ ჟამი ესე გუაქუსდა, არამედ **ისწრაფის** წარსლვად (სვან. 461b); გონებაი **ისწრაფის**, რადთა არა იყოს ნამეტ-ნავ სასმენელსა მსმენელთასა (ხანძთ. 266,9)

მოწრაფე / მოსწრაფე

(=ჩქარი, სწრაფი; გულმოდგინე, ბეჯითი, მუყაითი)

ამას ზედა პირისა მისისაგან **მოწრაფე** ვიყო, განვიცადო და შე-ვზრუნდე მისგან (იობ 23,15); ყოველნი, რომელნი იკითხვიდენ მას, **მოწრაფე** იყვნენ მიმსგავსებად საქმეთა ამის წმიდისათა (შატბერ-დის კრებული, გვ. 356,23); არს იგი **მოსწრაფე** (2 კორ. 8,22 ჩD; **მოსწრაფე** AB; **მოწრაფედ** 4.1., **მოწრაფე** 2); იყავნ ყოველი კაცი

მოსწრაფე სმენად (იაკ. 1,19; **მოწრაფე** 2).

მოწრაფება / მოსწრაფება

(=მცდელობა, მეცადინეობა, გულმოდგინება, მონდომება...)

გამოჩნდეს **მოწრაფება** თქუენი ჩუენდა მომართ წინაშე ღმრთისა (2 კორ. 7,12AB; **მოსწრაფება** CD); მასვე აჩუენებდეთ **მოწრაფებასა** აღსრულებად სასოებისა (ებრ. 6,11 AB, **მოსწრაფება-სა** CD)

მოწრაფებით / მოსწრაფებით

(=გულმოდგინედ, მონდომებით, მუყაითად..)

რომელი ზედა ადგრებოდის **მოწრაფებით** (პრომ. 12,8 AB; **მო-სწრაფებით** 4.1CD; ყოველსა შინა წარებატებით ... მეცნიერებითა და ყოვლითა **მოსწრაფებითა** (2 კორ. 8,7 2CD; **მოწრაფებითა** 4.1,2).

მოსწრაფედ

(=ჩქარა, სწრაფად, გულმოდგინედ, ბეჯითად)

რომელი გამოვიცადეთ მრავალსა შინა მრავალგზის **მოსწრაფედ** (2 კორ. 8,22 AB); **მოსწრაფედ** უკუე მივაგლინე ეგე (ფილიპ. 2,22 CD. სხვა რედაქციაშია **მწრაფელ** AB); მოვიდა ჰრომედ და **მოსწრა-ფედ** მეძიებდა მე (2 ტიმ. 1,17 CD). სხვა რედაქციაშია **მწრაფელ** AB).

უმოწრაფეს / უმოსწრაფეს

(=უფრო გულმოდგინე, უფრო სწრაფი)

გუამი იგი ჳორციელი **უმოწრაფეს** არს ვნებათა მიმართ უფ-როდს ბუნებისა მის სულიერისა უწორცოდსა (შატბერდის კრებული, გვ. 117,12); **უმოსწრაფეს** (**უმოწრაფესრე** 4.2, **უმოწრაფესრე** 1.) რად იყო, ნეფსით თჳსით განვიდა თქუენდა მიმართ (2 კორ. 8,17 CD); ვედრებაჲ იგი შეიწყნარა და **უმოსწრაფესადრე** იქმნა, ნებ-სით თსით განვიდა თქუენდა (2 კორ. 8,17AB); ესე ვინმე **უმოსწრა-ფეს** არს (მ.ცხ. 101r)

მწრაფლ / მსწრაფლ

(=სწრაფად, მალე)

მწრაფლ მივაგლინე ეგე, რადთა იხილოთ (ფილიპ. 2,28AB, **მსწრაფლ** 2); სიმძიმე ყოველი განვიშოგროთუ და **მწრაფლ** მომაგა-

ლი იგი ცოდვად (ებრ. 12,1 AB; **მსწრაფლ** CD); **მწრაფლ** მეციებდა მე და მპოვა (2 ტიმ. 1,17 AB); სხვა რედაქციაშია **მოსწრაფედ** CD.

წრაფით

(=სწრაფად, მალე)

წრაფით მიიყვანა დანიელ წინაშე მეფისა (დან 2,25 I). მცხეთურ ბიბლიაშია „**სწრაფისა** თანა“.

სასწრაფო

(=აუცილებელი)

ჯერ-უჩნდა სულსა და ჩუენცა არა უმეტესი რაჲმე ტჯრთი დადებად თქუენ ზედა, გარნა ესე, რომელ უფრო **სასწრაფო** არიან (საქმე 15,28)

როგორც ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიდანაც ჩანს, ძველად ამ ფუძეში **გ** არ იყო: ისწრაფის, ისწრაფდა, ისწრაფდეს, სწრაფაჲ...

გ ბგერა ამ ფუძეებს (**წრაფასა** და **სწრაფას**) მოგვიანებით დაემატა. **წრაფ** მარტივი ფუძეა და მას **გ** არ სჭირდება რომელიმე ცნობილი ფუნქციის შესასრულებლად... ის იხმარა ვიღაცამ გაუგებრობით და მერმე და მერმე მოდის ეს განუკითხავად. საერთოდ, ერთ მარცვალში **ფ**-ს გვერდით **გ** იკარგება. როგორც პროფ. თ.უთურგაიძე შენიშნავს, მათი თანაარსებობა მხოლოდ ინტერვოკალურ პოზიციებშია შესაძლებელი, რადგან ისინი (**ფ** და **გ**) სხვადასხვა მარცვლის შემადგენლობაში გადანაწილდებიან. ამიტომაც, რომ სახელთა ძირებში **ფგ** კომპლექსი იშვიათად თუ იჩენს სადმე თავს.

დღეს რა ვითარებაა?

დღევანდელ ენაში საწყისი მხოლოდ **გ** ბგერით გვხვდება (**სწრაფვა**), **სწრაფა** არსად გვაქვს, ზმნურ ფორმებში კი სიჭრელეა: ზოგი ვინიან ფორმას ხმარობს, ზოგი — უვინოს.

ვითარების უკეთ გაცნობის მიზნით გადავთვალთ თანამედროვე ქართველ მწერალთა თხზულებები, ზოგიერთი უფრო ადრინდელი ლიტერატურული პროდუქციაც მოვიშველიე... ასზე მეტი მაგალითი მოვიძიე მეტწილად თანამედროვე მწერალთა თხზულებებიდან. თუკი ადრე უფრო ხშირად უვინო ფორმებს ხმარობდნენ, დღეს ტენდენცია შეტრიალდა და **გ** სუფიქსიანმა ფორმებმა დაჯაბნა უსუფიქსოები. ვფიქრობ, ამაში გადამწყვეტი როლი დღევანდელმა **გ** სუფიქსიანმა საწყისმა ითამაშა.

გავეცნოთ რამდენიმე ნიმუშს:

საით **ისწრაფვი** მაინც, არავგო, და მიაშფოთებ ტალღებს ქაფიანს (კ.ნადირაძე, წიწამურიდან საგურამომდე: „ლიტერატურული საქართველო“, №31, 1967)

მსგავსი მოსაზრების მიღმა იმალება კაცთმოძულე რასიზმი, რომელიც **ისწრაფვის** ბუშმენები გადააქციოს რაღაც ცოცხალ „სამუზეუმო ექსპონატებად“ (ს. კულიკი, „ბუშმენები — „ხალხი — გამოცანა“: „ახალგაზრდა კომუნისტი“, №90, 1965).

შენს გზას **ვესწრაფვი**, შენს სიმართლეს... სიკეთისათვის დაუცხრომელ მაგ გულს ბობოქარს... (მზია ჩხეტიანი, „აღსარება“: „კომუნისტი“, №56, 1983)

ქართული პრესა, ტელევიზია, მწერლობა თურმე იმისთვის **ესწრაფვოდა** თავისუფლებას, რომ... ეჭვებიანა გული („რეზონანსი“, №117, 2010, გვ. 12)

ზოგს ძიძიმე ლოდი გაუდგია ზურგზე და ბალავრისკენ **მიისწრაფვის** (დ.უზნაძე, ცხოვრების აზრი: „ქართული 12“, მოსწავლის წიგნი, გამომც. „დიოგენე“, 2008, გვ. 80).

იგი ძალთა დაუზოგავად **მიესწარფის** შეზრდას ლეგალურ ბიზნესთან (ნ.კიკვიძე, „მავია — ამერიკის შავბნელი მეუღლე“: „დროშა“, №8, 1980, გვ. 16).

აქეთ **მოისწრაფის** ხევსური სალოცავად (გრიგოლ რობაქიძე, ჩაკლული სული)

ბრწყინვალე კიპარისებით დაბურული გზა მშვილდიდან გამოტყორცნილი ისარივით **მოისწარფის** (მერაბ ელიოზიშვილი, კურდღლის სიმღერა)

მეფე ალექსანდრე კახელი აზნაურების ამალით შენთან შესახვედრად **მოისწრაფისო** (ლევან სანიკიძე, უქარქაშო ხმლები).

დრო გადიოდა — ხან მდორე მდინარესავით მიიზლაზნებოდა, ხან მთის ნაკადივით **მოისწრაფოდა** (გურამ დოჩანაშვილი. პირველი კონცერტი).

ნიკოლოზ ბარათაშვილის ... უპირველესი ღირსება იმაში უნდა დავინახოთ, რომ იგი **მოისწრაფის** გამომამზეტროს ბედის მოქმედების ფართული მიზნები (გ. კიკნაძე, ნიკოლოზ ბარათაშვილი, ახალი ქართული ლიტერატურის ისტორია, 1956, გვ. 177).

თუ ფუძეს სავრცობი **ოდ** მოსდევს, მაშინ, ჩვეულებრივ, **გ** სუფიქსი ვერ ძლებს ზმნაში, მაშინაც კი, ავტორი რომ **გ** სუფიქსიან

ფუძეს ხმარობდეს უსავრცობო ფორმებში. თუმცა ზოგნი **ვ** სუფიქსს **ოდ** სავრცობის წინაც ინარჩუნებენ.

გფიქრობ, **ოდ** სავრცობიანი ზმნების მონაცემებს გადაამწყვეტი მნიშვნელობა ვერ ექნება ჩვენი საკითხის გადასაჭრელად. ისე კი, **ოდ** სავრცობის წინ **ვ** მეტწილად იკარგება...

იმ შემთხვევაში, როცა ზმნის ფორმაში **ოდ** სავრცობი არა გვაქვს, ასეთი სურათია: **ვ** სავრცობიანი ფორმები ჭარბობს, თუმცა **ვ**-ს გარეშე ნაწარმოები ფორმებიც საკმარისადაა. ზოგი ავტორი ერთმანეთის გვერდით ორივე სახეობას ხმარობს.

ახლა ვნახოთ, როგორ ფორმებს ხმარობდნენ ჩვენი კლასიკოსები: ილიასა და აკაკის პოეზიაში ამ ფუძის ზმნურ ფორმებში **ვ** არსად გვხვდება (სანიკიძე, 1982; სანიკიძე, 1986):

უფლისა მიმართ სასოებითა **მიისწრაფიან** (ი.ჭავჭავაძე, I, ლექსები, პოემები, 1951, გვ. 208).

ა.წერეთელს ნახმარი აქვს: **ესწრაფებიან** ნებით სიკვდილსა (ა.წერეთელი, თხზულებანი, ტ. V, 1956, გვ. 310); როკაპთან **მიისწრაფიან** (I, 1950, გვ. 240); **მიისწრაფიან** ისევ უფსკრულში (VI, 1956, გვ.196); **მოისწრაფიან** ყოველი კუთხით (VI, გვ. 215).

კ. გამსახურდია უვინო ფორმებს ხმარობს: როცა არავითარი საქმე არა გვაქვს... სად **მოგვესწრაფის** სული? („მკვდართან შეხვედრა“); მოდიან სასტიკი და უღმობელი წლები, **მოისწრაფიან** პირვამეხებული საუკუნის მესაყვირენი (Anno 1923).

მიხ.ჯავახიშვილთან **ვ** სუფიქსიანი ფორმა გვხვდება (**მიისწრაფვის**: „არსენა მარაბდელი“), მერაბ ელიოზიშვილთან უვინო (**მოისწრაფის**: „კურდღლის სიმღერა“)

გალაკტიონს ნახმარი აქვს როგორც უვინო ფორმები: **მოვისწრაფებოდით, ისწრაფებოდეს, მიესწრაფებიან, მიესწრაფიან, მოისწრაფება, მოისწრაფის**, ისე ვინიანიც: **ვისწრაფვი, ისწრაფვის, მიისწრაფვი, მიისწრაფვის, მიისწრაფვიან, მოისწრაფვის** (იხ. თ. სანიკიძე, ც. სანიკიძე, გალაკტიონ ტაბიძის ენის ლექსიკონი, ტ. I, ტ. III).

შეიძლება ბარათაშვილის ცნობილი სტრიქონიც გავიხსენოთ: „მყის ფიქრნი შენდა **მოისწრაფიან**“.

ახლა ვნახოთ, რა ვითარებაა ორთოგრაფიულ ლექსიკონებსა (1968, 1998) და „ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში“

განმარტებით ლექსიკონში მითითებულია:

ისწრაფ[ვის], ისწრაფა, უსწრაფ[ვ]ია ესწრაფება, ესწრაფვის

აქედან ჩანს, რომ **ესწრაფვის** ერთადერთი, უპირობოდ ვინიანი ფორმაა, **ისწრაფ[ვის]** კი იხმარება **ვ**-თიც და **ვ**-ს გარეშეც... **მი** ზმნისწინიანი ფორმებისთვის გამოტანილია **მიისწრაფვის** (თუმცა იქ მოხმობილ არცერთ ნიმუშს არა აქვს **ვ**, რადგან იგი **ოდ** სავრცობის წინ უნდა მოხვედრილიყო, სადაც იგი, ჩვეულებრივ, იკარგება. სამაგიეროდ, **მო** ზმნისწინიანებთან გამოსატან სიტყვაში **ვ** კვლავ ფრჩხილებშია ჩასმული, თუმცა არცერთ ნიმუშში არ ჩანს **ვ**, ორჯერ მის გარეშე: **მოისწრაფის, მოისწრაფიან**, ხოლო ერთხელ აქაც **ოდ** სავრცობია ჩარეული: **მოისწრაფოდა**.

1968 წელს გამოცემული ორთოგრაფიული ლექსიკონი გვთავაზობს:

ისწრაფის, ისწრაფოდა, ისწრაფოდეს ესწრაფვის, ესწრაფოდა, ესწრაფოდეს.

აქ **ვ** მხოლოდ აწმყოს ორპირიანი ფორმაშია რეკომენდებული (**ესწრაფვის**), თუმცა მსგავსი აგებულების ერთპირიანი ფორმაში (**ისწრაფის**) ი არ ფიგურირებს. რაიმე გასათვალისწინებელ, დამაჯერებელ საფუძველს ეყრდნობა ამგვარი სიტყვლე? არა მგონია!

1998 წლის გამოცემაში **სწრაფ**-ფუძიანი სიტყვების მართლწერასთან დაკავშირებით ცვლილება არის შეტანილი: აქ ზემოთ აღნიშნულ ორივე ფორმაში **ვ** უკვე სავალდებულოდ არის მიჩნეული: **ისწრაფვის, ესწრაფვის**. სხვა მწკრივებში, რომლებშიც შესაძლებელი იყო **ვ**-ს არსებობა, იმის გამო, რომ **ვ** **ო**-ს წინ უნდა მდგარიყო (სადაც, ჩვეულებრივ, იკარგება), იგი არსად ფიგურირებს (ისწრაფოდა, ესწრაფოდა, ესწრაფოდეს...), თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ თანამედროვე მწერლები, განსაკუთრებით ახალგაზრდები, **ვ** სუფიქსს **ოდ** სავრცობის წინაც ინარჩუნებენ.

აქედან ჩანს, რომ თუ 1968 წელს გამოცემულ ორთოგრაფიულ ლექსიკონში ზმნურ ფორმებში მხოლოდ **ესწრაფვის** ფორმაში იყო დაშვებული **ვ**, მის შესატყვის ერთპირიანში კი — არა, 30 წლის შემდეგ ამ ერთპირიანმაც შეისისხლხორცა **ვ** ბგერა. მხოლოდ აწმყოს მწკრივშია მითითებული ვინიანი ფორმები. განმარტებით ლექსიკონში **ესწრაფვის** რეკომენდებულია (განმარტებით ლექსიკონში გატარებულ მართლწერას ეფუძნებოდა სწორედ 1968 წელს დაბეჭდილი ორთოგრაფიული ლექსიკონი), ხოლო **ისწრაფვის** ფორმაში **ვ** კვალ-

რატულ ფრჩხილებშია ჩასმული, რასაც იგნორირება გაუკეთა ძველმა ორთოგრაფიულმა ლექსიკონმა, მაგრამ მხარი დაუჭირა ახალმა. თუ ორპირიან ფორმებთან **გ** საჭიროა, მაშინ რა უშლის ხელს იმას, რომ იგი ერთპირიანებშიც იყოს? არაფერი! ეს ორი ზმნური ფორმა, **ისწრაფის** და **ესწრაფვის**, იდენტური დაბოლოების მქონეა, განსხვავდება მხოლოდ შეწყობილ პირთა რაოდენობის მიხედვით, რასთანაც **გ** ბგერას არანაირი კავშირი არა აქვს. ამ განსხვავებულ დაწერილობას საფუძვლად რაღაც მიზეზი ხომ უნდა ჰქონდეს! ასეთი მიზეზი კი არ ჩანს. ყოველ შემთხვევაში ლექსიკონში ამ ფორმათა დაპირისპირება მოგვიანებით „მოიხსნა“ და ისინი ერთ ყალიბში მოაქციეს, სხვაობა მხოლოდ ზმნური ფორმის დასაწყისშია: **ი** — ერთპირიანებში, **ე** — ორპირიანებში, რაც ჩვეულებრივი ამბავია ვნებითი გვარის ზმნებისათვის (მაგრამ **ისწრაფა** მან აღარაა ვნებითი !!!). ეს ორი ფორმა დაბოლოების მხრივ კი გაერთიანდა, მაგრამ რა მიმართულებით? ან ორივეგან უნდა ყოფილიყო **ვ**, ანდა არცერთს არ უნდა ჰქონოდა იგი. რაკი არც განმარტებითს და არც ორთოგრაფიულ ლექსიკონებში ამ ფუძის შემცველ სხვა ფორმებთან **გ** არ ჩანს, იქნებ უკეთესი ყოფილიყო, თუ **გ** ბგერას საერთოდ ამოვიღებდით ზმნური ფორმებიდან მაინც (თუკი საწყისში დღეისთვის გაბატონებულ ვინიან ფორმებს ვერ შეველევიტ). ამით ისტორიული სამართლიანობა აღდგებოდა. **ვ** ბგერა რაღაცაზე მიმანიშნებელი რომ იყოს, თავს დავანებებდით, მაგრამ ასე რომ არაა?!

უძველეს ორიგინალურ თუ ნათარგმნ ძეგლებში ხშირად გვხვდება **ვისწრაფი**, **ისწრაფი**, **ისწრაფინ**, **ისწრაფის**, **ისწრაფიან** და მსგავსნი, მაგრამ მაგრამ არსად შემხვედრია მათი ვინიანი ვარიანტები, ესენი მოგვიანებით შემოვიდა ენაში, თანაც, ძალზე შეზღუდულად. ჩემს ხელთ არსებული მასალებში უძველესი ვინიანი ფორმა **ისწრაფვის** იონანე პეტრიწს ეკუთვნის, რომელიც პროკლეს „კავშირის“ თარგმანშია დადასტურებული. მაგრამ აქვე უნდა ითქვას, რომ პეტრიწის თარგმანში ეს სიტყვა კიდევ ორჯერაა ნახმარი, ოღონდ უკვე **ვ**-ს გარეშე: **ისწრაფის**. ვინიანი ფორმა **ისწრაფვით** ორჯერ გვხვდება „შაჰნამეში“, თუმცა მათ საპირისპიროდ 5-ჯერ არის ნახმარი **ისწრაფი** და 2-ჯერ — **ისწრაფიან**. ასე რომ, აქაც მერყეობას აქვს ადგილი კვლავ უვინო ფორმის სასარგებლოდ. კიდევ ერთი ნიმუშია „ამირანდარეჯანიანი“ (**ისწრაფვი**). ესაა და ეს. დანარჩენ მაგალითებში, რომელთა რიცხვი რამდენიმე ათეულია, **ვ** არსად გვხვდება.

თუ ვინმე შეგვიწინავს, **ს** ბგერაც ხომ გვიან არის გაჩენილი, იმას რალა ვუყოთო, პასუხი ადვილად გასაცემი იქნება. **ს** ბგერიანი ფორმები უკვე უძველეს ძეგლებში გვხვდება უსანოთა გვერდით, ასეა ზმნებშიც და საწყისებშიც. **წრაფა** და **სწრაფა** გვერდიგვერდ ხშირად გვხვდება, მაგრამ **წრაფვა** ან **სწრაფვა** საერთოდ არ არის დამოწმებული არცერთი უძველესი ხელნაწერის ფურცლებზე.

არ იქნება სწორი, თუ ერთსა და იმავე ფორმას ხან ვინოთ და ვწერთ, ხან კი მის გარეშე. როგორ მოვიქცეთ?

რაკი საწყისი მხოლოდ ვინით გვხვდება (სწრაფვა), უვინო ფორმებს კი დღეს არავინ ხმარობს, მოდი, მათემატიკური ტერმინი მოვიშველიოთ, — გაერთმინებელიანების მიზნით იქნებ ერთი რომელიმე ფორმისთვის მიგვეცა უპირატესობა, ერთი რომელიმე ფორმა შეგვერჩია, ამ შემთხვევისთვის, ვთქვათ, ვინიანები: **ისწრაფვის**, **ესწრაფვის**, მაგრამ არ ივარგებს, თუ ასე ადვილად დავამკვიდრებთ ენაში ისტორიულად გაუმართლებელ ფორმებს, რადგან, თუ პრეცედენტი გაჩნდა, მას მალე სხვებიც მიჰბაძვენ. ის, რომ საწყისი მხოლოდ ვინით იხმარება, კარგი საბუთია ვინიანი ფორმების დასამკვიდრებლად, მაგრამ ამის საწინააღმდეგოდ შეიძლება გავიხსენოთ საპირისპირო შემთხვევა: გვაქვს **პოვნა**, **შოვნა**, **თხოვნა**, **კოცნა**, მაგრამ პირიან ფორმებში ვკრძალავთ **ნ**-ს (სწორია: იპოვის, იშოვის...). მართალია, **ნ** საწყისის მაწარმოებლად არის მიჩნეული, მაგრამ ხომ ვუხშობთ მას გზას პირიან ფორმებში, მიუხედავად იმისა, რომ ბევრი ამ **ნ**-ს მაინც ხმარობს: **იპოვნა**, **იშოვნა**... მიუხედავად ამისა, **ნ**-ს მაინც ვკრძალავთ. ის კი არაა მთავარი, რამდენი ხმარობს ამგვარ ფორმებს და რამდენი არა, მთავარი ისაა, რომ **იპოვნა** ტიპის სიტყვებში **ნ** მიუღებლად არის მიჩნეული.

თუკი **პოვნა**, **შოვნა** ნორმალური ფორმებია, მაგრამ **იპოვნა** და **იშოვნა** — მიუღებელი და ამაზე არავინ დავობს, მაშინ ასევე მოვექცეთ **სწრაფ** ფუძის მქონე ზმნურ ფორმებს: ვწერთ **სწრაფვა**, მაგრამ მის გვერდით ნუ ავკრძალავთ **ისწრაფის** და **ესწრაფის**, **მისწრაფის** და **მისწრაფის** ფორმებს, მით უფრო, რომ ყველასათვის ცხადია, ეს **ვ** თავიდანვე არ იყო განსახილველი ფუძის კუთვნილება (პირიან ფორმებში) და მოგვიანებით არის გაჩენილი ისე, რომ არავითარი გრამატიკული ფუნქცია არა ჰქონდა და არც შეუძენია შემდგომ. და თუ არაფრის მაქნისია, რატომ ვცდილობთ მის დამკვიდრებას? რატომ უნდა შევუწყოთ ხელი უჩვეულო ფორმების გავრცელებას, რასაც ენა, როგორც წესი, გაუბრძის? ამ ზმნაში ხომ ძველად

ვ არასოდეს იხმარებოდა! დღეს რომ **ვ** სუფიქსიანმა ფორმებმა და-
ჯაბნა უსუფიქსოები, ვფიქრობ, ამაში გადამწყვეტი როლი დღევან-
დელმა **ვ** სუფიქსიანმა საწყისმა ითამაშა.

ენა გამარტივებისკენ მიისწრაფის, დროთა განმავლობაში არა-
ერთ სახელსა თუ ზმნურ ფორმას რაღაც ფორმანტი ანდა ძირისეუ-
ლი ელემენტიც ჩამოსცილდა. ქართულსა თუ ჩვენს ენაში უცხოუ-
რიდან შემოსულ და დამკვიდრებულ ლექსიკაში (განსაკუთრებით ზე-
პირ მეტყველებაში) ყურს აღარ გვჭრის ჰადი < მჰადი, ჰვარტილი <
მჰვარტილი, ქეჯნა < ქენჯნა, წნილი < მწნილი, ფჩხილი < ფრჩხილი,
გცხვენია < გრცხვენია, დისპეჩერი < დისპეტჩერი, ინსტიქტი < ინ-
სტინქტი, პენალი < პენალტი, ბლიცი < ბლიტცი, გრეიფრუტი < გრე-
იპფრუტი... გავიხსენოთ **ნუგეში, პირშო** და მსგავსნი, რომელთაც
ერთზე მეტი ბგერა აქვთ დაკარგული.

სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ პირიქითაც ხდება,
დროთა განმავლობაში ზოგიერთ სიტყვას რაღაც ელემენტები დაემა-
ტა: ძველ ძეგლებში **ვეფხი** იყო დამკვიდრებული, მერმე ვიღაცამ **ვ**
ჩაუმატა და დღეს **ვეფხს** მხოლოდ „ვეფხისტყაოსანში“ ვხმარობთ.
ასევეა **უგრძნია** > **უგვრძნია, წურთა** > **მწვრთვნილი, ტრედი** >
მტრედი, ვეცხლი > **ვერცხლი...** მაგრამ ამგვარი მატება გაცილებით
იშვიათია კლებასთან შედარებით.

ჩვენ რატომ უნდა წავიდეთ დინების საწინააღმდეგოდ, რატომ
ვცდილობთ გართულებას, იქნებ ჩვენს შემთხვევაში შეველოთ ფუძე-
ში ძალით ჩაჩხერილ **ვ** ბგერას განსხილველ სიტყვებში, ნუ დაუშმა-
ტებთ ზმნურ ფორმებს ისტორიულად გაუმართლებელ უფუნქციო
ელემენტებს, ქართულ ზმნას კიდევ უფრო გართულება სჭირდება? ვ-
ს კიდევ ასპარეზის გაფართოება უნდა? ჩვენს კონკრეტულ შემთხვე-
ვაში მართებული იქნება, **ვ** დავტოვოთ საწყისში, მაგრამ მოვაშოროთ
პირიან ფორმებს, რომლებშიც მას არანაირი ფუნქცია არ აკისრია.
ამით აღდგება ისტორიული სამართლიანობა...

ლიტერატურა

ძიძიშვილი, 1960 — მ. ძიძიშვილი, ფონეტიკური პროცესები
ძველ ქართულში, 1960.

ცქიტიშვილი, 1976 — თ. ცქიტიშვილი, ეზეკიელის წიგნის
ძველი ქართული ვერსიები, 1976.

ბარამიძე, ენუქაშვილი, მეტრეველი 2009 — ლ. ბარამიძე, რ.
ენუქაშვილი, თ. მეტრეველი, ქართული სამოციქულოს სიმფონია-
ლექსიკონი, 2009.

იმნაიშვილი, 2004 — ივ. იმნაიშვილი, უძველესი ქართული
ხელნაწერები ავსტრიაში, 2004.

სანიკიძე, 1982 — თ. სანიკიძე, აკაკი წერეთლის პოეზიის
ლექსიკონი, I, 1982.

სანიკიძე, 1986 — თ. სანიკიძე, ილია ჭავჭავაძის პოეზიის
ლექსიკონი, 1986.

VAKHTANG IMNAISHVILI

isçrapvis or isçrapis?

Summary

In Old Georgian the stem **çrap/sçrap** was a constituent of a variety of
words. However, at that period no v was evidenced in the given stem, it was
added later. What is the function of v? It has no function at all; presumably its
appearance might be accidental. In Modern Georgian v is always evidenced
in the initial form, whereas in verbal forms there is no uniformity. The paper
suggests maintaining v only in the initial formZ

ციციანი კვანთალიანი, რუსუდან ლანდია

**მცენარეთა და ცხოველთა დაავადებათა
დაკავშირებული ლექსიკა
(„ზინამრეწველობის მასალების“ მიხედვით)**

„ზინამრეწველობის მასალების“ დიდი მნიშვნელობა და აქტუალობა თანდათანობით კიდევ უფრო მეტად იკვეთება. რაც დრო გადის, ამ ტექსტებს ფასი უფრო ედება. მათი უნიკალურობა გამოიხატება არა მარტო მაშინდელი საქართველოს (მასალები ჩაწერილია 1935-1936 წ.წ.) ენობრივი სიტუაციის მეტ-ნაკლები ჩვენებით, არამედ ეთნოკულტურული თვალსაზრისითაც. ამ ტექსტებში აღწერილია ქართული სოფლის ყოფა-ცხოვრება, სად ცხოვრობდნენ ქართველები და რას საქმიანობდნენ. საოცარი რუდუნებით არის გადმოცემული მათი ცხოვრების წესი თუ ზნე-ჩვეულებები. ეს მასალები თემატურად იმდენად მრავალფეროვანია, ყველა თემატურ კონფერენციასა და სიმპოზიუმზე შეიძლება ვიმსჯელოთ, მაგრამ საინტერესო და მნიშვნელოვანი საკითხები მაინც ვერ ამოვწუროთ.

თავისთავად ძალიან საინტერესოა მცენარეთა და ცხოველთა დაავადებებთან დაკავშირებული ლექსიკა, მაგრამ არანაკლებ მნიშვნელოვანად გვეჩვენება მცენარეთა და ცხოველთა დაავადებათა აღწერა და მათი მკურნალობის საშუალებები. დღეს სხვადასხვა დაავადების მკურნალობა გამართლებული და გაადვილებულია მრავალგვარი ფარმაცოლოგიური საშუალების გამოყენების შედეგად, აღრე კი გლეხი თვითონ ცდილობდა გამკლავებოდა სირთულეებს და დაეძლია საშიში დაავადებანი. გასაოცარია ამ სფეროში ქართველი გლეხის დაკვირვება და მიხედვითობა, მათი დიდი ცოდნა. არ შეიძლება ღრმა პატივისცემის გრძობით არ განიმსჯელო ამ ღირსეული ადამიანების მიმართ, რომლებიც ამა თუ იმ სფეროში დიდ სიბრძნესა და გამოცდილებას ავლენენ.

თემატური ლექსიკის გარდა, ძალიან საინტერესოა დაავადებათა აღწერა, სიმპტომები და სამკურნალო საშუალებები. ამ თვალსაზრი-

სით ჩვენ შევისწავლეთ რამდენიმე დიალექტის მასალა. კერძოდ, გამოვიყენეთ ფშაური, ხევსურული, მთიულურ-გუდამაყრული, ქართლური მასალა. ივ. ჯავახიშვილის მოთხროვით, ქართლი დაყოფილია 3 ერთეულად: ზემო ქართლი, ქართლი მტკვრის ჩრდილოეთით და ქართლი მტკვრის სამხრეთით. ჩვენს მასალაშიც ქართლი ასეა დამოწმებული.

მთქმელები უმეტესად ყურადღებას ამახვილებენ ცხვრის დაავადებებზე. თითქმის ყველა კუთხეში, სადაც ცხვარი ჰყავთ, მთქმელები გამოყოფენ **სისხლის ადგომას**.

სისხლის ადგომა

„ცხვარს როცა **სისხლი აუდგება**, დაიწყებს ფეთქას და გაიბერება. მაშინ ცხვარს მიშველება სჭირდება. თვალის კილოში, ცხვირისაკენ ცხვარს აქვს ძარღვი. ამ ძარღვზედ მსუბუქად დასცემენ დანის წვერს. იქიდან პირველად შავი ფერის სისხლი გადმოვა, მერე კი წითელი დაიწყებს დენას და ცხვარსაც ეშველება. თუ ძალიან უჭირს ცხვარსა, მაშინ ორსავ თვალის კილოში უნდა სისხლის გამოშვება, თუ არადა მარტო ერთში“ (ფშ. II, 148).

„ზოგიერთი ბალახი იწყებს **სისხლის ადგომას**. მაშინის გაიბერება ცხორი, შნექას [ქშენას] დაიწყებს, ფეთქავს. იმასა თოლში სისხლს გამოუშვებდით. თუ თავისი სისხლი არ მოლოკა, ის არ მორჩება, მოკვდება“ (მთ.-გუდამ. ქართლ. მტკვრ. ჩრდ. II, 269).

ყვავილი

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით, **ყვავილი** მძიმე, გადამდები დაავადებაა. დამახასიათებელია წვრილი ჩირქოვანი მუწუკები, რომლებიც კვალს ტოვებენ სახეზე (ქეგლი, 1986, 460).

ყვავილით დაავადებულ ცხვარსაც კანზე ჩირქოვანი მუწუკები გამოსდის. პირუტყვებში ეს დაავადება უფრო მსუბუქი ფორმით მიდინარეობს. ეს „მასალებიდანაც“ კარგად ჩანს:

„**ყვავილი** მოუვლელად თუ არის ცხვარი, მაშინ ემართება, ტალახიდან შეხვდება. ცხვარი ბერწდება. თუ ბატკანი ჰყავს მუცელში, უკვდება, იხოცება. ყვავილი იცის ზამთარში. იმას წამალი არ შევლის“ (ქართლ. მტკვრ. სამხრ. III, 12, 13).

ფშაველი მთქმელი გიორგი თურმანაულიც ლაპარაკობს **ყვავილზე**:

„**ყოილი** საშიში ავადმყოფობაა ზამთარში, ზაფხულობით კი ისე საშიში არ არის. თიბათვის მერე, გაპარსვამდე, ადვილად იხდის. ყოი-

ლი წამალი აცრა არის და მორიდება“ (ფშ. II, 154).

მთიული 93 წლის მთქმელი გიორგი ყველაიძე ამბობს, რომ **„ყვავილს“** სითბო უხდება. ცხვარი თბილად უნდა იყოს და მაშინ ადვილად იხდის. ნაყვავილევს ცხორს აღარ სწველიან. იმას ცალკე გაიყვანენ. როცა ყვავილი იქნებოდა, არც ცეცხლზე მოხარშვა, არც შეწვა არ შეიძლებოდა და მწყემსი ეგრე მარხული დადიოდა“ (ქართლ. მტკვრ. ჩრდ. II, მთიულ-გულ., 279-280).

გავრცელებული დაავადებაა **თურქული**.

თურქული

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით, **თურქული** რქოსანი საქონლის (აგრეთვე ღორის) ჩლიქებისა და პირის გადამდები დაავადებაა (ქეგლი, 1986, 242). გიორგი ცოცანიძის განმარტებით, ეს არის ძალიან გავრცელებული ინფექციური დაავადება, რომელიც დასნებოვნებული ბალახის ჭამისაგან უჩნდება ცხვარს, უავადდება პირის ღრუ და მერე ვრცელდება ორგანიზმში. „შინამრეწველობის მასალებში“ მთქმელები სხვადასხვანაირ მკურნალობას ასახელებენ. ზოგი მიიჩნევს, რომ ეს დაავადება არ იკურნება:

„თურქულის“ წამალიც არ არის. გაარიდებენ ცხვარსა“ (ფშ. II, 154).

„თურქული“ გზებზე შეიძლება გაუჩნდეს [ცხვარს]. ქიჩები ვარდება და მატლი შეიძლება გაუჩნდეს. ამის წამალი ნაფტალინი“ (ქართლ. მტკვრ. სამხრ. II, 259).

განსაკუთრებულ მკურნალობას არჩევს თუმი მთქმელი:

„თურქულით“ დაავადებულ ცხვარს ფეხები უწყლულდება, ვერ დადის. სწამლობენ შაბიამნით“ (თუშ. IV, 496).

ღურალი

ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში ღურალი ასეა ახსნილი: **ღურალი** — ავადმყოფობა, რომელიც ზამთარში დამზრალ ცხვარს (საქონელს) ზაფხულში გამოაჩნდება (დახეთქილი ფეხებიდან ჩირქი და სისხლი სდის) (ქეგლი, 1986, 215). სტ. მენთეშაშვილის თანახმად, **ღურალი** არის „დაზრობა, სიცივით გამოწვეული სატკივარი“ (მენთეშაშვილი, 1943, 65).

„შინამრეწველობის მასალებში“ მთქმელები **ღურალს** ერთ-ერთ ყველაზე საშიშ დაავადებად მიიჩნევენ:

„საშიში დაავადებაა **ღურალიც**, რომელსაც სიცივე და წყალი იწვევს. სითბოდან გარეთ გამოსულ ცხვარს ადვილად უჩნდება **ღუ-**

რალი. დაღურალებული ცხვარი ხველას იწყებს, ფირტივი უფუჭდება და ღვიძლი. როცა დათბება, ზურგზე სიმსუქნე სრულად ეკარგება, დუმა უქვავდება, უწითლდება და აბედივით მოექცევა“ (ფშ. II, 151).

„ღურალიანი“ ცხვარი ბატკანს მთელს მოიგებს, მაგრამ რძეს კი არ მოიყოლებს, ვერც ის კარგი ბატკანი იხარებს“ (ფშ. II, 153).

ცხვრის მავნე ბალახებიც არის საძოვრებზე, — აღნიშნავენ მთქმელები. ასეთია ჭყანტის (წყლიანი) ბალახი — **ბებელი** უჩნის. **ბებელი** და **ღურალი** ყველაზე საშიშია ცხვრისათვის. ზოგი მთქმელი ამბობს, რომ **„გაბებლიანებულ“** ცხვარს წამალი არა აქვს“ (ქართლ. მტკვრ. ჩრდ. II, 266).

ბებელი

ალ. ლლონტი „ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონაში“ იმოწმებს ივ. ქავთარაძეს, რომ **ბებელი** არის „ცხვრის ავადმყოფობა, ცხვრის ტუბერკულოზი“ (ლონტი, 1975, 44). ლ. კაიშაურთან **ბებელი** საქონლის მატლია (კაიშაური, 1976, 224). გ. ცოცანიძის განმარტებით, ბებელი არასწორი ფორმაა, უნდა იყოს **ბებელა**. ეს არ არის მატლი, ვიზუალურად ბებელას ჰგავს, ჭუბრია რაღაც, რომელიც ღვიძლს ხვრეტს და იქ ბუდობს. ამგვარადვე აქვს ახსნილი სტ. მენთეშაშვილს: **ბებელა** — ცხვრის სენი: ბრტყელი ჭია უჩნდება ღვიძლში. ჭაობიან ალაგში ძოვამ იცის. ხმელი ბალახის ჭამაზე გამოაჩნდება ცხვარს შემოდგომაზე ან ზამთარში. უეცრად აღკვეთს ჭამას და კვდება. ქიზიყში წამალი არ იციან“ (მენთეშაშვილი, 1943, 142).

„შინამრეწველობის მასალებიდან ჩანს, რომ ეს დაავადება გაცივებისაგან ჩნდება. აქ მოცემულია სამკურნალო საშუალებანიც.

„ბებელს“ წამლობენ ხარისძირა ბალახის ძირით, ფესვებით. ხარისძირა იანვარში ამოთხრილი უნდა გახმეს, დაიფქვას, მარილში გაერიოს და აჭმიონ. **ბებელი** ჭყანტი (წყლიანი) ბალახისაგან უჩნდება ჭალაში. ცხვარს **ბებელი** უჩნდება ღვიძლზე და ხვრეტს“ (ფშ. II, 156).

საკმაოდ გავრცელებული ავადმყოფობაა **იამანი**.

იამანი

ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში **იამანი** საქონლის დაავადებად არის მოხსენიებული: **იამანი** — საქონლის ავადმყოფობა, იცის დასივება“ (ქეგლი, 1986, 244). ალ. ლლონტი უფრო ვრცლად ახასიათებს ამ დაავადებას: **„იამანი“** — ცხენის სენია, ტანის სიმსივნე იცის, იშვიათად რჩება, ასევე საქონლის ავადმყოფობაა, სიმსივნე იცის ჯიქანთან და უმთავრესად ყელთან“ (ლონტი, 1974, 257). სტ.

მენტემაზვილის განმარტებით: „**იამანი** ცხვრისა და ვირის სენია. მუცლის სიმსივნე იცის და მერმე განუკურნავ იარად იქცევა. გარეშამოს გახურებული შანთით უდაღვენ, რომ იამანი შორს არ გავრცელდეს“ (მენტემაზვილი, 1943, 82).

„შინამრეწველობის მასალებიდან“ ჩანს, რომ **იამანი** სისხლის მოწამვლაა. მთქმელების დაკვირვებით, „**იამანი** მგლის დაგლეჯილს უჩნდება და პარსვაში დაჭრილს“ (ფშ. II, 156). ისე, აქაც ჩანს, რომ სიმსივნე წარმოიქმნება.

ამ დაავადებასაც თურმე თავისებურად მკურნალობდნენ: „დაწყლულებული ადგილის გარშემო გაცხელებული ერბო ან ქონი უნდა დაასხან ან გაცხელებული სპილენძის ქობის (ქვაბის) ძირი დაედვას და მოიდალოს, რომ სიმსივნე აღარ გაიზარდოს (იქვე, 156).

ნაბარევი

მთქმელები ხშირად აღნიშნავენ, რომ ცხვარს სცოდნია **ნაბარევი**. ალ. ლლონტიან **ნაბარევი** ბარიდან მთაში დაბრუნებული დაავადებული საქონელია (ლლონტი, 1975, 5). ლ. კაიშაურთან **ნაბარევი** დასიცხულს ნიშნავს. მას განმარტებული აქვს შესიტყვება **ნაბარევი მოჭყვება**: ბარში დასიცხული საქონელი დაავადდება (კაიშაური, 1967, 221). ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში **ნაბარევი** ცხვრის მწვავე ინფექციური დაავადებაა (ქეგლი, 1986, 349). სტ. მენტემაზვილის თანახმად, „**ნაბარევი** ცხვრის სატიკივარია. ბარში დასიცხული ან გასუქებული ცხვარი მთაში რომ ავა ხოლმე, იქ გამოაჩნდება სიმსუქნის სენი, სახელდობრ: ასვლისას გააცივ-გააცხელებს, დალონდება, ყურებს ჩამოჰყრის, ბალახის ჭამას აჰკვეთს და კვდება“ (მენტემაზვილი, 1943, 128).

ასეა მიჩნეული „შინამრეწველობის მასალებშიც“. აქ კარგად ჩანს, რომ ცხვარი ბარში დასიცხა და ამით დაავადდა. მთქმელების დაკვირვებით, „ეს ისეთივეა, როგორც კაცისთვის ციებ-ცხელება. ცხვარმა **ნაბარევი** იცის თრიმლის და ძეძვის ჯაგების კვნეტაზედ. გულბანდიც გულზედ ყვითლად მოეკიდება და გაუწყალებს“ (ფშ. II, 156). გ. ცოცანიძის განმარტებით, **ნაბარევი** ღვიძლის დაავადებაა, რომელიც რთული მოსარჩენია.

ყუთური

ყუთურიც გავრცელებული დაავადებაა. ალ. ლლონტიან **ყუთური** ცხვრის ავადმყოფობაა, ქეცი (ლლონტი, 1975, 230). ასევეა „შინამრეწველობის მასალებშიც“:

„**ყუთური** მუნივით არის. მუწუკებივით გაუჩნდება და მაშინ შაბიამანს, თამბაქოს და მარილს ვაღულებთ და იმას დავაყრით“ (ქართლ. მტკვრ, ჩრდ. II, 288).

ჩვენ ხშირად ვიმოწმებთ გამოცდილი ფშაველი მთქმელის, გიორგი თურმანაულის, მასალას, რომელიც საინტერესო დაკვირვებებს გვაწვდის. ის ამბობს, რომ „დაუდევარ მწყემსს ადვილად შეუძლია მთელი ფარა გააფუჭოს. უმჯობესია ცხვარი დიდხანს, თუნდაც ორი დღე, ბინაში დარჩეს, რადგან შიმშილით იმდენი საშიშროება არ მოეწივს, რამდენიც სიცივისა და სიცხისაგან. გამოცდილი მწყემსი თუ იგრძნობს დილით მწვავე სიცივეს, სუსხს, ცხვარს არ გაუშვებს. დილის სიცივე საღამოსთან შედარებით მავნებელია. ცხვარი კვერცხივით მოსავლელია (ე.ი. გაფრთხილება სჭირდებაო)“ (ფშ. II, 152). სხვა მთქმელი, ზაქარა დემეტრაშვილი სოფელ ყარაღაჯიდან, წერს, „ცხვარი ანგელოზივით არის, გაფრთხილება უნდაო“ (ქართლ. მტკვრ. სამხრ. III, 12).

ეს რაც შეეხება ცხვრის დაავადებებს. გარდა ამისა, „შინამრეწველობის მასალებში“ ცხენის ავადმყოფობაც არის გამოყოფილი. მთქმელი ბექური ბადრიშვილი სოფელ შუაფხოდან ჩამოთვლის რამდენიმე მათგანს. ესენია: ქოთაო, ყიზილყუმი, ოფი, დამალი.

ქოთაო

ალ. ლლონტი ზოგად განმარტებას სჯერდება: **ქოთაო** ცხენის სენია (ლლონტი, 1975, 187). ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი კი აღნიშნავს, რომ **ქოთაო** ცხენის გადამდები დაავადებაა ერთგვარი (ქეგლი, 1986, 456). გ. ცოცანიძის თანახმად, **ქოთაო** ცხენის ინფექციური დაავადებაა, ისეთი, როგორც გრიპია. დაახლოებით ასევეა „შინამრეწველობის მასალებშიც“:

„ცხენს ახველებს, ხვინთლი მოსდის ცხვირში, გახდება, გაჯანდადება, გალუბდება. კვიცს ყელშიაც წაუჭირებს. წამლად არყის სოკოს უბოლებენ ცხვირში და შველის. აგრეთვე კვერცხს ნაჭუჭიანად ჩააგდებენ ძმარში, გადნება, გაიშლება. ციტა გოგირდს გაურევენ შიგა და პირში ჩაასხამენ. ეს წამალი შველის“ (ფშ. I, 116).

ყიზილყუმი

„**ყიზილყუმი** [ცხენს] ნაწლავებში უჩნდება. ნაწლავები ეხლართება, ოფლი მოსდის, გორავს და მალე კვდება. ცხენი უნდა არბინო, რომ დაიქანცოს. ის შველის“ (ფშ. I, 116).

ყიზილყუმის შესახებ ცნობები არ არის არც ქართული ენის

განმარტებით ლექსიკონში და არც ალ. ლლონტის ქართულ კილო-
თქმათა სიტყვის კონაში“. გ. ცოცანიძის თანახმად კი, ცხენის დაავა-
დებაა **ყიზილყური**, მაგრამ, როგორც ჩანს, ეს სხვა დაავადებაა,
რადგან ის მიიჩნევის, რომ **ყიზილყური** ყელის დაავადებაა, ცხენს
ქვედა ყბა ჩამოუსივდება. ცოტა სხვაგვარად აღწერს ამ დაავადებას
სტ. მენთეშაშვილი. მასთან დაფიქსირებულია **ყიზილყურთი**: „**ყი-
ზილყურთი** საქონლის სატკივარია: ერთბაშად კლავს. იტყვიან: ყი-
ზილყურთი ეცა და მოკლაო“ (მენთეშაშვილი, 1943, 207).

ოფი

ალ. ლლონტს განმარტებული აქვს არა **ოფი**, არამედ **ოფა**. **ოფა**
ცხენის ფეხის ავადმყოფობაა, ცხენის ქაჩაჩის სენი (ლლონტი, 1975,
38).

„**ოფი**. [ცხენს] ფეხი დაუჩირქდება — ბაყაყი. შემდეგში დაუფუ-
ტურდება. ამოსჭრიან „ფეხში დაჩირქულ ალაგას, გამოსთლიან, და-
დაღვენ ცხელი რკინით, მერე დაწეწილ კანაფს დააღებენ სქლად,
ზედ ნალს დააკრავენ“ (ფშ. I. 116).

დამალი

დამალი თურქული სიტყვაა. ქართული ენის განმარტებით ლექ-
სიკონში ახსნილია **დამალი ჩამოუვა** — მაგარი სასა დაუსივდება
(ქერის ჭამას დაჩვეულ ცხენს — ქერის მოლოდინში) (ქეგლი, 1986,
181). ალ. ლლონტთან „**დამალი** ცხენის ავადმყოფობაა ერთგვარი,
ცხენის მაგარი სასა ჩამოსული, დასიებული“ (ლლონტი, 1974, 179).
ასევეა „შინამრეწველობის მასალებში“:

„**დამალი** კბილის ძირებზე უჩნდება ცხენს. დაუსივდება კბილის
ძირები, კბილებზე გადმოეფარება. სტკივა, ველარა სძოვს. სიმსივნეს
დანით გმოათლიან, მარილს დააყრიან და მორჩა“ 9ფშ. I. 116).

მცენარეებიდან „შინამრეწველობის მასალებში“ ყურადღება გამახ-
ვილებულია ვაზის დაავადებებზე. მთქმელები ხაზგასმით აღნიშნავენ,
რომ „წინათ არ უნდოდა ვაზს შეწამვლა. ვაზი უნდა გაეცხლა, შეგე-
ყელა, მოგერწყო თავის ღროზედა და გავთოხნიდით, ტენი არ გამოე-
ლიოსო“ (ქართლ. მტკვრ. სამხ. II, 236). „წინათ ეს ავადმყოფობა იყო
— სეტყვა და ნაცარი. ეს ორი რამ ანადგურებდა ვაზს“ (იქვე).

„შინამრეწველობის მასალებში“ ხსირად ახსენებენ **ნაცრის მო-
ყრას** ან **შეყრას**.

ნაცრის მოყრა / შეყრა

„**ნაცრის მოყრა** დააჭკნობს ფოთოლს... ნაცარს ისე შეაყრის,

როგორც ნაცრისფერი გინახავს. ფოთოლი დაიფხუკება, ყურძენს ნა-
ცრისფრად ხდის, შევიწროვდება და იჩაგრება ყურძენი, ისრინივით
(დაუმწიფებელივით) განდება, შემოუსვლელებით იქნება“ (ზ. ქართლ.
IV, 751). „**ნაცარი** უჩნდება მაისში, ივნისსა და ივლისში. აგვის-
ტომი არ იცოდა. გოგირდს უშვრებიან და ტკბილს აფუჭებს. აღარც
ჭაჭა ვარგა მისი და აღარც ტკბილი აქვს“ (ქართლ. მტკვრ. სამხრ. II,
237-238).

მთქმელებს ასევე ყურადღება გამახვილებული აქვთ სხვადასხვა
ჭიაზე.

კვირტა ჭია

„გაზაფხულზე რომ ფოთოლი უნდა გამოიტანოს, მანამდე გამოი-
ღებს კვირტას“ (ზ.ქართლ. IV, 439). ე.ი. ეს ჭია კვირტის გამოტანა-
მდე ჩნდება.

ფილოქსერა

ფილოქსერა ბერძნულიდან შემოსული ტერმინია. ქართული ენის
განმარტებითი ლექსიკონის თანახმად, ეს არის „ვაზის მავნებელი მწე-
რი, ცხოვრობს უმთავრასად ვაზის ფესვზე“ (ქეგლი, 1986, 446).

„შინამრეწველობის მასალებიდანაც“ ჩანს, რომ ეს ფესვზე უჩ-
ნდება ვაზს: „**ფილოქსერა** ცოტა მოგროო ჭიაა. ბებერი ვაზი რომე-
ლიც არის, [მის] ქერქსა და კანს შუა ბუდობს, ახალ ვაზს არ უჩ-
ნდება“ (ზ.ქართლ. IV, 751). „**ფილოქსერა** დაჭამდა ფესვებს, გაუყ-
ვითლდებოდა ფესვი“ (ზ. ქართლ. IV, 739).

ვაზს უჩნდება კოკინა ჭიაც.

„**კოკინა ჭია** სადაც გაჩნდება, ის ადგილი ხმება, მაგრამ წამალს
რომ შეაყრი, მაშინვე ჩამოვა, ველარ ძლებს... ვაზის დაავადებათა წა-
მალი გოგირდი და შაბიამანია“ (ზ.ქართ. IV, 751).

„შინამრეწველობის მასალებში“ სამკურნალო მცენარეებზეც არის
ყურადღება გამახვილებული, მთქმელები განსაკუთრებით გამოყოფენ
კვლიავსა და პიტნას, რომლებსაც ავადყოფობის დროს წამლად
იყენებდნენ თვითონაც და საქონელსაც ასმევედნენ.

ამგერად ჩვენ წარმოვადგინეთ მცირე ნაწილი იმ საინტერესო
მასალიდან, რომელიც მცენარეთა და ცხოველთა დაავადებებს ეხება.
გარდა ლექსიკისა, საინტერესოდ გვეჩვენება დაავადებათა აღწერილო-
ბა და მკურნალობის საშუალებებიც და შეძლებისდაგვარად მათზეც
გავამახვილეთ ყურადღება.

ლიტერატურა

კაიშაური, 1967 — ლ. კაიშაური, მთიულურის დარგობლივი ლექსიკა, თბ. 1967.

მენტეშაშვილი, 1943 — სტ. მენტეშაშვილი, ქიზიყური ლექსიკონი, მთ. მთ. 1943.

ქეგლი, 1986 — ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ერთტომეული, 1986.

ღლონტი, 1975 — ალ. ღლონტი, ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, I, 1974.

ღლონტი, 1975 — ალ. ღლონტი, ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, II, თბ. 1975.

TSITSINO KVANTALIANI, RUSUDAN LANDIA

Lexical Units Denoting Plant and Animal Diseases (based on the corpus “Home manufacturing”)

Summary

The paper stresses the importance of the corpus “Home manufacturing” as a unique source for linguistic as well as ethno-cultural studies. The paper discusses lexical items referring to plant and animal diseases on the material of the following dialects: Pshav, Khevsurian, Mtiulian-Gudamakrian and Kartlian. Special emphasis has been placed upon the lexical items denoting horse and sheep diseases as well as the diseases of vine.

დარეჯან კირთაძე

ნაწევრიანი პირის სახელები V-X სს.-ის ქართულ ორიბინალურ აბიოგრაფიულ ძეგლებში

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ნაწევარი, როგორც წესი, საზოგადო არსებით სახელს მოეპოვება. პირის სახელი ისედაც განსაზღვრული და გამოჩენილია, ამიტომ მასთან ნაწევარი არ იხმარება, თუმცა გარკვეულ შემთხვევაში შეიძლება ნაწევარი საკუთარ სახელსაც ახლდეს: „ეს მაშინ ხდება, როცა ზედმიწევნით სწორად სურთ მხოლოდ ამა თუ იმ საკუთარ სახელს მიუთითონ და არა სხვას“ (1, 258).

ძველ ქართულში ნაწევარი ორგვარია: განსაზღვრული და განუსაზღვრელი. განსაზღვრული ნაწევარი მთელ რიგ ენებში, და მათ შორის ქართულშიც, ჩვენებითი ნაცვალსახელისაგან მომდინარეობს, ხოლო განუსაზღვრელი — რიცხვითი სახელისაგან. აგიოგრაფიული ძეგლების კვლევამ გვიჩვენა, რომ ადამიანის სახელებთან ორივე ტიპის ნაწევარი გვხვდება.

I. სახელობითი ბრუნვა (ნაწევარი იგი)

განუსაზღვრელი ნაწევარი იგი სახელს ბოლოში ერთვის, მაგრამ ჩვენ მიერ დადასტურებულ ძეგლებში პირის სახელს წინ უძღვის:

მოვიდა ნეტარი იგი შუშანიკ [1,19]; იტყოდა ნეტარი იგი თავინე [1,189]; და შეეწივის... უჯორცოჲ იგი ფარაოჲ [1, 206]; და იხილა წმიდაჲ იგი შიო [9,219]; კაცი იგი ია შეუვრდა წმიდასა და ღმრთისა მადლობასა აღუარებდა ხილვისათჳს ჩუენისა [1, 330]; კაცი იგი გარბანელი...მოიწინეს სწრაფით ჩუენდა [1,332]; მოვიდა მუნ ღმრთისმსახური იგი გიორგი [1,335]; ღმერთსა მიმღებელი იგი მოსე [8,194]...

ზოგიერთ შემთხვევაში ნაწევარი და პირის სახელი გათიშულია სხვა სახელით:

პოვეს ერისთავი იგი მათი თევდოსი [1, 188]; ხოლო ნეტარი იგი

ეპისკოპოსი აბიბოს მეგობარი იყო ბრწყინვალისა მის მნათობისა სუმიონ მესუეტისა [1,242]; დიდი იგი მამად მიქაელ [339-340]; ნეტარი იგი ეპისკოპოსი ზაქარია [1, 304]; ნეტარი იგი ბერი ქუელიოს [1, 257]; ნეტარი იგი მამად გრიგოლ [1,313]; ღირსი იგი ღმრთისანი არსენი და ეფრემ [1, 279]; და შეეწყალა ბერსა მოწაფე იგი თვისი ელია [1,212].

(ნაწევარი ესე)

განსაზღვრული ნაწევარი ესე აღნიშნავს სიახლოვეს პირველ პირთან:

პრეპოზიციური წყობა: ესე ზენონ მიწვეულ იყო სათნოებათა მოძღურისა თვისისა [1, 313]; სანატრელი ესე არსენი კათალიკოზი და ეფრემ ეპისკოპოსი მოვიდინ ხილვად მოძღურისა თვისისა მამისა გრიგოლისა [1, 290]; ესე ეფრემ, ღირსი ღმრთისად [1, 267]; ესე ბავრატ, გულისწმის-ყოფითა ქებულ [1, 307]; ნეტარი ესე ჰაბო არცაღა ერთსა რას სიტყუასა იტყოდა კაცთა შორის, გარნა ღმერთსა ხოლო ჰზრახავნ წმიდასა შინა ლოცვასა თვისსა [1, 60]...

გვხვდება შემთხვევები, როდესაც ნაწევარი ესე და პირის სახელი გათიშულია სხვა სახელით:

და ესევეთართა საქმითა კეთილითა შემკული მოვიდა...წმიდად ესე ეპისკოპოსი ისე [1, 222]; გამორჩეულ იქმნა ღირსი ესე წმიდად ისე [1, 222]; ესე ნეტარი ზენონ მოიწია მოხუცებულებასა [1,263]; მათ თანავე იყო სანატრელიცა ესე მონად ქრისტეწისი ჰაბო [1,58]; და სამნივე ესე ნეტარნი: გრიგოლ და თევდორე და ქრისტეფორე წარმოვიდეს ხანცთად [1, 279].

(ნაწევარი ვინმე)

ვინმე განუსაზღვრელი ნაცვალსახელია, მაგრამ ზოგჯერ ნაწევრის როლსაც ასრულებს. განუსაზღვრელი ნაცვალსახელი და განუსაზღვრელი ნაწევარი შინაარსით ახლოს დგანან ერთმანეთთან და კონკრეტულ შემთხვევაში მათი გამიჯვნაც კი ჭირს. აგიოგრაფიულ ძეგლებში ნაწევარი „ვინმეს“ გამოყენების სამი შემთხვევა დავადასტურეთ; ორგან პოსტპოზიციური, ხოლო ერთგან პრეპოზიციური წყობით:

ილარიონ ვინმე... დაადგინა მამასახლისად [1,268]; დაადგინა მონაცვლედ მისა პავლე ვინმე ხუცესი [1, 345].

მას უამსა იყო ვინმე... ქუელიოს [1, 253].

II. მოთხრობითი ბრუნვა

მოთხრობით ბრუნვაში დასმულ პირის სახელებთან გვხვდება -მან, -ამან, -მათ ნაწევრები (განუსაზღვრელი მნიშვნელობით) და განუსაზღვრელი ნაწევარი ერთი. ეს უკანასკნელი წარმოშობით რიცხვითი სახელია და ძირითადად ამ ფუნქციით იხმარება, მაგრამ ის განუსაზღვრელი მნიშვნელობითაც გვხვდება:

(ნაწევარი მან)

პრეპოზიციური წყობა:...რამეთუ მან მოსე პირველად იწყო აღწერად შესაქმისა ცისა და ქუეყანისა [1,164]; ხოლო წმიდამან მან ჰაბო პრქუა მათ [1,70]; ხოლო ნეტარმან მან აბიბოს პრქუა [1, 245]; მოითხოვა ანჩისა საყდარი... უკეთურმან მან ცქირმან [1, 305].

გათიშული ნაწევარი და პირის სახელი:

მსწრაფლ მოილო სანატრელმან მან ეპისკოპოსმან იოანე შესაგრაგანად სუღარი [1, 28]; ღმრთისმოყუარემან მან დედაკაცმან თემესტია... თქუა [1, 284].

(ნაწევარი ამან)

ნაწევარი ამან და პირის სახელი გათიშულია სხვა სახელით:

ხოლო ნეტარმან ამან მამამან ჩუენმან შიო მღვმესა მას შინა პოვა ზეცისა იგი მარგალიტი [1, 229]; ამან ნეტარმან ამბა გიორგი გულისხმაყო [1, 253].

(ნაწევარი მათ)

პრეპოზიციური წყობა: პრქუა ნეტარსა გრიგოლს სანატრელთა მათ თევდორე და ქრისტეფორე [1, 270].

(ნაწევარი ერთი)

ერთმან მოწაფემან, სახელით თათა...აღამენა მონასტერი [1,217].

III. მიცემითი ბრუნვა

აგიოგრაფიულ ძეგლებში მიცემით ბრუნვაში წარმოდგენილ პირის სახელებთან გვხვდება ნაწევრები მას და ამას, წყობა პრეპოზიციური:

(ნაწევარი მას)

და ეტყოდა ეპისკოპოსსა მას აფუცას [1, 19]; უფალმან ჰრქუა ნეტარსა მას აბრაჰამს...[1, 56].

(ნაწევარი ამას)

...ვინათგან ახალსა ამას მოსეს ებრძანა ახლისა ისრაჲლისა წინამძღურობად [1, 334].

ზემოთ განხილული მაგალითების საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ V-X სს.-ის ქართულ ორიგინალურ აგიოგრაფიულ ძეგლებში ნაწევრის გამოყენების ერთ-ერთი თავისებურება პირის სახელებთან აღნიშვნაა. ადამიანის საკუთარ სახელებთან ნაწევარი სახელობით, მოთხრობითსა და მიცემით ბრუნვებში დავადასტურეთ. მდებარეობის მიხედვით უფრო პროდუქტიულია პრეპოზიციური წყობა, ხოლო შინაარსის მიხედვით, პირველ რიგში, განსაზღვრული ნაწევარი დვას. უფრო ხშირია „იგი“ და „ესე“ ნაწევრების გამოყენების შემთხვევები. ნაწევარი, უპირატესად, მაშინაა გათიშული, როდესაც პირის სახელს წინ ეპითეტი ახლავს. ნაწევარი იშვიათად ორ ან მეტ პირის სახელს ეკუთვნის.

ლიტერატურა

იმნაიშვილი, 1956 — ი. იმნაიშვილი, ნაწევარი ძველ ქართულში: თსუ შრ. ტ. 61, 1956, გვ. 249-276.

იმნაიშვილი, 1957 — ი. იმნაიშვილი, სახელთა ბრუნება და ბრუნვათა ფუნქციები ძველ ქართულში, თბ., 1957.

შანიძე, 1976 — ა. შანიძე, ძველი ქართული ენის გრამატიკა, თბ. 1976.

ჩხენკელი, 1956 — სტ. ჩხენკელი, საკუთარ სახელთა ბრუნება ომკური ხელნაწერის მეფეთა წიგნში: სახელის ბრუნების იტორიისათვის ქართველურ ენებში, წ. 1, 1956, გვ. 76-128.

ჯორბენაძე, 1988 — ბ. ჯორბენაძე, მ. კობაიძე, მ. ბერიძე, ქართული ენის მორფემათა და მოდალური ელემენტების ლექსიკონი, თბ., 1988.

საილუსტრაციო ლიტერატურა

1. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წ. 1 (დასაბუჱდად მოამზადეს ილ. აბულაძემ, ნ. ათანელიშვილმა, ნ. გოგუაძემ, ლ. ქაჯაიამ, ც. ქურციკიძემ, ც. ჭანკიევმა, ც. ჯღამაიამ) ილ. აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით, თბ., საქ. მეცნ. აკად. გამომც., 1963.

DAREJAN KIRTADZE

Personal Names with the Article in the Original Georgian Hagiographic Works of the 5-10cc.

Summary

In Old Georgian the article was mainly used with common nouns. However, in some cases it was attached to personal names to stress the identity of a particular person. In Old Georgian there were two types of article – definite and indefinite. Similar to many languages the definite article originated from the demonstrative pronoun, whereas the indefinite article from a numeral. The study has proved that in Old Georgian hagiographic works personal names are used with the definite as well as with the indefinite article.

მარინა კურატაშვილი

უცხოური ენების სწავლების კვალი მეთოდების მოკლე მიმოხილვა

მეთოდის ისტორიამ უცხოური ენების სწავლების ბევრი ინდივიდუალური მეთოდი შემოგვინახა. ისინი თავიანთი ავტორების სახელებს ატარებენ:

რატისის მეთოდი. გერმანელმა პედაგოგმა ვოლფგანგ რატისმა (Ratich, 1571-1615) ლათინური ენის შეგნებულად, გააზრებულად შესწავლის პრინციპი წარმოაჩინა. ენობრივი მასალა არ უნდა იყოს მექანიკურად გაზეპირებული: „მეხსიერებას უნდა მივანდოთ მხოლოდ ის, რაც მასთან გონების არხის გავლით მიდის“.

სემანტიზაციის ძირითად საშუალებად გამოიყენებოდა თარგმანი, რისი წყალობითაც იზრდებოდა მშობლიური ენის როლი. უცხოური ენის გრამატიკა მშობლიური ენის გრამატიკასთან იყო შეპირისპირებული. ფართოდ გამოიყენებოდა უცხოური ტექსტის ანალიზის მშობლიურ ენასთან შეპირისპირება.

კამენსკის მეთოდი. რატისის თანამედროვემ, ჩეხმა პედაგოგმა, იან ამოს კამენსკიმ (1592-1670) წარმოაჩინა შემდეგი პრინციპები: ლექსიკის თვალსაჩინოება და მოსწავლეთა აქტივობა გაკვეთილზე, ენის შემსწავლელთა ძირითადი ყურადღება მიპყრობილი უნდა ყოფილიყო საგანსა და უცხოურ ენაზე წარმოთქმულ სიტყვას შორის პირდაპირი ასოციაციის დამყარებაზე. **პედაგოგი** ახალი მასალის ახსნისას უნდა მიდიოდეს ადვილიდან — ძნელისაკენ, მარტივიდან — რთულისაკენ, ნაცნობიდან — უცნობისაკენ.

გუნის მეთოდი. ფრანსუა გუნი (François Goun, 1831-1898) ისევე, როგორც მაიკლ ბერლიცი ნატურალური მეთოდის წარმომადგენელია. ფრანსუა გუნის აზრით უცხოური ენის სწავლების პროცესიც მშობლიური ენის ათვისების ანალოგიური უნდა იყოს. მისი მეთოდის ძირითადი დებულებების თანახმად ენის სწავლების საფუძველში ჩადებული უნდა იყოს არა სიტყვა, არამედ წინადადება; სმეთ-

ნითი აღქმა ყველაზე უფრო საიმედო და ქმედითია. აქედან გამომდინარე ენის სწავლების ძირითადი საშუალება არის ზეპირი მეტყველება და არა წერა-კითხვა.

პალმერის მეთოდი. ინგლისელი პედაგოგი და მეთოდისტი პალმერ (Palmer, 1877-1950) უცხოური ენის სწავლების ძირითად მიზნად თვლიდა ზეპირი მეტყველების დაუფლებას. მის მეთოდში ყველაზე უფრო საინტერესოა ზეპირი მეტყველების სწორი ჩვევების გამოსამუშავებლად შედგენილი სავარჯიშოების სისტემა, სადაც წარმოდგენილია ზეპირი ასიმილაცია, ვარჯიში ბრძანებების შესრულებაში, მოკლე პასუხების გაცემა ზოგად შეკითხვებზე, იმიტაციური მუშაობა; მასწავლებლის შემდეგ ბგერების, სიტყვებისა და წინადადებების გაყოფა, პირობითი საუბარი (კითხვები და პასუხები, ბრძანებები და პასუხები, წინადადებების დამთავრება), ბუნებრივი საუბარი.

უესტის მეთოდი. ინგლისელი პედაგოგი და მეთოდისტი მაიკლ უესტი (West, 1886) პირდაპირი მეთოდის ცნობილი წარმომადგენელია. მისთვის კითხვა არის არა მხოლოდ მიზანი, არამედ სწავლების საშუალებაც, განსაკუთრებით საწყის ეტაპზე. კითხვის მეშვეობით ენის შემსწავლელი იძენს სიტყვათა მარაგს, ბაზას კითხვის უნარ-ჩვევებისა და ზეპირი მეტყველების განვითარებისათვის. უესტის მთავარი დამსახურება არის ის, რომ მან შექმნა ისეთი სახელმძღვანელოების სერია, რომელთა ტექსტებშიც ახალი სიტყვების რაოდენობა თანდათანობით იზრდება და აქცენტი მათ ხშირ გამოვლენაზე კეთდება.

ბლუმფილდის მეთოდი. ლეონარდ ბლუმფილდი (Leonard Bloomfield, 1887-1949) ცნობილი ამერიკელი ენათმეცნიერია. მისმა მეთოდმა, რომელიც პირდაპირი მეთოდის ერთ-ერთი თანამედროვე ვარიანტია არსებითი გავლენა მოახდინა აშშ-ში და სხვა ქვეყნებში უცხოური ენების სწავლების მეთოდოლოგიაზე. ბლუმფილდის კონცეფცია მდგომარეობს შემდგომში: უცხოური ენის სწავლებას დასახული აქვს პრაქტიკული მიზანი — ენის შემსწავლელმა უნდა შეძლოს ლაპარაკი და მეტყველების გაგება; სწავლება ხდება ზეპირ საფუძველზე, რომელსაც წინ უსწრებს ზეპირი განმარტება; დიდი მნიშვნელობა ენიჭება იმიტაციასა და ზეპირად სწავლას; ტარდება მიზანდასახული მუშაობა სმენითი აღქმისა და სმენითი მეხსიერების განვითარებისათვის. ბლუმფილდის მეთოდის მიხედვით ენის უშუალო აღქმაზე, გამზად-

ბული ნიმუშების მიბაძვაზე მათი თეორიული გააზრების გარეშე.

ფრიზისა და ლადოს მეთოდი. ამერიკელი ლინგვისტ-სტრუქტურალისტი ჩარლზ ფრიზი (Fries, 1887-1967) და მეთოდისტი რობერტ ლადო (Lado) თეორიული შრომებისა და უცხოელებისათვის შედგენილი ინგლისური ენის სახელმძღვანელოების ავტორები არიან. ფრიზისა და ლადოს მეთოდის მიხედვით უცხოური ენის სწავლება განუყრელ კავშირშია მოცემული ენის ხალხის კულტურასთან. რაც იძლევა როგორც საერთო განათლებას, ასევე პრაქტიკული ენის შესწავლასაც დიდად უწყობს ხელს. ჯერ ისწავლება ზეპირი ენა, ხოლო მხოლოდ შემდგომ წერა-კითხვა. ფრიზისა და ლადოს მეთოდს მხოლოდ ერთი ასპექტი აქვს შემუშავებული ეს არის ზეპირი მეტყველება.

დღეს, როდესაც დროის კარნახით, უცხოური ენის სწავლების მეთოდები ყოველდღე იხვეწება, მეთოდის სფეროში სულ უფრო ხშირად ტარდება საერთაშორისო დონის კონფერენცია-სემინარები, კარგად ჩანს, რომ თანამედროვე მეთოდისტიების ეფექტური მუშაობა მათი წინამრბედი კოლეგების საუკუნოვანი გამოცდილებებითა და რეკომენდაციებით არის ნასაზრდოები.

ლიტერატურა

მეთოდისტი, ვებ. ვერსია

პასოვი, 1977 — Пассов Е. И. Основы методики обучения иностранным языкам, Москва, 1977.

კიტაიგორსკაია, 1986 — Китайгородская Г. А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам. Издательство московского университета, 1986.

პეტიტი, 1990 — Petit Robert, Dictionnaire universel des noms propres Paris, 1990.

MARINA KURATASHVILI

A Brief Survey of Old Foreign Language Teaching Methods

Summary

The paper discusses and stresses the importance of the foreign language teaching methods based on the works of prominent linguists Bloomfield, West, Frieze, Kamenski, Palmer etc. The paper aims at revealing links between modern and old methods of foreign language teaching.

მარინე მამაღლიშვილი**მაღალი ტექნოლოგიები და ინტერნეტ ნეოლოგიზმები
ინგლისურ და ქართულ ენებში**

21-ე საუკუნე „ინფორმაციის საუკუნეა“, რაც გულისხმობს, რომ ინფორმაცია ყველანაირი სოციალური აქტივობის უმთავრესი ელემენტია. ჩვენი ცხოვრება, გასულ საუკუნესთან შედარებით, გაცილებით დიდი რაოდენობის ინფორმაციას გვაწვდის ყოველდღიურად. დაჩქარებული თანამედროვე ცხოვრების ტემპი, გაცხოველებული სავაჭრო, პოლიტიკური და კულტურული ურთიერთობები, განსაკუთრებით კი უსწრაფესი ტექნოლოგიური ცვლილებები თავისთავად აისახება ენათა ლექსიკურ შემადგენლობაზე. ახალ ცნებებს და მოვლენებს სჭირდებათ შესაბამისი ენობრივი ფორმები. სწორედ ამ სწრაფი ტემპის დამსახურებაა, რომ დღეს ენათა ლექსიკური გამდიდრების, ანუ ახალი ენობრივი ერთეულების აღმოცენების, ე.წ. ნეოლოგიზაციის ტენდენცია გაცილებით უფრო დიდია, ვიდრე ოდესმე ყოფილა კაცობრიობის ისტორიაში. წინამდებარე სტატია სწორედ თანამედროვე მაღალი ტექნოლოგიებისა და ინტერნეტ ნეოლოგიზმების საკითხებს განიხილავს. თუმცა, როგორც მოვლენას, ნეოლოგიზმების აღმოცენებას და ბოლო პერიოდში მათ განსაკუთრებულ სიმრავლეს ბევრი გამომწვევი მიზეზი და ასევე ბევრი თანმდევი მოვლენა ახლავს და კონკრეტული შემთხვევების განხილვამდე საჭიროდ მიგვაჩნია საკითხის კომპლექსური შესწავლა.

საკითხის დასმისათვის

ციფრული ტექნოლოგიების განვითარებამ და კომუნიკაციის ძირითად საშუალებად ინტერნეტის გამოყენებამ ძირითადად შეცვალა თანამედროვე ცხოვრების სტილი. მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებიდან დაწყებული, სულ უფრო და უფრო სწრაფად იწარმოება გაუმჯობესებული ციფრული ტექნოლოგიები და ინტერნეტმომხმარებელთა რი-

ცხვიც ყოველდღიურად იზრდება. ბოლო ათი წლის განვავლობაში ინტერნეტმომხმარებელთა რაოდენობის ზრდის სტატისტიკისთვის შეგვიძლია ისევ ინტერნეტს მივმართოთ, კერძოდ, **Internet World Stats** — ვებგვერდს, რომელიც ზოგადად მსოფლიოს და ცალკეული ქვეყნების ინტერნეტაქტივობის მაჩვენებლებს იკვლევს. ამ ვებგვერდის მიხედვით, 2000 წელს ინტერნეტმომხმარებელთა რაოდენობა მსოფლიო მასშტაბით 304 მილიონს, ანუ მოსახლეობის 5%-ს შეადგენდა, 2010 წლის სექტემბრისათვის კი მათმა რაოდენობამ 2 მილიარდს მიაღწია, რაც მსოფლიო მოსახლეობის 28.8%-ია. თუ გავითვალისწინებთ, რომ 1995 წლიდან (16 მილიონი — 0.4%) 2000 წლამდე ინტერნეტმომხმარებლების რიცხვი მხოლოდ 4.5%-ით გაიზარდა, აშკარა ხდება ბოლო წლების პროგრესის სიჩქარე. ამავე გვერდზე განთავსებულია ინფორმაცია საქართველოს მდგომარეობის შესახებ. 2000 წელს საქართველოში სულ დაფიქსირებული იყო 20 000 მომხმარებელი (მოსახლეობის 0.5%) მაშინ, როცა 2010 წლის ივნისისათვის მათმა რაოდენობამ 1 300 000-ს (28.3%) მიაღწია. ეს მაჩვენებლები ცხადყოფს მოვლენის მასშტაბურობას და, შესაბამისად, ცხადი ხდება, თუ რაოდენ დიდი გავლენა შეიძლება მოახდინოს მაღალი ტექნოლოგიებისა და ინტერნეტის სფერომ მსოფლიო ენებზე.

მეორე უმნიშვნელოვანესი მომენტია ინგლისური ენის დომინანტურობა ინტერნეტისა და კომპიუტერული ტექნოლოგიების სფეროში. ეს განაპირობა იმან, რომ მე-20 საუკუნის მეორე ნახევრიდან გარკვეული პოლიტიკური და ეკონომიკური მიზეზების გამო ინგლისურის საერთაშორისო ენის სტატუსი სულ უფრო და უფრო მყარდებოდა, რადგან ის მსოფლიო ჰეგემონთა ენა იყო, არის და ალბათ კიდევ დიდხანს იქნება. დღეისთვის ინგლისური დაახლოებით 375 მილიონი ადამიანისთვის მეორე ენაა და, სავარაუდოდ, გაცილებით მეტისთვის გახდება უახლოეს მომავალში. ასევე უმნიშვნელოვანესი და ყველასთვის კარგად ცნობილი ფაქტია, რომ კომპიუტერული ტექნოლოგიები და ინტერნეტი სწორედ ინგლისურენოვან სამყაროში განვითარდა. „მნიშვნელოვანია, თუ როგორ მოიპოვა ინგლისურმა დომინანტური პოზიცია ინტერნეტის სფეროში. ARPANET-ი თავდაპირველად შეიქმნა, როგორც დეცენტრალიზებული ნაციონალური ქსელი, რომლის მიზანი მნიშვნელოვანი ამერიკული აკადემიური და სახელისუფლებო ინსტიტუტების ერთმანეთთან დაკავშირება იყო იმისათვის, რომ დიდი ომის შემთხვევაში ამერიკისთვის ზიანი აერიდებო-

ნათ თავიდან. მისი ენა, შესაბამისად, ინგლისური იყო და როცა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნიდან ხალხი ამ ქსელში ჩაერთო, მათთვის ინგლისურის გამოყენება აუცილებელი გახდა. ინგლისურის დომინანტურობა კიდევ უფრო გამყარდა, როცა 1980-იან წლებში სერვისი ხელმისაწვდომი გახდა კერძო და კომერციული ორგანიზაციებისთვის, რომელთა უმეტესობაც ამ დროისთვის უკვე ინგლისურს იყენებდა კომუნიკაციისთვის“ (კრისტალი, 2003, 115). დღესდღეობით მსოფლიოს ელექტრონულ ბაზებში არსებული ინფორმაციის 80% ინგლისურენოვანია (კრისტალი, 2003, 116). ეს კიდევ უფრო ამყარებს ინგლისურის საერთაშორისო ენის სტატუსს და არც ერთ სხვა ენას შანსს არ უტოვებს, ოდესმე კონკურენცია გაუწიოს მას. ზემოხსენებული ორი პირობის არსებობამ ხელი შეუწყო ინგლისურის დომინანტი პოზიციის მოპოვებას ინფორმაციული ტექნოლოგიების სფეროში. ამიტომაც, რომ თითქმის ყველა სიახლეს, კონცეფციას თუ გამოგონებას სახელი თავდაპირველად ინგლისურად ერქმევა. თავისთავად, ნეოლოგიზმების წარმოების თვალსაზრისითაც ინგლისური პირველ ადგილზეა მსოფლიო მასშტაბით. ბოლო 20 წლის განმავლობაში ინგლისურ ენაში ახალ ლექსიკურ ელემენტთა ხვედრითი წილი იმდენად გაიზარდა, რომ დადგა ტექნიკური, კომპიუტერული და ინტერნეტ ლექსიკის ლექსიკონების შექმნის საჭიროება როგორც ბეჭდურად (კრისტალი, 2004), ისე ინტერნეტ სივრცეში. სოციალური ქსელების, მობილური კავშირგაბმულობის, სხვადასხვა ფორუმის არსებობამ და მათ სივრცეში გამოყენებულმა განსხვავებულმა სამეტყველო ფორმებმა, სინტაქსმა და მორფოლოგიამ ჯერ ისეთი ტერმინების შექმნა გამოიწვია, როგორცაა ინგლისური **Netspeak**, **Chatspeak** და **Textspeak** (რომელთა ქართული შესატყვისი თარგმანი ჯერჯერობით არ არსებობს), შემდეგ ლინგვისტთა წინაშე დადგა კიდევ ერთი საკითხი — „ნეთლინგვისტიკის“, როგორც ლინგვისტიკის ცალკე დარგის გამოყოფა, რადგან თუ ამ კონკრეტული ენის ნაირსახეობას თვითმყოფადობისა და მასშტაბურობის თვალსაზრისით შევაფასებთ, აშკარაა საჭიროება, რომ ნეთლინგვისტიკა ლინგვისტიკის ცალკეულ დარგად შეისწავლებოდეს (პოსტეგუილო, 2003, 17-18).

ნეოლოგიზმთა წარმოშობის საკითხის, როგორც ჩვენი ეპოქის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ენობრივი მოვლენის აქტუალობას, ასევე ადასტურებს ნეოლოგიზმთა ყოველწლიური კონკურსების არსებობა. ასეთი კონკურსები მრავლად მოიპოვება მსოფლიო მასშტაბით,

თუმცა ჩვენთვის მნიშვნელოვანი სფეროს ნეოლოგიზმები ყველაზე ხშირად იმარჯვებს **American Dialect Society**-ს მიერ მოწყობილ ყოველწლიურ კონკურსზე სახელწოდებით **Word of the Year** („წლის სიტყვა“). გამარჯვების კრიტერიუმებს წარმოადგენს ამა თუ იმ ახალი ლექსიკური ერთეულის პროდუქტიულობა და მსოფლიო საზოგადოების მიერ აქტიური გამოყენება წლის განმავლობაში. ასე, მაგალითად, 2010 წლის სიტყვა გახდა **app** (აბრევიატურა არსებითი სახელიდან — „**application**“, რომელიც კომპიუტერისა და მობილური ტელეფონის ოპერატიული სისტემისთვის განკუთვნილი პროგრამაა), 2009 წლის გამარჯვებული იყო სოციალური საიტის — **Twitter**-ის სახელი და მისი სხვადასხვა ვარიანტი. 2000-დან 2010 წლამდე ათწლეულის სიტყვად აღიარეს ზმნად გარდაქმნილი **to google**, ხოლო 1990-2000 წლებში გამარჯვება მოიპოვა სიტყვამ — **web**. როგორც ვხედავთ, ყველა დასახელებული ნეოლოგიზმი ტექნოლოგიის სფეროდანაა. შესაბამისად, ცხადია ხდება, თუ რამდენად დიდი უპირატესობა აქვს ამ ტიპის სიტყვებს სხვებთან შედარებით.

დასავლურ სამყაროში კომპიუტერული ტერმინებისა და ინტერნეტნეოლოგიზმების სტანდარტიზაციისთვის დიდი სამუშაოები ტარდება. მათი წარმოშობის სისშირე იმდენად დიდია, რომ მათი ურიცხვი რაოდენობის გარკვეულ ჩარჩოებში მოქცევისა და კონტროლის მიზნით ევროსაბჭოს მიერ ჩამოყალიბდა ტექნიკური ნეოლოგიზმების სპეციალური მარეგულირებელი კომისია — პროექტი სახელით **POINTER**. ის **Multilingual Action Plan (MLAP)** მრავალენოვანი სამოქმედო გეგმა) პროექტის ნაწილია და გულისხმობს ევროპის მოწინავე ქვეყნებში არსებულ დაკვირვების ცენტრებში ნეოლოგიზმების მონაცემთა ბაზების შექმნას, ენობრივი სირთულეების გადაჭრის გზების ძიებას და ასევე მათი სტანდარტიზაციის საკითხების მოგვარებას.

ყოველივე ზემოთქმული ნათლად ასახავს, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია მოცემული სფეროსთვის სათანადო ყურადღების დათმობა, თუმცა საქართველოში ამ მხრივ თითქმის არანაირი მუშაობა არ ტარდება. ერთი მცდელობა, როდესაც ქართველებმა სცადეს, ტექნოლოგიური და ინტერნეტლექსიკისთვის ქართული შესატყვისი ფორმები მოეძებნათ, იყო ინტერნეტგვერდის — **Georgian-English IT Dictionary**-ს შექმნა, რომელიც ამ სფეროს ტერმინოლოგიური სირთულეების მოგვარების ერთგვარი მცდელობაა. არც ამ მოცემულ ინტერნეტლექსიკონში, არც დანარჩენ ინგლისურ-ქართულ ლექსიკონებში,

იმ იშვიათ შემთხვევებშიც კი, როდესაც ნეოლოგიზმები განმარტებულია, არსად ჩანს საკითხის ლინგვისტური დამუშავება. გარკვეულ, თუმცა არასაკმარის ინფორმაციას გვაწვდის ქართული ვიკიპედია. ამ დროს პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ინგლისური სიტყვები მუდმივად შემოედინება ქართულ რეალობაში. ეს ჩვენ წინაშე აყენებს საჭიროებას, თვალი მივადევნოთ ენის ბუნებრივ პროცესებს, შევისწავლოთ, თუ რა თარგმნითი საშუალებები ჭარბობს ქართულში მაღალი ტექნოლოგიებისა და ინტერნეტნეოლოგიზმების ლექსიკის გადმოტანისას, რამდენად ჰგავს და რითი განსხვავდება ქართულში მიმდინარე მოვლენები მსოფლიოს სხვადასხვა ენაში მიმდინარე ენობრივ მოვლენებისგან, რითი განსხვავდება ინტერნეტის სასაუბრო ფორმები ჩვეულებრივი სამეტყველო ფორმებისგან, რამდენად დიდია ინგლისური ენის გავლენა ქართულზე ინტერნეტსივრცის ლექსიკისა და სამეტყველო ფორმების გათვალისწინებით და არსებობს თუ არა რაიმე საფრთხე, რომ ინგლისურმა ნეგატიური გავლენა მოახდინოს ჩვენს მშობლიურ ენაზე.

ნეოლოგიზმების წარმოების და თარგმნის ხერხები

ნეოლოგიზმები მარტივად შეიძლება აღვწეროთ, როგორც ახლად შექმნილი სიტყვები. ოქსფორდის ლექსიკონი ნეოლოგიზმებს განმარტავს, როგორც ახლად გამოგონებულ სიტყვებს, ახალ ნასესხობებს ან ახალ მნიშვნელობებს უკვე არსებული სიტყვებისთვის.

არსებობს მათი სხვადასხვა ტიპი სიტყვათწარმოების პრინციპების მიხედვით. ესენია:

1. დერივაცია — აფიქსების კომბინირება თავისუფალ მორფემებთან;
2. სიტყვათა შერწყმა (compounding) — ორი დამოუკიდებელი ერთეული, რომელთა შერწყმაც ერთ ახალ სიტყვას იძლევა;
3. ნასესხობები — უცხო ენის სიტყვის პირდაპირ გადატანა მიმღებ კულტურაში;
4. ე.წ. უკუფორმირება (Back-formation) — სიტყვის სხვა მეტყველების ნაწილად გადაქცევის პროცესი ფუძიდან აფიქსის მოშორებით;
5. აკრონიმია — ფრაზის ინიციალი ასოებისაგან შემდგარი ახალი ლექსიკური ერთეული;

6. აბრევიაცია (იგივე clipping) — უკუფორმირების ერთ-ერთი სახეობა, როდესაც ორი სიტყვა მოკლდება და ერთმანეთს ერწყმის;
  7. სრულიად ახალი სიტყვების წარმოება (coinage), რომელთა სემანტიკური ანალიზი ძალზე რთული ან შეუძლებელია;
  8. კონვერსია — როდესაც სიტყვა სხვა მეტყველების ნაწილად იქცევა ფორმალური ცვლილებების გარეშე.
- პრაქტიკულად ყველა ზემოთ დასახელებული სიტყვაწარმოების საშუალება წარმოდგენილია ინტერნეტ და კომპიუტერულ ნეოლოგიზმების წარმოებაში.

ნეოლოგიზმების თარგმანი ძალიან პრობლემური საკითხია. ძირითადად მათი თარგმანი ხდება შემდეგი საშუალებებით:

1. ახლო ეკვივალენტი,
2. ახსნითი ვარიანტი,
3. ტრანსლიტერაცია,
4. ნასესხები თარგმნითი ვარიანტი,
5. სტანდარტული აღიარებული თარგმანი.

მაღალი ტექნოლოგიების და ინტერნეტ სივრცის ნეოლოგიზმთა ტიპები

ინგლისურში მაღალი ტექნოლოგიებისა და ინტერნეტსივრცის ნეოლოგიზმებში შეგვიძლია გამოვყოთ 2 ტიპი:

- 1) ახალი გამოგონებებისა და მოვლენების სახელწოდებები, რომლებიც, თავის მხრივ, ასევე ორად იყოფა: 1. საკუთრივ მაღალი ტექნოლოგიების რეალურად არსებული საგნების სახელწოდებები (Computer, mouse, modem, motherboard და ა.შ.) 2. ვირტუალური სივრცის გამოგონებები (Internet, google, web, yahoo, browser, blog და ა.შ.). ამ ორივე ჯგუფისთვის დამახასიათებელია საერთო ნიშანი, კერძოდ, ის, რომ ცნებებისთვის სახელწოდებები თავად გამოგონებლების შერჩეულია.
- 2) ინტერნეტის, სოციალური ქსელების, ფორუმების მომხმარებელთა შექმნილი სპეციალური ტერმინები და სამეტყველო ფორმები, რომლებიც Chatspeak-ის, Textspeak-ის და Netspeak-ის სახელწოდებითაა ცნობილი და რომელიც ინგლისურენოვანი მოსახლეობის მიერ სპეციფიკურად ვირტუალურ სფერო-

როში საკონტაქტოდ გამოიყენება (საქართველოში მათგან ყველაზე ცნობილია Skype-ის LOL (laughing out loud), ROFL (Rolling On [the] Floor Laughing), ჩვენთვის ნაკლებად ცნობილი B4 (Before), AKA (also known as) და ა.შ)

ნეოლოგიზმების ეს ორი ტიპი ერთმანეთისგან პრინციპულად განსხვავდება გამოყენების მიზანდასახულობით და მასშტაბურობით. მაშინ, როცა პირველი ჯგუფის ახალი ლექსიკა მეტ-ნაკლები სახეცვლილებებით მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის კუთვნილება ხდება და ნელ-ნელა გლობალური ენის სტატუსს იმკვიდრებს, მეორე ტიპი მხოლოდ ერთი კონკრეტული (ყველაზე უფრო აქტიურად ინგლისურენოვანი ქვეყნების) ქვეყნის ლოკალური მოვლენაა. შესაბამისად, მათი ქართულში ასახვის მონაცემებიც პრინციპულად უნდა განსხვავდებოდეს ერთმანეთისაგან. ამის გასარკვევად ყველაზე კარგი საშუალებაა ქართულ ინტერნეტსივრცეში (ვებგვერდებზე და სოციალურ ქსელებზე) გამოყენებული შესაბამისი ლექსიკის **ანალიზი და სინთეზი**.

როდესაც ნეოლოგიზმების პირველი ტიპი გვაქვს მხედველობაში, უნდა გავითვალისწინოთ მათი სხვადასხვა ენაში შეტანის ზოგადი ტენდენციები და, შესაბამისად, უნდა მოველოდეთ, რომ სიტყვები არსებითად იგივე დარჩება და ცვლილებები ძირითადად მათი გამოთქმით (თარგმნითი სტრატეგია — ტრანსლიტერაცია) და ენის მორფოლოგიურ კალაპოტში მოქცევით შემოიფარგლება. თუმცა, არსებობს კიდევ მესამე ტენდენცია — ნასესხები თარგმნითი ვარიანტის გამოყენება. ვნახოთ, როგორია ამ მხრივ მდგომარეობა ქართულში.

კომპიუტერული გამოგონებებისა და და ვირტუალური სივრცის მოვლენათა სახელწოდებები

1. მაღალი ტექნოლოგიების რეალურად არსებული საგნების სახელწოდებები

70-იან წლებში, როცა კომპიუტერული ტექნოლოგიები განვითარების ჯერ ისევ დაბალ დონეზე იყო, საქართველოში სიტყვა „კომპიუტერის“ თარგმანი დამკვიდრდა სიტყვიდან **compute - to calculate an answer or amount by using a machine**. მაშინ სიტყვის ქართული ვარიანტი იყო „გამომთვლელი მანქანა“. თუმცა, როდესაც კომპიუტერმა გამომთვლელ მანქანაზე ბევრად მეტი ფუნქცია შეიძინა, ხმარებიდან

სრულიად ამოვარდა ეს სიტყვა და მას ნასესხები „კომპიუტერი“ ჩაენაცვლა. თუმცა, თუ ქართული ენის ფონეტიკას გავითვალისწინებთ, თითქოს სრულიად მოულოდნელია ინგლისური „თ“ ფონემის ნაცვლად ქართულში „ტ“-ს, ხოლო „ფ“-ს ნაცვლად „პ“-ს გამოყენება. აქ უნდა გავითვალისწინოთ კიდევ ერთი ფაქტორი; ეს სიტყვა ქართულში მაშინ შემოვიდა, როდესაც რუსული ენისა და სამყაროს გავლენა ჯერ ისევ საკმაოდ დიდი იყო საქართველოში. შესაბამისად, სავარაუდოა, რომ სიტყვა სწორედ რუსული ტრანსლიტერაციული ვარიანტის **компютер** — ის გადმოქართულებული ვარიანტია.

თუმცა, ასეთივე ფონეტიკური მოვლენები გვხვდება სიტყვებში „პორტატული კომპიუტერი“ (**portable computer**), იგივე „ლეპტოპი“ (**laptop**) და „პრინტერი“ (**printer**), რომლებიც გაცილებით უფრო გვიანდელი გამოგონებებია. მათშიც ინგლისური **T** და **P**-ს ნაცვლად ასევე „ტ“ და „პ“ ვარიანტებია. ცოტა უცნაური მორფოლოგიური ცვლილებები განიცადა სიტყვამ — „პორტატული“, რომელიც, როგორც ნასესხები სიტყვა, „პორტაბელურის“ სახით უნდა გადმოსულიყო ქართულში. თუ პრაქტიკაში შევხედავთ, მივხვდებით, რომ რეალობაში ამ გამოგონების აღსანიშნავად გაცილებით უფრო ხშირად გამოიყენება სიტყვები „ლეპტოპი“ და „ნოუტბუქი“ (**notebook**), რასაც, ვფიქრობ, თავისი მიზეზები უნდა ჰქონდეს. **ჰიპოთეზის** სახით აქვე შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ქართულ ენაზე მოსაუბრეებს ნეოლოგიზმების თარგმნით ვარიანტებს ცოცხალ მეტყველებაში მათი ტრანსლიტერაციული ვარიანტები ურჩევნიათ, როგორც ამ კონკრეტული სფეროს უფრო ბუნებრივი ლექსიკური ერთეულები. ამის გადამოწმების საშუალება უფრო მეტი ნეოლოგიზმის თარგმნითი ახსნითი ვარიანტების განხილვისას გვექნება. რაც შეეხება სიტყვა „ნოუტბუქს“, ის ფონეტიკურად იდენტურია მისი ინგლისური ვარიანტისა, მიუხედავად იმისა, რომ აქაც იგივე **თ-ტ**-ს მონაცვლეობა შეიძლება ბოდა ყოფილიყო. როგორც ჩანს, აქაც გარკვეული კანონზომიერება უნდა ვეძებოთ, რომელიც სავარაუდოდ ნეოლოგიზმთა დიდი რაოდენობის განხილვის შემდეგ გამოჩნდება.

როგორც ვიცით, კომპიუტერის ფუნქციონირებისთვის გვჭირდება მისი შემადგენელი ნაწილები და პროგრამები. მათ აღსანიშნავად ინგლისურში არსებობს ორი ნეოლოგიზმი — **hardware** და **software**. ისინი კრებითი სახელებია და ქართულში მათი თარგმანები ზემოთ დასახელებული აღწერლობითი ვარიანტებია. მათ პარალელურად

ასევე არსებობს ტრანსლიტერაციული ვარიანტები — ჰარდვეარი და სოფტვეარი, რომლებიც, ქართულისთვის არაბუნებრივი ჟღერადობის გამო, არცთუ ისე ხშირად გამოიყენება. თუმცა, ასეთი შემთხვევები ძალიან ცოტაა, რასაც ქვემოთ მოყვანილი ნიმუშებიც დაგვიდასტურებს.

ავიღოთ სიტყვა „mouse“ — „თაფუნა“. მიუხედავად იმისა, რომ კომპიუტერული ტექნოლოგიის შემოსვლისთანავე სხვა ტერმინებთან ერთად ეს სიტყვაც ითარგმნა, და თან საკმაოდ მარტივად, ჩვენ თითქმის არასოდეს გვესმის ქართული ვარიანტი, რადგან ასოციაციურად იგი აბსოლუტურად მოწყვეტილია კომპიუტერიული სივრცის ლექსიკას. ასე რომ, ჩვენ ისევე ინგლისურიდან ადაპტირებულ ფორმას მივმართავთ.

ცოტა უცნაური შემთხვევაა სიტყვა „motherboard“ — რომელიც ქართულად თავის დროზე რატომღაც ინგლისური და რუსული ენების თარგმანების კომბინირებით ითარგმნა, როგორც „დედა პლატა“. თვითონ რუსულ ენაშიც თარგმანი არაზუსტია, რადგან board-ის შესატყვისის არის სიტყვა — доска — დაფა. თუმცა, რადგან ეს ცნება (პლატა — სიბრტყე, რომელზეც ამა თუ იმ ტექნიკის ძირითადი შემადგენელი ნაწილებია განთავსებული) კომპიუტერების გავრცელებამდეც არსებობდა ტექნოლოგიის სფეროში, რუსებმა კომპიუტერის ბოარდ-ის ახლო ეკვივალენტით ჩანაცვლება გადაწყვიტეს, და ვფიქრობ, საკმაოდ წარმატებულადაც, რადგან პირდაპირი თარგმანი — материнская доска — ასოციაციურად აბსოლუტურად წყდება კომპიუტერულ სფეროს. იგივე მოხდებოდა, ქართულშიც პირდაპირი თარგმანი რომ გაეკეთებინათ „დედა დაფის“ სახით. ამგვარად მოცემული ვარიანტი — „დედა პლატა“ — მოცემულ სიტუაციაში გამართლებულია. ისევე, როგორც ბევრ სხვა შემთხვევაში, ამ ინგლისური სიტყვის ტრანსლიტერაციული ვარიანტიც საკმაოდ ხშირად გამოიყენება, მიუხედავად იმისა, რომ მასში ქართულ ფონეტიკაში არარსებული „th“ დიფთონგია. წერილობით ვერსიაში სიტყვა გამოიყურება როგორც „მაზერბორდი“, თუმცა ზეპირ მეტყველებაში გამოყენებისას ქართველების უმრავლესობა სიტყვას იტყვის ისე, როგორც ის ინგლისურად გამოითქმის.

იგივე board ელემენტის შემცველი სიტყვაა „keyboard“, რომელიც ინგლისურ ენაში მე-19 საუკუნის დასაწყისიდან არსებობდა, როგორც მუსიკალური ინსტრუმენტის კლავიატურის აღმნიშვნელი ტერმინი. მოგვიანებით, როდესაც სიტყვამ კომპიუტერული ტექნოლოგიების სფეროში გადმოინაცვლა, მისი თარგმნითი ვარიანტი (რო-

მელიც, თავის მხრივ, რუსულის ტრანსლიტერაცია) უკვე არსებობდა. შესაბამისად, თარგმნისას სირთულეები არ შექმნილა. თუმცა, ისევე, როგორც შემთხვევათა უმეტესობაში, აქაც ინგლისურის ტრანსლიტერაციული ვარიანტი ისეთივე პოპულარულია, როგორც თარგმანი.

ზუსტად ანალოგიური მოვლენაა სიტყვა „speaker“-ის შემთხვევა, რომლის თარგმნითი ვარიანტი „დინამიკი“ ასევე რუსულიდან შემოსული სიტყვაა. აქაც, დინამიკის პარალელურად, კომპიუტერის ამ ნაწილის აღსანიშნავად გამოიყენება „სფიქერები“ ან უფრო იშვიათად — „სპიკერები“. იგივე ეხება სიტყვას „screen“ — „ეკრანი“, რომლის „სკრინი“ ან „სკრინი“ ვარიანტები თარგმნითი ვარიანტის გვერდზე თანაარსებობს. თუმცა, როცა საქმე გვაქვს ამ ელემენტის შემცველ შედგენილ სიტყვებში, მაგალითად „Touch-screen“ ან „Screensaver“, მაშინ უპირატესობა ტრანსლიტერაციულ ვარიანტს ენიჭება და სტანდარტულ თარგმანს არავინ მიმართავს.

როგორც ვნახეთ, კომპიუტერის გავრცელების პირველ ეტაპზე მისი შემადგენელი ნაწილებისა და საბაზისო ცნებების თარგმანი ისევე, როგორც მსოფლიოს სხვა ქვეყნებში, საქართველოშიც მიმდინარეობდა. თავისთავად ცხადია, სიტყვათა მრავალფეროვანი ეტიმოლოგიური ვარიანტულობის მიხედვით და ლექსიკური თუ სემანტიკური პრობლემებიდან გამომდინარე, ამ თარგმნულ ვარიანტთა ხარისხიც განსხვავდება ერთმანეთისგან. თუმცა, მაინც გამოიყო გარკვეული ტენდენციები. კერძოდ, ის, რომ თარგმნილი ვარიანტის გვერდზე ცოცხალ მეტყველებაში გამოიყენება ნასესხები ტრანსლიტერაციული ვარიანტები, რომლებიც, თუმცა ლექსიკონებში იშვიათად ფიქსირდება, იმავე სისტემატურობით, და ხანდახან უფრო ხშირადაც, გამოიყენება ცოცხალ მეტყველებაში. ასევე გარკვეულწილად გამოიკვეთა ინგლისური სიტყვების ქართულ ფონეტიკურ სისტემაზე მორგების გარკვეული ტენდენციები, მაგრამ ალბათ უკეთესი იქნება, ისინი ყველა ტიპის ნეოლოგიზმების განხილვის შემდეგ გამოვყოთ.

2. ვირტუალური სივრცის ნეოლოგიზმები

რაც შეეხება ვირტუალური სივრცის ნეოლოგიზმებს, ისინი იზიარებენ ზემოთ განხილული ნეოლოგიზმების ჯგუფის გარკვეულ ნიშნებს: ისინი უნიკალური გამოგონებების სახელწოდებებია, რომელთა

სახელიც გამოგონებლის ან მათი ჯგუფის ინიციატივით ირჩევა. თუმცა, წინა ჯგუფთან შედარებით, რომელშიც რეალურად არსებული გამოგონებების (გგულისხმობთ მატერიალურ, ხელით შესახებ ობიექტებს) ტიპი გარკვეულწილად ზღუდავდა მისთვის სახელის შე-რჩევის საშუალებებს, ვირტუალური სამყაროს ვირტუალური გამოგონებები, პროგრამები, კომუნიკაციის საშუალებები განუსაზღვრელ თავისუფლებას იძლევა და უკვე გამოგონებელთა არჩევანზეა დამოკიდებული, თუ რამდენად შემოქმედებით (მაგ. „yahoo“, რომლის სახელწოდებაც „გუთლივების მოგზაურობიდან“ არის და რომელიც აკრონიმით შესაბამეა გამოთქმას „Yet Another Hierarchical Official Oracle“) ან ფუნქციურ („Internet“, რომელიც სახელწოდებაში კარგად ასახავს საკუთარ ფუნქციას — „ურთიერთშორისი ქსელი“) სახელს შეურჩევენ თავის ქმნილებას. ასეთ შემთხვევაში, როდესაც სახელის მოტივირებულობა აუცილებლობას არ წარმოადგენს, კიდევ უფრო ნაკლებად რჩება ახსნითი თარგმნითი ვარიანტის ან ახლო ეკვივალენტის თარგმანში გაჩენის შესაძლებლობა. აქედან გამომდინარე, ცხადია, გვრჩება ისევ ტრანსლიტერაცია, როგორც თარგმანის ძირითადი საშუალება. ვირტუალური გამოგონებების სახელები შეგვიძლია გავუთანაბროთ ბრენდების სახელწოდებებს, რომელთაც არავინ თარგმნის და რომლებიც პირდაპირი სესხების გზით შედის სხვადასხვა ენაში. ვნახოთ, თუ როგორია ქართულად თარგმნის პროცედურა ამ ტიპის როგორც მოტივირებულ, ისე არამოტივირებულ სახელწოდებებში.

„ინტერნეტი“, რომელიც დღეს მსოფლიო მოსახლეობის უდიდესი ნაწილისთვის კარგად ნაცნობი სიტყვაა და რომელიც დღესდღეობით ნეოლოგიზმების სწრაფი გავრცელების ერთ-ერთი ძირითადი საშუალებაა, მე-20 საუკუნის 90 წლებამდე თვითონაც ნეოლოგიზმი იყო. სიტყვა სამოციანი წლების ბოლოს წარმოიშვა, თუმცა თავიდან მისი ფორმა იყო Arpanet — როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, ამერიკის უშიშროების ქსელი. მისი დღევანდელი ვარიანტი შედგება ორი ლექსიკური ელემენტისგან — „inter“ — ხშირად გამოყენებადი პრეფიქსი მნიშვნელობით — „შორის“ და „net“ — network-ის (ქსელი) აბრევიაცია. ინგლისურში ის აბრევიაციისა და სიტყვათა შერწყმის შედეგია და ასახავს ცნების ფუნქციას (მოტივირებულია). მისი თარგმნითი ვარიანტი ქართულში, ისევე, როგორც მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში, პირდაპირი სესხების — ტრანსლიტერაციის ნიმუშია. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ ქართულში სიტყვა ინგლისურ-

რის ანალოგიით „ინთერნეტად“ უნდა გადმოსულიყო, ჩვენში დამკვიდრდა ფორმა „ინტერნეტი“.

ასეთივე შემთხვევასთან გვაქვს საქმე, როცა სიტყვა „Twitter“-ს ვახსენებთ. „Twitter“ სოციალური საიტის სახელწოდებაა, რომელიც, ისევე, როგორც მსოფლიოში, საქართველოშიც მომხმარებელთა რაოდენობით ჩამოუვარდება მეორე დიდ სოციალურ ქსელს - „Facebook“-ს. თუმცა ყველა ქართველმა ინტერნეტმომხმარებელმა იცის მისი არსებობის შესახებ და, შესაბამისად, ჩვენთანაც არსებობს „თვითერი“ ან „tviteri“, როგორც ტერმინი ამ ცნების აღსანიშნავად. სიტყვა Twitter ამ საიტის გაჩენამდე დიდი ხნით ადრეც არსებობდა, როგორც „ჭიკჭიკი, საუბარი, ჭორაობა“. თუმცა, სწორედ ამ საიტის საშუალებით გახდა პროდუქტიული და გაჩნდა ისეთი სიტყვები, როგორცაა tweet (თვითერით შეტყობინების გაგზავნა), tweet-up — თვითერის საშუალებით მოწყობილი შეხვედრა) და ა.შ. ქართულში მსგავსი სიტყვები არ გაჩენილა არც მოცემულ შემთხვევაში და არც სხვა სიტყვებიდან გამომდინარე. ამისი ერთადერთი შემთხვევაა სიტყვა „Google“, რომელსაც ქვემოთ განვიხილავთ. ნაკლებ სავარაუდოა, რომ ეს საიტი „თვითერის“ ნაკლებად გამოყენების მიზეზით ხდებოდა. ჩვენი აზრით, ეს გამოწვეულია იმით, რომ ძირითად შემთხვევებში ნეოლოგიზმების ნათარგმნი ვარიანტები, ინგლისურისგან განსხვავებით, მონოსემანტიკურია და ნაკლებად აჩვენებს სიტყვათწარმოების ტენდენციებს.

ვნახოთ სიტყვა „Google“, რომელიც ზემოთაც ვახსენეთ. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, American Dialect Society-მ 2010 წელს გასული ათწლეულის გამარჯვებულ სიტყვად კონვერსიით ნეოლოგიზმი google-ისგან ნაწარმოები ზმნა „to google“ გამოაცხადა. Google, როგორც არსებითი სახელი, კომპანიის სახელწოდებაა, თავის მხრივ, ჯერ კიდევ 1938 წელს შექმნილი googol-იდან მომდინარეობს და ნიშნავს 1-ს 100 ნულით. კომპანიას ეს სახელი მოეწონა, რადგან უსასრულობას ნიშნავდა და ეხმაურებოდა მათ მიზანს, უსაზღვრო რაოდენობის ინფორმაცია განეთავსებინათ ინტერნეტსივრცეში. ქართულ ენაში გუგლი უპრობლემოდ, კვლავ პირდაპირი სესხებით შემოვიდა და საინტერესოა ის, რომ მისი ზმნური ვარიანტი — „დაგუგლა“ (გუგლის საძიებო სისტემის საშუალებით ინფორმაციის მოძიება) — ასევე აქტიურად გამოყენებადი ტერმინი გახდა ქართველი ინტერნეტმომხმარებლებისთვის. ამ შემთხვევაში ჩვენ საქმე გვაქვს ნატურალიზაციას-

თან — ნასესხები სიტყვა, ბუნებრივი ქართული სიტყვის მსგავსად, ქართული აფიქსაციის (და-, -ა) საშუალებით ჩაჯდა ქართული ენის თანამედროვე ლექსიკურ მარაგში. ინგლისურში სიტყვა **Google**, გარდა ზემოთ დასახელებული ზმნისა, თვითონაც აწარმოებს სიტყვებს (**googlehack, googlewhack**) მაგრამ მსგავსი ფორმები ქართულში არ გვხვდება.

„**Facebook**“-ი ბოლო პერიოდში მსოფლიოს მასშტაბით ყველაზე უფრო ცნობილი სოციალური ქსელია და ყველაზე დიდი რაოდენობით მომხმარებელი ჰყავს. მათი რაოდენობა საერთო ჯამში 500 მილიონს აღემატება და მათი 50% ყოველდღიურად შედის გვერდზე. საქართველოში **Facebook**-ის მომხმარებელთა რაოდენობა 365 900 შეადგენს. თვითონ სახელი **Facebook** 1983 წლიდან არსებობს და ნიშნავს აშშ-ის კოლეჯების კურსდამთავრებულთა ცნობარს, რომელშიც მათი სახელები და სურათებია განთავსებული. მისი ახალი მსოფლიოსთვის ცნობილი მნიშვნელობა 2004 წლიდან არსებობს, მას შემდეგ, რაც მარკ ცუკერბერგმა ზემოთ დასახელებული ქსელი შექმნა. ისევე, როგორც **Google** და ზოგი სხვა ვირტუალური სივრცის ნეოლოგიზმი, ეს არსებითი სახელიც ინგლისურში კონვერსიის გზით იქცა ზმნად (**to facebook**) და ასევე აწარმოა ისეთი ფორმები, როგორებიცაა „**Facebooker**“ და „**Facebooking**“. ისევე, როგორც სხვა არამოტივირებული ნეოლოგიზმები, ისიც პირდაპირ ტრანსლიტერაციით შემოვიდა ქართულში. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ მისი საწყისი ბგერა **F** ქართულში არ არსებობს და რომ ამ სიტყვის ქართულად დაწერილი ვარიანტი „ფეისბუქია“, ზეპირ ქართულ მეტყველებაში სიტყვა ინგლისური ვარიანტით ისმის. მეტიც, ხშირად გვხვდება ისეთი შემთხვევები, როდესაც ინგლისური ფონეტიკური ვარიანტის ხაზგასასმელად ამ სიტყვას სპეციალურად ინგლისური შრიფტით წერენ. ეს კიდევ ერთხელ მიგვიჩვენებს იმ ტენდენციას, რომ ქართველები ბოლო ხანებში ცდილობენ ახლად შემოტანილი სიტყვები მინიმალური ცვლილებებით ან ცვლილებების გარეშე დაამკვიდრონ ქართულ მეტყველებაში.

მოცემული სტატიის ფარგლებში არ გვეძლევა საშუალება, ჩვენ მიერ კვლევის პროცესში განხილული ყველა ნიმუში მოვიყვანოთ მაგალითად. თუმცა, ვფიქრობთ, ზემოთ დასახელებული ჯგუფის ორი კატეგორიის ნეოლოგიზმების შესწავლის საფუძვლზე შეიძლება გამოვყოთ გარკვეული ტენდენციები სიტყვათა სესხებისას ფონეტი-

კურ ცვლილებთან დაკავშირებით. როგორც ვნახეთ, **K, C, P, T** ბგერები ქართულში ხშირ შემთხვევაში გადმოდის კ, პ, ტ ვარიანტად, მიუხედავად იმისა, რომ იგივე ბგერები (ქ, ფ, თ) ქართულშიც არსებობს. ამისი მიზეზი, ვფიქრობთ, ის არის, რომ მრავალი წლის განმავლობაში (საბჭოთა ეპოქაში და მანამდეც) ქართულში ახალი კონცეფციების სახელები რუსულიდან შემოდიოდა და თავისთავად ცხადია, ეს იყო რუსულ ფონეტიკურ სისტემას მორგებული ტრანსლიტერაციები, რადგან რუსულში არ არსებობს ქ, თ, ფ ფონემები. ქართველები მიეჩვივნენ მსგავს ჩანაცვლებას და საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგაც განაგრძობენ ინგლისური სიტყვების რუსული ფონეტიკური ვარიანტით წარმოთქმას, მიუხედავად იმისა, რომ ეს სიტყვები ახლა ინგლისურენოვანი სივრციდან შემოდის. თუმცა, ბოლო პერიოდში, როგორც ზემოთ განხილულ რამდენიმე ვარიანტშიც ვნახეთ, რუსული და ინგლისური ჟღერადობის ვარიანტები თანაარსებობენ და ხშირ შემთხვევაში ინგლისური ვარიანტები დომინირებს. რაც უფრო ახალი შემოსულია სიტყვა და რაც უფრო იზრდება ქართველების ინგლისური ენის კომპეტენცია, მით უფრო იმყარებს პოზიციებს ინგლისური ფონეტიკური ჟღერადობის მქონე ტრანსლიტერაციული ვარიანტები. მეტიც, ქართველები ზეპირ მეტყველებაში ძალიან ხშირად გამოიყენებენ ისეთ ინგლისურ ფონეტიკურ ბგერებს, რომლებიც ქართულში არ მოგვეპოვება (**bluetooth, facebook, motherboard**), თუ სიტყვათა შემოღინება ქართულში ასეთივე მასშტაბებით გაგრძელდა, შესაძლოა ოდესმე ქართულ ანბანში ახალი ასოების შეტანის საკითხიც კი დადგეს.

„ინტერნეტმეტყველება“ და მისი სპეციფიკა

როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, მაღალი ტექნოლოგიებისა და ინტერნეტ ნეოლოგიზმების მეორე კატეგორია წარმოადგენს ე.წ. **netspeak**-ის, ანუ **chatspeak**-ის, ქართულად „ქსელის ან ინტერნეტმეტყველების“ ნეოლოგიზმთა ერთობლიობას, რომელიც ისევე, როგორც ჟარგონული მეტყველება, პროფესიონალიზმები და სლენგი, ცალკე ჯგუფად გამოიყოფა. შეიძლება ითქვას, რომ მეტყველების ამ ცალკეულ ქვეტიპთან შედარებით, ინგლისურმა ინტერნეტმეტყველებამ გაცილებით უფრო მაღალი სტატუსი მოიპოვა, რადგან მისი ლინგვისტიკის ცალკე დარგად გამოყოფა გადაწყდა ნეთლინგვისტიკის სახით. რა

ტიპის მოვლენა „ნეთსფიქი“? თავის მხრივ ის გლობალური მოვლენაა, რადგან მსოფლიოს ყველა ქვეყანა ჩართულია ინტერნეტში და მათ სჭირდებათ სპეციფიკურად ინტერნეტკომუნიკაციას მორგებული მოკლე და ლაკონიური ფორმები ერთმანეთთან სწრაფად საურთიერთოდ. თუ ინგლისურს ავიღებთ ნიმუშად, მაშინ ნეთსპიქი სტანდარტული (და არა სპეციფიკურად მხოლოდ ინტერნეტის) ინგლისური სამეტყველო ფორმების აბრევიატურულ და აკრონიმურ ნაირსახეობა ერთობლიობაა (BTW — By the way, IMHO — in my humble opinion, BFN — bye for now), სადაც არც თუ ისე იშვიათად ციფრებსაც ვხვდებით (2day — today, 4ever — forever, sum1 — someone, 4gt — forgot). სხვადასხვა ენა აუცილებლად განსხვავებული, მხოლოდ ამ ენისთვის დამახასიათებელი აკრონიმული და აბრევიატურული ლექსიკა ექნება, რადგან ისინი დაფუძნებულია კონკრეტულად ამ ენის ჩვეულებრივ სამეტყველო ერთეულებზე. ნეთსფიქის სხვა ენებში გადატანა არაბუნებრივი და არამიზანშეწონილია, რადგან მისი ნიმუშები შეიძლება ამ ენაზე მოსაუბრე ადამიანისთვისაც გაუგებარი იყოს, თუ ის მსგავსი ფორმებით არ სარგებლობს. შესაბამისად, ისინი კიდევ უფრო გაუგებარი იქნება უცხო ენაზე მოსაუბრე ადამიანებისთვის, თუნდაც ისინი ხშირად სარგებლობდნენ ინტერნეტკომუნიკაციის საშუალებებით. ამისი კარგი დადასტურებაა ის, რომ ცნობილი სოციალური ქსელების ქართველი მომხმარებლები აკრონიმებიდან მხოლოდ რამდენიმეს იყენებენ და ისიც არცთუ ისე ხშირად (lol, rofl და ორიოდ სხვა).

ნიშნავს თუ არა ეს, რომ ქართულ რეალობაში ინტერნეტისა და სოციალური ქსელების თუ ფორუმების ენა არ განსხვავდება სტანდარტული სამეტყველო ფორმებისგან? უნდა ითქვას, რომ მიუხედავად იმისა, რომ ქართულ ენას მსგავსი ფორმების წარმოება არ ახასიათებს (ერთი-ორი გამონაკლისის გარდა, რომელშიც ძირითადად ციფრები ფიგურირებს, მაგ. „გა1ანდი“), მაინც არის განსხვავება ჩვეულებრივ ქართულსა და ინტერნეტის ქართულს შორის. არსებობს სპეციფიკური ინგლისურიდან ქართულში სესხების გზით შემოსული ფორმები, რომლებიც არა ნეოლოგიზმების, არამედ ჩვეულებრივი ინგლისური სიტყვების ქართულ მორფოლოგიურ და სიტყვაწარმოების ჩარჩოებში მოქცევის შემდეგ ნეოლოგიზმებად იქცევა ქართველებისათვის. ამ ლექსიკის გაგება შეიძლება გაუძნელდეთ იმ ქართველებს, რომელნიც არ სარგებლობენ სოციალური ქსელებით (განსაკუთრებ-

ბით, „ფეისბუქით“) და ბლოგებით. ის, რაც გასაგებია შეიღებისთვის, ხანდახან სრულიად გაუგებარია იმ მშობლებისათვის, რომელთაც ინგლისური არ იციან. საუბარი გვაქვს ისეთ ფორმებზე, როგორიცაა „დალაიქება“ (მოწონება), „დაპოსტვა“ (გამოქვეყნება), „დაფორვარდება“ (ვლადგზავნა), „დაკომენტება“ (კომენტარის გაკეთება), „დასეივება“ (შენახვა), „დამესიჯება“ (შეტყობინების გაგზავნა), „დათავვა“ (მონიშვნა), „ლოგინი“ (სისტემაში შესვლა), „ფასვორდი“ (პაროლი), „ჩეთი“ ან „ჩატი“ (საუბარი) და ასე შემდეგ. ასეთი სიტყვები ბოლო ხანებში საკმაოდ მომრავლდა და მიუხედავად იმისა, რომ ყველა მათგანს შესაბამისი ქართული თარგმანი მოეპოვება, ინტერნეტის მომხმარებელნი სწორედ ამ ფორმებს ანიჭებენ უპირატესობას. ამის მიზეზი იგივეა, რაც ქართულად თარგმნილი „ფეისბუქის“ საკმაოდ იშვიათი გამოყენების — ინგლისური ინტერნეტსივრცეში საურთიერთოდ გაცილებით ბუნებრივია, ვიდრე ქართული. გარდა ამისა, ეს შეიძლება ახსნილი იყოს მომხმარებელთა სურვილით, რადაცთ განასხვავონ ვირტუალური საუბრები და კონტაქტი რეალურისგან. ამის კიდევ ერთი დასტურია ის, რომ ინგლისურისგან განსხვავებით, სადაც ინტერნეტსივრცის ნეოლოგიზმი შეიძლება ყოფით ცხოვრებაშიც გადავიდეს (მაგალითად, click — დაწკაპუნების ანუ „დაკლიკების“ შემთხვევაში, რომელიც ახალი მნიშვნელობით ძალიან ახლო მანძილს ნიშნავს — „They’re just a click away from getting together“), ქართულში ასეთი სამეტყველო ფორმები თითქმის არასოდეს გადადის რეალურ ცხოვრებაში. თუ არა ისევ ინტერნეტისა და კომპიუტერის შესახებ საუბრისას, არავინ იყენებს სიტყვებს „დავალაიქე“ „მომეწონა“-ს ან „დამესიჯე“ „შემინახე“-ს მნიშვნელობით. ეს ძალიან კარგი ტენდენციაა, რადგან ინტერნეტ და კომპიუტერული სლენგის ქართული ნაირსახეობა რჩება თავის ჩარჩოებში და ქართულ ენას ასეთი ფორმებით სუფთა ქართული ფორმების ჩანაცვლების საფრთხეც არ ემუქრება.

დასკვნა

განვიხილეთ მაღალი ტექნოლოგიებისა და ინტერნეტნეოლოგიზმების ინგლისური ვარიანტების ქართულ ენაში ასახვის ნიმუშები ამ ჯგუფის ნეოლოგიზმთა 2 სხვადასხვა კატეგორიიდან:

- 1) ახალი გამოგონებებისა და მოვლენების სახელწოდებები: 1. საკუთრივ მაღალი ტექნოლოგიების რეალურად არსებული

საგნების სახელწოდებები 2. ვირტუალური სივრცის გამოგონებები

- 2) ინტერნეტის, სოციალური ქსელების, ფორუმების მომხმარებელთა შექმნილი სპეციალური ტერმინები და სამეტყველო ფორმები — „ინტერნეტმეტყველება“).

ანალიზის შედეგად შეგვიძლია ჩამოვყალიბოთ შედეგები და გამოვყოთ გარკვეული ტენდენციები:

1. ყველაზე უფრო ხშირ შემთხვევაში თარგმნითი ვარიანტები გვხვდება კომპიუტერის ძირითადი შემადგენელი ნაწილების, სახელწოდებათა შემთხვევებში (მაგ, **mouse** — თაგუნა), ასევე ვირტუალური სამყაროს იმ გამოგონებების სახელწოდებების თარგმნისას, რომელნიც სახელდებისას მოტივირებულნი არიან (მაგ, **e-mail** — ელექტრონული ფოსტა). ასე თარგმნის შემთხვევები სულ უფრო და უფრო იკლებს და მიზეზი ის არის, რომ კომპიუტერის მომხმარებელთათვის ინგლისური ფორმები უფრო ბუნებრივია. ამის მიზეზია, რომ თანდათანობით იზრდება ჩვენი გათვითცნობიერებულობა კომპიუტერისა და ინტერნეტსამყაროში და, შესაბამისად, თარგმანის საჭიროება იკლებს.
2. აშკარად იკვეთება ქართულში უკვე არსებული თარგმნითი ვარიანტების თანდათანობითი ჩანაცვლება ტრანსლიტერაციული ვარიანტებით.
3. ნეოლოგიზმების ასეთი ტრანსლიტერაციული ვარიანტები, ინგლისურისგან განსხვავებით ძირითადად მონოსემანტიკურია (ქართულში მკვიდრდება მათი ერთი — საწყისი მნიშვნელობა, სიტყვები არ იღებს ახალ მნიშვნელობებს).
4. ფონეტიკური თვალსაზრისით, ტრანსლიტერაციული ფორმები გვიჩვენებს მრავალფეროვნებას — ერთმანეთის პარალელურად ხშირად არსებობს ორი სხვადასხვა ვარიანტი, რომელთაგან ერთი ინგლისური ჟღერადობისაა, მეორეს ეტყობა რუსული ფონეტიკის გავლენა, მიუხედავად იმისა, რომ შეიძლება რუსულიდან სულაც არ იყოს შემოსული (სკაიპი, სქაიფი).
5. ბოლო ხანებში, საკმაოდ გაიმყარა პოზიციები ინგლისურმა ფონეტიკურმა ვარიანტებმა, თუნდაც საქმე ეხებოდეს ქართულში არარსებული ფონემების გამოთქმას (მაგ, **facebook**).

აქვე შეიძინევა კიდევ ერთი ტენდენცია — ასეთი ნასესხები სიტყვების დაწერისას ქართველი ინტერნეტ მომხმარებლები ინგლისურ ანბანს ანიჭებენ უპირატესობას.

6. ქართულში, ისევე, როგორც ზოგიერთ ევროპულ ქვეყანაში, ჩამოყალიბდა **Netspeak**-ის ლოკალური ნაირსახეობა, რაც გულისხმობს სტანდარტული ინგლისური ფორმების (**save** — შენახვა) სესხებას და ინტერნეტ სივრცეში საურთიერთოდ გამოყენებას („დასეივება“). ისინი ძირითადად ინგლისური ზმნებიდან იწარმოებიან და მათი წარმოების ძირითადი საშუალებაა ინგლისურ სიტყვისთვის ქართული პროდუქტიული პრეფიქსების „და-“, „გა-“ დართვა.
7. ასეთი ნატურალიზებული ფორმები ნეოლოგიზმთა ცალკე ჯგუფს ქმნიან და არასოდეს სცდებიან ინტერნეტის და კომპიუტერის კონტექსტს, ანუ არასოდეს ანაცვლებენ შესაბამის სტანდარტულ ქართულ სიტყვებს.

ნეოლოგიზმების წარმოშობა ამ სფეროში შეუქცევადი პროცესია, თუმცა დიდი კითხვის ნიშნის ქვეშ დგას ის საკითხი, რამდენად საჭირო იქნება მათი თარგმნითი ვარიანტების შექმნა. ტენდენციები ცხადყოფს, რომ უკვე დღეს და განსაკუთრებით მომავალში ტრანსლიტერაცია და ნატურალიზაცია იქნება მათი სხვადასხვა ენაში ადაპტაციის ძირითადი საშუალებები. შესაბამისად, იარსებებს მაღალი ტექნოლოგიებისა და ინტერნეტის ერთი გლობალური ლექსიკური ბაზა ლოკალური ნაირსახეობებით. თუმცა, ამ შემთხვევაშიც ამ ლოკალურ ნაირსახეობებს ყოველთვის დასჭირდება ლინგვისტური დაკვირვება, ენაში მიმდინარე ბუნებრივი პროცესების შესწავლა და საჭიროების შემთხვევაში შეძლებისდაგვარად მისთვის შესაბამისი მიმართულების მიცემა.

ლიტერატურა

ანდერმან გუნილა, 2003 – Anderman Gunilla M., Margaret Rogers Translation today: trends and perspectives Multilingual Matters (March 14, 2003).

კასტელსი, 2002 – Castells Álvaro, **Internet dictionary: a comprehensive guide to the language of the Web**, Kogan Page (August 2002).

კრისტალი, 2004 – Crystal David, **A glossary of netspeak and textpeak**, Edinburgh University Press LTD 2004.

კრისტალი, 2003 – Crystal David, **English as a global language**, Cambridge University Press, 2003.

კრისტალი, 2006 – Crystal David, **Language and the Internet**, Cambridge University Press; 2 edition (September 18, 2006).

ფიშერი, 1998 – Fischer Roswitha, **Lexical change in present-day English: A corpus-based study of the motivation, institutionalization, and productivity of creative neologisms**, G. Narr (1998).

ჯენსენი, ვინსენტი, 2006 – Jansen Erin, Vincent James, **NetLingo: the Internet dictionary**, Netlingo Inc.; 1st edition (August 17, 2006).

ლევჩენკო, 2010 – Levchenko Yaroslav, **Neologism in the Lexical System of Modern English: On the Mass Media Material**, Auflage 2010.

ნიუმარკი, 1998 – Newmark Peter, **More paragraphs on translation**, Multilingual Matters (June 1, 1998)

ნიუმარკი, 1993 – Newmark Peter, **Paragraphs on translation**, Multilingual Matters (May 1, 1993)

პოსტეგილო, 2003 – Posteguillo Santiago, **Netlinguistics: an analytical framework to study language, discourse and Ideology in Internet**, Universitat Jaume I (January 1, 2003)

შერვილი, 1999 – Shurville Simon, **Words on the web: computer mediated communication**, Intellect L & D E F a E; 1st edition (November 1999).

შპს-ბპერდები

Cambridge Dictionaries Online <http://dictionary.cambridge.org/>

Internet World Stats <http://www.internetworldstats.com>

Netlingo <http://www.netlingo.com>

Online Etymological Dictionary <http://www.etymonline.com>

Tech word spy, <http://www.wordspy.com>

MARINE MCHEDLISHVILI

Hi-tech and Internet Neologisms in English and Georgian Languages

Summary

The paper aims at investigating tendencies conditioning the coinage of hi-tech and internet neologisms in English and the ways they are transposed into Georgian. The empirical data is classified into two main categories: 1.names of new inventions and concepts; 2.netspeak – language of neologisms used in social sites, forums and texting. The paper examines different strategies of translation and transposition of neologisms and argues that in the case of the first category transliteration is the major strategy, loan neologisms being a common practice worldwide. As for the second category, the contrastive study of the English and Georgian netspeak revealed no similarities between them: the English netspeak is based on the forms of Standard English, whereas the Georgian netspeak using the borrowings from the English internet terminology forms their Georgian equivalents via the process of naturalization. The paper also focuses upon the issue of corrupting Georgian under the influence of English and concludes that there is no reason for fears that Georgian is negatively affected by English internet neologisms.

მედი მხედლიზვილი**არავერბალური კომუნიკაცია და ჟესტები**

არავერბალური კომუნიკაცია უსიტყვო შეტყობინების პროცესია, რომელიც შეიძლება იყოს გადმოცემული ჟესტებით, სხეულის ენით ან პოზირებით, სახის გამომეტყველებით ან თვალთ კონტაქტით; ასევე ობიექტური კომუნიკაციით, როგორცაა ჩაცმულობა და თმის სტილი; პროსოდიული საუბრის ნიშნებით, როგორცაა ინტონაცია, ტონი და საუბრის სხვა მახასიათებლებით: ლაპარაკის სტილით და ემოციით.

ზოგჯერ არავერბალური და ვერბალური კომუნიკაცია თანადროულად ხდება, რაც გამოხატულია სიტყვების, მზერის და სახის გამომეტყველებების ცვლილებებით. მაგ: ღიმილით, აწეული წარბებით, დაჟინებული მზერით, დაწუნების თუ მოწონების გამომხატველი მზერით, რაც არავერბალური კომუნიკაციის ფორმებია.

ცნობილია, რომ შეტყობინებების 55% პროცენტი გადმოიცემა სახის გამომეტყველებით, პოზირებით და ჟესტებით; 38%- ინტონაციით და ხმის მოდულაციით; სიტყვებისთვის მხოლოდ 7% რჩება. ვერბალური და არავერბალური კომუნიკაცია კატეგორიებადაა დაყოფილი ვოკალურ და არავოკალურ ჯგუფებად. კომუნიკაციის უმეტესი ნაწილი სიტყვიერია. ის დაფუძნებულია ენაზე და ვოკალურია, ხოლო არავოკალური ვერბალური კომუნიკაცია იყენებს წერილობით კომუნიკაციას, რომელიც გადმოცემულია ნიშნების ენით, თითების მოძრაობით. კომუნიკაცია არის ინფორმაციის გადმოცემის მნიშვნელობის გაზიარება ურთიერთგასაგები ნიშნებით. არავერბალური კომუნიკაცია ზოგადად ყველა იმ ქმედებას დაირთავს, რაც შეტყობინებას უკავშირდება. იგი დაირთავს მიმიკებს, სხეულის მოძრაობებს და ჟესტებს. ზოგჯერ ქმედებები უფრო მეტყველია, ვიდრე სიტყვები. არავერბალური კომუნიკაცია გზავნის და იღებს შეტყობინებებს

სხვადასხვა საშუალებით, სიტყვების გამოყენების გარეშე. იგი კომუნიკაციის ერთ-ერთი მთავარი ასპექტია.

სხეულის ენა და ჟესტები კარგი საშუალებაა იმის საჩვენებლად, თუ რას ეძებ ან სად გინდა წახვიდე; თუმცა ზოგ ქვეყანაში ეს უხეშობადაა მიჩნეული. ესპანელებისთვის, ამ შემთხვევაში ყველაზე ეფექტური საშუალება პასტა და ფურცელი, რომლებიც მუდამ თან დააქვთ. სურათების დახატვამ შეიძლება სხვებს უკეთ გააგებინოს, ვიდრე ხელის მოძრაობამ, ან მიაწოდო მათ პასტა და ფურცელი და სთხოვო დაგიწერონ, რისი თქმაც სურთ. ეს განსაკუთრებით ეფექტურია რაიმე ნივთის ფასის გასაგებად.

ჟესტებს თავიანთი დანიშნულება აქვთ. ისინი სხვადასხვა სიტუაციაში გამოიყენება: ზოგი — ჩვეულებრივ სიტუაციაში, ზოგი — არაოფიციალურსა და ოჯახურში.

არაოფიციალური ჟესტები გამოიყენება ისეთ ადამიანებთან ურთიერთობისას, რომლებსაც შენობით მივმართავთ.

აღსანიშნავია, რომ არავერბალური კომუნიკაცია სწორედ ის პროცესია, რომლის მიზანია უსიტყვო შეტყობინების გაგზავნა და მიღება. ასეთი შეტყობინებები გადმოიცემა ჟესტებით, სხეულის ენით, პოზირებით, სახის გამომეტყველებით და თვალის კონტაქტით. არავერბალური კომუნიკაცია მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ადამიანის ყოველდღიურ ცხოვრებაში. პოზირება გადმოსცემს ოფიციალურობას ან არაოფიციალურობას კომუნიკაციურ გაცვლა-გამოცვლაში; რაც შეეხება ფიზიკურ კონტაქტს, იგი უკავშირდება ხელის ჩამორთმევას, შეხებას, კოცნას, ხელის კვრას. ისინი ინტიმურობის ან მიზიდულობის ელემენტებს გამოხატავენ. რაც შეეხება ჟესტებს, ყველაზე გავრცელებულია ხელის მოძრაობა. უმეტესი ადამიანი საუბრისას ხელით მოძრაობას იყენებს, ხოლო სოციალური კონტაქტის ძირითად ქცევას თვალთ კონტაქტი წარმოადგენს. ის შეიძლება გადმოსცემდეს ემოციას, სიგნალს, როდის ისაუბროს ან დაასრულოს საუბარი. იგი შეიძლება ინტერესს და მოზებზრებასაც გამოხატავდეს.

ლიტერატურა

ფიშერი, 2000 Agneta Fisher, The relation between gender and emotions, 2000.

ჰოლი, 1979 — Judith A.Hall, Gender and gender roles, 1979.

მანსტიდი, 2000 — Anthony Manstead, Nonverbal communication skills, 2000.

MAGGIE MCHEDLISHVILI

Non-Verbal Communication and Gestures

Summary

The paper explores different types of body language and their semantics and pragmatics in the process of non-verbal communication.

მაგი მხედლიშვილი

ინტონაციის როლი კომუნიკაციაში (ფრანგული და ესპანური ენების მსასლაზე)

ინტონაცია არის ტონისა და ხმის სიმაღლის გამოყენება წინადადებაში მნიშვნელობისა და ემოციის გადმოსაცემად. იგი ასევე განისაზღვრება, როგორც ფრაზის მელოდია, რომელიც ძირითადად შეიცნობა ხმის მოდულაციით ფრაზის შიგნით. ინტონაცია გადმოსცემს მოლაპარაკის ფიქს, გამოხატავს მოლაპარაკის გონებრივ და ემოციურ მდგომარეობას, ამჟღავნებს სიტყვებსა და მნიშვნელობას შორის სხვაობას, ნათელს ჰფენს მსმენელისათვის დაფარულ ბუნდოვანებას და ზრახვებს. ინტონაციაზეა დამოკიდებული იმ განმასხვავებელი ფუნქციის არსი, რომელს საშუალებითაც, მაგალითად, ერთმანეთისგან განვასხვავებთ თხრობით, კითხვით და ბრძანებით წინადადებებს. მაგ: *Tu manges avec lui demain* — შენ მასთან ერთად შეჭამ ხვალ.

Tu manges avec lui demain? შენ მასთან ერთად შეჭამ ხვალ?

Manges avec lui demain! შენ მასთან ერთად შეჭამ ხვალ!

ინტონაციას მნიშვნელოვანი როლი აკისრია ემოციურ გამონათქვამებში, რაც უშუალოდ მაცალკევებელ კითხვას უკავშირდება, მაცალკევებელი კითხვა უფრო ხშირად სალაპარაკო ენაში გამოიყენება. ამგვარი კითხვები შეიძლება იყოს ზრდილობიანობის, ხაზგასმის ან ირონიის მანიშნებელი, რომლებიც თავდაჯერებულობას ან თავდაჯერებულობის ნაკლებობას გამოხატავენ. ზოგ ენას მაცალკევებელი კითხვის ფიქსირებული ფორმა აქვს; მაგალითად: ფრანგული ენისათვის დამახასიათებელია გამოთქმა: *n'est-ce pas?*

Elle ne sait pas ce qu'il fait, n'est-ce pas? მან არ იცის რას აკეთებს, არა?

Il est le meilleur en classe, n'est-ce pas? ის საუკეთესოა კლასში, არა?

Tu ne rétiens pas mon prénom, n'est-ce pas? შენ არ გახსოვს ჩემი სახელი, არა?

რაც შეეხება ხაზგასმას, იგი ფრანგულში შემდეგი ფიქსირებული გამოთქმით გადმოიცემა „et toi?“

Je n'aime pas le fromage, et toi? მე არ მიყვარს ყველი და შენ?

Je ne vais pas à l' école et toi? მე არ მივდივარ სკოლაში და შენ?

ესპანურ ენაში, მაცალკეებელი კითხვა, რომელიც თან ახლავს უარყოფით წინადადებას — მტკიცებითშია, მაშინ როცა მაცალკეებელი კითხვა, რომელიც ახლავს დადებით სიტუაციას — უარყოფითშია. ყველაზე გავრცელებული ესპანური მაცალკეებელი კითხვებია: No? Verdad?

El president es loco, no? პრეზიდენტი გიჟია, არა?

Este ordenador es nuevo, no? ეს კომპიუტერი ახალია, არა?

No quieres comer, verdad? ჭამა არ გინდა, არა?

როგორც სხვა ენები, ასევე ესპანური ენაც იყენებს აღმავალ ინტონაციას იმის მისათითებლად, რომ წინადადება კითხვითია. ამგვარად, წინადადება „Mi madre esta en casa.“ (დედაჩემი სახლშია) განსხვავებულად ჟღერს და განსხვავებულ მნიშვნელობას იძენს, როდესაც შეკითხვას გადმოსცემს „mi madre esta en casa?“ თუმცა სიტყვები და წყობა იგივეა. მაგალითად:

Habla Ud. Ingles? ლაპარაკობთ ინგლისურად?

Se habla Ud. Ingles aqui? აქ ინგლისურად ლაპარაკობენ?

Disculpeme por hablar tan mal espanõ! მაპატიეთ, რომ ასე ცუდად ვლაპარაკობ ესპანურად?

Que tenga un buen dia! კარგ დღეს გისურვებ!

ფრანგულ ენაში ინტონაცია და აქცენტი ფრაზას ეკუთვნის და არა სიტყვას. ფრანგული ინტონაციისათვის დამახასიათებელია აღმავალი ტონი, რომლის მწვერვალი ფრაზის ბოლო თანხმოვანზეა. მაგალითად:

Oui, s'il vous plaõt. დიახ, გეთაყვა.

Je vous en prie. გთხოვთ.

აღსანიშნავია, რომ ინტონაცია და ხმის ტონი ასევე კავშირშია ინფორმაციასთან. ტონის და ინტონაციის გამოყენებამ შეიძლება შეცვალოს ისეთი სიტყვების მნიშვნელობა როგორცაა:

Tu vas avec nous! (შენ ჩვენთან ერთად მოდიხარ) (მიუთითებს ბრძანებას და გამოხატულია აღმავალი ტონით)

Tu vas avec nous? (მიუთითებს შეკითხვას, რომელიც გამოხატულია აღმავალი ტონით).

ლიტერატურა

გრები, 2004 — E. Grabe, international variation in urban dialects, 2004.

ლიუ, ფეთელი 2010 — Liu F, Patel AD, intonational processing in congenital amusia, 2010.

სტიუარტი, 2010 — L.Stewart, intonation, identification and imitation, 2010.

MAGGIE MCHEDLISHVILI

The Role of Intonation in Communication (on the material of French and Spanish)

Summary

On the basis of French and Spanish data the paper explores the role of intonation in the process of communication. Special emphasis has been placed upon emotive utterances. The paper also focuses on the pragmatics of disjunctive questions in French and Spanish. The observations have proved that the disjunctive question may sound polite, ironic, it can reveal the speaker's confidence or lack of it.

თარგმანი

ენის სტრატეგიკაციული და სიტუაციური
მარკანტულობის მარკანტა ტრანსპორტივი
ინგლისურიდან ქართულ თარგმანში

თარგმანი, როგორც ენათაშორისი კომუნიკაციის აქტი, მჭიდროდ არის დაკავშირებული სოციოლინგვისტიკასა და სოციოსემიოტიკასთან. სოციოლინგვისტური ასპექტებიდან კი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ენისა და პიროვნების სოციოლოგიის ისეთი გამოვლინება, რომელთაც თარგმანთმცოდნეობაში უთარგმნელთა სტატუსი აქვთ მინიჭებული. ნ. საყვარელიძე თავის წიგნში „თარგმანის თეორიის საკითხები“ (საყვარელიძე, 2001), ჩვენთვის საინტერესო მოვლენებს, სოციოლინგვისტიკის ცნებებისა და ტერმინების გათვალისწინებით, ენის სტრატეგიკაციული ვარიანტულობის სოციოლინგვისტურ კატეგორიაში აერთიანებს. ამ კატეგორიაში შედის ყველა ენობრივი ფორმა, რომელშიც სალიტერატურო ენის ნორმებიდან გადახრა დასტურდება. ენობრივი ნორმებიდან კოლექტიური ხასიათის გადახრები: დიალექტიზმები, ჟარგონიზმები, არგო, პრფესიონალიზმები და ინდივიდუალური ხასიათის გადახრები: უცხოელთა მეტყველება, ბავშვის მეტყველება და ასევე დეფექტური მეტყველების სხვა გამოვლინებანი. თარგმანის ეკვივალენტურობისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე, სიტუაციური ვარიანტულობის ანალოგიზაციასაც. წინამდებარე კვლევაში მე სწორედ ამ დაყოფით ვიხელმძღვანელებ.

ენის სტრატეგიკაციული ვარიანტულობის მარკანტულობის ხშირად პერსონაჟთა მეტყველებაშია გაბნეული და დიდ როლს ასრულებს მათი დახასიათებისა და სახის შექმნაში. აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია, თუ რამდენად ახერხებს მთარგმნელი ამ ფორმალურ ნიშანთა გამეორებას, რა ფაქტორები განაპირობებს მის არჩევანს და რამდენად არის შენარჩუნებული კომუნიკაციური ეფექტი. მაინტერესებს როგორც მხატვრული ნაწარმოებების, ასევე ფილმების თარგმანი, მათი სპეციფიკა; რითი ჰგვანან ან განსხვავდებიან ისინი ერთმან-

ნეთისაგან და რა ტენდენციები გამოიკვეთება.

განსახილველად შევარჩიე ბ. შოუს პიესა „პიგმალიონი“ და ამ პიესაზე დაფუძნებული ჯ. სუკორის ცნობილი ფილმი „ჩემი მშვენიერი ლედი“. ვინაიდან მათში წარმოდგენილია ადამიანთა შორის არსებული რთული სოციალური ურთიერთობები. სატირულადაა აღწერილი ინგლისის მაღალი საზოგადოება, რომელიც ძირითადად გამართულად საუბარსა და მანერებზეა დაფუძნებული და ნაჩვენებია, თუ როგორ შეუძლია დაბალი სოციალური წრის წარმომადგენელს ამ საზოგადოებაში მოხვედრა, თუკი მათ ჩვევებს შეითვისებს.

ფონეტიკის პროფესორი ჰიგინსი ნიძლავს დებს, რომ კოკინზე მოლაპარაკე ყვავილების გამყიდველ გოგონას გამართულად ლაპარაკს შეასწავლის და მას ლედად აქცევს. აღსანიშნავია, რომ „კოკინი“ ძირითადად ლონდონის აღმოსავლეთ ნაწილის (Est-end) აქცენტია. ჩვეულებრივ მუშათა კლასის აქცენტად ითვლება და არცთუ ისე პრესტიჟულია. მას სხვადასხვა თავისებურებები ახასიათებს, მაგალითად: არანორმატიული ფორმები, განსხვავებული ლექსიკა და ა. შ. ყველაზე დამახასიათებელი კი მაინც მისი წარმოთქმაა. ენის ვარიანტულობის ისეთი სახეობის ტრანსპროზიცია როგორცაა ლოკალურ-ტერიტორიული დიალექტი, განსაკუთრებულ სიფრთხილეს საჭიროებს, რომ არ მოხდეს ორიგინალის სპეციფიკის განეიტრალება ან პირიქით უცხო გარემოს ილუზიის შექმნის ნაცვლად მშობლიური გარემოს დახატვა. ვნახოთ, თუ როგორ ხდება ამ სირთულის დაძლევა ქართულ თარგმანში. ვინაიდან პიესა და ფილმი სიუჟეტურად ერთმანეთისაგან რამდენადმე განსხვავდება, მათ თარგმანს ცალ-ცალკე განვიხილავ.

1.1. კავშირი მეტყველებასა და კლასობრივ წარმომავლობას შორის:

The Flower girl: Nah then, Freddy: Look wh'y giwin dea! (ბ. შოუ 2000. გვ. 15)

ყვავილების გამყიდველი გოგო: ერთი ამას დამიხედეთ! თვალები არ გაბია, ფრედი? რო დადიხარ, წინ იყურე!

ყვავილების გამყიდველი გოგონას მეტყველება ქართულ თარგმანში არანორმატიული სიტყვათაშეთანხმებით არის გადმოსული-თვალეები არ გაბია? იტყვის თავი მაბიაო.

იმ ფაქტს, რომ ელიზა დაბალ წრეს მიეკუთვნება, ხაზი ესმება იმიტაც, რომ ის ჯენტლმენს, რომელიც მას დაეჯახება, მიმართავს სა-

ხელით „ფრედი“ და ამბობს, რომ ეს ზრდილობიანი მიმართვის ფორმაა უცნობი მამაკაცისადმი. ჯენტლმენის დედა კი, რომელიც მაღალ წრეს მიეკუთვნება და ვისთვისაც მიმართვის ასეთი ფორმა მიუღებელი და უცხოა, ინტერესდება თუ საიდან იცის გოგონამ მისი ვაჟის სახელი.

The mother : How do you know that my son's name is Freddy? (16)

The flower girl: Ow, eez, yoo son, ise? Wal, fewd dan y'dooty bawnz a should, eed now bettern to sprawl

A pore gel's fla'z than ran away 'thaht pying. Will yoo py me f'them? (16)

დედა: ერთი ეს მითხარი, საიდან იცით, რომ ჩემს ვაჟს ფრედი ჰქვია?

ყვავილების გამყიდველი გოგო: ეგ, რა! თქვენი შვილია? დიდი ბედენა გაგიზრდია რაღა,

საწყალ ქალს ყვავილები გამაყრევინა და ჰაიდა მოუსვა, თითქოს საფასურს გადახდა არ უნდოდეს.

ანდა გროშებს, აი თქვენ ჩამითვლოდეთ მის მაგივრად (4).

ელიზას მეტყველების გადმოსატანად, ქართველი მთარგმნელები სიტყვების დამახინჯებას მიმართავენ: ყვავილები, გამაყრევინა, ჩამითვლოდნენ, რათა ქართველ მკითხველს ცოტათი მაინც შეეჭმნას წარმოდგენა მის მეტყველებასა და საზოგადოებრივ მდგომარეობაზე.

The flower girl(protesting) Who's trying to deceive you? I called him Freddy or Charlie same as

You might yourself if you was talki' to a stranger and wished to be Pleasant.

ყვავილების გამყიდველი გოგო: (აღშფოთებული) ვის რად უნდა თქვენი მოტყუება?

სულ ერთი არ არის, ფრედის დავუძახებდი თუ ჩარლის?

თქვენ ასე არ უვებით ზრდილობის გულისთვის უცხო

კაცს სახელით არ მიმართავთ? (5)

ქართველი მკითხველიც აღიქვამს, რომ ელიზა დაბალ სოციალურ წრეს მიეკუთვნება, როგორც მისი მეტყველებიდან — სიტყვების დამახინჯება — ასევე მიმართვის ფორმიდან გამომდინარეც, ვინაიდან ქართული ენისთვის მიუღებელია უცხო ადამიანისთვის სახელით მიმართვა.

სხვადასხვა იმპლიკაციით გვხვდება აგრეთვე მიმართვის ფორმა „Missus“. თავდაპირველად ელიზა გამოიყენებს მას ქ-ნი პირის მი-

მართ. ამ შემთხვევაში იგულისხმევა, რომ მიმართავენ ქალს, რომლის სახელიც არ იციან, (ბრიტანული სლენგი) ამიტომ ქართულ თარგმანში ის ტრანსლიტერაციით არის გადმოსული.

Eliza: Oh, I could't lieep here, Missus. Its too good for the likes of me. I should be afraid to touch

Anything. I ain't duchess yet, you know (47) .

ელიზა: ოოო, აქ ვერ დავიძინებ, მისუს! ეს ზედმეტად კარგია ჩემისთანასთვის; აქ ვერაფრის ხელის ხლებას ვერ გაგვბედავ. ხომ იცით, რომ მე ჯერ კიდევ არა ვარ ჰერცოგის ასული, მისუს (28).

ხოლო მეორედ ელიზას მამა, ბ-ნ დულიტილი, მიმართავს ასე ქ-ნ პირსს. აქ უკვე იგულისხმება პროფ. ჰიგინსის ცოლი ან ქალი და ქართულ თარგმანში ვხვდებით სიტყვა დედაკაცს, რომელიც ასაკვადასულ გათხოვილ ქალს ნიშნავს და ასევე გამოკვეთს, რომ ბ-ნ დულიტილიც დაბალ წრეს მიეკუთვნება, ვინაიდან ასეთი მიმართვის ფორმა ქართულ ენაში ძირითადად მდაბიურ და კუთხურ მეტყველებაში გვხვდება.

Doolittle:(desperate) Where's the clithes she come in? Did I burn them or did you missus, here? (57)

დულიტილი: (სასოწარკვეთილი) სად არის ტანსაცმელი, რომლითაც მოვიდა? მე დავწვი, თუ თქვენმა დედაკაცმა? (37)

1.2. არასალიტერატურო ლექსიკის მაგალითები:

ჰენრი ჰიგინს დედასთან წვეულებაზე მიჰყავს ელიზა რათა თავისი ძალისხმევის შედეგი გამოსცადოს. მართალია, მან შეძლო ელიზასთვის გამოთქმები შეესწორებინა, მაგრამ ის თუ რას გამოთქვამს, ჯერ კიდევ დასახვეწია. ამ მონაკვათიდან განსაკუთრებით მინდა შემდეგი ეპიზოდი გამოვყო.

Freddy (opening the door) Are you walking across the park. Miss Doolittle.

(They shake hands)

Eliza: (Perfectly elegant diction) Walki'! Not bloody likely. (Sensation) I am going in a taxi.

(She goes out) (78) .

ფრედი (კარს უღებს ელიზას) პარკისკენ მიდიხართ, ქ-ნო დულიტილი? თუ ასეა.

ელიზა: (ამბობს დახვეწილი დიქციით) ფეხით? ბებია გიცხონდეს (სენსაცია) ტაქსით მივდივარ (55).

Bloody სალანძღავი სიტყვაა, რომელიც ძირითადად ნათქვამის გასაძლიერებლად გამოიყენება და დღეს მას ის სიმძაფრე აღარ გააჩნია, რაც იმ პერიოდში ჰქონდა, როდესაც ბ. შოუს „პიგმალიონი“ დაიწერა. იმ დროს ეს წარმოუდგენელ უხამსობად ითვლებოდა და როდესაც ელიზას როლის შემსრულებელმა ეს სცენაზე თქვა, ნამდვილი სენსაცია იყო. ქართველი მთარგმნელები გვთავაზობენ ფრაზას „ბებია უცხონდა“, რომელიც სასაუბრო მეტყველებისათვის დამახასიათებელი გამოთქმაა და ქართველი მკითხველიც კარგად აღიქვამს მის უადგილობას.

1.3. სალანძღავი სიტყვები პროფესორ ჰიგინსის მეტყველებაში;

ლინგვისტური დაკვირვებები ცხადყოფს, რომ რაც უფრო მაღალ სოციალურ საფეხურზეა ადამიანი, მით ნაკლებია მის მეტყველებაში დიალექტიზმები ანუ რეგიონალური სხვაობები. რაც შეეხება თვითონ სოციალური კლასის განსაზღვრას სოციო-ლინგვისტიკაში სამი კრიტერიუმით ხდება: დასაქმების სფერო, განათლება და მატერიალური მდგომარეობა. ლაბოვისა და **ტრაჯილის** (ტ. ჟი 2000) გამოკვლევებმა აჩვენა, რომ თავისუფალი მეტყველებისას, რაც უფრო დაბალ ფენას მიეკუთვნებოდნენ ადამიანები, მით უფრო არღვევდნენ ენობრივ ნორმებს. ფორმალურ სიტუაციაში კი ქვედა და საშუალო ფენის წარმომადგენლები მეტ კონტროლს უწევდნენ საკუთარ თავს, ვიდრე ზედა და საშუალო კლასის წარმომადგენლები, რადგანაც ამ უკანასკნელთათვის, მათი სოციალური სტატუსიდან გამომდინარე, უფრო ნაკლებად მნიშვნელოვანია, თუ რა შთაბეჭდილებას მოახდენენ მსმენელზე. ვფიქრობ, ამდგვარ შემთხვევა პროფესორ ჰიგინსის შემთხვევაში. ის სწორ მეტყველებას ასწავლის, ენის ექსპერტია, მაგრამ თვითონ ზშირად იყენებს მისი წრისთვის შეუფერებელ, სალანძღავ სიტყვებს.

აღსანიშნავია დიალოგი ჰიგინსსა და ქ-ნ პირს შორის, როდესაც ქ-ნი პირს სთხოვს ელიზას თანდასწრებით მაინც არ გამოიყენოს ასეთი სიტყვები.

Higgins: (Indignantly) I swear !(Most emphatically) I never swear. I detest the habit. What the devil do You mean? (29)

Mrs. Pearse:(Stolidly) That’s what I mean, sir. You swear a great deal too much. I don’t mind your damning and blasting, and what the devil and who the devil and where the devil... (51)

ჰიგინსი: (აღშფოთებული) მე ვიგინები? (უფრო ხაზგასმით) მე არასოდეს ვიგინები.

გიგინება ჰირის დღესავით მეჯავრება. რა ოხრობას ეძახით თქვენ გინებას?

ქ-ნი პირსი: (შთამავგონებლურად) სწორია ამ „ოხრობას“ ვეძახი დიან, სერ. თქვენ ძალიან ბევრს იგინებით, ხოლო „სად ეშმაკში“, „ვინ ეშმაკმა“, „რა ეშმაკმა“, ხომ არის და არის, ამას გარდა... (32)

Mrs: Pearse: (Not to be put off) But there is a certain word I must ask you not to use. The girl used it herself when she began enjoying the bath. It begins the same letter as bath. She knows no better: she learnt it at her mother’s knee. But she must not hear it from your lips.

ქ-ნი პირსი: (აგრძელებს ლაპარაკს) არსებობს ერთი სიტყვა, რომლის ხმარებასაც უნდა გადაეჩვიოთ. გოგომაც იხმარა ის სიტყვა, როცა ჩვენი ჯამთასი დაინახა.

ის იმავე ასოთი იწყება, რითაც ბროწეული. მას აკვნიდანვე ასე ესმის და ეპატიება, მაგრამ თქვენთვის კი მიუტყვებელია. იმ გოგოსთან მაინც ნუ ამბობთ.

ქ-ნი პირსი მიაწინებს სიტყვაზე „Bloody“ რაც საშინლად შეურაცხყოფლად ითვლებოდა.

ამ სიტყვის ქართულ თარგმანში ვხვდებით ფრაზას „ბებია გიცხონდა“ და ვფიქრობ უფრო იმიტომ შეურჩევია მთარგმნელს, რომ ისიც იმავე ასოზე იწყება რაზეც „Bloody“. ეს შენარჩუნებულია მიწინებამდე „ბროწეული“ და თუმცა შესაძლებელია, რომ მკითხველი მაშინვე ვერ მიხვდეს, რა შეიძლება იგულისხმებოდეს, მაგრამ აღიქმება, რომ ეს რაღაც სალანძღავია.

აღსანიშნავია მიმართვის უხეში ფორმები რომელსაც ის ელიზას მიმართ იყენებს:

The note taker: (explosively) Woman; cease this detestable booing... (27)

კაცი წიგნაკით: (გამმაგებული) ქალო, ან შეწყვიტე ეგ აუტანელი ბუზღუნა ანდა... (11)

„ქალო“ ორივე ენაში მიმართვის უხეში ფორმაა და ადრესანტის გაღიზიანებასა და გაბრაზებას უსვამს ხაზს.

Higgins: Pickering, Shall we ask this baggage to sit down, or shall we throw her out of the winow?(38)

ჰიგინსი: პიკერინგ, ეს საფრთხობელა დავსვით თუ ფანჯრიდან გადავავლოთ? (19)

„Baggage“ ტვირთს ნიშნავს. აქ ჰიგინსი ელიზას, როგორც ნივთს ისე მოიხსენიებს. ქართულ თარგმანში კი ვხვდებით „საფრთხობელას“, რომელიც ასევე შეურაცხმყოფელი და დამამცირებელია.

რაც შეეხება ფილმს, განვიხილავ ქართულად დუბლირებულ ვარიანტს.

1.1. კავშირი მეტყველებასა და კლასობრივ წარმომავლობას შორის:

Eliza: Look where you're goin', dear.

Look where you're goin'!

ელიზა: ბრმა ხარ? სად იყურები?

რო დადიხარ, წინ იყურე.

დაბალი სოციალური სტატუსის მქონე ყვავილების გამყიდველი გოგონას მეტყველება ქართულ თარგმანში „უხეში მიმართვით“ არის გადმოცემული. ელიზას არანორმატიკული მეტყველება თარგმანში არ ჩანს, თუმცა მისი უხეში მიმართვა მის დაბალ წარმოშობას უსვამს ხაზს.

.Eliza: Two bunches o' violets trod in the mud.

A full day's wages.

ელიზა: ორი კონა ია სულ ტალახში ამომიზილა.

აქ ვხვდებით სიტყვათა არანორმატიკულ შეთანხმებას „ამომიზილა“ — ეს ზმნა ძირითადად საჭმელთან მიმართებაში გამოიყენება და ის გაკეთებას გულისხმობს, ხოლო ტალახში ამოზეღვას საპირისპირო დატვირთვა აქვს.

ელიზას დაბალ წარმოშობას ხაზს უსვამს ის ფაქტიც, რომ ის უცნობ ქალს ჭკუას არიგებს, თუ როგორ უნდა გაეზარდა თავისი ვაჟი.

If you'd done your duty

As a mother should...

... you wouldn't let 'im spoil a poor girl's

Flow'rs and run away without payn'.

წესიერად რომ გაგეზარდათ, ხომ ვერ გაბედავდა

ფული რომ არ გადაეხადა და ისე მომწყდარიყო.

თარგმანში გამოყენებულია გამართული მეტყველება, რაც ნათქვამის შინაარსთან ერთგვარ კონტრასტშია და ასევე გვხვდება ზმნა „მომწყდარიყო“ — ერთბაშად გაქცეულიყო (გვ. 338), რაც ძირითადად სასაუბრო ენისთვისაა დამახასიათებელი და წინააღმდეგობას უფრო თვალსაჩინოს ხდის.

ამაზე ფრედის დედა, მაღალი წრის ქალბატონი პასუხობს:

Go about your business, my girl.

საქმეს მიხედე, ძვირფასო.

„ძვირფასო“, თუმცა ზრდილობიანი მიმართვის ფორმას განეკუთვნება, უცნობი და უფრო დაბალი წრის ადამიანის მიმართ გამოყენებული, ერთგვარად შემწყნარებლურ-ირონიულ ელფერს იძენს.

მეტყველებასა და სოციალურ სტატუსს შორის კავშირს უსვამს ხაზს ის ფაქტიც, რომ პროფესორი ჰიგინსი, რომელიც ფონეტიკოსია, მოედანზე შეკრებილი ყველა ადამიანის წარმომავლობას ხვდება, მათი საწარმოთქმო აქცენტის მიხედვით.

როდესაც ის ერთ-ერთ იქ მყოფ პირს მიმართავს და ეუბნება აბა თქვი რამეო, ის აღმფოთდება.

Bystander: What ya tike me for, a fool?

მაყურებელი: რა იყო ასე გვევარ სულელს?

თარგმანში გვხვდება ვგავარ ზმნის ფორმის დამახინჯებული ვარიანტი, რაც ამ კაცის გაუნათლებლობას უსვამს ხაზს და ამ ფაქტს პროფესორი ჰიგინსიც მაშინვე აღნიშნავს.

Prof.Higgins: No one taught him "take" instead of tike.

პროფ. ჰიგინსი. მისთვის არავის უსწავლებია, რომ ვგავარ ეთქვა „გვევარის“ ნაცვლად.

სნობი, შეუწყნარებელი პროფესორი მიიჩნევს, რომ გაუნათლებლობა, არასწორი გამოთქმა და გაუმართავი საუბარი ქმნის „ვერბალურ კლასობრივ განსხვავებას“, სწორედ ისე, როგორც ფული უზრუნველყოფს მაღალი ფენის საზოგადოების ცხოვრების უპირატესობებს. ის მიიჩნევს, რომ ელიზას ფსკერზე თავისი მეტყველება უფრო მიაჯაჭვავს, ვიდრე საშინელი ჩაცმულობა და ჭუჭყიანი სახე.

1.2. არასალიტერატურო ლექსიკის მაგალითები:

პიესისაგან განსხვავებით ფილმში უფრო ხშირად ვხვდებით ე.წ. სლენგს. მაგ.: **Bloody** — სალანძღავი სიტყვაა, რომელიც ბ. შოუს „პიგ-მალიონის“ გამოსვლისას, საშინელ უხამსობად ითვლებოდა. როდესაც ელიზას როლის შემსრულებელმა ეს სიტყვა სცენაზე თქვა, ნამდვილი სენსაცია გამოიწვია. ფილმში ის ძალიან ხშირად გამოიყენება.

როდესაც ალფრედ დულიტილი ელიზას ფულს სთხოვს, გოგონა პასუხობს:

1. Eliza: ...and let you pass 'em on

To a bloody pubkeeper.

ელიზა: ლუღხანაში გასაფლანგად ფულს ვერ მოქცემ, გასაგებია?

დღესდღეობით **bloody** სალანძღავი სიტყვაა, რომელიც ნათქვამის გასაძლიერებლად გამოიყენება და მას ის სიმძაფრე არ გააჩნია, რაც პიგმალიონის შექმნის პერიოდში გააჩნდა. ზემოთ ხსენებულ შემთხვევაშიც ნათქვამის სიმძაფრისთვის გამოიყენება, თუმცა ქართულ თარგმანში ეს არ ჩანს.

ხოლო ეპიზოდი, რომელმაც „პიგმალიონის“ დადგმისას სენსაცია გამოიწვია — **Not, bloody likely** — ფილმში შეცვლილია სცენით, როდესაც ელიზა დოლზე ყვირის:

10. **Eliza: Come on, Dover!**
Move your bloomi' arse!

ელიზა: ჩქარა დოვერ! ტრაკი გაანძრე, შე ბებერო!

რაც ფილმის გამოსვლისას ბევრად უფრო უხეში და სენსაციური იქნებოდა ეკრანზე გაქუდრებული, ვიდრე უბრალოდ **Bloody** — რომელსაც ის სიმძაფრე უკვე აღარ გააჩნდა, რომ სენსაცია მოეხდინა.

1.3. სალანძღავი სიტყვები პროფესორ ჰიგინსის მეტყველებაში.

პროფესორი ჰიგინსი მეტყველებას ასწავლის, ენის ექსპერტია, მაგრამ საუბრისას ხშირად იყენებს მისი წრისთვის შეუფერებელ, სალანძღავ სიტყვებს.

აღსანიშნავია ელიზას მიმართ გამოყენებული მიმართვის უხეში ფორმები.

Prof. Higgins: Yes, you squashed cabbage leaf!

პროფ. ჰიგინსი: შენ, შე კობოსტოს ფოთოლო!

უხეში, უდიერი დამოკიდებულების მაჩვენებელია.

Prof. Higgins: Should we ask this baggage to sit down...

პროფ. ჰიგინსი: პიკერინგ, ამ საფრთხობელას ვთხოვოთ, რომ დაბრძანდეს თუ...

Baggage — ქართულში საფრთხობელათა გადმოსული, რაც გადატანითი მნიშვნელობით მეტისმეტად ცუდი შესახედაობის, უშნო ადამიანზე ითქმის. ქალისადმი ასეთი მიმართვა ფრიალ შეურაცხმყოფელია. ამასთანავე თარგმანში მასთან ერთად გამოყენებულია ზმნა „დაბრძანდეს“, რომელიც ზრდილობიანი ფორმაა და ირონიულ, აგდებული დამოკიდებულების ეფექტს უფრო აძლიერებს.

8. **Prof. Higgins: What? That imposter? That humbug?**

That annoying ignoramus?

პროფ. ჰიგინსი: იმ შარლატანთან? იმ რეგვენთან?

თარგმანში ვხვდებით სიტყვას „მაიმუნი“, რაც სხვის მიმბაძველ, მანჭიას ნიშნავს გადატანითი მნიშვნელობით და ვინაიდან პროფესორი საშინლად არის გაბრაზებული ელიზაზე, რომელმაც გამოაცხადა ამიერიდან მეც სწორად მეტყველებას ვასწავლიო, ვფიქრობ მისი გამოყენება სავსებით მართებულია.

9. **Prof. Higgins: You impudent hussy!**

You brazen hussy!

პროფ. ჰიგინსი: რა თავხედი ხართ!

რა აუტანელი ხართ!

Hussy — ქუჩის ქალს, როსკიპს ნიშნავს. ქართულ თარგმანში კი ძალიან შერბილებულ მიმართვის ფორმას ვხვდებით, რაც ალბათ მთლიანად ფილმის ფორმატიდან გამომდინარეობს.

ბოლოს უნდა აღინიშნოს, რომ განხილულია ფილმის ქართულად დუბლირებული ვერსია. ცნობილია, რომ დუბლირება არის მეთოდი, რომელიც საკმაოდ უცვლის სახეს წყარო ტექსტს და მიმღები პუბლიკისთვის ნაცნობად აქცევს მას მოშინაურების გზით. ეს არის მეთოდი, რომლის დროსაც უცხოური დიალოგის მორგება ხდება მსახიობის პირსა და მოძრაობებთან და მაყუარებელს უჩნდება გრძნობა, რომ ისინი მიმღებ ენაზე ლაპარაკობენ. თუმცა, განხილული ფილმის შემთხვევაში ასე არ ხდება. ფილმს ახმოვანებს ორი ადამიანი — მამაკაცი და ქალი როლების შესაბამისად. ასევე აღსანიშნავია, რომ ფილმის ყველა ნაწილი არ არის ნათარგმნი და გახმოვანებული. მაგალითად სიმღერები. ფილმი კი, როგორც ცნობილია, მიუზიკლია. ისმის საუბარი საწყის ენაზე და მოშინაურების ეფექტი არ იქმნება. ვფიქრობ, სწორედ აქედან გამომდინარეობს ის ფაქტი, რომ ქართულად დუბლირებულ ვარიანტში თითქმის არ არის გადმოსული ენის ვარიანტულობის ის მარკერები, რომლებიც ორიგინალში გვხვდება. მის კომპენსირება ხდება ფილმის იმ ნაწილებით, რომელიც არ არის თარგმნილი და მაინც ისმის, მაგალითად, ყვავილების გამყიდველი გოგოს ლაპარაკის საშინელი მანერა და სხვა.

რაც შეეხება პიესას, მასში სხვადასხვა სოციალური კლასის მეტყველების გადმოსაცემად და ორიგინალის ეფექტის შესანარჩუნებლად, ქართველი მთარგმნელები სპორადულად იყენებენ მდაბიური მეტყველების ფორმებს და ხალხური სასაუბრო მეტყველებისათვის დამახასიათებელ უხეშ ერთეულებს, რის საშუალებითაც წარმოდგენას გვიქმნიან პერსონაჟის სამეტყველო ჩვევაზე. მოქმედებს აგრეთვე კომპენსაციის მეთოდიც, როდესაც არ ხერხდება საკუთრივ იმ ერთე-

ულის დამახინჩება, რომელიც ორიგინალში შეიცავს ამ ეფექტს, ის სხვა უფრო დამყოლ ერთეულზე გადაინაცვლებს. ეს კი, ვფიქრობ სწორი მთარგმნელობითი ხერხია, ვინაიდან დიალექტული მეტყველების ტრანსპოზიციისას საჭიროა თარგმანის ენაში მოინახოს ზომიერი, ეროვნული კოლორიტით შეუფერავი სიტყვები, რომლებიც მხოლოდ მიგვანიშნებენ პერსონაჟის მეტყველების სუბსტანდარტულ ხასიათზე. მიმჩნია, რომ მთარგმნელებმა ამ ამოცანას თავი კარგად გაართვეს და შესანიშნავად გადმოგვცეს პიესის შინაარსი და ემოციურ-ესთეტიური ჟღერადობაც და ფილმში ეს ეფექტი სხვა გამომსახველობითი საშუალებებით არის ჩანაცვლებული.

კვლევა შეიძლება გაგრძელდეს უფრო თანამედროვე ფილმების და ასევე ბავშვებისთვის განკუთვნილი ფილმებისა თუ ანიმაციის განხილვით, თანამედროვე ტენდენციების გამოსაკვეთად.

ლიტერატურა

საყვარელიძე, 2001 — ნ. საყვარელიძე, „თარგმანის თეორიის საკითხები“ — თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 2001.

ჭაფარიძე, 2005 — თ. ჭაფარიძე, „სოციოლინგვისტიკის შესავალი“ „მერიდიან“, 2005.

თიმოთი ჯეი, 2000 — Timoti Jei. “Why we curse; A Neuro-Psychosocial Theory of Speech” John Benjamin’s Publishing Company. 2000.

ლიტერატურა

„ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი“. ქართული ენციკლოპედია. 1986.

ლ. ბრეგვაძე „ქართული ჟარგონის ლექსიკონი“ ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა. 2005.

The new Partridge Dictionary of Slang and unconventional English. 2005.

საილუსტრაციო მასალა

ბ. შოუ „პიგმალიონი“ ინგლისურიდან თარგმნა მ. ქარჩავამ და ი. ტროპოლსკიმ.

საქართველოს თეატრალური საზოგადოება.

ბ. შოუ “Pygmalion” Penguin classics. First Published in 1916. Reprinted with a new introduction

In Penguin classics in 2000.

„ჩემი მშვენიერი ლედი“, საქართველოს საზოგადოებრივი მაუწყებლის არქივი.

ინტარნეტ მისამართები

1. http://www.script-o-rama.com/movie_scripts/m/my-fair-lady-script-transcript.html

2. www.eng.fju.edu.tw/Englishliterature/Show/Pygmalion.html

3. <http://dictionary.cambridge.org/>

TAMAR NACHKEBIA

Transposition of Language Stratification and Situational Variation Markers in Georgian Translations from English

Summary

The paper explores the markers of language stratification and situation variation encountered in the speech of different literary characters and the ways they are transposed in the Georgian translations of English literary works. The paper focuses upon the linguistic modifications made by the translators for the purpose of maintaining the communicative effect of the original.

The empirical data includes B.Shaw’s “Pygmalion”, its screen adaptation (G.Cukor’s film “My Fair Lady”), and the Georgian translations of the play as well as the film. The observations have proved that in the translation of the play the markers of language stratification and situation variation are accurately preserved whereas in the dubbed version of the film the given markers are not maintained, the communicative effect being achieved by some other linguistic means.

მარიამ ნაზიანი

თოქშოუს, როგორც ჟანრის, ზოგადი
სოციო-ლინგვისტური მახასიათებლები

თოქშოუ, როგორც ჟანრი, მეოცე საუკუნეში ჩამოყალიბდა ამერიკაში და დღეს დიდი პოპულარობით სარგებლობს მთელ სატელევიზიო სივრცეში. მუნსონის თანახმად, იგი სათავეს იღებს 1930-იანი წლებიდან. ეს ის პერიოდია, როდესაც რადიოში გაჩნდა პირველი, აუდიტორიის მონაწილეობით შექმნილი და ინტერაქციული საუბრით გაჯერებული პროგრამა (სიგნესი, 2000, 9). გადაცემების დიდმა პოპულარობამ უბიძგა წამყვანებს გაეკეთებინათ ამ ტიპის სატელევიზიო შოუებიც.

ნაშრომის მიზანია წარმოაჩინოს თოქშოუს შექმნის ისტორია და ნახოს თუ რა მოდიფიკაცია განიცადა ამ ჟანრმა განვითარებასთან ერთად. სტატიაში, ინგლისურ და ქართულ თოქშოუებზე დაყრდნობით, გამოყოფილია თოქშოუს ზოგადი სოციო-ლინგვისტური მახასიათებლები და პრინციპები. ამასთანავე, ეს ჟანრი განხილულია ჰაიმზის კონტექსტუალური მახასიათებლების მიხედვით, შეპირისპირებითი კვლევის საფუძველზე გამოვლენილია ინგლისურენოვან და ქართულ თოქშოუთა შორის არსებული მსგავსებანი და განსხვავებანი. ინგლისურენოვანი მასალა წარმოდგენილია, როგორც ბრიტანული, ასევე ამერიკული ვარიანტით, რადგან სწორედ ამერიკა იყო ამ ჟანრის წარმომშობი ქვეყანა. ემპირიულ მასალად გამოყენებულია ინგლისურენოვანი: *The Alan Titchmarsh Show, Lost Women, Graham Norton Show, The Ellen DeGeneres Show, Conan, The View* და ქართული თოქშოუები: *ნანუკას შოუ, დღის შოუ, ვანოს შოუ*. საკვლევი მასალის შერჩევისას ვიხელმძღვანელებ ცალკეული შოუს პოპულარობის ამსახველი რეიტინგით.

ზოგადი დეფინიციით, თოქშოუ არის გადაცემა, სადაც მოწვეული სტუმარი ან სტუმრები წამყვანთან ერთად განხილავენ საზოგადოებისათვის აქტუალურ თემებს. მოწვეული სტუმრები შეიძლება

იყვნენ, როგორც ცნობილი ადამიანები, ასევე ჩვეულებრივი ხალხი.

სხვადასხვა ქვეყანაში თოქშოუს შექმნისა და განვითარების ისტორია სხვადასხვაგვარად წარიმართა. ამერიკა იყო პიონერი ქვეყანა, სადაც იშვა ეს ჟანრი. შემდგომ უკვე მოხდა მისი სხვა ქვეყნებში გადაცემაც. თანდათანობით დაიწყეს ამერიკული მოდელის მიხედვით ადგილობრივი შოუების შექმნაც. ბუნებრივია, ეს ყოველივე იწვევდა ამერიკული გავლენის არსებობას.

ბერნარდ მ. თიმბერგი თოქშოუს განვითარების მანძილზე გამოყოფს სამ ძირითად ქვეჟანრს (თიმბერგი 2002, 6-9). მისი კლასიფიკაცია ემყარება დროის ასპექტს, თუ როდის გადის გადაცემა ეთერში. შემდეგ მოხდა ერთიანი, ცალკეული ქვეჟანრისათვის დამახასიათებელი ფორმატის შემუშავება. ემპირიულ მასალაზე დაკვირვებამ მაჩვენა, რომ ძირითადი ქვეჟანრები იგივე რჩება, მაგრამ მათ განიცადეს მოდიფიკაცია. დროის მონაკვეთის მიხედვით ვეღარ მოხდება მათი დაყოფა, რადგან სხვადასხვა ქვეყანაში ადგილობრივი სინამდვილიდან გამომდინარე ერთი და იმავე ქვეჟანრის თოქშოუები სხვადასხვა დროს გადიან. გამოიყოფა სამი ძირითადი ქვეჟანრი:

1) გვიან-ლამის გასართობი თოქშოუ — ეს ქვეჟანრი ყველაზე მეტად გავრცელებულია და თოქშოუს ხსენებაზე სწორად ამ ტიპის შოუ წარმოუდგება ბევრს. მისთვის დამახასიათებელია მხიარული შეხვედრები ცნობილ სტუმართან ან სტუმრებთან, რომლებიც წამყვანთან ახლოს სხედან. სტუმრები განეკუთვნებიან სხვადასხვა სფეროს ხელოვნებიდან დაწყებული პოლიტიკით დამთავრებული. დაკვირვებამ აჩვენა, რომ ამ ქვეჟანრის თოქშოუ, ისევე როგორც ზოგადად ეს ჟანრი, შედგება სამი ნაწილისაგან: შესავალი, ინტერვიუ და დასკვნა. თუმცა, ეს ნაწილები სხვადასხვაგვარად არის წარმოდგენილი ჩემ მიერ განხილულ გვიან-ლამის შოუებში. ბრიტანულ თოქშოუში (*Graham Norton Show*) შესავალში იკვეთება ორი კომპონენტი: სტუმრის წარდგენა, რომელიც ხდება როგორც ვერბალურად, ასევე არავერბალურად (სურათების საშუალებით), შემდეგ სტუმრის შესახებ მოკლე ინფორმაციის მიწოდება, ანალოგიურად ხდება მომდევნო სტუმრის წარდგენაც. შემდგომი ნაწილია — ინტერვიუ. წამყვანი კითხვებს უსვამს თითოეულ სტუმარს, რომლებიც ერთროულად შემოდიან სტუდიაში, დასკვნით ნაწილში წარმოდგენილია რაიმე ნომერი, სიმღერა, სკეტჩი და შემდეგ წამყვანი კიდევ ერთხელ წარადგენს სამივე სტუმარს და ემშვიდობება აუდიტორიას. ამერიკული (*Conan*) და ქართული

ლი (განოს შოუ) გვიან-დამის თოქშოუები ერთმანეთს უფრო ჰგვანან. შესავალში წამყვანი იუმორისტული სახით წარმოადგენს უახლეს ამბებს, იყენებს როგორც ვერბალურ, ასევე არავერბალურ საშუალებებს (სურათებს და ვიდეოებს) და ამის შემდეგ წარადგენს სტუმრებს. ამერიკულ შოუში წამყვანის მონოლოგს წინ უძღვის შესავალი-ანონსი, რომელშიც აცხადებენ წამყვანს და შოუს თემას. შემდგომი ნაწილი არის ინტერვიუ, რომელიც აქაც კითხვა-პასუხის სახით არის გამოხატული და ბოლოს დასკვნა, რომელიც ასევე ხშირად ორ კომპონენტად იყოფა — მუსიკალური ნომერი და სტუმრების კიდევ ერთხელ წარდგენა და აუდიტორიასთან გამომშვიდობება.

რაც შეეხება დროს, გადაცემა გადის ეთერში გვიან ღამე. ამჟამად სატელევიზიო სივრცეში არსებული ბრიტანული (*Graham Norton Show*), ამერიკული (*Conan*) და ქართული (*განოს შოუ*) გვიან-ღამის თოქშოუების ანალიზი და შედარებითი კვლევა გვაჩვენებს, რომ ზემოთ ჩამოთვლილი ძირითადი მახასიათებლები და ფორმატი ყველგან შენარჩუნებულია მცირე განსხვავებებით. განსხვავებაა შოუს ჩვენების სიხშირეშიც; ბრიტანული და ქართული შოუები კვირაში ერთხელ გადის ეთერში, ხოლო ამერიკული ვერსია კი კვირაში 4-ჯერ.

2) დღის აუდიტორიის მონაწილეობით შექმნილი შოუ: ყველაზე მეტი შინაარსობრივი და ფორმობრივი მოდიფიკაცია ამ ქვეყანაში განიცადა. იგი სათავეს იღებს ამერიკაში. სწორად მან ჩამოაყალიბა თოქშოუ, როგორც სატელევიზიო ჟანრი. ამ ტიპის შოუებში აუდიტორია პირდაპირ ჩართული იყო. ისინი საუბრობდნენ წამყვანთან და მოწვეულ სტუმრებთან და ცნობილ ხალხთან. ეს ქვეყანაში ორიენტირებული იყო ძირითადად მდებარეობითი სქესის, უმუშევარ მაცურებელზე. იგი გახდა ყველაზე საყვარელი ჟანრი ქალებისათვის და ჩანაცვლა სერიალები ამერიკაში (სიგნესი 2000, 9-11). 90-იან წლებში მათი ჩანაცვლება მოხდა ტაბლოიდური შოუებით, ანუ სკანდალურ ისტორიებზე ორიენტირებული შოუებით. აღნიშნული ტიპის შოუს სტუმრები არ არიან ცნობილი ადამიანები. მოხდა მისი შემდგომი სახეცვლილება. სასაუბრო თემები გაფართოვდა, მოწვეული სტუმრები ძირითადად ცნობილი ხალხია. თუმცა პროფილში არის შემთხვევები, როდესაც სტუმრები არიან არაცნობილი ხალხი. ასევე იკლო აუდიტორიის მონაწილეობამაც. შედეგად დღესდღეობით გვაქვს ისეთი შოუები, როგორცაა *ნანუკას შოუ*, *The Ellen DeGeneres Show*, *The Alan Titchmarsh Show*. ამ ქვეყანაშიც შენარჩუნებულია სამი

ძირითადი ნაწილი. ბრიტანულ შოუში (*The Alan Titchmarsh Show*) შესავალი მოიცავს მისაღმების რიტუალს და სტუმრის წარდგენას. ამერიკულ ვერსიაში, გვიან-ღამის ამერიკული თოქშოუს მსგავსად, არის მონოლოგის წინა შესავალი-ანონსი, სადაც ხდება გადაცემის და წამყვანის გამოცხადება. შესავალი შედგება წამყვანის მონოლოგისაგან, რომელშიც ის ისტორიას ჰყვება, რომელიც უკავშირდება სტუმარს და გადაცემის მთავარ თემას. შესავალი იხურება ყოველთვის წამყვანის მიერ შესრულებული ცეკვით. შემდგომი ნაწილია ინტერვიუ, რომელიც ძირითადად კითხვა-პასუხით არის წარმოდგენილი. ინტერვიუს ნაწილი იყოფა რამდენიმე ეპიზოდად, რადგან ხდება სხვადასხვა სტუმრის შემოყვანა. ბოლოსა დასკვნა, რომელშიც წამყვანი ემშვიდობება აუდიტორიას და მომავალ გადაცემაზე მიანიშნებს. დღის შოუს სტრუქტურით ხასიათდება *ნანუკას შოუ*, რომელიც საღამოს საათებში გადის. *ნანუკას შოუ* იწყება წამყვანის მონოლოგით. შოუში წარმოდგენილია რამდენიმე სტუმარი, თითოეული მათგანის წარდგენას წინ უსწრებს წამყვანის მიერ წარმოდგენილი დახასიათება.

დაკვირვებამ დამანახვა, რომ თიმბერგისეული კლასიფიკაცია, რომელიც დროზე იყო ორიენტირებული, აღარ მიესადაგება სინამდვილეს.

ასევე განსხვავებულია ეთერში გასვლის სიხშირეც. ბრიტანული და ქართული დღის შოუები ყოველკვირეულია, მაშინ როდესაც ამერიკული ვარიანტი ყოველდღიურია.

3) დღის ახალი ამბების ჟურნალის ფორმატის შოუ ნაზავია ახალი ამბების და გასართობი შოუსი. 1940-იან წლებში რადიოს ჰქონდა სხვადასხვა თოქშოუს ფორმატის შოუები დღით, თუმცა ტელევიზია მხოლოდ მაშინ იწყებდა ამ ჟანრის ექსპერიმენტირებას და სხვადასხვა არხზე გამოჩნდნენ დღის შოუები. ისინი ეთერში გადიოდნენ ძირითადად დღის თორმეტ საათამდე. ამ ქვეყანას განეკუთვნება *“The View”, “Loose Women”* და *დღის შოუ*. საკვლევ მასალაზე დაკვირვებამ მაჩვენა, რომ ამ ქვეყანისათვის დამახასიათებელია რამდენიმე წამყვანი, რომელიც ხშირად სხვადასხვა პროფესიის ხალხია და მოწვეულ სტუმართან ერთად განიხილავენ რაიმე თემას. ამ ფორმატშიც დაცულია სამი ნაწილი, თუმცა ისინი განსხვავდება წინა ორი ქვეყანისაგან. შესავალი ნაწილი უფრო მოკლეა. ინტერვიუს ნაწილში, კითხვების გარდა, წამყვანები ასევე ჰყვებიან თავიანთ ისტორიებსაც. ისინი ყოველდღიური გადაცემებია. ამ შემთხვევაშიც

დროის მონაკვეთით კლასიფიკაცია ვედარ მოხდება, რადგან, მაგალითად, ქართული დღის შოუ 3 საათზე გადის ეთერში, ბრიტანული შოუ ლანჩის დროს, ხოლო ამერიკული — 12 საათზე.

ამგვარად, უნდა ითქვას, რომ სხვადასხვა ქვეყანარის თოქშოუები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან სიხშირისა და ფორმატის მიხედვით. დაკვირვების შედეგად დადგინდა, რომ ყველაზე გრძელი შესავალი დღისა და გვიან-ღამის თოქშოუებს აქვთ, რაც შეეხება ინტერვიუს ნაწილს, განსხვავებულია დღის შოუები, რომლებშიც წამყვანები კითხვების გარდა ასევე ჰყვებიან ამბებს.

მიუხედავად სხვადასხვა ქვეყანარისა და სხვადასხვა ქვეყანაში არსებული შოუებისა, მათ შორის მაინც არსებობს საერთო პრინციპები, რომლებიც ყველა ტიპის თოქშოუში მოიძებნება. თიმბერგის (თიმბერგი, 2002, 3-5) და სხვა მეცნიერთა მიერ გამოყოფილი პრინციპების გაცნობის შემდეგ, ჩემი მხრივ, საკვლევ მასალაზე დაკვირვების შედეგად გამოვყოფ თოქშოუს შემდეგ მახასიათებლებს:

1) თოქშოუს არ აქვს სცენარი, თუმცა ის დაგეგმილია. ჰყავს წამყვანი ან წამყვანები, რომლებიც პასუხისმგებელი არიან გადაცემაზე და ერთგვარი დირიჟორის ფუნქციას ასრულებენ, მართავენ მოწვეული სტუმრების სასაუბრო დროს და მიმართულებას აძლევენ გასაჯაროებ თემას. ყველა ზემოგანხილულ თოქშოუში წამყვანს ან წამყვანებს აქვთ წინასწარ მომზადებული კითხვები, რომელსაც უსვამენ სტუმარს ან სტუმრებს. მაგალითად ნანუკას ხელში უჭირავს ბლოგნოტი, სადაც ჩანიშნული აქვს კითხვები. წამყვანები არ არიან მხოლოდ შოუს ვარსკვლავები. მათ სრული კონტროლი აქვთ თავიანთ შოუზე. ამას გარდა, ყოველი გადაცემის დასრულების შემდეგ ეწერება ადამიანთა სახელები, რომლებმაც იმუშავეს და რეალურად შექმნეს ესა თუ ის შოუ;

2) წამყვანები სარგებლობენ დიდი პოპულარობით, ისინი არიან სახეები, რომლებიც ყოველგვარი პროდუქტის. ამას ადასტურებს ის ფაქტი, რომ შოუთა სახელწოდებები ხშირად შეიცავენ წამყვანის სახელს, რაც დასტურდება ჩემ მიერ განხილულ ემპირიულ მასალებშიც. მაგ.; *The Ellen DeGeneres Show, The Alan Titchmarsh Show, Conan, ნანუკას შოუ, ვანოს შოუ*. ამ დეტალზე ამახვილებს ყურადღებას ამერიკული გვიან-ღამის თოქშოუს წამყვანი ქონანიც და ის ჩვეული იუმორით აღნიშნავს, რომ მას არ ემუქრება სამსახურის დაკარგვა, რადგან მასინ გადაცემა უნდა შეცვალოს. თუმცა არის ისეთი შოუებიც,

რომლებშიც სახელწოდებაში წამყვანის სახელი არ დომინირებს. მაგალითად *დღის შოუ, სამოთხის ვაშლები, The View, Loose Women*. ჩემი დაკვირვებით, ეს იმ შემთხვევაში ხდება, როდესაც შოუს ჰყავს ორზე მეტი წამყვანი. სახელწოდებაში ყველა წამყვანის სახელის გამოყენება საკმაოდ რთულს გახდის მაცურებლისთვის სახელწოდებების დამახსოვრებას, ასევე გრძელი სახელი ვიზუალურადაც არ იქნება ლამაზი და არც სახელწოდების კომპაქტურობის თვალსაზრისით იქნება გამართლებული.

3) წამყვანები სარგებლობენ ეთნიკური, რასისტული და სექსუალური ორიენტაციის თავისუფლებით. თუმცა ეს ძირითადად ეხება ბრიტანულ და ამერიკულ შოუებს. მაგალითად, ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი ამერიკელი წამყვანი ელენ დეჯენეროსი არის ჰომოსექსუალი. აღნიშნული სოციალურ უმცირესობათა თემები ქართულ შოუებში ტაბუირებულია. ასევე *Loose Women*-ში ერთ-ერთი წამყვანი შავკანიანია.

4) ყოველ თოქშოუს აქვს თავისი ქუდი და მუსიკა. ქუდი შეიცავს ნაწყვეტებს შოუს სხვადასხვა სერიიდან ან სპეციალურ ვიდეოკლიპს, რომლის დასრულების შემდეგაც იწყება თავად გადაცემა. ასევე, თითოეულ შოუს აქვს მისთვის დამახასიათებელი, საკუთარი მუსიკა, რომელიც მას სხვა გადაცემისაგან გამოარჩევს.

5) თოქშოუში თანმიმდევრობა არის წინასწარ განსაზღვრული და წარმოადგენს საუბრის, არავერბალური ელემენტების (როგორცაა მუსიკა, ტაში) და სხვადასხვა ვიდეომასალების ნაზავს.

6) წამყვანი ყოველთვის წარადგენს სტუმარს ან სტუმრებს. ეს შეიძლება იყოს მხოლოდ სიტყვიერი წარდგენა, ან შეიძლება სიტყვიერ წარდგენას მოჰყვებოდეს დამატებითი ვიზუალური წარდგენა და ვიდეო. მაგალითად: *Ellen DeGeneres*-ი, ნანუკა, *Alan Titchmarsh*-ი, დღის შოუს წამყვანები მონოლოგის დასრულების შემდეგ წარადგენენ სტუმარს, რომელსაც თან ერთვის წინასწარ მომზადებული ვიზუალური მასალა. ელენის და გრემ ნორტონის წარდგენას თითქმის ყოველთვის ახლავს ვიდეო და მხოლოდ ამის შემდეგ შემოდის სტუმარი სტუდიაში. *The Views*-ში და *Loose Women*-ში სტუმარი წამყვანებთან ერთად შემოდის, თუმცა მაინც ხდება წამყვანის მიერ სტუმრის წარდგენა.

7) ყოველი თოქშოუ, მიუხედავად ჟანრობრივი ნაირფეროვნებისა, შედგება სამი ძირითადი ნაწილისაგან: შესავალი, ინტერვიუ და

დასკვა. ძირითადი ნაწილი აგებულია კითხვა-პასუხზე. ყოველ გადაცემას ჰყავს სტუმარი ან სტუმრები, რომლებიც კითხვებზე პასუხის გაცემის საშუალებით გვიყვებიან რაიმეს.

8) საუბარი ყოველთვის აწმყო დროშია იქნება პირდაპირი, ჩანაწერი თუ განმეორება აწმყო დროის ილუზია მაინც ყოველთვის შენარჩუნებულია. გოფმანის აზრით, თქმულებში არის „ცოცხალი საუბრის“ ეფექტი. ეს ნაწილობრივ იმითაა გამოწვეული, რომ ნარატივი მიმდინარეობს კითხვა-პასუხის სახით, ასევე ხშირად წინა პლანზე გამოდის ემოცია, არის შეცდომები, რაც დამახასიათებელია ცოცხალი საუბრისათვის, გადაფარვები მოსაუბრეთა ჯერებს შორის და ასევე ნაწილობრივ სტუდიის აუდიტორიის მონაწილეობა. თუმცა, ჩემი აზრით, თქმულებში მაინც ნაკლებად ვხვდებით ე.წ. „ცოცხალ საუბარს“, რადგან დისკურსის მონაწილეები არიან არათანაბარ პირობებში, მათი როლი არის წინასწარ განსაზღვრული (თოლსონი 2001, 27), ვიცით რომ კითხვებს წამყვანი სვამს და სტუმარს ამ კითხვებზე პასუხის გაცემა ევალება, საუბარს აკონტროლებს წამყვანი. შეწყვეტილება ძირითადად ხდება მის მიერ.

9) თქმულები პროდუქციაა, რომელიც კონკურენციას უწევს სატელევიზიო სივრცეში არსებულ სხვა პროდუქტებს;

პენცი (პენცი 1996, 9-10) თავის წიგნში გამოყოფს თქმულების კიდევ ერთ პრინციპს:

10) რეკლამაზე ვასვლას, რომელსაც რამდენიმე დატვირთვა შეიძლება ჰქონდეს. ა) თქმულებს უნარის გადაცემები ხშირად გადიან რეკლამაზე. ერთ-ერთი და მთავარი დატვირთვა ამგვარი რეკლამებისა არის სპონსორებისა და სხვათა პოდუქციის რეკლამირება, რადგან მათი მთავარი შემოსავალი სწორად ამ რეკლამებიდან არის. უაიტის (1992) მიხედვით, რეკლამები საკმაოდ მიღებულია და წარმოადგენს თქმულებს განუყოფელ ნაწილს. ბ) რეკლამის საშუალებით ასევე ხდება თქმულების დაყოფა ქვეთემებად, როდესაც წამყვანს სურს ძველი სტუმრები გაიყვანოს სტუდიიდან და ახალი სტუმრები და ცოტათი განსხვავებული თემები შემოიტანოს ის იყენებს რეკლამას. ამ დროს ასევე ხდება დაანონსება, თუ რა იქნება შემდეგ ნაწილში, საინტერესო ნაწილების ამოღებით და წინასწარ ჩვენებით ხდება მაცურების ყურადღების შენარჩუნება. გ) უკონტროლო სიტუაციების განსატვირთად. როდესაც წამყვანი ველარ ახერხებს სტუმრების დაწყნარებას, ის გადის რეკლამაზე.

11) ყველა თქმულებს აქვს წინასწარ განსაზღვრული საეთერო დრო, რომელსაც არ უნდა გადააჭარბოს. ეს საშუალოდ ერთი საათიდან ორ საათამდე მერყეობს.

ზემოაღნიშნული თვისებები უნივერსალურია და ყველა ქვეყანარის და ყველა ქვეყნის თქმულებისათვის არის დამახასიათებელი.

ზოგადი მახასიათებლების გამოყოფის შემდეგ საინტერესოა, თუ როგორია თქმულებს თითოეული ქვეყნის ჩაიშის (1964) სქემის, ანუ ზოგადი კონტექსტუალური მახასიათებლების მიხედვით (ბრაუნი 2003, 37-39) და რა განსხვავება და მსგავსება შეინიშნება სხვადასხვა ქვეყნის თქმულებს შორის. კონტექსტის როლი იმაში მდგომარეობს, რომ, ერთი მხრივ, ის ზღუდავს შესაძლო ინტერპრეტაციებს და, მეორე მხრივ, გვიქმნის გარკვეულ მოლოდინს. გვეხმარება იმის დადგენაში, თუ რას იტყვის ადრესანტი, ადრესატი და აუდიტორია, როგორი იქნება მათ შორის ურთიერთმიმართება. ასევე წინასწარ გვექმნება წარმოდგენა, თუ რა კოდს (რა ენა, სტილი იქნება გამოყენებული), არხს (როგორ არის შენარჩუნებული კონტაქტი მათ შორის), შეტყობინების ფორმას გამოიყენებენ დისკურსის მონაწილეები მოცემულ სიტუაციაში. თემისა და გარემოს ცოდნა კიდევ უფრო ზღუდავს ჩვენს მოლოდინს.

დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ ზოგადად თქმულებს ყველა ქვეყნისათვის დამახასიათებელია დისკურსის 3 მონაწილე: ადრესანტი, ადრესატი და აუდიტორია, რომელთა შორის კომუნიკაცია წარმართება ორ დონეზე: **კომუნიკაციის შიდა წრე** — ის, რაც ხდება სტუდიაში — კომუნიკაცია სტუდიაში მყოფ ადრესანტს, ადრესატსა და აუდიტორიას შორის და **კომუნიკაციის გარე წრე** — ანუ ტელემაცურებელი, ეკრანი და სტუდიაში მყოფი მონაწილეები. შიდა წრისათვის არხი არის მეტყველება, ხოლო გარე წრისათვის, მეტყველების გარდა, საჭიროა სატელევიზიო სიგნალი და ტელევიზორი (პენცი 1996, 25).

კვლევამ ცხადყო, რომ თქმულებს ცალკეული ქვეყნის გარკვეულწილად განსაზღვრავს ადრესანტის რაოდენობა. განხილულ ყველა დილის ქვეყნის თქმულებში გვხვდება ორზე მეტი ადრესანტი, დანარჩენ ქვეყნებში კი მხოლოდ ერთი ადრესანტია. მაგალითად, *Loose Women, The View* და *დღის შოუ*, სამივე განეკუთვნება დილის ქვეყნის შოუს და წარმოდგენილია ორზე მეტი ადრესანტი. რაც შეეხება დღისა და გვიან-ღამის ქვეყნის თქმულებს, ყველგან ერთი ადრესანტია. ასევე ქვეყნებისა და ქვეყნების მიხედვით განსხვავ-

ვება ადრესანტებს შორისაც. ამერიკულ გვიან-ლამისა და დღის თოქშოუში ადრესანტი, წამყვანის გარდა, არის ასევე გამომცხადებელიც, რომლის ხმაც ისმის მხოლოდ გადაცემის დასაწყისში, ვიზუალურად იგი ჩანს გვიან-ლამის ამერიკულ შოუში, ხოლო დღის შოუში მხოლოდ ხმა ისმის.

თოქშოუს ადრესანტისათვის (წამყვანი) მთავარი არის შეინარჩუნოს კონტაქტი დისკურსის მონაწილეებს შორის (არხი). ამისათვის ის იყენებს, როგორც ვერბალურ (მეტყველება), ასევე არავერბალურ საშუალებებს, ახლო ხედებს, დამხმარე ვიზუალურ საშუალებებს (სურათები, ვიდეოები). ბრიტანელი და ამერიკელი ადრესანტები იყენებენ უკუკავშირებით სიგნალებს, როგორც ვერბალურს (**yeh, right, wow, it's amazing, really**), ასევე არავერბალურს (თავის დაქნევა). ქართულში ვერბალური სიგნალები უფრო იშვიათად გამოიყენება.

განსხვავებული ადრესანტი გვხვდება დღის ქვეყანარის შოუებში. მათი დისკურსი არ შემოიფარგლება მხოლოდ კითხვების დასმით და მონოლოგით. ისინი ასევე არიან ახალი ამბის მომყოლებიც, ასევე გვიამბობენ საკუთარ ამბებსა და გამოცდილებას, რომელიც განსახილვევ თემასთანაა კავშირში.

რაც შეეხება ადრესატს, მისი წარდგენა ხდება ადრესანტის მიერ. ამერიკულ (*Conan, The Ellen DeGeneres Show*), ბრიტანულ (*Graham Norton Show, The Alan Titchmarsh Show*) და ქართულ (*ვანოს შოუ, ნანუკას შოუ*) გვიან-ლამის და დღის თოქშოუში ამას თითქმის ყოველთვის მოსდევს ვიდეორგოლი ან რაიმე ვიზუალური წარდგენა, რომლის შემდეგაც სტუდიაში შემოდის ადრესატი და იკავებს მისთვის განკუთვნილ ადგილს. ბრიტანულ გვიან-ლამის შოუში ადრესატები ერთდროულად შემოდებიან, ხოლო ამერიკულ და ქართულ ანალოგებში კი ცალ-ცალკე. დღის ქვეყანარის ბრიტანულ (*Loose Women*) და ამერიკულ (*The View*) შოუებში ადრესატი შემოდის ადრესანტთან ერთად, ხოლო ქართულში (*დღის შოუ*) ადრესატი შემოდის მას მერე, რაც ადრესანტი წარადგენს მას. განსხვავებულია ადრესანტის დამოკიდებულება ადრესატის მიმართ ბრიტანულ, ამერიკულ და ქართულ თოქშოუებში. გვიან-ლამის შოუებში ადრესატი შემოდის, იკავებს თავის ადგილს და ესაღმება და ხელს ართმევს ადრესანტს. ბრიტანულ და ქართულ დღის შოუებში ადრესანტი დგება და ეგებება ადრესატს, მისალმების შემდეგ მიჰყავს ის მისთვის განკუთვნილ ადგილას. რაც შეეხება ამერიკულ შოუს, ადრესატი შემოდის და მი-

დის თავის ადგილას და ამის შემდეგ ესაღმება ადრესანტს. დღის შოუებში ადრესანტსა და ადრესატს შორის არ არის გამოყოფილი ადგილი.

ირკვევა, რომ კომუნიკაციისათვის ადრესანტი და ადრესატი იყენებენ მათთვის მშობლიურ ენას, (ნანუკას შოუში იყო შემთხვევა როდესაც ადრესატი იყო უცხოელი, ამ შემთხვევაში ადრესანტი იყენებს თავის მშობლიურ ენას და ადრესატი მშობლიურ ან საერთაშორისო ენას და თარჯიმანი თარგმნის ნათქვამს). ანუ თუ ვიცით ადრესანტი და ადრესატი, მათი წარმოშობა შეგვიძლია ვივარაუდოთ, თუ რა კოდს, ენას გამოიყენებენ ისინი.

განხილულ თოქშოუებში არსებობს ორი ტიპის აუდიტორია, ერთი რომელიც სტუდიაშია და უშუალოდ იღებს მონაწილეობას და შეუძლია ჩაერთოს საუბარში წამყვანის კონტროლის ქვეშ და მეორე ტიპი, ესაა სახლში მყოფი აუდიტორია. სტუდიაში მყოფი აუდიტორიის მონაწილეობა შეიძლება გამოხატული იყოს, როგორც ვერბალური: უბრალო შეძახილები, რომელიც მათ ემოციებს გამოხატავს ან შეიძლება წამყვანმა მათ საშუალება მისცეს ლაპარაკის, ასევე არავერბალური საშუალებებით: ტაში, ყესტები, ხელის აწევა. აუდიტორია, რომელიც ესწრება. შოუზე შეიძლება იყოს უბრალო ხალხი, რომელმაც სურვილი გამოთქვა დასწრების ან ეს შეიძლება იყოს სპეციალური ჯგუფი, რომელიც ერკვევა შოუს განსახილველ საკითხში და მოწვეულნი არიან წამყვანის მიერ თავიანთი აზრის გამოსატქმელად. აუდიტორიის საუბარი რეგულირდება მკაცრად წამყვანის მიერ. აუდიტორიის ტიპი განსაზღვრავს, თუ როგორი სახის ჯერს აიღებს და ჩართულობის გამომხატველ სიგნალს გამოიყენებს აუდიტორიის წარმომადგენელი. ექსპერტებს ხშირად ეძლევათ ჯერი — საუბრისა და საკუთარი აზრის გამოთქმის საშუალება, მაშინ როდესაც ჩვეულებრივი აუდიტორია ხშირად შემოიფარგლება მხოლოდ ტაშითა და შეძახილებით. განსხვავებულია აუდიტორიის როლი და ადგილი სხვადასხვა თოქშოუში. გვიან-ლამის თოქშოუებში აუდიტორია ჩართულია შოუში, ხშირად ავლენენ უკუკავშირებით სიგნალს, რომელიც ძირითადად არავერბალურია (ტაში). თუმცა, ქართულ ვანოს შოუში აუდიტორია არ ჩანს, მხოლოდ მათი შეძახილები და ტაში ისმის. ყველაზე ახლო კონტაქტი აუდიტორიასა და ადრესანტს შორის გამოვლინდა ამერიკულ და შემდეგ ქართულ დღის თოქშოუში (*The Ellen DeGeneres Show, ნანუკას შოუ*) და ბრიტანულ და ამერი-

კულ დამის შოუში (*Graham Norton Show, Conan*), ენელისა და გრემ ნორტონის გადაცემა იწყება სწორად აუდიტორიის ჩვენებით, ისინი ფეხზე დგანან და მიესალმებიან და ტაშს უკრავენ ადრესანტს, რომელიც გამოდის სცენაზე. მონოლოგის დროს ადრესანტი ხშირად აკეთებს პაუზებს და ამით აუდიტორიას აძლევს ჩართვის საშუალებას (ისინი უკრავენ ტაშს). მინიმუმამდეა მანძილი დაყვანილი ადრესანტსა და აუდიტორიას შორის ელენისა და კონანის შოუში. ადრესანტი (ელენი) მიდის აუდიტორიასთან და მათთან ერთად ცეკვავს. რაც შეეხება კონანს, ის ერთ-ერთ გადაცემაში ირჩევს აუდიტორიიდან ერთ-ერთს და სცენაზე აპყავს და თამაშს სთავაზობს მას. ქართულ და ამერიკულ დღის შოუებში არის შემთხვევები, როდესაც ადრესანტი კითხვებს უსვავს აუდიტორიას და მათგან იღებს ვერბალურ (მოკლე პასუხებს) და არავერბალურ (ხელის აწევა, თავის დაქნევა) პასუხებს. მაგალითად, ელენი ეკითხება აუდიტორიას: **Who is married? Who is single?** და აუდიტორია ხელის აწევით სცემს პასუხს. რაც შეეხება ბრიტანულ დღის შოუს, აუდიტორია არ ჩანს, თუმცა იგი ჩართულია გადაცემაში, უკუკავშირს გამოხატავს ტაშისა და შეძახილების საშუალებით. გვიან-დამისა და დღის ქვეყანარის შოუებში სახლში მყოფი აუდიტორია არ ერთვება გადაცემაში, ისინი უბრალოდ ტელევიზორის საშუალებით თვალყურს ადევნებენ გადაცემის მსვლელობას. განხილული შოუებიდან, მხოლოდ დილის ქვეყანარის ქართულ შოუში (*დღის შოუ*) ეძლევათ სახლში მყოფ აუდიტორიას გადაცემაში ჩართვის და საკუთარი აზრის გამოთქმის საშუალება ტექსტური შეტყობინების საშუალებით. დანარჩენ შემთხვევებში ისინი ამ საშუალებას მოკლებულნი არიან. თუმცა, აქ არ ვხვდებით სტუდიაში მყოფ აუდიტორიას. დანარჩენ დილის ქვეყანარის შოუებში ამ ტიპის აუდიტორია არის და ტაშით გამოიხატება მათი ჩართულობა.

ადრესანტის, ადრესანტისა და აუდიტორიის წინასწარ ცოდნა წარმოდგენას გვიქმნის, თუ როგორ ხდება კონტაქტის შენარჩუნება თოქშოუში, რა არხი გამოიყენება. ადრესანტსა და აუდიტორიას შორის არხი არის სატელევიზიო ან სატელეფონო სიგნალი, ახლო კადრები, ჩართვები სხვა სტუდიიდან თუ სხვა ადგილიდან, როდესაც ადრესანტი არ იმყოფება სტუდიაში. მაგალითად, ელენის გადაცემაში იყო შემთხვევა, როდესაც ადრესანტი იმყოფებოდა სხვაგან და მათ შორის კავშირი მყარდება ვიდეოსიგნალით. სტუდიაში არის ეკრანი, რომელზეც ადრესანტი ჩანს.

ყოველ გადაცემას აქვს ერთი ძირითადი თემა, რომელიც დაყოფილია ქვეთემებად. მთელი კვირის განმავლობაში გასული ანონსის საშუალებით ჩვენ ვიგებთ, თუ ვინ არიან ადრესანტები და რა არის გადაცემის მთავარი თემა. ამით გვექმნება გარკვეული მოლოდინი, ველით, რომ რასაც ადრესანტი იტყვის, კავშირში იქნება ადრესანტთან და განსახილველ თემასთან. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, თოქშოუები იწყება მონოლოგით, ჩვენი მოლოდინია, რომ ის რასაც იტყვის ადრესანტი დაკავშირებული იქნება გადაცემის ადრესანტთან და თემასთან და ეს მართლაც დასტურდება ჩემ მიერ განხილულ საკვლევ მასალაში. მაგ. *The Ellen DeGeneres Show*-ს ერთ-ერთი სერიის სახელწოდება იყო *The Ellen DeGeneres Show with Portia Rossi* და ანონსში აჩვენებენ ნაწყვეტებს მისი ინტერვიუდან, მეტ-ნაკლები წარმოდგენა გვექმნება, თუ რაზე იქნება გადაცემა, რა იქნება მისი მთავარი თემა, რას იტყვის ადრესანტი. ველით, რომ ნათქვამი კავშირში უნდა იყოს თემასა და ადრესანტთან და ეს მართლაც ასე ხდება. მაგალითად, ელენი მონოლოგს იწყებს შემდგენაირად: **So let me explain how this happened. One day at home Porsha said: “you know, it’s a while since I’ve started writing biographies” and I said: “listen you’re welcome to come any time you want since you have something to promote”.** So (audience laugh) she wrote a book, an incredible book. She’s doing this publicity tour and of course first stop is Opra and then (.) (applause) then Good Morning America and finally my show. ჩვენი მოლოდინი გამართლდა, ადრესანტთან კავშირშია ადრესანტის მონოლოგი და ასევე გადაცემის მთავარ თემასთან. თემის წინასწარი ცოდნა ასევე შეიძლება დაგვეხმაროს ზოგჯერ ადრესანტების ამოცნობაშიც. მაგალითად, ნანუკას შოუში საუბარია ბონი ემზე და ბუნებრივია ჩვენი მოლოდინი, თუ ვინ იქნება ადრესანტი უფრო იზღუდება. ვარაუდი გვაქვს, რომ ეს იქნება ამ ჯგუფის სოლისტი და ყველა ის პიროვნება, ვინც კავშირში იქნება ამ თემასთან (შემდეგ შემოდინ ქართული მომღერლები, რომლებიც მღერიან მათ სიმღერას), რაც მართლდება კიდევ.

რაც შეეხება გვიან-დამის გასართობ თოქშოუებს, მათი თემატიკა უკავშირდება კვირის ახალ ამბებს.

ოდნავ განსხვავებული ვითარებაა ჩემ მიერ განხილულ დილის შოუებში (*დღის შოუ, Loose Women, The View*). ამ შემთხვევაშიც თემა ზღუდავს ჩვენს მოლოდინს, თუ რაზე ისაუბრებენ ადრესანტები, თუმცა ადრესანტის გამოცნობა ცოტათი რთულია. მაგალითად, ერთ-ერთი დღის შოუს გადაცემის თემა იყო ექიმთან სიარულის კულტურა

რა. ადრესანტები საუბარს იწყებენ ამ თემის გარშემო, მაგრამ ძნელია მიხვდეთ, ვინ იქნება მათი ადრესატი, მოლოდინი გვაქვს, რომ ეს შეიძლება იყოს ექიმი, მაგრამ ჩვენი მოლოდინი არ მართლდება სტუდიაში შემოდის მომღერალი ეკა მამალაძე, თუმცა მერე უკვე ჩვენი მოლოდინი მართლდება და სტუდიაში ადგილს იკავებს ექიმი.

ჰაიმზის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელია გარემო, თუ სად და როდის ხდება მოქმედება. თოქშოუში მოქმედება ხდება სპეციალურ სტუდიაში და ასევე დისკურსის ყველა მონაწილეს აქვს მისთვის განკუთვნილი ადგილი. მაგალითად, გვიან-ღამის და ღლის ყველა თოქშოუში ვიცით, რომ ადრესანტი ან სცენაზე დგება ან ჯდება მისთვის განკუთვნილ ადგილას, ანალოგიურად ადრესატსაც აქვს მისთვის განკუთვნილი კონკრეტული ადგილი დეიანზე. დილის შოუებში ერთი შეხედვით თითქოს ადრესატისა და ადრესანტის ადგილი არაა გამოყოფილი, მაგრამ დაკვირვების შედეგად უნდა ითქვას რომ ადრესანტები სხედან მარჯვენა და მარცხენა მხარეს და ადრესატი იკავებს ხოლმე ცენტრალურ ადგილს. ყველა თოქშოუ ეთერში გადის მისთვის განკუთვნილ დღის კონკრეტულ მონაკვეთში. გადაცემის გასვლის დრო განსაზღვრავს მის თემატიკასა და აუდიტორიას. დილის შოუების (*დღის შოუ, The View, Loose Women*) აუდიტორია არის უმეტესწილად მდებარეობითი სქესის უმუშევარი მოსახლეობა, რადგან დღის ამ მონაკვეთში მათ აქვთ მეტი დრო უყურონ ტელევიზორს, შესაბამისად, თემატიკაც განსხვავდება იმის მიხედვით, თუ დღის რომელ მონაკვეთში გადის შოუ. სწორად დროის ასპექტის გათვალისწინებით ახდენს თიმბერგი თოქშოუს ქვეყანების გამოყოფას.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ

- 1) თოქშოუს საუკუნოვანი ისტორია აქვს, თუმცა საქართველოში იგი 21-ე საუკუნიდან გამოჩნდა;
- 2) თავის განვითარების განმავლობაში მოხდა რამდენიმე ქვეყანარის გამოყოფა დროის ასპექტის გათვალისწინებით და მათი შემდგომი მოდიფიკაცია;
- 3) თიმბერგის მიერ გამოყენებული დროის მონაკვეთზე დაფუძნებული კლასიფიკაცია დღეს აღარ მოქმედებს;
- 4) ყველაზე დიდი ცდომილება დროსთან მიმართებით დღისა და დილის ქვეყანარის ქართულ და ინგლისურ თოქშოუებში გვხვდება;
- 5) თითოეულმა ქვეყანარმა შეიმუშავა მისეული ფორმატი; შედგება შესავლის, ინტერვიუსა და დასკვნისაგან. ყველაზე ვრცელი შესავალი გვხვდება გვიან-ღამისა და დღის ფორმატის თოქშოუებში. განსხვავებული ინტერვიუს ნაწილი გვხვდება დილის ქვეყანარის თოქ

შოუებში, რომლებშიც წამყვანები მხოლოდ კითხვებით არ შემოიფარგლებიან, ისინი ასევე ჰყვებიან ისტორიებს;

6) მიუხედავად ქვეყანარული მრავალფეროვნებისა, მათ შორის მაინც არსებობს ზოგადი მახასიათებლები, პრინციპები, რომლებზეც აიგება ყველა თოქშოუ;

7) დილის ქვეყანარის თოქშოუში არის ორზე მეტი ადრესანტი, ყველა სხვა დანარჩენ ქვეყანარში კი ერთია;

8) სტუდიაში მყოფი აუდიტორია ჩართულია გადაცემაში. მათი ჩართულობა ძირითადად შეძახილებითა და ტანით შემოიფარგლება, თუმცა არის შემთხვევები, როდესაც მათ ჯერი ეძლევათ; ისინი მოკლე პასუხს იძლევიან;

9) ყველაზე ახლო კონტაქტი აუდიტორიასა და ადრესანტს შორის ამერიკულ დღის (*The Ellen DeGeneres Show*), ქართულ (*ნანიკოს შოუ*) და ბრიტანულ და ამერიკულ გვიან-ღამის შოუებში (*Graham Norton Show, Conan*) გამოვლინდა;

10) სახლშიმყოფი აუდიტორია, მხოლოდ დილის ქვეყანარის ქართულ თოქ შოუშია ჩართული.

ლიტერატურა

თოლსონი, 2001 – Tolson, Andrew. “Television Talk Shows. Discourse, Performance, Spectacle”. Copyright 2001 by Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers. 10 Industrial Avenue, Mahwah, New Jersey 07430. 2001

თიმბერგი, 2002 – Timberg, Bernard M. “Television Talk: A History of the TV Talk Show”. Texas, University of Texas Press, 2002

ლივინგსტონი და ლანტი, 1994 – Livingston Sonia and Lunt Peter. “Talk on Television: Audience Participation and Public Debate”, Routledge, 1994

პენცი, 1996 – Penz Hermine. “Language and Control in American TV Talk Shows. An Analysis of Linguistic Strategies”. Gunter Narr Verlag Tubingen, 1996

რიჩარდსონი და მეინჰოფი, 1999 – Richardson Kay and Meinhof Ulrike H. “Words in Common? Television Discourse in a Changing Europe”. Routledge, London and New York, 1999

ალენი, 1992 – Allen Robert C. “Channels of Discourse, Reassembled. Television and Contemporary Criticism”. Routledge Taylor and Francis Group, New Yourk and London, 1992

Wikipedia: Talk Show. http://en.wikipedia.org/wiki/Talk_show

ბრაუნი და იული, 2003 – Brown Gillian and Yule George. “Discourse Analysis”. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge, Cambridge University Press, 2003

სიგნესი, 2000 – Signes Carmen Gregori. “A Genre Based Approach to Daytime Talk on Television”. Monographs Volume 1. Studies in English Language and Linguistics. Universitat de Valencia. 2000

http://www.tudou.com/programs/view/Wa_12mFRX3M/ (14: 12. 2010 16:56)

www.myvideo.ge (28:01. 2011 20:11)

<http://thepiratebay.org> (13.11.2010 19:47)

MARIAM NEBIERIDZE

General Socio-Linguistic Peculiarities of the Genre of Talk Show

Summary

The paper discusses sociolinguistic peculiarities of the genre of talk show cross-culturally on the material of English (both British and American) and Georgian talk shows. The paper surveys the development and evolution of the genre of talk show and presents its classification into three major sub-genres: the late-night entertainment talk show, the daytime audience-participation show and the early-morning news talk magazine show. The initial classification introduced by Tolson was based on the aspect of time. However, the analysis of the empirical data has revealed that the aspect of time cannot be used as a criterion any longer. Observations have been made on the development and further modification of each sub-genre across the three cultures. The study has revealed that it is the daytime audience-participation show which has been affected most. Despite sub-genre differences, the frame structure of the talk show remains the same. Sociolinguistic peculiarities of the genre of talk show are examined from the standpoint of D. Hymes’ “context features.”

ნიკოლოზ ოთინაშვილი

სოფელ თიღვის ონომასტიკონი

თიღვა მდებარეობს ფცის ფრონეს ხეობაში, გაშენებულია მალ-ლობზე, ამიტომ ხეობის თითქმის ყველა ადგილიდან კარგად მოჩანს თიღვის ჯვრის გუმბათოვანი ტაძარი. სოფელი ძველი დასახლებული პუნქტია და მრავალი განსაცდელი აქვს გამოვლილი. თიღვის ტაძარი აუგია დავით აღმაშენებლის ასულს თამარს და დაუმთავრებია 1152 წელს. „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით „დავითმა პირმო ასული თვისი თამარ გაგზავნა დედოფლად შარვანს, და (შემდგომ გაგრძელება) დაი დემეტრესი თამარ თიღვსა აღმაშენებელი, იგიცა შემონაზუნებული გარდაიცვალა“-ო (ქართლის ცხოვრება, ტ. I).

ვახუშტი ბატონიშვილი ფცის წყალზე ასახელებს სოფელ თიღვას: „დასავლით მეტეხისა და ფცის წყლისა არს თიღვას ჯვრის მონასტერი, რომელი აღაშენა ასულმან აღმაშენებლისამან თამარ, გუმბათიანი, დიდშენიერი, კეთილად აღნაშენი“ (ვახუშტი 1895). აქ მეცნიერს ოდნავი უზუსტობა აქვს დაშვებული — თიღვა დასავლით კი არა, მეტეხის აღმოსავლეთით მდებარეობს.

ფრონეს ხეობა და სოფელი თიღვა ქართლის სამეფოს ნაწილი და ამავე დროს ამერ-იმერის შემაერთებული რგოლი იყო.

ზემო იმერეთის თავადები, წერეთლები, სოფელ თიღვას ძველი დროიდანვე ფლობდნენ, რასაც ისტორიული საბუთები ადასტურებენ.

1648 წელს ქართლის მეფე როსტომი სიგელს აძლევს ზაალ წერეთელს: „მას ჟამსა, ოდეს დადიანს ბატონს ლევანს, თქვენი თავი აქ ჩვენთვის შემოებრებინა და რომე ჩვენის გულისათვის შეინახეთო და მამული უბოძეთო, მოკითხული ვქენით და ზემო ქართლის თქვენისავე ნათესავის სამკვიდრო მამული თიღვა შეგიწყალეთ და გიბოძეთ ყოვლითურთ აზნაურიშვილებითა, ზვრითა, სასახლითა, სასაფლაოთი, იმ წესითა რომე რაც დათუნას საგოგატიშვილო მამული ჰქონდეს ის არ მოეშალოს და სხუა რაც წერეთელ გიორგის საკერძო მამული ჩვენგან წყალობად მომატებოდეს, ის თქვენთვის სახასოდ გვიბოძებია

სხვა აზნაურიშვილი და გლეხი ყოველივე სურნის გარდაისად, რისაც მქონებელი წერეთელი გიორგი ყოფილიყოს, ყოვლითურთ მითთ ბარამდისინ თქვენთვის გვიბოძებია გქონდეს და გიბედნიეროს ჩვენსა და ერთგულად სამსახურსა შინ“ (სახელმწიფო მუზ. ფონდი **Sd**).

ჩანს, რომ სოფელი თიღვა წერეთლების სამკვიდრო მამული ყოფილა და ისინი იმერეთში და ქართლში ფლობდნენ მამულებს.

1715 წლის „რუისის საეპისკოპოსოს დავთრის“ მიხედვით თიღვაში სახლობდნენ წერეთლები და ზემო იმერეთიდან გადმოსული მთელი რიგი გვარის ადამიანები (თაყაიშვილი, 1907).

ვახუშტი თავის თხზულებაში „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“ აღნიშნავს: „აბაშიძეს, ფალავანდიშვილსა და ამირეჯიბს, ერთობა შინა აქუნდათ მამული იმერეთსა და ქართლსა შინა და შემდგომად განყოფისა სამეფოსა ერთი ძმა იქით და ერთი აქეთ დაშინენ, ვითარცა აჩენს მამული და სიგელნი მათნი“ (ვახუშტი, 1895).

ზემოხსენებული და სხვა დოკუმენტების მიხედვით სოფელი თიღვა დიდი დასახლებული პუნქტი ყოფილა, სადაც თავდააზნაურები ცხოვრობდნენ და თავადური სასახლეც მდებარეობდა. ყოველივე ეს მონაცემები ვახუშტი ბატონიშვილს თავის მიერ შედგენილ რუკაზეც აქვს დატანილი. ისევ დოკუმენტების მიხედვით წერეთლების შესახებ არაერთი საბუთი არსებობს პერანგის მთის იქით და აქეთ მათი მოსახლეობის შესახებ.

დიალექტოლოგიური და ტოპონიმიკური ტექსტების ანალიზით ირკვევა, რომ აღნიშნულ რეგიონში, ფრონეს ხეობებში, მათ შორის, სოფელ თიღვაში ქართლური დომინირებს, თუმცა მეტ-ნაკლებად შეიცავს დასავლური დიალექტის, განსაკუთრებით კი იმერულის მოვლენებს. ფრონეს ხეობა, რომელიც იავარქმნილი იყო ლეკთა და ოსთა თარემისაგან მეთვრამეტე საუკუნეში, ძირითად გაშენდა ზემო იმერეთიდან, რაჭიდან, დვალეთიდან და სხვა მხარეებიდან მოსული ხალხის მიერ. ამ მოვლენას განსაკუთრებით აშუქებდა მეცხრამეტე საუკუნის ოთხმოციან წლებში გამომავალი გაზეთი „სახალხო გაზეთი“, რომელიც საკმაოდ კრიტიკულად გამოდიოდა ქართველი თავადების საქციელის გამო, რომლებიც ერთმანეთის ჯიბრით ასახლებდნენ ხიზნებს და ტყეებს აჩეხინებდნენ. როგორც პერანგის, ისე ლიხის ქედის დასავლეთიდან გადმოსახლებას თავადების გარდა ხელს არ უშლიდა ადმინისტრაციული დაყოფაც. რადგან პოლიტიკური საზღვარი ქართლსა და იმერეთს შორის ყოფილა დასავლეთით ვერ-

ტყვილამდე და კორბოულამდე, რასაც აღნიშნავს ვახუშტი ბატონიშვილი (ვახუშტი ბატონიშვილი, 1941).

სოფელში ზოგიერთი გვარის დასახლების ისტორია თაობიდან თაობას გადაეცემა და ამის შესახებ კარგად იციან როგორც ადგილობრივმა, ისე აქედან წასულებმა, რომლებიც უკვე კარგა ხანია სხვა ადგილებში ცხოვრობენ. ზოგს დღესაც არ გაუწყვეტია კავშირი სოფელთან და ბოლო დრომდე არ ივიწყებენ თავიანთ მშობლიურ ადგილებს და სალოცავებს.

სოფლის და საერთოდ ხეობის ისტორიის შესასწავლად ერთ ძალზე მტკივნეული საკითხის წარმოჩენა მიზანშეწონილად მივიჩნით, ეს ტყვეების გაყიდვაა, რამაც თავისი უარყოფითი კვალი დაამჩნია ქართული ეთნოსის განვითარებას.

საქართველოს ცენტრალურ სამეცნიერო არქივში დაცულია რამდენიმე დოკუმენტი, რომელიც ამ მეტად საშიშ მოვლენებს ასახავს და მისი ავტორები არიან სწორედ თიღველები.

1673 წელს სექტემბრის ოცს ზურაბ წერეთელი, ბეჟან გამცემრიშვილი და სხვები პირობის წიგნს აძლევენ კათოლიკოზ დომენტის, რომელშიც წერენ: „ესე შეცოდების წიგნი მოგართვით, თქვენ ბატონიშვილს ბატონს, კათალიკოზსა, ჩვენ გამცემრიშვილმან ბეჟან, მე წერეთელმან ზურაბ და უთრუთ, მე ბურნაძე ფირან, ოთიამა და ზაზამა, მამასახლისმა ქუცნამა და პაატამა და ერთობლივად თიღველთა და ბეგიაშვილთა — ესრე რომე, თუ დღეს ამას იქით ტყვე გავყიდოთ, თქვენ შეცოდება მოგვკითხეთ, შანაგაზ მეფემ თავის შეცოდებად და თავის შვილების შეცოდებად მოგვკითხოს, რაც ავ კაცს დამართებოდეს, ისრე გარდაგვხდევინეთ და მოგვკითხეთ“... (საქ. ც. არქ. 1673).

აღნიშნულ საბუთში მოხსენებული პირები ფიგურირებენ 1715 წლის რუისის საეპისკოპოსოს დავთრის თიღვის აღწერაშიც.

თიღვაში ამ დროისათვის სახლობდნენ: ბურნაძეები, კოპაძეები, მამუკაშვილები, ონოფრიშვილები, ბეჟიტაშვილები, გოდერძაშვილები, ბეგიაშვილები, ალმირბარაშვილები, თანდიაშვილები, ივანეშვილები, ტრანკაძეები, სამხარაძეები, ჩარექაშვილები, ლანჩავაშვილები, ბასანიძეები, ჩუბინიძეები — ყველა ესენი ორი და მეტი კომლებია, ხოლო თითო კომლად არიან: თოხაძე, ალვსებაძე, გრიგოლაშვილი, იონჩაძე, კილაძე, სუხანაშვილი.

დღევანდელი ვითარებით სოფელში აღარ სახლობენ: ბურნაძე, წერეთელი, გამცემრიშვილი, იგივე გამცემლიშვილი, კოპაძე, ონოფ-

რიშვილი, ბეჟიტაშვილი, გოდერძაშვილი, კილაძე, სუხანაშვილი, ბასანიძე, გრიგოლაშვილი, იონჩაძე, ამირბარაშვილი.

ბეგიაშვილები გადასახლდნენ მეზობლად სოფელ სურნისში, დღეს იწოდება სუნისად. სოფელში დარჩა 15 ოჯახი ტრანკაძე, ამდენივე სამხარაძე, 10 კომლი ლანჩავაშვილი.

დავთრის მიხედვით სოფელში მცხოვრები ათნასე იონჩაძის შთამომავლები, რომლებსაც ხეობის სამხრეთით მამულები ჰქონდათ, მეტვრამეტე საუკუნის ოთხმოციან წლებში ჩასახლება დაიწყეს და თავიანთ გვარის მიხედვით დასახლებას იონჩა უწოდეს და ახლაც ასე ჰქვია.

სოფელ თიღვას ჩრდილოეთით ჩამოუდის ხევი, რომელსაც კოჭლა ხევი ჰქვია. მის მარჯვენა მხარეს დასახლება დაიწყეს დავთარში მოხსენებული თამაზა ალიმბარაშვილის შთამომავლებმა. დღესაც ამ პატარა სოფელს გვარიდან ნაწარმოები სახელი ალიბარი ჰქვია.

სოფლიდან წასული და ამოწყვეტილი გვარებიდან მივაკვლიეთ ზოგიერთს. ზემოხსენებულ დავთარში მოხსენებული მამუკიშვილი სოფელში აღარ არის და მათი შთამომავლობა ხეობის სამხრეთით სოფელ ოქონაში დამკვიდრდა. ამავე სოფელში ჩასახლდნენ ჩუბინიძეები. სენხიაშვილების გვარი მთლიანად გორის ახალდაბაში არის დამკვიდრებული, თანდღიაშვილები კი სოფელ ზერტში.

ჩაწერილი მასალების მიხედვით ყოფილი გვარების საცხოვრებელი ადგილის აღდგენა ნაწილობრივ ხერხდება. სოფლის აღმოსავლეთის მხარეს ტყის პირში არის ბურნაძიანთ ხევი, რაც ამ გვარის აქ ცხოვრებაზე მიუთითებს. აქ აღმოჩნდა მდიდრული სამარხებით ქვაყუთები, აქვე ნახევრად დაშლილი ბურნაძეების წმ. გიორგის სახელზე აგებული მცირე ბაზილიკაა.

ზემოხსენებულ დავთარში მოხსენებულია პაპუნა აღვსებაძე, რომელიც გადამწებულ გვარებს მიეკუთვნება, მაგრამ სოფლის აღმოსავლეთით სახეცვლილი ფორმით გვხვდება აღსაბაძის მიწა, რომელიც ამჟამად ბუჩქნართაა დაფარული. პაპუნა ჩარქაშვილის გვარის მიხედვით სოფ. აღმოსავლეთით მდებარეობს ტოპონიმი ჩარქაშული, ხოლო წერეთლების გვარის მიხედვით წერეთლისეული სოფ. ჩრდილოეთით. აქვეა წერეთლის წყარო, სადაც კიდევ იკითხება ნასახლევები, სამეურნეო ნაგებობების ნაშთები, ჩაქეული ქვევრები.

ამოწყვეტილ, საძიებელ გვარებს განეკუთვნება: ივანეშვილი, ხიხაძე, კილაძე, გრიგოლაშვილი.

დღევანდელი ვითარებით სოფელში 15 კომლია ჯახველაძეები, რომელთა წინაპარი მოსულია ზემო იმერეთის სოფელ ითხვისიდან, რის შესახებაც ამ გვარში კარგად იციან. ასევე იმერეთიდან არიან ლაცაბიძეები, ზესტაფონიდან მოსული გამრეკელაშვილები 10 ოჯახია, ახალციხიდან არის ვახტანგაშვილების ოთხი ოჯახი, ზემო იმერეთიდან ჩამოსახლებული ნადირაძეების 20 ოჯახია, სამხარაძეების 10 ოჯახია შროშიდან, რაჭიდან მაისურაძეების 5 ოჯახი. ასევე სახლობენ გაბათაშვილების 4 ოჯახი, კონიაშვილის 3, მესხი ხუთი, ლაჭავრიშვილის ორი ოჯახი.

სოფლის ტოპონიმთა და ანთროპონიმთა წარმოება საერთო ქართველურია. 1715 რუხისის საეპისკოპოსოს დავთრის მიხედვით სოფელში შვილზე დაბოლოებული გვარი ოცია, ძე-ზე — შვიდი. დღევანდელი ვითარებით შვილზე დაბოლოებული რვა გვარია, ძე-ზე დაბოლოებული ექვსი. -ეგ-ზე დაბოლოებული ოთხი გვარია, ეთნიკური ოსები.

-ებ-იანი წარმოება გავრცელებულია: არდიგარდმოები (მინდორი სამხრეთით), წიფლითები (მინდორი და ნასახლარები, დასავლეთით), ლადუნები (ტყე, ბუჩქნარი, ჩრდილოეთით), იქვე ლუდათები (ოღრო-ჩოღრო ადგილები), დედაბერები (მინდორი და საკულტო ადგილი (სოფ. აღმოსავლეთით), მოლექულები (საძოვარი, დასავლეთით), ნარუჯები (ჩრდილოეთით, საძოვარი), კორომები (საძოვარი, დასავლეთით), ზუბუქურები (ტყე-ბუჩქნარი, ჩრდილოეთით), ხოხაურები (სამხრეთით, ახლა საავადმყოფოს შენობა დგას), კაკლები (მინდორი, სოფლის ჩრდილოეთით, ახლა ნარგაობა გაჩეხილია), ქოთანაურები (მინდორი, ჩრდილოეთით), ბასანიძეების ადგილი (ეკლესია სოფლის აღმოსავლეთით), იქ ახლა მხოლოდ საკულტო ძეგლია, ამ გვარის ხალხი სხვა ადგილებში გადასახლდა, ძირითადად კი გორის სოფელ მეღვრეკისში.

ტოპონიმების მეორე კომპონენტად სოფელში გვხვდება წყარო, ხევი, ღელე: თიღვის წყარო, ლაზიკაანთ წყარო (ოსიტაშვილი), ბელლების წყარო, ეკლესიის წყარო (თიღვის ტაძრის საძირკვილიდან გამოდის), ნაჭუას ხევი (ნადირაძე იყო), ბურნაძიანთ ხევი, ხანში ხევი (სოფ. აღმოსავლეთით, დარქმეულია აქ მოსახლე და მოვაჭრე ებრაელი ვაჭრების გამო), კლდიაანთ ხევი, წიფლითის ღელე, კოპაძეების ხევი.

ასევე მეორე კომპონენტად გვხვდება უბანი, რომელსაც ერთვის

მაწარმოებელი სუფიქსი -ანთ: ნინიკურიანთ უბანი (გვარი ნაწარმოებია ნინიკა წიწვიანიძისაგან, რომლის წინაპრები თიღვაში გადასახლდნენ მეზობელ სოფელ შინდარადან), ოსიტაანთ უბანი (ოსიტაშვილი), ქელესაანთ უბანი (ქელესაშვილი), ჯაბიაანთ უბანი (ჯაბიშვილი), ჯახველაძიანთ უბანი (ჯახველაძე), ლაჭვირიაანთ უბანი (ლაჭვირშვილი), ნადირაანთ უბანი (ნადირაძე).

-ანთ სუფიქსიანი წარმოება დაცულია შტოგვარის წარმოების დროსაც: ლაზიკაანთ ჭაობი (ოსიტაშვილი), ჯიბუაანთ მამული (ჯახველაძე), ნიკოაანთ ტყე (ნადირაძე), დალაქიაანთ ახო (ლაცაბიძე) და სხვა.

მიკროტოპონიმიდან რამდენიმე გვხვდება -ურ, -ულ სუფიქსიანი წარმოებით: ზებექურ-ი, ყოფილი სახნავი, ახლა ბუჩქნარი, ქოთანაული, სოფლის აღმოსავლეთით 10 ჰექტარი მამული, ჩარექაული — ზემოხსენებული გვარის მიხედვით დარქმეულია, ივანესეული (ივანე ბეგიაშვილის საკუთრება იყო).

დიალექტური სიტყვებიდან ნაწილი იმერულს, უფრო მეტი კი ქართლურს მიეკუთვნება: ნიგუზარი იმერულია, ანუ ნიგვზნარი, რომელიც კაკლების კორომს ეწოდება. კაპარი, ანუ ჯონჯლის ტყე, რომელიც სოფლის დასავლეთით მდებარეობს, კოჟი, ამობურცული მალღობი, ჭოროხი, ჭოროხიანი, დამტვრეული ქვა, რომელიც კლდიდან ცვივა და სამშენებლოდ იყენებდნენ.

არის შემთხვევები, როცა სიტყვაში ბგერა ჩართულია ან პირიქით აკლია: ბოძვი — ბოძი, მემცხვარე — მეცხვარე, უმფროსი — უფროსი, ღვიძლი — ღვიძლი, ლები — ლეიბი, სათორნე — სათონე, სჭანს — სჭამს, მოქცენს — მოქცემს.

ქართლური: დაანტვრიეს — დაამტვრიეს, სამთელი — სანთელი, ნეესი — ნემსი, ბანში — ბალში, ხვთის — ღვთის, მზითები — მზითვი, ბამში — ბავში და სხვები.

ჩანს, დიალექტების ურთიერთგავლენით არის, რომ სოფლის მეტყველებაში მოთხრობით ბრუნვაში -მა ბრუნვის ნიშანი გვაქვს ფუძემოვნიან და ფუძეთანხმოვნიან სახელებთან: დედამა და მამამა, ძამა და დამა, დეიდამა და მამიდამა უკან წამოიყვანეს, მერუემა წყალი დაალიახვა, მაგისმა პაპამა ზარი თვითონ ჩამოიტანა და სხვა.

ასეთი ფორმების გამოვლენა და შესწავლა ფრიად საშური საქმეა, რომელიც ენის ისტორიის და საერთოდ ქართველოლოგიას ახალი მასალებით გაამდიდრებს.

ლიტერატურა

ქართლის ცხოვრება, 1955— ქართლის ცხოვრება, ტ. I, 1955, გვ. 324.

ვახუშტი ბატონიშვილი, 1895 — საქართველოს გეოგრაფია, წიგნი II, ტფ. 1895.

ს. ჯანაშიას სახ. სახელმწიფო მუზეუმის პალეოგრაფიული განყ. ხელნაწერი შდ №1138.

ე. თაყაიშვილი, 1907 — ე. თაყაიშვილი, არხეოლოგიური მოგზაურობანი და შენიშვნანი, წიგნი პირველი, ტფ. 1907.

ვ. ბატონიშვილი, 1895 — ვ. ბატონიშვილი, საქართველოს გეოგრაფია, წიგნი II, ქართული, ტფ. 1895.

ვახუშტი ბატონიშვილი, 1941 — ვ. ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა (საქართველოს გეოგრაფია), თბ. 1941.

NIKOLAZ OTINASHVILI

Onomastics of the Village of Tighvi

Summary

For centuries the village of Tighvi, located in the Prone valley, belonged to the Kingdom of Kartli. At the same time according to numerous legal documents it was the estate of the Princes Tsereteli from Upper Imereti. Being situated on the border between West and East Georgia, the village has a mixed population. The Kartlian dialect is dominant, however, some elements (lexical units, in particular) typical of the Imeretian dialect are also testified.

ირმა რუსაძე, სოფიო ჟიფიანი

სომატური ლექსიკა

სომა ბერძნული სიტყვაა — soma — რაც ტანს, სხეულს ნიშნავს. ეს ტერმინი შემოიღო ზოოლოგმა ვაისმანმა. მისი მოძღვრების მიხედვით, სომა უპირისპირდება ჩანასახოვან პლანსას, რომელიც თაობიდან თაობას გადაეცემა სქესობრივი უჯრედების საშუალებით. სომატოლოგია ბერძნულად soma (somaion) სხეული და logos მოძღვრება — ანთროპოლოგიის ნაწილია, რომელიც იკვლევს ცვლილებებს ადამიანის სხეულის აგებულებაში მისი სიცოცხლის დროს, ხოლო სომატური აღნიშნავს სხეულთან დაკავშირებულს, არა ფსიქიკურს.

სომატური ლექსიკა XX საუკუნის დასასრულსა და XXI საუკუნის დასაწყისში ლინგვისტთა ყურადღების ცენტრში მოექცა. თანამედროვე სინამდვილეში გლობალიზაციის, ინტეგრაციისა და კულტურათა ურთიერთგამდირების პირობებში აქტუალური გახდა კულტურათაშორისი კომუნიკაციის, მათ შორის, იმ ლექსიკის შესწავლის ეფექტურობის ამალღების საკითხები, რომლებიც ხელს უწყობენ ქვეყანათმცოდნეობითი, კულტუროლოგიური ცოდნის გაღრმავებას, რაც შესაბამეა კომუნიკაციური ლინგვისტიკის, უცხო ენის აქტუალური დაუფლების მიზნებსა და ამოცანებს.

რუსი მეცნიერი ი. ნ. კარაულოვი აღნიშნავს, რომ ენას ვერ გავიგებთ, თუ არ გავცდებით მის ფარგლებს, თუ არ მივმართავთ მის შემოქმედებს, მატარებელსა და მომხმარებლებს — ადამიანებს, კონკურენტულ ენობრივ პიროვნებას (კარაულოვი, 1987, 7). ადამიანისადმი მიმართვა ვერ იქნება ნაყოფიერი იმ ლექსიკის ანალიზისა და გაგების გარეშე, რომელიც უკავშირდება საკუთრივ მის შეცნობას, პირველ რიგში, სომატური ლექსიკის ანალიზის გარეშე, რომელიც განახორციელებს მისი აგებულების სახელდებას, ანუ მისი სხეულის ნაწილების სახელწოდებათა ჯგუფის გარეშე. ამიტომ არ არის შემთხვევითი, რომ სომატური ლექსიკა, რომელიც ნებისმიერ ენაში ლექსიკური სისტემის უძველეს ფენას მიეკუთვნება, ლინგვისტთა ყუ-

რადლების ცენტრში მოექცა — სომატიზმების გარესამყაროს რეალიზებასთან ფართო და მრავალფეროვანი კავშირები აიხსნება ადამიანის სხეულის ნაწილების ონთოგენეტიკური ფუნქციონალური თვისებებით და მათი ფართო სიმბოლიზაციით.

ენისა და ლინგვისტიკის განვითარებასთან ერთად ინტერესი სომატური ლექსიკისადმი, როგორც ენობრივი უნივერსალისადმი სულ უფრო ღრმავდება და იქნეს ახალ შინაარსს — ერთგება ახალ-ახალ სამეცნიერო-თეორიულ კვლევათა ორბიტაში.

სომატური იდიომი, რომელიც შეიცავს სომატურ კომპონენტს, ჩვეულებრივ გაიგება როგორც ფრაზეოლოგიზმი, რომლის წამყვან ან დამოუკიდებელ კომპონენტს წარმოადგენს სიტყვა, რომელიც აღნიშნავს ადამიანის ორგანიზმის არა მარტო გარეგნულ ფიზიკურ ფორმებს (თავი, ხელი, ცხვირი და ა.შ.), არამედ მის გულსისძარღვთა, ნერვულ და სხვა სისტემების ელემენტებსაც (სისხლი, ტვინი, ღვიძლი, გული და ა.შ.). ამ ფრაზეოლოგიზმების არჩევა იმითაა განპირობებული, რომ სფე (სომატური ფრაზეოლოგიური ერთეული) კომუნიკაციურად მეტად მნიშვნელოვანი და ხშირად გამოყენებადი ერთეულებია. ეს ფრაზეოლოგიზმები სპონტანურად, ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად წარმოიქმნება სხვადასხვა პერიოდსა და სხვადასხვა ენაში. მათ საერთო საფუძველს წარმოადგენს ადამიანის საერთო ფიზიკური და ფსიქოლოგიური ნიშან-თვისებები, განვითარების საერთო პირობები.

სამეცნიერო ლიტერატურაში აღინიშნება, რომ სომატიზმები ლექსიკის ერთ-ერთი ყველაზე ძველი ჯგუფებია, რომელთა ბაზაზეც ხშირია ფრაზეოლოგიზმების წარმოქმნა.

მიუხედავად გარკვეული მდგომარეობისა, სომატური ფრაზეოლოგია განუწყვეტლივ იცვლება და ვითარდება. ფ. ვაკი გამოყოფს სომატური ფრაზეოლოგიის შეცვლის სამ გზას:

- არქაული, მოძველებული მასალის ამოვარდნა;
- ახალი ფრაზეოლოგიზმების ან მათი ვარიანტების წარმოქმნა;
- უკვე არსებული მასალის სემანტიკური გარდაქმნა.

ცვლილებას განიცდის როგორც ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა ფორმა, ასევე მათი შინაარსი.

სომატურ იდიომებს შორის განსაკუთრებით მდიდარია ფრაზეოლოგიზმები, რომლებშიც წარმოდგენილია გრძნობის ორგანოების და-

სახელება, რომელთა მეშვეობითაც ადამიანი აღიქვამს გარესამყაროს, შეიმეცნებს საკუთარ მეს და საკუთარ თავს ამ სამყაროში. ფრაზეოლოგიზმები კომპონენტებით **თავი, თვალი, ცხვირი, ხელი, გული, ყური, ენა** შეადგენენ სომატური იდიომების 70%-ს.

ადამიანისა სხეულის ნაწილთა სახელები შეიძლება გავყოთ გარეგანი ნაწილებისა და შინაგანი ორგანოების სახელწოდებებად.

ლინგვისტები ყოველთვის ცალსახად არ განმარტავენ ტერმინს „სომანიზმი“. მაგალითად, ფ. ვაკი ამ ტერმინს განსაზღვრავს როგორც სიტყვათა მყარი კომპლექსების ერთობლიობას, რომელთა შემადგენლობაში შედის ადამიანისა და ცხოველის სხეულის ნაწილების სახელწოდებები, აგრეთვე სხეულში არსებული სითხის („სისხლი“) დასახელებას, და სიტყვებს, რომლებიც არ ასახელებენ სხეულის ნაწილებს, მაგრამ უშუალოდ არიან დაკავშირებული ადამიანის ორგანიზმთან („ნერვები“, „ძვალი“ და ა.შ.). ავტორი აგრეთვე სომატიზმებშივე განიხილავს მყარ შესიტყვებებს, რომლებიც წარმოქმნილია სიმბოლური ყესტებისა და მიმიკის აღწერის შედეგად.

ო. ნაზაროვი სომატურ ფრაზეოლოგიზმებში განიხილავს მხოლოდ ისეთ ერთეულებს, რომელთა შემადგენლობაში შედის ადამიანის სხეულის ნაწილების სახელწოდებები. იგი არ განიხილავს ამ ჯგუფში ყესტურ და მიმიკურ ფრაზეოლოგიზმებს.

ჩვენი აზრით, სომატიზმების შემადგენლობაში მართებულია არა მარტო ადამიანის სხეულის ნაწილთა აღნიშვნელი ლექსემების შეყვანა, არამედ იმ სიტყვებისაც, რომლებიც უშუალოდ დაკავშირებული არიან ადამიანის ორგანიზმთან (ძვალი, კანი, სისხლი, ნერვი, კუნთი და ა.შ.), რადგან ისინი აღნიშნავენ მატერიალური სუბსტანციის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან ელემენტებს, რომელთა გარემოცვერ იარსებებს ცოცხალი ორგანიზმი.

ამრიგად, ფრაზეოლოგიური ერთეულები სომატური კომპონენტებით, ანუ ჩვენ მიერ მოიაზრება როგორც ფრაზეოლოგიზმები, რომელთა შემადგენლობაში შედის სხეულის გარეგანი ნაწილები და ორგანოები, აგრეთვე ცოცხალი არსების სხეულის შინაგანი ორგანოები.

სხეულის ნაწილების სახელწოდებები, როგორც ჩანს, წარმოადგენენ სიტყვათა ისეთ ჯგუფს, რომლებიც საკმაოდ ხშირად მონაწილეობენ ფრაზეოლოგიზმების წარმოქმნაში. ამას ადასტურებს სომატური ფრაზეოლოგიზმების შეპირისპირებითი კვლევების მასალები, რომლებშიც შესწავლილია შესაბამისი ფრაზეოლოგიური ერთეულები.

ბი. მათი მსგავსება განსხვავებანი სხვადასხვა ენის საფუძველზე. მაგალითად, ასეთ ნაშრომებს მიეკუთვნება: ი.ა. დოლოგოპოვის (რუსული, ინგლისური, გერმანული ენების საფუძველზე), ვ.ფ. სკნარის (ინგლისური და უკრაინული ენების საფუძველზე), რ.მ. ვარიანტრაუბის (სლავური ენების საფუძველზე) კვლევები; (პანშტინი, 1980, 113; მორკოვიჩი, 1972, 75)

ამ ნაშრომებში აღნიშნულია, რომ ფრაზეოლოგიური ერთეულების წარმოქმნის განსაკუთრებული აქტიურობით გამოირჩევა სიტყვები, რომლებიც აღნიშნავენ **ხელს, თვალს და თავს**. ეს გარემოება, ცხადია, არ აიხსნება შიდა ლინგვისტური მიზეზებით. ეს კომპონენტები პირდაპირ შესაბამისობაშია შემეცნების გრძნობით (თვალი) — *one's eyes deceive*

თვალი მატყუებს

და ლოგიკურ (თავი) — *have got a good head on one's shoulders*

კარგი თავი აბია

საფეხურებთან, აგრეთვე მისი ჭეშმარიტების საზომთან — პრაქტიკასთან (ხელი). — *to turn one's hand* — *ხელი მიჰყო რაიმეს*

სომატური იდიომების ეს კომპონენტები, როგორც დამოუკიდებელი სიტყვები მიეკუთვნებიან ხშირად გამოყენებადი ლექსიკური ზონის შემადგენლობას; ისინი ლექსიკური სისტემის უძველეს და სოციალურად უმნიშვნელოვანეს ნაწილს წარმოადგენენ. ჩვეულებრივ, ეს პოლისემანტიკური სიტყვებია, რომელთა ცალკეული გადატანითი მნიშვნელობები ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა ფრაზეოლოგიურ მნიშვნელობებშიც აღიქმება. თუმცა გადამწყვეტ როლს მათი პირველადი, პირდაპირი მნიშვნელობები ასრულებენ.

ა. ბლუმის კვლევის შედეგების თანახმად, სომატური ფრაზეოლოგიზმები თანამედროვე ინგლისურ ენაში მრავალრიცხოვან ჯგუფს შეადგენს. განსაკუთრებული სიხშირით ხასიათდება სომატიზმი **hand**. მას აქტიურობის მიხედვით მოსდევს შემდეგი სიტყვები: *head, eye, face, foot, nose, finger, heart*. დანარჩენი სომატიზმები (*leg, arm, back, bone, brain, ear, tooth, skin, shulder, neck, tongue*) ნაკლებად გამოიყენება, მაგრამ მათი ფრაზეომაწარმოებელი აქტივობა საკმაოდ მაღალია (ბლუმი, 2001, 1). ჩვენი კვლევის შედეგად კი ქართულ ენაში განსაკუთრებული სიხშირით გვხვდება სომატიზმი — გული, რომელსაც აქტივობის მიხედვით მოჰყვება შემდეგი სომატიზმები: **თავი, თვალი, ხელი, პირი, ფეხი, ყური**.

სხეულის ნაწილების სახელწოდებები არა მარტო პირდაპირი მნიშვნელობით ფიგურირებენ სხვადასხვა ენის ფრაზოლოგიურ სისტემაში, მათ სიმბოლური ხასიათიც გააჩნია.

ინგლისური სომატური ლექსიკის შესწავლის მხრივ ცნობილია ნ. ა. ვლასოვას, ე. ა. ბელიჩენკოს, ე. ანდერსენის, დ. ნილსანის და სხვა მეცნიერთა ნაშრომები.

ნომინაციის ობიექტის მიხედვით სომატური ლექსიკა იყოფა შემდეგ ჯგუფებად (Myry 2003, 81-82):

1. სომონიმიური ლექსიკა, რომელიც ემსახურება ადამიანის სხეულის ნაწილების აღნიშვნას (ბერძნ. *soma-sxeuli+onim* — სახელი, სახელწოდება);

2. ოსტეონომიური ლექსიკა, რომელიც აღნიშნავს ადამიანის სხეულის ძვლებს და მათ შეერთებებს (ბერძნ. *osteon* — ძვალი);

3. სპლანხნონიმიური ლექსიკა, რომელიც აღნიშნავს ადამიანის სხეულის შინაგან ორგანოებს (ბერძნ. *splanchna* — შინაგანი, შიგნულლობა);

4. ანგიონიმიური ლექსიკა, რომელიც ემსახურება ადამიანის ორგანიზმის სისხლის მიმოქცევის სისტემის ნომინაციას (ბერძნ. *Angeion* — ძარღვი);

5. სენოსნიმიური ლექსიკა, რომელიც აღნიშნავს ადამიანის ორგანიზმის გრძობათა ორგანოებს (ლათ. *sensus* — გრძობა);

6. ლექსიკა, რომელიც აღნიშნავს ავადმყოფობებს, სნეულებებს და ადამიანის ორგანიზმის სხვა გამოვლინებებს.

მოცემული კლასიფიკაცია ასახავს ნომინაციის მკაცრად დეტერმინირებულ ობიექტებს, რომლებიც დამახასიათებელია ადამიანის ორგანიზმისათვის. იგი არ არის დამოკიდებული იმაზე, თუ რომელ ენას განიხილავს. მაგრამ ლექსიკურ ერთეულთა კონკრეტული შემადგენლობა, რომელიც მათ აღსანიშნავადაა განკუთვნილი, დამოკიდებულია თითოეული ენის თავისებურებებზე და განსხვავებულია როგორც ხარისხობრივი, ისე რაოდენობრივი თვალსაზრისით (კოჩევაკი-ნი, 1999; მუგუ, 2003).

სომატური ლექსიკის სწორედ ეს ასპექტი წარმოადგენს ლინგვისტთა ინტერესის საგანს, რადგან სწორედ იგი იძლევა ენაში კულტურულ-ნაციონალური სპეციფიკის გამოვლენის საშუალებას.

მეცნიერთა მიერ დადგენილია, რომ კომუნიკაციის პროცესში ინფორმაციის მხოლოდ 35% გადმოიცემა ენის მეშვეობით. ურთიერთ-

ბის სხვა არავერბალურ საშუალებებს წარმოადგენს ეგრეთწოდებული სომატური ენა: ყესტების, პოზების, მიმიკის, სახის გამომეტყველების ენა, რომელიც აქტიურად ერთვება ინფორმაციის გადმოცემაში. კომუნიკაციის არავერბალურ საშუალებებს, რომლებიც ისტორიულად ვერბალურზე ადრე გაჩნდა, გააჩნიათ ადრესატზე ძლიერი ზემოქმედების უნარი — მათი მეშვეობით შესაძლებელია ზოგჯერ ისეთი ინფორმაციის გადმოცემა, რომელთა გამოხატვაც ძნელია ან რაიმე მიზეზთა გამო უხერხულია სიტყვებით. ამიტომ არავერბალური ქცევა არანაკლებ მნიშვნელოვანია, ვიდრე წარმოქმნილი სიტყვები.

ყესტების ენა ცალსახად ინტერნაციონალურია მხოლოდ აღწერითი ყესტების (ასანთის ანთება, პირის გაპარსვა და ა.შ.) ფარგლებში, მაგრამ ძირითადად „კომუნიკაცია ყესტების მეშვეობით ისეთივე ნაციონალური ფენომენია, როგორც ვერბალური ენები“ (ვერეშაგინი, კოსტომაროვი, 1983, 196). ამას განაპირობებს სომატური ენის ორმაგი ბუნება: ერთი მხრივ, ბიოლოგიური, თანდაყოლილი (უნებლიე, გაუცნობიერებელი გამოვლინებები: გაფითრება, თვალების გუგების გაფართოება და ა.შ.) და მეორე მხრივ, სოციალური, ადამიანის მიერ სოციალიზაციის პროცესში შექმნილი (გაცნობიერებული, გააზრებული გამოვლინებები: *scratch one's head*

თავი (კეფა) მოიფხანა (პრობლემაზე დაფიქრებისას);

can't take one's eyes from/off

თვალს ვერ მოსწყვეტ;

rub one's hands

ხელებს ისრესს (სიამოვნების, კმაყოფილების გამოხატვა). არავერბალური კომუნიკაციის ასეთი „ორმაგი“ ბუნება განსაზღვრავს როგორც უნივერსალურ, ყველასთვის გასაგები ნიშნების, ისე სპეციფიკური სიგნალების არსებობას, რომლებიც მხოლოდ ერთი კულტურის ფარგლებში გამოიყენება.

ლიტერატურა

გამყრელიძე, კიკნაძე, შადური, შენგელაია, 2003 — გამყრელიძე, თ., კიკნაძე ზ, შადური, ი., შენგელაია, ნ. *თეორიული ენათმეცნიერების კურსი*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2003.

ლებანიძე, 2004 — ლებანიძე, გ. *კომუნიკაციური ლინგვისტიკა*. თბილისი: თბილისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის ენისა და კულტურის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა „ენა და კულტურა“, 2004.

ვერეშაგინი, კოსტომაროვი 1983 — Верецагин Е. М., Костомаров В. Г. *Язык и культура*. М., 1983. 269 с.

გაკი, 1977 — Гак В. Г. *Сопоставительная лексикология*, М., 1977.

გაკი, 1982 — Гак В. Г. *Сопоставительная лексикология*. Л., 1982.

დევისი, 2003 — Davis, W. A. *Meaning, Expression, and Thought*. New York: Cambridge University Press, 2003.

IRMA RUSADZE, SOPIO KIPIANI

Somatic Lexis

Summary

Somatic lexis has been within the sphere of linguists' interest since the end of the 20th c. Belonging to one of the oldest layers of language, somatisms are considered language universals. The paper discusses different theoretical approaches towards the issue of somatism and proposes that somatic lexis should include not only the linguistic units denoting parts of the human body but the items referring to different elements of man's organism as well. The given lexical items form the basis for phraseological units. Six classes of somatic lexis have been analyzed in detail.

მადეა საღლიანი

ად- ფინდეზულის უმსახებ სვანურში

ქართველურ ენებში, როგორც ცნობილია, სუბიექტური პირველი პირის მორფემის ამოსავალი სტრუქტურის შესახებ ძირითადად ორი განსხვავებული თვალსაზრისი არსებობს: ერთ-ერთი თვალსაზრისის მიხედვით **S₁** პირის მორფემისათვის **ჟ-ვ-/** პრეფიქსია ამოსავალი [ქართ. **ვ-ხატავ**, სვან. **ხ-ჟ-ახტაჟ-ი**, მეგრ. **ფ-ხანტუნ-ქ** (შუხართი 1895, 48; შანიძე 1925, 182; დონდუა 1967, 280; დეეტერსი 1930, 26; თოფურია 1967, 5; ჩიქობავა 1946, 123 ...)]; მეორე თვალსაზრისის მიხედვით პირველი სუბიექტური პირის პრეფიქსისათვის ამოსავალია **/ხჟ/** მორფემა (კლიმოვი, 1965, 225; ონიანი, 1978, 161-165; გამყრელიძე, 1979). აკად. ნ. მარი **S₁** პირის ფორმანტად **/ჰჟ-/ს** ვარაუდობს, რომელიც სვანურმა, მისი მოსაზრების თანახმად, **/ხჟ-/ს** სახით შემოგვინახა (მარი, 1914, 22-23).

ძირითადი საბუთი ამ მეორე თვალსაზრისის მომხრეთათვის ის არის, რომ ორი სხვადასხვა პირის პრეფიქსული მორფემის ერთმანეთის გვერდით თავმოყრა ქართველურ ენებისათვის არ არის დამახასიათებელი (ონიანი, 1978, 160-161). **O₃ /ხ-/** და **/ჰ-/** და **S₁ /ჟ-/** მორფემათა თავმოყრა ზმნის თავკიდურ პოზიციაში ხანმეტსა და ჰაემეტ ტექსტებში (შე-ხ-უ-აბთ, მი-ხ-უ-ეც, ჰ-უ-ი-ცოდე...) და შემდეგდროინდელ ქართულში (**ვ-ჰ-კითხე**, მი-**ვ-ს-წერე**...), როგორც ეს საენათმეცნიერო ლიტერატურაშია ცნობილი, ინოვაციადაა მიჩნეული.

პრეფიქსული მონოპერსონალიზმის საფუძველზე შინაგანი რეკონსტრუქციით პირველი სუბიექტური პირის მორფემად ქართველურ ენებში **/*ხჟ-/** პრეფიქსია აღდგენილი, რომელიც ენის განვითარების გარკვეულ ეტაპზე „... რეინტერპრეტირებული იქნა როგორც **O₃ ind /ხ-/** და **/ჟ-/** პრეფიქსთა კომბინაცია“ (გამყრელიძე, 1979, 49). **/ხჟ-/ს** გააზრებას პირველი სუბიექტური პირის ამოსავალ მორფემად, პროფ. მ. სუნიშვილის ვარაუდით, გარკვეულად ეწინააღმდეგება **ჟ-ვ-** ფონემის ფონეტიკური სტატუსი ქართველურ ენებში. ამასთანავე, იგი არ იზი-

რებს ბუნებრივი **ხჟ/ხვ** მიმდევრობის დაშლასა და თავიკიდურა **ხ**-ს დაკარგვას მეტაანალიზის საფუძველზე (სუხიშვილი, 1986, 55), ვინაიდან თავიკიდურა **ვ**-ს წინ ქართველურ ენებში უკანაენისმიერნი ვითარდებიან (თოფურია, კიკნაძე).

რაც შეეხება სვანურს, აქ სუბიექტური პირველი პირის ალომორფთა განაწილებას მორფოფონემატური საფუძველი უნდა ჰქონდეს. მაქცევრიან ფორმებთან (ე. ი. ხმოვნების წინ) **/ხჟ/** ალომორფთა წარმოდგენილი (**ხჟ**-ახტაჟი „ვხატავ“, **ხჟ**-ახწაჟი „ვხაწავ“, **ხჟ**-ითხი „ვპოულობ“, **ხჟ**-აწნი „ვხწავ...“), მაქცევრიანი ფორმები კი ბევრ შემთხვევაში ირიბი ობიექტის შემცველი ფორმებია; ირიბი ობიექტი კი ზმნაში, როგორც წესი, ყოველთვის უნდა აღინიშნებოდეს, თუმცა სვანურში პირველი და მეორე პირის ფორმებში ირიბი ობიექტის ნიშანი არ ჩანს (**ხჟ**-აჟდი „ვადი“, **ხ**-აჟდი „ვადი“... **ხჟ**-აჟდი „ვადი“, **ხ**-აჟდი „ვადი“, **ხჟ**-ათრე „ვასმე“, **ხ**-ათრე „ვასმე“...), რასაც ორგვარი ახსნა შეიძლება მოექცნოს: „I. ირიბი ობიექტის ნიშანი **/-ხ-/** ფონეტიკურადაა დაკარგული პირველსა და მეორე პირში: 1. ***ხჟ**-ხ-აჟდი>**ხჟ**-აჟდი. 2. ***ხ**-ხ-აჟდი>**ხ**-აჟდი... სუბიექტური პირველი პირის ამოსავალ მორფემად ამ შემთხვევაში **/ხჟ-/** გვევლინება. II. პირველი სუბიექტური პირის მორფემა იყო **/ჟ-/** და ირიბობიექტიან ფორმებში სვანური ენის ფონემატური სტრუქტურისათვის თანხმობითა არაბუნებრივი **ჟ-ხ** მიმდევრობა შეიცვალა ბუნებრივ **ხ-ჟ** მიმდევრობად მეტათეზისის შედეგად (ე. ი. ***ჟ**-ხ-აჟდი>**ხჟ**-აჟდი). პირის ნიშანთა კანონიკურ მიმდევრობაში **SiO₃ ind** დაირღვა მორფემათა მიმდევრობის მკაცრად განსაზღვრული რიგი... **SiO₃ ind>O₃ind-S₁** და **/ხჟ-/** გააზრებული იქნა სუბიექტური პირველი პირის ალომორფად, პოზიციურ (ხმოვნისწინა) ვარიანტად და აქედან ანალოგიით გავრცელდა უირიბობიექტო მაქცევრიან ზმნებთანაც (**ხჟ**-ახტაჟი „ვხატავ“, **ხჟ**-ამარე „ვამზადებ“, **ხჟ**-აწნი „ვწავ“, **ხჟ**-იმხთნი „ვინახავ...“). თანაც „ამ ანალოგიისათვის ხელი უნდა შეეწყოს იმ ფაქტსაც, რომ უირიბობიექტო ნეიტრალური ქცევის მაქცევრიან ფორმებსაც, თავის მხრივ, ეწარმოება სასხვისო ქცევის ირიბობიექტიანი ფორმები (**ხჟ**-ასყი „ვაკეთებ“, **ხო**-სყი<***ხჟ**-ოსყი „ვუკეთებ...“), ხოლო „უმაქცევრო ზმნებთან, სადაც ირიბი ობიექტი არა გვაქვს, სუბიექტური პირველი პირის **/ჟ/** ინფიქსად წარმოგვიდგება, ე. ი. არაბუნებრივი **ჟ+C** მიმდევრობა ბუნებრივ **C+ჟ** მიმდევრობად იქცა: ***ჟ**დიგე>**დჟ**იგე „ვაქრობ“, ***ჟ**ტიხე>**ტჟ**იხე „ვაბრუნებ“) (სუხიშვილი, 1986, 57-58).

გარდა ამისა, საენათმეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია მო-

საზრება იმის შესახებაც, რომ I და II პირში სუბიექტური პირის ნიშნად **/ხჟ-/** და **/ხ-/** პრეფიქსების გვერდით, როგორც ჩანს, ***ჟ**- და ***ჟ**-პრეფიქსებიც უნდა გვექნოდნენ. ამასთან დაკავშირებით „განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს პრეფიქსების პრევერბში ჩაქსოვა. წინდებული **ად-** I და II პირის ფორმებში (ლახამულურის გამოკლებით) ყოველთვის წარმოდგენილია **ათ-**ის სახით“, — წერს პროფ. ვ. თოფურია (1967, 4-5) და ეს მცირეოდენი აღრევა ინოვაციად მიაჩნია, მაგ.:

	ზემოსვან.	ლნტ.	ლშხ.
აორისტი			
1	ჩ ოთ-მანხ („გავაახლე“)	ჩჟ ათ-ჟ-ამეჩ („დავაბერე“)	ჩ ოთ-კალჟუ („გავლენე“)
2	ჩჟ ათ-მანხ	ჩჟ ათ-ამეჩ	ჩჟ ათ-კალჟუ
3	ჩჟ ად-მანხე	ჩჟ ად-ამეჩე	ჩჟ ად-კალჟე

რა შეიძლება ითქვას **ად-** წინდებულის შესახებ სვანურში დღევანდელი ვითარების მიხედვით? არის კი იგი აორისტის I და II პირის ფორმებში ყოველთვის **ათ-**ის სახით წარმოდგენილი, როგორც ამას პროფ. ვ. თოფურია ფიქრობს?

თვალსაჩინოებისათვის წარმოვადგენთ სქემას, სადაც გათვალისწინებული იქნება როგორც სვანური ენის პუბლიკაციებში წარმოდგენილი, ასევე ჩვენ მიერ სავლელ პირობებში მოპოვებული სათანადო საილუსტრაციო დიალექტოლოგიური მასალა (I, II, III პირის ჩვენებით მხოლოდობითში)¹

ბზ.	ბქ.	ლშხ.
ჩ ოთ-ეპჟ „დავიმალე“		ჩ ოთ-ეპჟ
ჩჟ ათ-ეპჟ „დაიმალე“		ჩჟ ათ-ეპჟ
ჩჟ ათ-პჟჟ „დაიმალა“		ჩჟ ათ-პჟჟ
		ჩ ოს-ეპჟჟ
		ჩჟ ათ-ეპჟჟ
		ჩჟ ათ-პჟჟჟ

¹ უნდა ითქვას, რომ არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის მეცნიერთანამშრომელთა ჯგუფი (ე. **გაზდელიანი**, რ. **ჭკადუა**, მ. **საღლიანი**, ლ. **გიგლეშანი**, ნ. **შავრეშანი**) ამა თუ იმ გრამატიკული საკითხის კვლევისას მხოლოდ ტრადიციულად გამოყენებული სვანური დიალექტური მასალის ანალიზით არ შემოიფარგლებოდა, არამედ შეძლებისდაგვარად იყენებს ჩოლოურულ მასალასაც და ლახამულური კილოკავის მონაცემებსაც.

ლნტ.	ჩოლ.	ლხმ.
ჩუ ათ-ჟ-ებჟ ¹	ჩ ოთ-ებჟჟ	ჩ ოთ-ჟ-ებჟ
ჩუ ათ-ებჟ ჟ ¹	ჩუ უთ-ებჟჟ	ჩუ ათ-ებჟ
ჩუ ათ-ებჟჟ	ჩუ ა/ეთ-ებჟჟ	ჩუ ათ-ჰაჟ

ბზ.	ბქ.	ლშხ.
ჩ ოთ-ჟჟ „დავიძინე“	ჩ ოთ-უჟდ	ჩ ოთ-ჟჟ
ჩუ ათ-ჟჟ „დაიძინე“	ჩუ ა/ეთ-უჟდ	ჩუ ეთ-ჟჟ
ჩუ ად-ჟჟ „დაიძინა“	ჩუ ა/ეთ-უჟდა	ჩუ ედ-ჟჟ

ლნტ.	ჩოლ.	ლხმ.
	ჩ ოთ-ჟჟ	ჩ ოთ-უჟდ
	ჩუ ეთ-ჟჟ	ჩუ ათ-უჟდ
	ჩუ ა/ეთ-უჟჟ	ჩუ ად-უჟა და ა. შ.

თანამედროვე სვანური ენის დიალექტებსა და კილოკავებზე დაკვირვებამ და დამატებითი დიალექტოლოგიური მასალების მოძიებამ მიგვიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ:

1. წინდებული ად- აორისტის I და II პირის ფორმებში ყოველთვის ათ-ის სახით არ არის წარმოდგენილი, როგორც ეს საენათმეცნიერო ლიტერატურაშია მითითებული.

2. ად- და მისი ფონეტიკური ვარიანტი ათ- ძალზე ხშირად (როგორც ტექსტებში, ასევე ზეპირ მეტყველებაშიც) ერთსა და იმავე ზმნაში ერთმანეთის პარალელურად იხმარება და ცალ-ცალკეც. იგივე მდგომარეობა მე-3 პირშიც, რომელშიც ად- და ათ- ხშირად მონაცვლეობს. განსაკუთრებით ეს შეიძლება ითქვას ბალსქვემოურისა და ჩოლურულის შესახებ.

3. ზოგ ზმნაში ან მხოლოდ ად- წინდებულიანი ფორმა გამოყენებული ან ათ- წინდებულიანი.

4. ამასთანავე, I პირის ფორმაში, ზემოსვანურში, ლაშხურსა და ჩოლურულში, ად- წინდებული ოთ-ის ან ოდ-ის სახით არის წარმოდგენილი. რაც შეეხება ლენტეხურს და, ნაწილობრივ, ბალსქვემოური დიალექტის ლახამულურ კილოკავს, იქ I პირში, ძირითადად, ათ-/ად- წინდებულები იხმარება. რაღა თქმა უნდა, სათანადო საილუსტრაციო მასალა სვანური ენის ქრესტომათიასა და პროზაულ ტექსტებშიც გამოვლინდა.

5. მასალის ანალიზმა ცხადყო, რომ ათ-/ად- წინდებულების პარალელურ ხმარებას, რაც პროფ. ვ. თოფურიას შედარებით ახალ მოვლენად მიაჩნია (1967, 19), მხოლოდ ლახამულურ მეტყველებაში არა აქვს ადგილი, იგი სვანური ენის სხვა დიალექტებსა თუ კილოკავებშიც დადასტურდა.

როდესაც პროფ. ვ. თოფურია სუბიექტურ პრეფიქსებთან დაკავშირებულ ფონეტიკურ მოვლენებზე საუბრობს, შენიშნავს, რომ „ბალსქვემოურში S₁ -ჟ- პრევერბისეულ ა-ს ვერ იმსგავსებს თუ წინდებულის შემდეგ სათავისოს მაქვევარი ი- ან ვნებითის ი-, ე- არის ნაგულები (დაცული იქნება ის თუ ამოღებული), სხვა დიალექტებში კი — ბალსქვემოურსა და ლაშხურში (ზოგჯერ იფარულსა და აგრეთვე უშგულურშიც) ასიმილაციას აქვს ადგილი“ (იქვე). სანიმუშოდ მოვიყვანო რამდენიმე მაგალითი:

ბზ.	ბქ.	ლშხ.	
1 ანჟ-იყდ	ანჟ-იყდ	ანჟ-იყდ	(←*ან-ანჟ-იყდ) „ვიყიდე“
2 ა ნ-იყდ	ან-იყდ	ან-იყდ	(←*ან- ნ-იყდ)
1 ათჟ-იგ	ათ-იგ	ათ-იგ	(←*ათჟ-იგ) „დავიღი“
2 ათ -იგ	ათ-იგ	ეთ-იგ	
1 ათჟ-მეჩან	ათ-მეჩენ	ეთ-მეჩენ	(←*ათჟ-ი-მეჩენ) „დავბერი“
2 ათ -მეჩან	ათ-მეჩენ	ეთ-მეჩენ	
1 ლანჟ-ჰჟედ	ეცერ. ლან-ჰჟედ	ლან-ჰჟედ	(←*ლან-ანჟ-ე-ჰჟედ → ლნტ. ლან-ანჟ-ე-ჰჟედ) „გვიტხე“
2 ლან-ჰჟედ	ათ-მეჩენ	ლან-ჰჟედ	

ნათქვამია ისიც, რომ „ად- და ეს- პრევერბთა ა- და ე- ელემენტების დამსგავსების შემდეგ S₁ -ჟ- არ ჩანს, თუნდაც მას უშუალოდ მოსდევდეს მაქვევარი თუ მავნებითებელი (გინდ გ) ხმოვანი“ (იქვე). დავასახელოთ მკვლევართა მიერ ამ საკითხთან დაკავშირებით სანიმუშოდ მოყვანილი რამდენიმე ცნობილი მაგალითი:

1 ზს., ლშხ. ოთ-გგ „ავაგე“	ზს. ოთ-აბ,	ლშხ. ოს-აბ „დავაბი“	ბქ. ოს-ანჟჟ „დავასხი“
2 ათ-გგ	ათ-აბ	ეს-აბ	ეს-ანჟჟ
1 ბზ. ოთ-ეჟი (იშვიათად: ოთჟ-ეჟი	„	ოთ-ეჟი „დავანებ“	ქოთ-ელჟჟ „გაგვიღე“
2 ათ-ეჟი	ათ-აბ	ეთ-ეჟი	ქათ ¹ -ელჟჟ

საენათმეცნიერო ლიტერატურიდან ცნობილია ისიც, რომ „ლენტეხურში S₁ -ჟ- ჩვეულებრივ პრევერბს მოსდევს და არსად ასიმილაციას

¹ შლრ. ცხუმ. ქეთ ელჟჟ.

არ იწვევს“ (თოფურია 1967, 13-14), რაც ჩვენი საანალიზო მასალითაც დადასტურდა (მაგ.: **ჩუ ათ-ჟ-ეპჟ** [ჟ] „დავიმალე“, **ჩუ ათ-ჟ-აბგჟ** „გავამაგრე“, **ჩუ ათ-ჟ-შიხენ** „დავიწვი“, **ჩუ ათ-ჟ-აბიზ** „გავაძღე“, **ჩუ ათ-ჟ-ეკმ** „ჩავეყვი“, **ჩუ ათ-ჟ-თგრენ** „ჩავეთრიე“, **ჩუ ათ-ჟ-ელაბნენ** „დავიფიცე“, **ჩუ ათ-ჟ-ლუგურენ** „გავსუქდი“, **ჩუ ათ-ჟ-აშხუნ** „შევიწახე“, **ჩუ ათ-ჟ-წაბურენ** „გავიპარსე“ და ა. შ.). ნაწილობრივ ლენტეხურის მსგავსი ვითარება გვაქვს ლახამულურ კილოკავშიც (მდრ. ლხმ.: **ჩუ ათ-ჟ-შიხენ** „დავიწვი“, **ჩუ ათ-ჟ-ეკმ** „ჩავეყვი“, **ჩუ ათ-ჟ-ელჟჟ** „გავეკიდე“, **ჩუ ათ-სიკთენ** „უკეთესი გავხდი“, **ჩუ ათ-თგრ** „ჩავეთრიე“ და ა. შ.). რაც შეეხება სხვა დიალექტებსა თუ კილოკავებს, იქ მსგავსი შემთხვევა არ დადასტურებულა.

გამონაკლისის სახით შეგვხვდა ერთი მაგალითი (**ჩუ ათ-ჟეფ** „დავიკარგე“), სადაც **/ჟ-/** პირის ნიშნად არ დადასტურებულა სვანური ენის არც ერთ დიალექტსა და კილოკავში, რაც გასაკვირი არ არის, ვინაიდან ორი წყვილბაგისმიერი ანუ ბილაბიალური **/ჟ-/** თანხმოვანი ერთმანეთის გვერდით სვანურში ვერ ძლებს და, როგორც წესი, ერთ-ერთი მათგანი იკარგება. საინტერესოა აგრეთვე ისიც, რომ ფუძისეული **თ** აღნიშნულ ლექსემაში სვანური ენის ყველა დიალექტში დაკარგულია, რაც, როგორც ჩანს, წინდებულისეულ **თ**-სთან მეზობლობამ განაპირობა.

საანალიზო ფუძის ფონეტიკური ტრანსფორმაცია შემდეგი სახით შეიძლება წარმოვიდგინოთ (თვალსაჩინოებისთვის საანალიზოდ ავიღებთ ლენტეხურ ფორმას, რადგანაც იქ, სუსტი რედუქციის გამო, ფორმები უფრო სრულადაა წარმოდგენილი): **ჩუ ათ-ჟეფ** < ***ჩუ ათ-ჟ-ჟეფ** < ***ჩუ ათ-ჟ-ა-თჟეფ** < ***ჩუ ად-ჟ-ა-თჟეფ**.

/ჟ-/ S₁ ნიშნად (საანალიზო ფორმებში), ლენტეხურის გარდა, თითქოს სვანური ენის არც ერთ დიალექტში არ იყო მოსალოდნელი. ზემოთ წარმოდგენილი პარადიგმატული სისტემა ამავე გვიდასტურებს. ძირითადად ეს ასეცაა, თუმცა თანამედროვე ბალსქვემოურ მეტყველებაზე დაკვირვებამ გვიჩვენა, რომ **S₁ /ჟ-/**, ლენტეხურის მსგავსად, აქაც ფიქსირდება, მაგრამ **/ჟ-/ს** ხმარების მხრივ აქ ერთგვაროვნება ნამდვილად არა გვაქვს და მისი ხმარების შემთხვევები არც ისე რეგულარულია, როგორც ლენტეხურში. პირისნიშნისანი და უპირისნიშნო ფორმების პარალელური ხმარება ბალსქვემოური დიალექტის კილოკავებში ძალზე ხშირია¹.

თვალსაჩინოებისთვის პარადიგმის სახით ცალკე წარმოდგენთ ბალსქვემოური დიალექტის მაგალითებს

	პირისნიშნისანი	უპირისნიშნოები
1	ჩ ოთ-ჟ-ეპჟ „დავიმალე“	ჩ ოდ-ეპჟ
2	ჩუ ვ/ეთ-ეპჟ „დაიმაღე“	ჩუ ვ/ედ-ეპჟ
3	ჩუ ვ/ეთ-პ/აჟ „დაიმალა“	ჩუ ვ/ედ-პ/აჟ
1	ჩ ოთ-ჟ-უჟდ „დავიძინე“	ჩ ოდ-უჟდ „დავიძინე“
2	ჩუ ვ/ეთ-უჟდ „დაიძინე“	ჩუ ვ/ედ-უჟდ „დაიძინე“
3	ჩუ ვ/ეთ-უჟდა „დაიძინა“	ჩუ ვ/ედ-უჟდა „დაიძინა“
1	ჩ ოთ-ჟ-ბგგ „გავამაგრე“	ჩ ოდ/თ-ბგგ
2	ჩუ ად/თ-ბგგ „გამაგრე“	ჩუ ად/თ-ბგგ
3	ჩუ ად/თ-ბგგე „გამაგრეა“	ჩუ ად/თ-ბგგე
1	ჩ ოთ-ჟ-ბგრჯ „გათხარე“	ჩ ოდ/თ-ბგრჯ
2	ჩუ ად/თ-ბგრჯ „გათხარე“	ჩუ ად/თ-ბგრჯ
3	ჩუ ად/თ-ბგრჯე „გათხარეა“	ჩუ ად/თ-ბგრჯე
1	ჩ ოთ-ჟ-შიხენ „დავიწვი“	ჩ ოდ-შიხენ
2	ჩუ ვ/ეთ-შიხენ „დაიწვი“	ჩუ ვ/ედ/თ-შიხენ
3	ჩუ ვ/ეთ-შიხენ/ან „დაიწვა“	ჩუ ვ/ედ/თ-შიხენ/ან
1	ჩ ოთ-ჟ-ზიგ „დავასახლე“	ჩ ოდ/თ-ზიგ
2	ჩუ ად/თ-ზიგ „დავასახლე“	ჩუ ად/თ-ზიგ
3	ჩუ ად/თ-ზიგე „დავასახლა“	ჩუ ად/თ-ზიგე
1	ჩ ოთ-ჟ-სიკთენ „უკეთესი გავხდი“	ჩ ოდ/თ-სიკთენ
2	ჩუ ვ/ედ/თ-სიკთენ „უკეთესი გავხდი“	ჩუ ვ/ედ/თ-სიკთენ
3	ჩუ ვ/ედ/თ-სიკთენ „უკეთესი გავხდა“	ჩუ ვ/ედ/თ-სიკთენ
1	ჩ ოთ-ჟ-ნაბნენ „დავიფიცე“	ჩ ოდ/თ-ნაბნენ
2	ჩუ ვ/ედ/თ-ნაბნენ „დაიფიცე“	ჩუ ვ/ედ/თ-ნაბნენ
3	ჩუ ვ/ედ/თ-ნაბნენ „დაიფიცა“	ჩუ ვ/ედ/თ-ნაბნენ
1	ჩ ოთ-ჟ-ლუგურენ „გავსუქდი“	ჩ ოდ/თ-ლუგურენ
2	ჩუ ვ/ედ/თ-ლუგურენ „გავსუქდი“	ჩუ ვ/ედ/თ-ლუგურენ
3	ჩუ ვ/ედ/თ-ლუგურენ/ან „გავსუქდა“	ჩუ ვ/ედ/თ-ლუგურენ/ან
1	ჩ ოთ-ჟ-ჯგრანტ „დავიჯერე“	ჩ ოდ/თ-ჯგრანტ
2	ჩუ ვ/ედ/თ-ჯგრანტ „დაიჯერე“	ჩუ ვ/ედ/თ-ჯგრანტ
3	ჩუ ვ/ედ/თ-ჯგრანტე „დაიჯერა“	ჩუ ვ/ედ/თ-ჯგრანტე
1	ჩ ოთ-ჟ-ვანც „დავლუპე“	ჩ ოდ/თ-ვანც
2	ჩუ ად/თ-ვანც „დავლუპე“	ჩუ ად/თ-ვანც
3	ჩუ ად/თ-ვანცე „დავლუპა“	ჩუ ად/თ-ვანცე
1	ჩ ოთ-ჟ-ვერინ „ჩაიყვანე“	ჩ ოდ-ვერინ
2	ჩუ ვ/ედ/თ-ვერინ „ჩაიყვანე“	ჩუ ვ/ედ-ვერინ
3	ჩუ ვ/ედ/თ-ვერინე „ჩაიყვანა“	ჩუ ვ/ედ-ვერინე და ა. შ.

ხოლო, ცალკეული ფორმების წარმოქმნის დროს ინფორმატორები ხან უპირისნიშნო ფორმებს ანიჭებენ უპირატესობას ხან კი — პირისნიშნისანებს.

¹ პირისნიშნისანი ფორმები, ძირითადად, გაბმულ მეტყველებაში შეინიშნება,

აღნიშნული პარადიგმიდან თვალნათლივ ჩანს ის სხვაობა, რაც ამ პარალელურ ფორმებს შორის შეინიშნება. პირველ სვეტში მოცემულია ის საანალიზო ფორმები, სადაც **S₁ /-ჟ-/ ად-** წინდებულისგან მიღებულ **აი/ეთ/ოთ-**ის მეზობლადაა წარმოდგენილი, მეორე სვეტში კი — ის ფორმები, სადაც **/-ჟ-/** პირის ნიშანი არ გვაქვს. გამოდის, რომ **დ'ონთან S₁ /-ჟ-/** იკარგება, ხოლო **თ'სთან**, რომელიც **დ-**ს გაფშვინიერების შედეგადაა მიღებული, შენარჩუნებულია.

როგორც ვხედავთ, ბალსქვემოურ დიალექტში წარმოდგენილი **S₁ /-ჟ-/**, რომელიც ჩვეულებრივ პრევერბს მოსდევს, ლენტეხურისგან განსხვავებით, ზოგ ფორმაში ასიმილაციას იწვევს. ამასთან დაკავშირებით ჩვენ ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ „ნაწილობრივ ლენტეხურის მსგავსი ვითარება დასტურდება ლახამულურ კილოკავში“. ამ უკანასკნელში ერთადერთი მაგალითი დავაფიქსირეთ, როდესაც **S₁ /-ჟ-/** პრევერბთან მეზობლობაში ასიმილაციას იწვევს (შდრ. ლხმ. **ჩ ოთ-ჟ-ეპუ** „დავიმალე“). შესაძლოა, მსგავსი მაგალითები კვლავაც დაიძებნოს.

გამონაკლისის სახით შეგვხვდა რამდენიმე მაგალითი, სადაც **/-ჟ-/** პირის ნიშნად **თ'სთანაც** არ გამოვლინდა (შდრ., ბქ.: **ჩ ოთ-ჟეფ** „დავიკარგე“, **ჩ ოთ-ეკმ** „ჩავეყვი, გავეკიდე“, **ჩ ოთ-სსყ** „შევაარიგე“ ...).

პროფ. ვ. თოფურია სვამს კითხვას იმის შესახებ, თუ რით არის გამოწვეული პირველ ორ პირში ზმნისწინისეული **-დ-**ს **-თ-**დ ქცევა (იქვე, 5) და მოყავს ა. შანიძის თვალსაზრისი: „სუბიექტური II პირის პრეფიქსის ძირითადი სახეა **/ჰ/**, რომელიც... **ად-**თან თვით იკარგება, მაგრამ არა უკვალოდ, არამედ მეზობელ **დ'ონს** აფშვინიერებს, **თ'ანად** აქცევს და თვითონ ამ **თ'ანის** ფშვინიერებაშია მიჩქმალული: **ადჰ > ათ**“ (შანიძე 1957, 182). ე. ი. **ად-** წინდებულისაგან მიღებულ **ათ-**ს ხსნიან **დ-**სა და **ჰ-**ს შერწყმით და II პირის სუბიექტურ პრეფიქსად **ჰ-**ს ვარაუდობენ. ამ მოსაზრების სასარგებლოდ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში სხვა არგუმენტებიც არსებობს, ესენია: ა) თანხმონით დაწყებული ფუძეების წინ II პირის ნიშნად **ნულის** „არსებობა“, რომელიც **ჰ-**ს გაჭრობის შედეგს უნდა წარმოადგენდეს (მაგ., **დიგე, ტიხე, ვიდე..**), ბ) **ეს-/ას-** პრევერბის მომდევნო პოზიციაში **ჰ-**ს შესაძლო დაკარგვა ფონეტიკურ ნიჟადაზე, მაგ., ზს. **ეს-ა-გუმ II *ეს-ჰ-აგუმ** („დაასხი“), ჩუ **ეს-ა-დ ← * ჩუ ეს-ჰ-ა-დ** („დადევი“), ლშხ. **ჩუ-ეს-იბ ← * ჩუ ეს-ჰ-იბ** („დაიბი“), ლნტ. **ჟ'ას-აგ ← * ჟი ას-ჰ-აგ** („დაადვი“), და გ) **ხ-**ს **ჰ-**საგან მიღების სარწმუნო

ნო ალბათობა (**ხ←ჰ**: ზს. **ხეხჟ ← * ჰეხჟ** „ცოლი“, რადგანაც ქვემოსვანურში **ეეხჟ** გვაქვს — იხ. იქვე სქოლიოში). იგვევ ითქმის I პირის **-ჟ-**სთან ნაგულისხმებ **ჰ-**ს შესახებაც (ოთ-მან ← * ად-ჰჟ-მან და სხვა) (თოფურია, 1967, 5).

გამოდის, რომ I და II პირისათვის ორ-ორი ფორმანტი ივარაუდება: I-ისათვის — **/ხჟ-/**, **/*ჰჟ-/**, ხოლო II-ისათვის **/ხ-/**, **/*ჰ-/**. **/ხჟ-/** და **/ხ-/** დაცულია ხმონით დაწყებული ფუძეების წინ, ხოლო პრეფიქსი **/*ჰ-/** უკვალოდ იკარგება თანხმონით დაწყებულ ფუძეთა წინ და **ეს-/ას-** პრევერბის შემდეგ, **ად-** წინდებულს კი ერწყმის.

ამრიგად, გამოკვლევამ აჩვენა, რომ წინდებული **ად-** აორისტის I და II პირის ფორმებში ყოველთვის **ათ-**ის სახით არ არის წარმოდგენილი. **ად-** და მისი ფონეტიკური ვარიანტი **ათ-** ძალზე ხშირად ერთსა და იმავე ზმნაში ერთმანეთის პარალელურად იხმარება და ცალ-ცალკეც განსაკუთრებით ეს შეიძლება ითქვას ბალსქვემოურისა და ჩოლურულის შესახებ. ამასთანავე, I პირის ფორმაში, ზემოსვანურში, ლაშხურსა და ჩოლურულში, **ად-** წინდებული **ოთ-**ის ან **ოდ-**ის სახით არის წარმოდგენილი. რაც შეეხება ლენტეხურს და, ნაწილობრივ, ბალსქვემოური დიალექტის ლახამულურ კილოკავს, იქ I პირში, ძირითადად, **ათ-/ად-** წინდებულები იხმარება. რალა თქმა უნდა, სათანადო საილუსტრაციო მასალა სვანური ენის ქრესტომათიასა და პროზაულ ტექსტებშიც გამოვლინდა. მასალის ანალიზმა ცხადყო, რომ **ათ-/ად-** წინდებულების პარალელურ ხმარებას, რაც პროფ. ვ. თოფურიას შედარებით ახალ მოვლენად მიაჩნია, მხოლოდ ლახამულურ მეტყველებაში არ ჰქონია ადგილი, იგი სვანური ენის სხვა დიალექტებსა და კილოკავებშიც დადასტურდა.

ლიტერატურა

გამყრელიძე, 1979 — თ. გამყრელიძე, ზმნის „პირიანობა და ვალენტობა“. — საენათმეცნიერო კრებული, ეძღვნება გივი მაჭავარიანის ხსოვნას დაბადების 50 წლისთავზე, თბ., 1979.

დონდუა, 1967 — კ. დონდუა, სვანურისა და ძველი ქართულის პირველი პირის ობიექტურ პრეფიქსთა რაობა მრავლობითში. — რჩეული ნაშრომები, I, თბ., 1967.

თოფურია, 1967 — ვ. თოფურია, სვანური ენა, I, ზმნა, შრომები, თბ., 1967.

ონიანი, 1978 — ალ. ონიანი, ქართველურ ენათა ისტორიული მორფოლოგიის საკითხები, თბ., 1978.

სუხიშვილი, 1986 — მ. სუხიშვილი, სუბიექტური პირველი პირის პრეფიქსისათვის ქართველურ ენებში. — იკე, XXV, თბ., 1986.

შანიძე, 1925 — ა. შანიძე, სუბიექტური პრეფიქსები სვანურში, თბ., 1925 წ. ოქმი №14/39.

შანიძე, 1957 — ა. შანიძე, უმლაუტი სვანურში. — თხზულებანი, I, თბ., 1957.

ჩიქობავა, 1946 — არნ. ჩიქობავა, მრავლობითის აღნიშვნის ძირითადი პრინციპისათვის ქართული ზმნის უღვლილების სისტემაში. — იკე, I, თბ., 1946.

კლიმოვი, 1965 — Г. А. Климов, Этимологический словарь картвельских языков, Москва, 1965.

მარი, 1914 — Н. Я. Марр, Определение языка второй категории ахеменидских клинообразных надписей по данным яфетического языкознания, С.-Петербург, 1914 (отдельный оттиск из записок восточного отделения императорского русского археологического общества). т. XXII.

დეეტერსი, 1930 — G. Deeters, Das kharthwelische Verbum, Leipzig, 1930.

შუხარდტი, 1895 — Н. Schuchardt, Über den passiven Charakter des Transitivs in den kaukasischen Sprachen, Wien, 1895.

On the Preposition ad in Svan

Summary

The paper focuses upon the preposition ad which according to scholarly literature is realized as at in the first and second persons of the Aorist. V.Topuria considered the given phenomenon an innovation. The observations have proved that quite frequently ad and its variant at are used alternatively in one and the same verb. The given variants are evidenced in Lower Bals and Cholurian. Besides, in Upper Svan, Lashkh and Cholurian the preposition ad is replaced by the forms od and ot in the first person forms. In the Lakham accent of Lower Bals, the prepositions ad/at are evidenced in the first person forms. The study has been carried out on the corpus of Svan texts.

მეფა სალიანი, ნათო შავრაშიანი

ჩოლურის ხეობის სვანურის მატყველების ნიმუშები

**(2007 წელს საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო
ფონდის მიერ დაფინანსებული საგრანტო თემასთან
დაკავშირებით ჩატარებული წლიური მუშაობის ანგარიში)**

**„ჯერ კიდევ შეიძლება მივუსწროთ და
აღვსუსნოთ ხალხური სიტყვიერების მა-
სალები, რომლებიც კილოების კუთვნი-
ლებას შეადგენს“ — აკად. ა. შანიძე.**

სვანურში, როგორც ცნობილია, ტრადიციულად ოთხ დიალექტს (ბალსზემოურ, ბალსქვემოურ, ლენტეხურ და ლაშურ) გამოყოფენ. ბალსზემოური და ბალსქვემოური **ზემოსვანურის** (ამ ორ ზემოსვანურ დიალექტს ერთმანეთისაგან ყოფს ლატალსა და ბეჩოს შორის მდებარე, ყველასთვის კარგად ცნობილი, ბალის მთა) სახელწოდებითაა ცნობილი, ხოლო ლაშური და ლენტეხური — **ქვემოსვანურისა**. ოთხივე დიალექტი ერთმანეთს უპირისპირდება უმლაუტის, ხმოვანთა სიგრძის, რედუქციის, გრამატიკულ (ბრუნება-უღლებს პარადიგმატული სისტემა, სინტაქსი) თუ ლექსიკურ თავისებურებათა არსებობა-არარსებობით.

ბალსზემოური კილო მესტიის რაიონის უშგულ-ლატალის ტერიტორიაზე გავრცელებული. იგი ყველაზე უფრო მდიდარია ბგერითი შედგენილობითა¹ და ფონეტიკური პროცესებით, ყველაზე უკეთ აქვს შემონახული არქაიზმები, ჩნდება ნეოლოგიზმები. ბალსზემოურ სვანურში განირჩევა როგორც კილოკავები (უმგულური, კალურ-იფარული, მულახურ-მესტიური, ლენჯერული, ლატალური), ისე ცალკეული

¹ როგორც ცნობილია, ბალსზემოურ დიალექტში გამოიყოფა 18 ხმოვანი, ესენია: ა, ე, ი, ო, უ, გ, ვ, ნ, ო, მ, უ, ზ, პ, რ, თ, წ, მ, ჭ.

თქმები (მაგალითად, სოფ. მულახის შიგნით — მუჟალისა, ჭოლაშისა, ლახირისა, მურშკელისა, არცხელისა, ლეგბრა-ზარდლაშისა და ა.შ.).

ბალსქვემოური კილოც მესტიის რაიონის მცხოვრებთა მეტყველებაა სოფელ ბეჩოდან (ლენტეხის ჩათვლით) სამეგრელოს საზღვრამდე. სხვა დიალექტებთან შედარებით ბალსქვემოური კიდევ უფრო მეტადაა დიფერენცირებული. ეს კილოკავებია: ბეჩოური, ცხუმარული, ეცერული, ფარული, ჩუბეხური (ნაკრული და ჭუბერული) და ლახამულური. ეს უკანასკნელი საკმაოდ განსხვავებულია ყველა ბალსქვემოური კილოკავისაგან თავისი უმლაუტით, რედუქციით, დელაბილიზაციით, ნამყოფისრულისა თუ აორისტის წარმოებით, აგრეთვე ლექსიკითაც; რა თქმა უნდა, თქმები ბალსქვემოურ კილოშიც განირჩევა (ვთქვათ, ცხუმარულ კილოკავში — ლაფსყალდისა, მაგარდელისა, ლეზგარისა, ტვიბერისა, სვიფისა და ლეგბალდისა; ბეჩოურ კილოკავში — დოლასვიფისა, ჭკიდანარისა, ლანგერისა, მაზერისა, ქართვანისა, გულისა, უშვანარისა, ბავდანარისა, ჰებუდისა, ჭოხულდისა, ნაშთქოლისა, ტეგბიშისა; ფარულ კილოკავში — ლემდერისა, ხოსრარისა, კაცხისა, ლამხერისა, ზაგარარისა, ლუჰასი და ა.შ.).

ქვემოსვანურ მეტყველებაში გაცილებით ნაკლები სხვაობა შეიმჩნევა სოფლებს შორის, ვიდრე **ზემოსვანურში**. აქ გამოიყოფა ძირითადად ორი დიალექტი — ლაშური და ლენტეხური.

ლენტეხური კილო ცხენისწყლის ხეობაშია წარმოდგენილი თავისი ოთხი (რცხმელურული, საკუთრივ ლენტეხური, ხოფურული, ხელედური) კილოკავით.

ლაშური კილოც ცხენისწყლის ხეობაშია გავრცელებული, რომელიც მოიცავს ერთმანეთთან ძალზე კომპაქტურად განლაგებულ სოფლებს, რაც, რასაკვირველია, განაპირობებს კილოკაურ თავისებურებათა არარსებობასაც. აქედან გამომდინარე, ერთმანეთისაგან დიდად არ განსხვავდება: სასაშის, ჟახუნდერის, ჩიხარემის, ჩუკულის, ახალშენის, შგედის, მელეს, ხერისა, ლაშრაშის, ლემზაგორის, ლამფალაშისა და მებეცის მეტყველება.

რაც შეეხება **ჩოლურულს**, რომლის ცალკე დიალექტად გამოყოფას ჯერ კიდევ აკადემიკოსი ნიკო მარი უჭერდა მხარს, მეცნიერთა ერთი ნაწილის თვალსაზრისით, გარდამავალი დიალექტია (ქვემოსვანურ დიალექტთა შერწყმის შედეგად მიღებული) ქვემო სვანეთში, რომელიც მოქცეულია ლაშურსა და ლენტეხურს შორის და ამის გამო ორივეს ძირითად გრამატიკულ მოვლენებს იზიარებს, თუმცა უკანასკნელ ხანს

მოპოვებული მასალების მიხედვით შესაძლებელი ხდება ჩოლურულიც ცალკე ერთეულად (და არა ლაშხურ-ლენტეხურ კილოთა გარდამავალ ზონად — შანიძე 1981, 321; თოფურია 1965, 61-67) გამოცემა (ონიანი 1998, 7-8). ალექსანდრე ონიანის აზრით, „ჩოლურული ისევე განსხვავდება სვანურის ყველა სხვა დიალექტისაგან, როგორც თითოეული მათგანი — ერთმანეთისაგან. ეს კი ჩოლურულის დამოუკიდებელ დიალექტად გამოყოფის საფუძველს იძლევა“ (იქვე).

მიუხედავად ალექსანდრე ონიანის ამ მოსაზრებისა, სპეციალურ ლიტერატურაში დღემდე საცილობლადია ქვეყნული სვანური ენის დიალექტთა რაოდენობის საკითხი. სვანურ დიალექტთა შორის ჩოლურულის ადგილის საბოლოო განსაზღვრისათვის კი აუცილებელია მისი სპეციალური შესწავლა ენათმეცნიერული თვალსაზრისით (ონიანი, 1998, 8), **რისთვისაც, რასაკვირველია, უნდა არსებობდეს სტამბურად გამოცემული ჩოლურული პროზაული ტექსტები**¹.

უნდა ითქვას, რომ არნ. ჩიქობავას ენათმეცნიერების ინსტიტუტის სვანური ენის შემსწავლელი ჯგუფი² (ე. გაზდელიანი, რ. ჭკადუა, მ. საღლიანი, ლ. გიგლემიანი, ნ. შავრეშიანი) ამა თუ იმ გრამატიკული საკითხის კვლევისას მხოლოდ ტრადიციულად ცნობილი სვანური დიალექტების მასალის ანალიზით არ შემოიფარგლება, არამედ შეძლებისდაგვარად იყენებს როგორც სათანადო ჩოლურულ მასალას, ასევე ლახამულური კილოკავის მონაცემებსაც, რადგანაც იგივე პრობლემა დგას სვანურში ლახამულური მეტყველების წინაშეც.

უმწერლობო ქართველურ ენათა, კერძოდ კი, სვანური მასალების ფიქსირება, როგორც ეს მრავალგზის აღნიშნულა, განსაკუთრებული მნიშვნელობის ამოცანაა. თანამედროვე ეპოქისათვის დამახასიათებელი ინტენსიური კონტაქტები განსაზღვრავენ ნებისმიერი ენის, განსაკუთრებით კი უმწერლობო ენების, სწრაფი ტემპით ცვლას. სწორედ ამიტომ ამგვარი ენების მასალის ფიქსირება არის არა მხოლოდ სადღეისო ამოცანა, არამედ ახლო და შორეული მომავალი თაობებისათვის ზრუნვის გამოვლენაც (ალექსანდრე ონიანი).

ჩოლურულ დიალექტზე მეტყველი მოსახლეობა, როგორც ცნობი-

¹ ერთადერთი რაზედაც ენათმეცნიერებს ხელი მიუწვდებათ, ეს არის ასლან ლიპარტელიანის „სვანურ-ქართული ლექსიკონი“.

² საგანგებო აღნიშვნის ღირსია ის ფაქტი, რომ ჯგუფის წევრთა შემადგენლობა ამომწურავად ასახავს სვანური ენის დიალექტურ შედგენილობას, რაც გვიადვილებს სვანური ენის გრამატიკაზე მუშაობას.

ლია, კომპაქტურად არის განლაგებული ცხენისწყლის ხეობის იმ ნაწილში, რომელიც ლაშხეთსა და ლენტეხს შორის მდებარეობს და გამოიყოფა ცამეტი სხვადასხვა სოფლის მეტყველება (ფანაგისა, ლეუშერისა, თეკალისა, ჭველიერისა, საყდრისა, მამისა, უკლეშისა, ქუნიშისა, ესიერისა, ბულეშისა, დურაშისა, ჭველფისა და ტვიბისა)³.

საენათმეცნიერო ლიტერატურაში, როგორც ცნობილია, ჩოლურულს ორ ნაწილად ყოფენ, ერთ მათგანს (**ზემოჩოლურულს**) ლაშხური დიალექტის კუთვნილებად მიიჩნევენ, ხოლო მეორეს (**ქვემოჩოლურულს**) — ლენტეხურისა (შანიძე 1981, 321; თოფურია 1965, 61-67).

ალ. ონიანის აზრით, „ჩოლურულის ეს ნაწილები (ზემოჩოლურული, ქვემოჩოლურული), რომელთა ერთობლიობაც დღემდე ერთი საერთო სახელწოდებით აღინიშნება, ლინგვისტურად ბევრად უფრო ახლოს დგანან ერთმანეთთან, ვიდრე თითოეული მათგანი — ლაშხურთან ან ლენტეხურთან“ (1998, 8).

რადგანაც სვანურ დიალექტთა შორის ჩოლურულის ადგილი საბოლოოდ განსაზღვრული არ არის, ამიტომ აუცილებლად და ძალზე მნიშვნელოვნად მივიჩნევთ ჩოლურული ტექსტების ჩაწერა მისი ყველა კილოკავის მონაცემების გათვალისწინებით, რაც საშუალებას მისცემს სვანური ენის სპეციალისტებს საბოლოოდ დაადგინონ ჩოლურული მეტყველების ადგილი სვანურ დიალექტთა შორის.

ჩოლურის ხეობის სოფლების მცხოვრებთა სტატისტიკა დღევანდელი მონაცემების მიხედვით ასეთ სურათს გვიჩვენებს⁴:

1. ზემო ჩოლური

ჭველფი	28 კომლი
ფანაგა	44 კომლი
ლეუშერი	38 კომლი

2. ქვემო ჩოლური

ბულეში	6 კომლი
შტვილი	1 კომლი
საყდარი	29 კომლი

³ ჩოლურის ხეობაში, ამ ცამეტი სოფლის გარდა, არის კიდევ რამდენიმე მიტოვებული სოფელი, ესენია: **ედიყი**, **ზაგალოდი** და **შტვილი**. რაც შეეხება სოფ. **უკლეშს**, იქ სოფელში ერთადერთი ადამიანი — ხანშიშესული **ივანე ბაბლუანი** ცხოვრობს, რომელიც ჩვენი მივლინებაში ყოფნის პერიოდში შეუძლოდ გახლდათ და სამწუხაროდ ვერ მოვახერხეთ მისგან ტექსტების ჩაწერა. თუმცა, საბედნიეროდ, სოფ. ტვიბში ვნახეთ უკლეშიდან გათხოვილი ქალბატონი — **გულა ბაბლუანი**, რომელიც აღმოჩნდა სვანური ენის უბადლო მცოდნე და მისგან არაერთი საინტერესო ტექსტი ჩავიწერეთ.

⁴ მონაცემები მოგვაწოდა ლენტეხის რაიონის გამგებელმა **მურმან მუკბანიანმა**, რისთვისაც მას უღრმეს მადლობას მოვასხენებთ.

ქუნიში	2 კომლი
მამი	34 კომლი
თეკალი	31 კომლი
ტვიბი	30 კომლი
ჭველიერი	50 კომლი
უკვლეში	1 კომლი
ელიცი	0
ზაგალოდი	0

დურაში	27 კომლი
მუწლი	22 კომლი
ესიერი	5 კომლი

2007 წელს საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული ერთწლიანი პროექტის — „**ჩოლურის ხეობის სვანურის მეტყველების ნიმუშები**“ გეგმის შესაბამისად პირველ კვარტალში გათვალისწინებული იყო ექსპედიცია ლენტეხის რაიონის ჩოლურის ხეობის ცამეტივე სოფელში ახალი ტექსტების ჩასაწერად და ჩვენ მიერ სავლელ პირობებში მოპოვებული მასალის გაშიფრვა, რაც განხორციელდა კიდეც, კერძოდ:

1. 2008 წლის 26 მარტიდან 14 აპრილის ჩათვლით მივლინებაში ვიმყოფებოდით ჩოლურის ხეობაში, სადაც მოვიარეთ ზემოთაღნიშნული 13-ივე სოფელი და თანამედროვე ტექნიკის (ვიდეო და აუდიოაპარატურის) გამოყენებით ჩავიწერეთ ჩოლურული მეტყველების ნიმუშები (სულ 15 საათი).

ინფორმატორებად შევარჩიეთ სხვადასხვა სქესისა და ასაკის ადამიანები, რომელთაგანაც განსაკუთრებული ყურადღება მიიქცეის ასაკოვანმა მოხუცებმა (95 წლის ოსანა ონიანმა-ზურაბიანისამ, 90 წლის გულა ბაბლუანმა, 80 წლის დუჩი ბაბლუანმა, 80 წლის ბორის შავრეშიანმა...) და მთქმელთა შორის ასაკით ყველაზე პატარა, 5 წლის, ბაჩანა რატიანის მეტყველებამ (მის მეტყველებას აშკარად ეტყობოდა ლაშხურის გავლენა ლაშხელი დედის წყალობით, რაც, ძირითადად, ინტონაცისა და გრძელი ხმოვნების ხმარებაში გამოიხატებოდა).

ყველაზე უფრო თვალში საცემი ჩოლურულში სწორედ **ინტონაცია** გახლავთ, რომელიც მას სხვა დიალექტებისაგან მკაფიოდ განარჩევს. თვით ჩოლურული კილოკავებიც ინტონაციის მხრივ მკვეთრად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, განსაკუთრებით ეს ეხება **საყდრულ** და **მუწლურ** მეტყველებას.

ჯერ კიდევ 1965 წელს პროფ. ვ. თოფურია საყდრული მეტყველების შესახებ წერდა, რომ „... სოფ. საყდრის მეტყველება გარდამავალი

დიალექტის იშვიათ ეგზემპლარს უნდა წარმოადგენდეს“-ო (გვ. 62). საყდრის მეტყველების თავისებურებას თვით ადგილობრივი მცხოვრებლებიც ამჩნევდნენ, რაზეც მეტყველებს სწორედ ვ. თოფურიას მიერ 1962 წელს მასწავლებელ ვალაქტიონ ივანეს ძე ლიპარტელიანისაგან საყდარში ჩაწერილ ერთ-ერთ ტექსტში აღნიშნული ფრაზა: **საყდარი ხალხის ნინ მერმე სახიშ ლი, მერმა სოფელარე ნამსკიდან** — საყდრის ხალხის ენა სხვა („მე-ორ-ე“) სახისაა სხვა („მე-ორ-ე“) სოფლებთან შედარებით.

2. პირველივე კვარტალში დავიწყეთ ჩაწერილი ტექსტების მოსმენა.

მეორე კვარტალის გეგმის შესაბამისად, გავაგრძელეთ და დავასრულეთ ჩაწერილი ტექსტების მოსმენა.

მესამე კვარტალში გათვალისწინებული იყო აღნიშნული ტექსტების თარგმნა ქართულ ენაზე, რაც დროულად შესრულდა.

მეოთხე კვარტალი ითვალისწინებდა ტექსტების — ქართულ-სვანური ვარიანტის შეტანასა და რედაქტირება-კორექტირებას. ეს სამუშაოც დროულად შესრულდა და გამოსაცემად მომზადდა ერთტომეული — „**ჩოლურული პროზაული ტექსტები**“.

ჩვენ მიერ ჩოლურის ხეობაში სავლელ პირობებში მოპოვებული მასალა (წარმართული თუ ქრისტიანული დღესასწაულები, ღვთისმსახურება, სამართალი — მედიატორობა, ნიშნობა — ქორწინება, მიცვალებულის მოვლისა და მისი დაკრძალვის ადათ-წესები, თემისა და სოფლების ურთიერთმიმართება, საქონლის მოვლა, სამეურნეო საქმიანობის სხვადასხვა დარგი, ნადირობის ამბები, ისტორიული ამბები (შიდა სავგარტომო დაპირისპირებანი...), ზღაპრები, ლეგენდა-გადმოცემები და ა. შ.) **მეტად მნიშვნელოვნად გვესახება მეცნიერული თვალსაზრისით, რადგანაც, როგორც უკვე ითქვა, დღემდე არ არსებობდა არც ერთი სტამბურად გამოცემული ჩოლურული პროზაული ტექსტები, რაც ქართველოლოგიის, კერძოდ, ქართველური ენათმეცნიერების, სერიოზულ ხარვეზად იყო მიჩნეული.** ჩვენ თავის დროზე აღვნიშნეთ, რომ პროექტის შესაძლო შედეგი სწორედ ამ ტექსტების ბეჭდურად გამოცემაა. ამგვარი შედეგის პოტენციური მომხმარებლები იქნებიან: სპეციალური განყოფილების სტუდენტები, ქართველი და უცხოელი ქართველოლოგები, აგრეთვე, ამ საკითხებით დაინტერესებული სხვა მკვლევრები.

სავლელ პირობებში ჩვენ მიერ მოპოვებული ჩოლურული მასალა

მომავალში შედარებული იქნება როგორც ქვემოხვანურ (**ლაშურ-ლენ-ტეხურ**), ასევე ზემოხვანურ (**ბალსზემოურ-ბალსქვემოურ**) დიალექტურ მონაცემებთან და მხოლოდ ამის შემდგომ იქნება გამოტანილი საბოლოო დასკვნები.

აღნიშნული პროექტის წარმატებული განხორციელება სათავეს დაუდებს ჩოლურული მეტყველების ადგილის განსაზღვრას სვანურ დიალექტთა შორის, დასახავს ახალ პერსპექტივებს ქართველოლოგიური კვლევა-ძიების თვალსაზრისით, ასევე ნათელს მოჰფენს ძველი ქართული ენის ისტორიის, გრამატიკისა თუ ლექსიკის არაერთ პრობლემურ საკითხს.

ჩოლურული ტექსტების გაშიფვრის პარალელურად მომზადდა რამდენიმე მოხსენება, რომლებიც წაკითხული იქნა არნ. ჩიქობავას ენათმეცნიერების ინსტიტუტის სამეცნიერო სესიებზე და დაიბეჭდა ამავე ინსტიტუტის სამეცნიერო კრებულებში (იხ. **-ჟნა||-ჟნა, -ჟნა, -ი** (ცა) ნაწილაკიანი მიმართებითი ზმნიშედები ჩოლურულში, საენათმეცნიერო ძიებანი, XXVI, თბ., 2007; **-შაღ (-შაღ)** „ვით“ თანდებულის შესახებ სვანურში, იკე, XXXVI, თბ., 2008; იმერიშემები ეკომიგრანტ სვანთა მეტყველებაში, საენათმეცნიერო ძიებანი, XXVII, თბ., 2008; **მანგმაგ** „ყველა, ყველაფერი“ განსაზღვრებითი ნაცვალსახელის შესახებ ჩოლურულში, საენათმეცნიერო ძიებანი, XXVIII, თბ., 2008). ჩოლურულში, სხვა სვანური დიალექტებისაგან განსხვავებით, შეინიშნება ზემოაღნიშნულ ნაწილაკთა ახლებური და თავისებური წარმოება.

ჩოლურულ მეტყველებაზე დაკვირვება, რასაკვირველია, კვლავაც გრძელდება ჩვენ მიერ მოპოვებული მრავალფეროვანი კილო-კაური მასალების საფუძველზე, რადგანაც სანამ ჩოლურულის ყველა გრამატიკული თავისებურება არ იქნება გამოწვლილვით შესწავლილ-გაანალიზებული, მანამდე მისი ცალკე დიალექტად გამოყოფა, რაღა თქმა უნდა, საფუძველს მოკლებული იქნება.

დასასრულ გვინდა უღრმესი მადლობა მოვახსენოთ ჩოლურის ხეობის მცხოვრებლებს (ლენტეხის რაიონის გამგებელს — **მურმან მუკბანის**, თეკალის საშუალო სკოლის დირექტორს — **ბესიკ ონიანს**, ჩვენს მასპინძლებს — **ვიტალი შავრეშიანს**, **ნაილი გასვიანს**, **ნათია ბაბლუანს**, **ჯაჯა** და **გოგი გვიდიანებს** და ა. შ.) გულთბილი მასპინძლობისთვის და იმ უანგარო დახმარებისთვის, რაც მათ გაგვიწიეს მივლინებაში ყოფნის პერიოდში.

ლიტერატურა

თოფურია, 1965 — ვ. თოფურია, გარდამავალი დიალექტის საკითხისათვის სვანურში კილოების მონაცემთა მიხედვით, თსუ შრომები, 114, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა სერია, თბილისი, 1965.

ონიანი, 1998 — ა. ონიანი, სვანური ენა, თბილისი, 1998.

შანიძე, 1981 — ა. შანიძე, უძველესი სვანურში, თხზულებანი, II, თბილისი, 1981.

MEDEA SAGHLIANI, NATO SHA VRESHIANI

Samples of Svan Speech in the Choluri Valley

Summary

The paper presents the results of the field work financed by the Georgian National Scientific Foundation in 2007. The aim of the project was to accumulate samples of Svan speech in 13 villages of the Choluri Valley.. The tape-recorded data (15 hours) was transcribed , translated into Georgian, edited and a volume “Cholurian Prose Texts” was prepared for publication. Besides, the computer version of the corpus was also created.

ნათალია სპისკვარაძე

ენობრივი ძვევა და პარემიები, როგორც მისი

მარკირებული ნაწილი

(ქართულ და რუსულ ანლაზათა მასალაზე)

ცალკეულ ენაში მკაფიოდ არის აღბეჭდილი მოცემული ენობრივი კოლექტივისთვის დამახასიათებელი სოციოკულტურული ურთიერთობანი, ქცევის ნორმები, ღირებულებანი, რწმენა.

ექსტრალინგვისტური სამყაროსა და ადამიანური გამოცდილების მენტალური რეპრეზენტაცია ენის მეშვეობით ხორციელდება. ინდივიდი ხშირად ვერც კი აცნობიერებს, რამდენად მართვადია მისი ქცევა და აზროვნების წესი, ცნობიერება კულტურისა და ენის მიერ. ენაში არეკლილი სამყაროს სურათი, მიმართება სინამდვილისადმი, ზემოქმედებს ამ ენაზე მოსაუბრე ინდივიდის ჩამოყალიბებაზე. „დედაენის შესწავლასთან ერთად ბავშვი ითვისებს საგნის მოპოვების წესსაც. ენის შესწავლით ეუფლება ადამიანი სამყაროსთან მისაღვამ პოზიციებს“ (რამიშვილი, 1995, 12).

ენის მეშვეობით სამყაროს მენტალური რუკის შექმნის, სამყაროს კონცეპტუალიზაციის კატეგორიზაციის (კოგნიტური პარადიგმა) პროცესი განუყოფელია ვერბალური ქცევისგან (პრაგმატული პარადიგმა), სწორედ ვერბალური ქცევის დროს ხორციელდება, ერთი მხრივ, შემეცნება, მეორე მხრივ, ინფორმაციის გადაცემა. ამ ორი პარადიგმის ურთიერთქმედება ნათლად გამოიკვეთება სოციალიზაციის პროცესში, რაც თაობიდან თაობაზე სოციალურად შექმნილი ცოდნის-კულტურის გადაცემას გულისხმობს (დარასელია, 1997, 7). კავშირი ენასა და ეროვნულ კულტურას შორის კულტურული კონოტაციების საშუალებით ხორციელდება. ამგვარი კულტურულ-მარკირებული კონოტაცია წარმოიქმნება ენაში არსებული დამახასიათებელი გამოთქმების (იდიომების, ფრაზეოლოგიზმების...) ასოციაციურ-ხატოვანი საფუძვლის ინტერპრეტაციის შედეგად.

ენა უცილობელი წინაპირობაა ადამიანთა საზოგადოების არსებობისა და ეს იმის მეოხებით, რომ ენა არის ადამიანთა ურთიერთობის საშუალება, რომ ენას აქვს საკომუნიკაციო ფუნქცია (ჩიქობავა, 1983, 182).

კომუნიკაცია სამეტყველო ქმედებათა რთული სისტემაა. მისთვის მნიშვნელოვანია არა მოცემული ენის სისტემა, კონვენციონალურ წესთა ერთობლიობა, არამედ ამ ენის, მისი სისტემის გამოყენების წარმატებულობა, რაც გულისხმობს კომუნიკაციის პრაგმატული ფაქტორის განხორციელებას. ამ პროცესში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება კომუნიკანტთა ორმხრივ ურთიერთქმედებას. კომუნიკაციის დროს მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მრავალი ექსტრალინგვისტური ფაქტორი, როგორცაა: კომუნიკანტთა ურთიერთდამოკიდებულება, ხასიათი, ასაკი, პროფესია, ინტელექტი, სოციალური სტატუსი, ფსიქოლოგიურ-ემოციური განწყობა, გარემო პირობები, სიტუაცია, პრესუპოზიცია, ეროვნულ-კულტურული ფაქტორი და მრავალი სხვა (ორკოდაშვილი, 1997, 15).

ადამიანებს შორის საუბარი არის არა კომუნიკაციის მარტივი აქტი, მხოლოდ ინფორმაციის უბრალო გადაცემა საგნობრივი ვითარების (სიტუაციის) შესახებ, არამედ ურთიერთგაგება, რაღაც შეთანხმება ან შეუთანხმებლობა, რაღაც შეფასება ან მსჯელობა საგანთა ვითარების შესახებ.

ენის შესწავლის პრაგმატიკულმა ასპექტმა უკანსკნელ ხანს ენათმეცნიერულ კვლევათა მთელი სფერო შექმნა, რომელსაც პრაგმალინგვისტიკა ეწოდება. პრაგმატიკა კომუნიკაციის რეალურ პროცესს სწავლობს. მისი ძირითადი „ცდის ობიექტი“ მეტყველების პროცესი, მეტყველების აქტი — კონტექსტია. კონტექსტის შემადგენელი ნაწილებია მეტყველი სუბიექტი, მეტყველი ობიექტი, მათი ცოდნისა და შეხედულებების, მათი მრწამსის, ფონური ცოდნის, მენტალიტეტის „ნაკრები“, სოციოკულტურული სიტუაცია. ამ ფაქტორთა ერთობლიობა ქმნის მეტყველების აქტს. მეტყველების აქტი ინდივიდზე დამოკიდებული; ინდივიდი წარმოქმნის მას ნებისმიერად: ალაპარაკდება, როცა საჭიროდ დაინახავს, მსმენელს რამე გააგებინოს. მეტყველების აქტი ინდივიდისაა, მაგრამ მიმართება ნიშნისა აღსანიშნისადმი ინდივიდზე არაა დამოკიდებული, ეს მიმართება ინდივიდუალური არ არის. იგი ერთნაირია ენობრივი კოლექტივის წევრებისათვის (ჩიქობავა, 1983, 201).

მეტყველების აქტის მონაწილეებს — მოლაპარაკესა და მსმენელს თავ-თავისი, ერთმანეთთან შეთანხმებული როლები ან ფუნქციები აქვთ. მათ აქვთ, აგრეთვე, საერთო სამეტყველო ჩვევების ფონდი (სამეტყველო კომპეტენცია) და ცოდნა-წარმოდგენები სამყაროზე. მეტყველების აქტის კომპონენტებია სამეტყველო ვითარებაცა და სინამდვილის ის ფრაგმენტიც, რომელსაც ეხება მისი შინაარსი.

მეტყველების აქტის ფუნქციაა სიტყვით შესაბამისი მოქმედების გამოწვევა, ხოლო გამოწვეული მოქმედება სამი ურთიერთდაკავშირებული მომენტისაგან შედგება. ესენია ლოკუციური აქტი (**locution**) — გამონათქვამის კომუნიკაციური ძალა, პერლოკუციური ეფექტი (**perlocution**) — მსმენელის მიერ გამონათქვამის ძირითადი აზრისა და ილოკუციური გამიზნულობის (**illocution**) გამოცნობა და რეალიზაცია, ე.ი. ზემოქმედების მოხდენა ადრესატის ცნობიერებასა და მოქმედებაზე.

მსმენელის მიერ გამონათქვამის რეალური პრაგმატიკული ღირებულების აღქმა დაკავშირებულია ილოკუციური ძალის მაჩვენებელ ხერხებთან, რომლებიც შეიძლება გამოხატული იყოს: ა) პერფორმატიული ზმნით; ბ) გამონათქვამის ინტონაციური, სემანტიკური თუ სუპრასემანტიკური პროსოდიული გაფორმებით; გ) წინადადების კონკრეტული წყობით, სიტყვა-განლაგებით; დ) კონტექსტით, კონკრეტული სიტუაციით (ლევინსონი, 1994, 44).

მეტყველების აქტების პირველი ფუნქციონალური კლასიფიკაცია ჯ.ოსტინს ეკუთვნის. მისი აზრით მეტყველების აქტების ორი ძირითადი ფუნქცია არსებობს — კონსტატივის, რომელიც ფაქტის კონსტატირებას ახდენს და პერფორმატივის, რომელიც რაიმე მოქმედებას უწყობს ხელს ან იწვევს მას (ოსტინი, 1986, 107).

მოგვიანებით ჯ. სერლიმ მეტყველების აქტთა ხუთი ძირითადი ფუნქციონალური კლასი განასხვავა: რეპრეზენტატივი-ინფორმაციული სამეტყველო აქტი, მეტყობინებები.

ღირეპტივი — მათი საშუალებით მოსაუბრე ურჩევს ან უბრძანებს მსმენელს, თუ რა მოქმედების შესრულებაა საჭირო. კომისივი ვალდებულების ამღები აქტი. კომისივებია მუქარა, თხოვნა, პირობა და ა.შ. ექსპრესივი ემოციური მდგომარეობის გამომხატველი აქტი. მან შეიძლება გამოხატოს ტკივილი, სინანული, მწუხარება, მოწონება, სიხარული.

დეკლარატივი რაიმე მნიშვნელოვანი ფაქტის დეკლარაციას ახ-

დენს და, შესაბამისად, ცვლის სტატუსს (სერლი, 1986, 180-185).

თუ სამეტყველო აქტის პროცესში მოსაუბრეს გარკვეული მიზეზების გამო არ ძალუძს, ან არ სურს სათქმელის ექსპლიციტურად გამოხატვა, იგი ინფორმაციის გარკვეულ ნაწილს იმპლიციტურად გადასცემს მსმენელს. თუ მოსაუბრე უპირატესობას სათქმელის გადაცემის იმპლიციტურ ხერხს მიანიჭებს, მაშინ იგი, თავისთავად, გულისხმობს, რომ მსმენელი შეძლებს მოსაუბრის თქმულის სწორად დეკოდირებას (რუსიევილი, 2005, 41).

სამეტყველო აქტებში ხშირად იხმარება ანდაზა, რაც გამოწვეულია მისი, როგორც ენობრივი ერთეულის განზოგადებული, ინფორმაციით დატვირთული შინაარსითა და სხარტი ფორმით.

ანდაზა — სხარტულად გამოთქმული სიბრძნეა ხალხისა, მთელი საუკუნეების დაკვირვების შედეგი და წარმონაშობი: ისე მკაფიოდ არსად იხატება დაკვირვება ამა თუ იმ ხალხისა, როგორც ანდაზაში... (ჩიტაია, 1967, 8).

ანდაზის პრაგმატიკული ღირებულება ჯერ კიდევ არ დადგენილა, არ განხილულა ანდაზა არც მეტყველების აქტების თეორიის თვალსაზრისით.

მეტყველების აქტებზე საუბრისას მკვლევრების ყურადღების ცენტრში ძირითადად არამეტაფორული, არაფიგურალური გამონათქვამები მოექცა. ანდაზა კი ხშირ შემთხვევაში ტროპული მეტყველების ნიმუშია. ტროპების გამოყენება ანდაზებში შეიძლება აიხსნას ენაში მოქმედი ეკონომიის პრინციპით, მთქმელის მისწრაფებით ხატოვნად და სხარტად გადმოსცეს მნიშვნელოვანი ინფორმაცია. მეტაფორიზაცია საშუალებას იძლევა განხორციელდეს ორმაგი ეფექტი — ლაკონიზმის და საკომუნიკაციო ეფექტი (დარასელია, 1997, 72).

ანდაზის ზემოქმედება მსმენელზე გარკვეულწილად დაკავშირებულია სწორედ ხატთან, მეტაფორასთან და რაც უფრო ინტენსიურია ხატი, მით უფრო დიდია პრესუპოზიციული ფონის ასოციაციების რაოდენობა და სიხშირე, ხოლო არახატოვანი ერთეულის ხმარების დროს იმავე კონტექსტში ის მდიდარი ეფექტი, რაც ანდაზის ხმარებას მოსდევს თან, იშლება და ფერმკრთალდება (რუსიევილი, 2005, 72).

ანდაზას, როგორც ზოგად რეფერენტულ გამონათქვამს, კონტექსტისაგან დამოუკიდებელი მნიშვნელობა აქვს, ხოლო სიტუაციისა და კონტექსტში ჩართვისას აქტუალიზდება მისი სემანტიკური სტრუქ-

ტურის ექსპლიციტური, იმპლიციტური და პრესუპოზიციის დონეები. ექსპლიციტურ დონეზე გამოიყოფა მისი ექსპლიციტური, მეტაფორული ფორმა. ანდაზის იმპლიციტური დონე უკავშირდება კონკრეტულ სიტუაციას, ანუ იმას, რასაც მთქმელი კონკრეტულ კონტექსტში გულისხმობს, და პრესუპოზიციულ დონეს, როგორც უნივერსალურ საფუძველს გაგებისას.

კონტექსტში აქტუალიზაციის დროს ანდაზამ კონსტატივის ფუნქციის გარდა ბევრი სხვა ილოკუციური და პერლოკუციური ფუნქცია შეიძლება შეიძინოს. კონკრეტულ კონტექსტში ანდაზა კონსტატივის გარდა პერფორმატივიც შეიძლება იყოს.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ანდაზა ძირითადად კონსტატივად გვევლინება. მაგალითად: „მართალი ნათქვამია: ერთი ხიდან ჯვარიც გამოვა და ბარიცაო... სულ სხვანაირი კაცი იყო მისი უმცროსი ძმა-კიკო!.. ოჯახზე გულავარდნილი და გარეწარი“ (წერეთელი, 1992, 20).

ამ კონკრეტულ კონტექსტში ანდაზა კონსტატივია, მოსაუბრე აღნიშნავს, რომ ერთი ოჯახის წევრები (ძმები) ხშირად ერთმანეთისგან განსხვავდებიან. ანდაზის გამოყენება ამ კონტექსტში მდიდარ ასოციაციებს წამოშლის და კონკრეტულ კონტექსტთან აკავშირებს. ანდაზის კონტექტუალური პერლოკუცია, ცხადია — მსმენელს განაწყობენ ამ ზოგადი ჭეშმარიტების კიდევ ერთხელ აღიარებისაკენ. ამ კონკრეტულ კონტექსტში კონსტატივი იხმარება მსჯელობის გაშლის წინაპირობად.

როგორც აღვნიშნეთ, ანდაზამ კონტექსტში კონსტატივის გარდა სხვა ილოკუციური ფუნქციაც შეიძლება შეითავისოს. ერთ-ერთი ფუნქციათაგანია ანდაზის დირექტივად ხმარება. დირექტივების შკალა მოიცავს რამდენიმე კომპონენტს ბრძანებიდან თხოვნამდე.

მაგალითად: „კმარა! ჩემმა ნამოურავალმა პეტრემ წერა-კითხვაც არ იცის, მაგრამ ჩემზე ხუთჯერ მეტი ჭკუა ჰქონია. ადრევე მეუბნებოდა: თავგმა თხარა, თხარაო, და კატა გამოთხარაო. ამას წინათ კი თავისთვის ჩაიბურტყუნა: რაც მოგივა დავითაო, ყველა შენი თავითაო. ივანემაც სწორედ მომიჭრა: ურემი რომ გადაბრუნდებაო, გზაც მაშინ გამოჩნდებაო. ჩემი ურემიც გადაბრუნდა, დაიმსხვრა და გზაც ეხლად გამოჩნდა. ვხედავ ახალ გზას, ვხედავ! კმარა, კმარა! ეხლა კი ჭკუა ვისწავლე და თვალიც გავახილე (ჯავახიშვილი, 1959, 378).

მოცემულ კონტექსტში ორი ანდაზა: „თავგმა თხარა, თხარაო და კატა გამოთხარაო“ და „ურემი რომ გადაბრუნდებაო, გზაც მაშინ

გამოჩნდებაო“ შემფასებლობით ფუნქციას ასრულებს. ავტორი ანდაზების გამოყენებით უფრო მძლავრ ზემოქმედებას ახდენს მსმენელზე, ავტორის მიერ წამოყენებული დებულება, უფრო მოქნილი და შთამბეჭდავი ხდება.

მოცემულ კონტექსტში გამოყენებული მესამე ანდაზა — „რაც მოგივა დავითაო, ყველა შენი თავითაო“ — დირექტივის ილოკუციურ ფუნქციას ითავსებს. **Post factum** რჩევა, გაფრთხილება — ეს არის მისი ილოკუციური ძალა. ანდაზა, როგორც დირექტივი ინარჩუნებს ირიბი სამეტყველო აქტის მახასიათებელს. იგი ირიბი დირექტივია, მიუხედავად მისი ექსპლიციტური ფორმისა.

ანდაზის ხატის „სიმძლავრე“ და ინტენსიურობა პირდაპირპროპორციულია კომუნიკაციის პროცესში ადამიანზე ზემოქმედების ხარისხისა ე.ი. რაც უფრო „მძაფრი“ და მთლიანია ხატი, მით უფრო ინტენსიურია ანდაზის პრესუპოზიციული ფონის ასოციაციების წამოშლის ხარისხი და სიხშირე, შესაბამისად, მსმენელზე ზემოქმედების ინტენსიურობა და სიძლიერე. ამ პროცესში, გარდა ხატისა, თავისი წვლილი შეაქვს ანდაზის ფორმის უზუალურობასაც. (რუსიშვილი, 2005, 138).

მაშინ, როდესაც ყველა სხვა ჟანრის ნაწარმოები ერთგვარ გაბმულ ტექსტს, ყოველ შემთხვევაში, რამდენიმე წინადადებას მაინც გულისხმობს, ანდაზა ხშირად ერთი ფრაზითაა გადმოცემული. იგი განსაკუთრებულ მისწრაფებას იჩენს ფრაზის შემოკლებისკენ. სულ რაღაც სამი ან ხუთი-ექვსი სიტყვით ანდაზას შეუძლია შეცვალოს სიტყვათა მთელი ლეგიონი და თავის ზემოქმედების ძალით მაინც უფრო მეტი გააკეთოს, ვიდრე იმ ლეგიონმა“ (კუპრავა, 1967, 4).

ქართულსა და რუსულ ენებში ანდაზის გადმოცემი წინადადება ავებულების მიხედვით შეიძლება იყოს:

1. მარტივი

ა) მარტივი გაუვრცობელი;

მაგალითად: ენას კლიტე არ დაედება.

ენა ყველაფერს ფქვავს.

ენას ჭალი არ მოედებაო.

ჩურჩულმა ქვეყანა ამოაგდოო.

ტყუილი კაცს შეარცხვენს.

ბ) მარტივი გავრცობილი:

მაგალითად: სიტყვა ზოგჯერ ხანჯალზე მეტად სჭრისო.

ენას დიდი საბრუნავი აქვს.

პირშიგნით წარსული სიტყვა უკან აღარ დაბრუნდებისო.

ტკბილი სიტყვით მთას ირემი მოიწველაო.

ტკბილმა ენამ ხმალი უკანვე ჩააგოო.

Хвостун вреднее моли.

Ложь на тараканьих ножках ходит.

Ложь света боится.

Правда светлее солнца.

Правда не стареет.

ანდაზა მარტივ გავრცობილ წინადადებას ხშირად მიმართავს. მარტივი გაუვრცობელი წინადადებით ანდაზის გადმოცემა ქართულ ენაში შედარებით იშვიათად, რუსულ ენაში კი საერთოდ არ გვხვდება.

2. შერწყმული წინადადება.

იგი მარტივთან შედარებით ცოტაა. ყველაზე ხშირია შემასმენლების მიხედვით შერწყმული. გვხვდება ქვემდებარეების, დამატებების, განსაზღვრებებისა და გარემოებათა მიხედვით შერწყმული წინადადებებიც.

მაგალითად: არამკითხე მოამბეო მიტყიპე და მიაგდეო.

სიტყვა გულს კიდევ არჩენს და კიდევ ჰკლავსო.

ენა უძვლოა, უფხოა.

ენა მუცლისა და გულის მოციქულიაო.

ერთი პირიდან სიტბოც ამოდის და სიცივეცო.

უწყლოდ, უპუროდ, უღვინოდ ჟამი აროდეს იწირვის.

3. რთული წინადადება

ა) რთული თანწყობილი წინადადება;

მაგალითად: ცეცხლით ვთქვი და პირი არ დამწვაო.

ფური იგებდა და მოზვერი კვენესოდაო.

კოდალავ, შენ სულ ეგრე აკაკუნებ, მაგრამ შენ გაკეთებული ხარატულები ვერა ვნახეო.

ბულბულმა კარგი გალობა იცის, მაგრამ ხორცი არ უვარგაო.

ძაღლი ყეფს და ქარავანი მიდისო.

Овсяная каша сама себя хвалит, а гречневую – люди.

Хвастливого с богатым не распознаешь, а нищего не

перещеголяешь.

Правда на миру не стоит, а по миру ходит.

Толчи правду хоть в лужу, а она все чистой будет.

Дороги твои сорок соболей, а на правду цены нет.

ბ) რთული ქვეწყობილი.

მაგალითად: როცა სიტყვა ხშირდებაო, მაშინ ლაჩარიც წინ წავაო.

თუ თავი გაბია, სიტყვა ხმალიაო.

სადაც ფული ლაპარაკობს იქ სიმართლე დუმს.

მუდამ რომ ბზუის ფუტკარი, თაფლიც მიტომ აქვს

ტკბილიო.

ოროველა მაშინ უნდა თქვა, როცა უღელს დაუჭდებო.

Калина сама себя хвалила, что она с медом хороша.

Тогда похвались, когда во гроб вселись.

И собака на того не лает, чей хлеб ест.

Тому всегда худое слово, кто хвалит злого.

Не та хозяйка, которая говорит, а которая щи варит.

რთული ქვეწყობილი წინადადებით გადმოცემულ ქართულ ანდაზებში ძირითადად დამოკიდებული წინადადება უსწრებს მთავარს. ზოგჯერ შებრუნებული წყობაც გვხვდება, დამოკიდებული წინადადება მოსდევს მთავარს. ეს ძირითადად მაშინ ხდება, როცა ყურადღება მთავარ წინადადებაზე მახვილდება.

განსხვავებით ქართული ანდაზებისგან, რუსულ ანდაზებში ძირითადად მთავარი წინადადება უსწრებს დამოკიდებულს.

სიტყვათა რიგი ანდაზაში არც ისე თავისუფალია. ყოველი სიტყვის დასმა ამა თუ იმ ადგილას გარკვეული წესითაა შეპირობებული (ლექსავა, 1953, 347).

ანდაზებში ძირითადად მსაზღვრელ-საზღვრულის პრეპოზიციური წყობა გვხვდება: მსაზღვრელი უსწრებს საზღვრულს.

მაგალითად: ახალ კიტრს და ახალ ამბავს ძვირად ნუ იყიდი, მალე გაიფლავებაო.

მჩხავანა კატა თავგს ვერ დაიჭერსო.

მოკაკანე ქათამი კვერცხს ვერ დადებსო.

ტრაბახი ლაჩარი კაცის საქმეაო.

უფხო კაცს ტრაბახი საქმე ეგონაო.

Хороший товар сам себя хвалит.

Для красного словца не пощадит ни матери, ни отца.

Ложь белой ниткой шита.

Хорошие речи хорошо и слушать.

Сухую грязь к стене не прилепишь.

იშვიათად გვხვდება მსაზღვრელ-საზღვრულის პოსტპოზიციური წყობაც.

მაგალითად: სიტყვა ჭკვიანი, საქმე ჭიანი.

სიტყვით ალალიო, საქმით არამიო.

არ ვარგა ქალი მოჭორე, სოფლად ვაჟკაცი მკვებარაო.

ვაჟკაცსა ქალებში მკვებარს თავში დაეცეს მეხიო.

Голос соловьиный, а жало змеиное.

Молве людской, как волне морской, не доверяйся.

Слово толковое стоит целкового.

შემასმენელი ხშირად წინადადების ბოლოსაა. მისი წინ გადმოწევა იშვიათია და ეს სტილისტიკური საჭიროებით ან გარითმისაკენ მისწრაფებით აიხსნება. შემასმენლის წინ კი ის წევრი დგას, რომელზეც უფრო მეტად მახვილდება ყურადღება. წინადადებაში პირველად გილზე ანდაზის ის წევრია, რომელზეც მოდის ლოგიკური მახვილი.

ანდაზა სხვა ჟანრის ნაწარმოებთაგან თავისი ლაკონიური და მოქნილი ფრაზით განსხვავდება. აზრის სხარტად და გამომსახველად გადმოცემა, სათქმელის მარჯვედ თქმა, ფხიანი სიტყვის მოხმარება ანდაზას თავისებურ ელფერს აძლევს. „ანდაზა განსაკუთრებულ მისწრაფებას იჩენს ფრაზის შემოკლებისაკენ“ (ლეჟავა, 1953, 4).

იგი ხშირად მიმართავს წინადადების შემოკლების სხვადასხვა ხერხს:

ა) **ქვემდებარის გვერდის ავლა;**

მაგალითად: სიტყვას ასი ტყვია ესროლეს და ვერ მოხვდაო.

ტუჩით მკოცნის, ენით კი მკბენს.

ჯერ გაუშვებს მელასაო, მერე იწყებს სტვენასაო.

მართლის მთქმელ მტრედს ნისკარტი მოსჭრესო.

Хвалить – не нанять, хулить – не унять.

От иной похвалы хоть в землю уйди.

овар не хвалить – с плеч не свалить.

Не хвали кашу, коли проса не посеял.

ბ) **შემასმენლის გამოტოვება.**

მაგალითად: ენა — ტბილი, ენა — მწარე, ენა — ქვეყნის ამომგდები.

სიტყვა — ჭკვიანი, საქმე — ჭიანი.

მუშა კაცი — სიტყვაძუნწი და საქმე — ხვავრიელიო.

ენატარტარა — ხელებპატარა.

ღმერთი-ერთი, სიტყვა-ერთი, ცოლი-ერთი.

Лживое дело хило.

Всякая неправда – грех.

Льстец под словами – змей под цветами.

Разум – золота краше, а правда – солнца свет.

Правда дороже золота.

გ) **დამატების გამოტოვება.**

მაგალითად: სახლში მაღავედნენ და სამოახლოში ლაპარაკობდნენო.

სანამ ხმალი მოვიდა, ენამ თავი მოსჭრაო.

ზოგი სიტყვა ჰკოდავს, ზოგიც ჰკურნავსო.

სამ დღემდისინ სამმა იცის, სამ დღეთ უკან თემმა იცისო.

მე კი გეტყვი და შენ, გინდა ყინულზე დაიწერო.

Мелет день до вечера, а послушать нечего.

Не спрашивай у старого, спрашивай у бывалого.

დ) **კავშირის გამოუყენებლობა:**

მაგალითად: პატარძალი ტყუოდაო, მაყრებს უწყრებოდაო.

ვინ იტყვის, ჩემი დო მყავეაო!

უბედოც ბედს უჩიოდა, ბედნიერიცაო.

ავი თქვი, ავიც გაიგონეო.

მარწყვი მპირდება გასუქებასა, გული არ ამბობს ასრულებასა.

Не хвались серебром – хвались добром.

Садись да хвастай – языком хрястай.

Льстец под словами – змей под цветами.

Слово молвит – соловей поет.

ანდაზის სინტაქსი განსაზღვრულია იმით, რომ ანდაზა მოარული ფრაზაა, ამიტომ იგი ლაკონიური, გამოსათქმელად მოსახერხებელი, დასამახსოვრებლად ადვილი უნდა იყოს. გრძელ ანდაზას ხშირად მოკლედ გამოთქვამენ, არ აბოლოებენ. მაგალითად: ახალი ცოცხი კარგად გვის [ძველი მოიტანს ქვიშასაო]; მგლის თავზე სახარებას კითხულობდნენ [გამიშვით, ცხვარი მთაზე მიდისო]; ელპარაკე რეგვენ-

საო [ცერცვი აყარე კედელსაო]; რუსულ ენაში შემოკლებული ფორმით გამოყენებული ანდაზა შეიძლება გადავიდეს ფრაზეოლოგიზმში (Норман 2004,246). **მაგალითად:** Ради красного словца не пощадит ни матери, ни отца (ანდაზა) შდრ. Ради красного словца (ფრაზეოლოგიზმი); ასევე: Стреляного воробья на мякине не проведешь შდრ. Стреляный воробей.

ანდაზაში სიტყვათა შერჩევა განსაზღვრულია სტილისტიკური მოთხოვნებით, მოინახოს ისეთი სიტყვა, რომელიც მარჯვედ, სრულყოფილად გადმოსცემს სათქმელს. ფრაზის სიძლიერისთვის ანდაზა ხშირად იყენებს ანტონიმებს.

მაგალითად: ენა კაცის დამღუპველიცაა და ამშენებელიცო.

კაცი თავის ენითა პატივს კიდევაც დაიყრის და კიდევაც აიყრის.

სიტყვით ალალიო, საქმით არამიო.

ვიცის დედა ტიროდა, არვიცის იცინოდაო.

დიაცი მიმავალი იკვებნის, მამაცი კი — მომავალიო.

ქაჩალმა უთხრა ქოჩრიანს: ჰაი, შე ქაჩალოო.

სიცრუე დილამდეო, სიმართლე შევილიშვილამდეო.

შეგნებულთან ჭირი სჯობია, შეუგნებულთან ღბინსა.

Хвалить – не нанять, хулить – не унять.

Лучше умного, чем глупого похвала.

Кто вчера солгал, тому завтра не поверят.

Короткую речь слушать хорошо, под долгую речь думать хорошо.

В глаза не хвали, за глаза не кори.

ანდაზა ხშირად იყენებს საკუთარ სახელებსაც. ეს სახელები ზოგჯერ ამა თუ იმ ნაწარმოების გმირისაა.

მაგალითად: ამირან გულში მღეროდა, მოყვარევ, ბანი მითხარო.

არც რა იყო და ამირანს ეძახდნენო.

ბეჟანმა თქვა: გაგონილი ნახულთან არ იქნებაო.

როსტომ თქვა: სიბერეკაცითა სიტყვა სათქმელად გაჭირდა.

Ему говоришь про попа, а он про Емелю-дурака.

უფრო ხშირად კი საკუთარი სახელები მოხმობილია რითმის გასაწყობად.

მაგალითად: მეძახიან მელქოსაო, დაე, ისევ მერქოსაო.

შემეყარა საქუაო, ვატყუე და მატყუაო.

ახ, სოქო, საქო, შენ ჩემო საქო, შე უვარგისო, მე როგორ გაქო!
ერთმა დედაკაცმა ტქვა: ბაგამ საჯდომი მატკინაო, სხვებმა ასე გაიგონეს: ბაგრატ მეფე მომკვდარაო.

რაც არ უნდა მიმდისაო, ყურში მიიმედ მისდისაო.

ასი ურტყი დავითასა, მაინც იტყვის თავისასა.

Всякий Яков про себя вякай.

Сказывай тому, кто не знает Фому, а я родной брат ему.

Один говорит про Тараса, а другой: чертей полтороста.

ფორმალური თვალსაზრისით ანდაზა მეტყველების მარკირებული ფორმაა. მას ორი არსებითი მარკერი აქვს: ტექსტის რიტმული ორგანიზაცია, რაც სხვადასხვა ტიპის თუ სისტემის ლექსთწყობაში მიიღწევა სხვადასხვა ხერხით (იზომორფულობით, ანუ იზოქრონულობით, თანაბარმარცვლიანობით, მახვილთა და ტონთა კანონზომიერი და რეგულარული გამეორებით, მათ შორის არათანაბარმარცვლიან სტრიქონთა იდენტური კლაუზულებით, რიტმული გასაყარის ფაქტორით და სხვა.); ტექსტის კომპოზიციური ორგანიზაცია (რითმული ან ალიტერაციული სტრუქტურა, პარალელიზმები და სხვა.).

ანდაზა ცდილობს დაიცვას ბგერათა ერთგვარობა, ალიტერაცია. მეორდება ბგერები ან მარცვალთა თუ თანხმოვანთა კომპლექსები. საამისოდ იძებნება ერთგვარი ან ერთი და იმავე ბგერების შემცველი სიტყვები.

მაგალითად: ენანი ენაობენ, ამბობენ ბევრდებიანო.

არამკითხე მოამბეო, მიტყიპე და მიაგდეო.

მითქვიას მოთქვია მოაქვსო.

როცა ცული ტყუის, ცულის ტარცა ტყუისო.

ქული მტვრიანი მინახეს და მეწისქვილე მიზახესო.

სხვისი სახრე სხვის კამეჩზე „ოროველას“ იძახდაო.

Похвальба – хлопущка: хлопнул и нет ничего.

Вранье не введет в добро.

Речь вести – не лапти плести.

Говорит, как плохая плетеля кружева плетет: что сплетет – ничего не разберет.

Спроси у ветра совета, не будет ли ответа?

ანდაზა შეიძლება წინადადების შიგნით გართმული იყოს.

მაგალითად: ვინც რა უნდა თქვასო, წისქვილმა კი ფქვასო.

სიტყვა — ჭკვიანი, საქმე — ჭიანი.

აკი ხო გითხარ, ბებერო, მაგ ენას დაგიბეგვენო.

კამეჩი მყავდა ნიკორა, ვაქებდი არა იყო რა.

ბერო, იჯე კერასაო, ნუ არეკებ ენასაო.

სამი კაცი სამ ადგილას უცნობია და ხეტია, რაც უნდა კარგი სიტყვა თქვას, მაინც იტყვიან-ცეტია.

Добившись небольших удач, об этом не кудахчъ.

Лживому хитрецу румяна не к лицу.

До нас люди жили – много говорили: не помрем, так и мы поврем.

Коротко да ясно, оттого и прекрасно.

Какovy встречи, таковы и речи.

За твоим языком не поспеешь босиком.

პარემიები ენობრივ ერთობაში მბრუნავი სიტყვათა მასის ფონზე გამოირჩევიან მოცემული კულტურისთვის ნიშნადი გამოხატვით. ხალხი თავის სიბრძნეს, გამოცდილებას, მახვილგონიერებასა და სხვ. ტექსტად აყალიბებს „არატექსტის“ ფონზე, როგორც უფრო ღირებულს, ძნელად შესაღვეს და ამ სახით ადვილად შესანახს მესხიერებაში (ომიაძე, 2006, 165).

ანდაზა ხალხში დიდი ავტორიტეტით სარგებლობს, აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ თანამედროვე ქართული კულტურისთვის არ არის დამახასიათებელი ანდაზათა ხშირი ციტირება ზეპირმეტყველების პროცესში, ყოველდღიურ არაოფიციალურ საუბარში. იგი გვხვდება ძირითადად წერილობით ჟანრებში, რომლებშიც ანდაზები გამოყენებულია გარკვეული სტილისტიკური მოსაზრებით, სახე-ტიპის გამოკვეთისათვის, გმირთა მეტყველების დახასიათებისათვის. ამასთან, ანდაზის მეშვეობით უფრო მძლავრი, მოქნილი და შთამბეჭდავი ხდება ავტორის მიერ წამოყენებული დებულება.

რაც შეეხება ზეპირმეტყველებას, საქართველოსა და რუსეთის სოფლებში ანდაზა მეტი სიხშირით იხმარება ყოველდღიურ საუბარში, ვიდრე ქალაქებში. ამასთან, ანდაზას ხშირად მიმართავენ უფროსები ახალგაზრდებთან საუბრისას. მისი გამოყენებით მთქმელი თავის ნათქვამს მეტ დამაჯერებლობასა და ავტორიტეტულობას აძლევს, ვინაიდან ანდაზა ხალხის მიერაა შექმნილი და იგი საყოველთაო ჭეშმარიტების ფუნქციას იღებს.

ანდაზა, როგორც მეტყველების მარკირებული ფორმა, უპირის-

პირდება მეტყველების არამარკირებულ ფორმებს, მათ შორის გაბმულ მეტყველებას, როგორც მეტყველების მაქსიმალურად ორგანიზებული ტექსტი მინიმალურად ორგანიზებულს (ქურდიანი, 1998).

პარემიის, ანუ მარკირებული ტექსტის ჩართვა არამარკირებულ გაბმულ მეტყველებაში იწვევს რიტმული ოპოზიციის განცდას და ნათქვამის სემანტიკური მხარის აქტუალიზაციას. ანდაზა აუცილებლად უნდა მიესადაგოს საუბრის თემას. ამასთან, მისი ვერბალური რეალიზაცია მოითხოვს ისეთ კონტექსტს, რომელშიც მას ცალსახა მნიშვნელობა ექნება და აუდიტორიას, სადაც მისი ცალსახა გაგება ექნება გარანტირებული.

როგორც ქართულ, ისე რუსულ ენაში გვხვდება ანდაზები, რომლებშიც მსმენელის შერჩევის აუცილებლობაზეა საუბარი.

მაგალითად: კარგ მთქმელს კარგი გამგონე უნდაო.

ბრძენს, როცა ლაპარაკი უნდა, გამგონეთ გასინჯავსო.

როგორც ყველასთან პური არ იჭმის, ისე ყველასთან სიტყვა არ ითქმისო.

რას ლაპარაკობ და ვისთან, უნდა იცოდეთო.

Не всякая пословица при всяком молвится.

Мудрый слышит вполслова.

С умным разговориться – что меду напиться.

ანდაზის კომუნიკაციური ღირებულება და ხმარების დიაპაზონი არახატოვანი გამონათქვამების კომუნიკაციურ ღირებულებაზე უფრო ფართოა და შეიძლება ერთი და იგივე ანდაზა კონტექსტის მიხედვით რამდენიმე პრაგმატულ ფუნქციას ასრულებდეს.

მაგალითად: მუქარის, რჩევის, თხოვნის, ბრძანების... კონკრეტულ კონტექსტში ანდაზის ფუნქციის სწორი გამოცნობა კონტექსტის, მეტყველი სუბიექტის მიერ ფრაზის წარმოთქმისას გამოყენებული ინტონაციის, მეტყველ სუბიექტსა და მსმენელს შორის დამოკიდებულებისა და სხვა ფაქტორების გათვალისწინებით ხდება.

ამრიგად, სამყაროს აღქმის ხერხი დამოკიდებულია ენაზე, რომლითაც აზროვნება ხორციელდება. ადამიანის ცნობიერება ყოველთვის ეთნიკურადაა განპირობებული. ეთნოსოციოკულტურული ფაქტორი ვლინდება აზრის ჩამოყალიბებისა და ფორმულირების ნაციონალურ-ეთნიკურ თავისებურებებში. ქართული და რუსული ანდაზების, როგორც სამეტყველო ქცევის მარკირებული ფორმების განხილვა, საშუალებას მოგვცემს, რაც შეიძლება ზუსტად აღინუსხოს ეს

ფორმები, გამოვლინდეს ეროვნულ-სპეციფიკური მათში. პარემიათა შესწავლა პრაგმატიკული თვალსაზრისით ცალკეული ენობრივი კოლექტივის მსოფლხედვის, ეროვნული ხასიათის გამოვლენას შეუწყობს ხელს. ამ ცოდნის გათვალისწინება კი სხვადასხვა კულტურის წარმომადგენელთა შორის წარმატებული კომუნიკაციის წინაპირობაა.

ლიტერატურა

ანდაზები 2008 — ი. ბაქრაძისა და რ. დარჩიაშვილის რედაქციით, თბ., 2008.

დარასელია, 1997 — ნ. დარასელია, ანდაზა კოგნიტოლოგიის თვალსაზრისით (ქართულ, ინგლისურ და ამერიკულ ანდაზათა მასალებზე), ქართული ენა ბესარიონ ჯორბენაძის საზოგადოების IV სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, თბ. 1997.

დარასელია, 1997 — ნ. დარასელია, ანდაზა სოციალიზაციის პროცესში (ქართულ, ინგლისურ და ამერიკულ ანდაზათა მასალებზე), საენთამეცნიერო ძიებანი, VI, თბ. 1977.

კუპრავა, 1967 — ვ. კუპრავა, ქართული ანდაზები რუსული და გერმანული შესატყვისებით, თბ. 1967.

ლეჟავა, 1953 — ლ. ლეჟავა, ქართული ანდაზების ენა, სადისერტაციო ნაშრომი ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, თბ. 1953.

ომიაძე, 2006 — ს. ომიაძე, ქართულ დისკურსის ლინგვოკულტურულ შემადგენელთა სტრუქტურა, სემანტიკა და ფუნქციონირება, სადისერტაციო ნაშრომი ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხის მოსაპოვებლად, თბ. 2006.

ორკოდაშვილი, 1997 — მ. ორკოდაშვილი, საგაზეთო კომუნიკაციის ფუნქციები, საენთამეცნიერო ძიებანი VI, თბ. 1997.

რამიშვილი, 19956 — გ. რამიშვილი, ენათა შინაარსობრივი სხვაობა ენათმეცნიერების და კულტურის თეორიის თვალსაზრისით, თბ., 1995.

რუსიეშვილი, 2005 — მ. რუსიეშვილი, ანდაზა, თბ. 2005.

სახოკია, 1967 — თ. სახოკია, ქართული ანდაზები, თბ. 1967.

ქართული ანდაზები, 1959 — ა. კანდელაკის რედაქციით, თბ. 1959.

ქართული ანდაზები, 1984 — ჩაიწერა და დაამუშავა ვ. ხორნათულმა, თბ. 1984.

ქართულ-რუსული და რუსულ-ქართული ანდაზები 1976 — ბ. წერეთლის რედაქციით, თბ. 1976.

ჩიტაია, 1967 — გ. ჩიტაია, ქართული ანდაზები, თბ. 1967.

ჩიქობავა, 1983 — არნ. ჩიქობავა, ზოგადი ენათმეცნიერება, II, თბ. 1983.

წერეთელი, 1992 — ა. წერეთელი, ბაში-აჩუკი, თხზულებანი, წიგნი მეორე, თბ. 1992.

ხალხური სიბრძნე, 1965 — ანდაზები, მახვილსიტყვაობა, გამოცანები, ტ. V, თბ. 1965.

ჯავახიშვილი, 1959 — მ. ჯავახიშვილი, ჯაყოს ხიზნები, მოთხრობები, ტ. II, თბ. 1959.

ჯავახიშვილი, 1990 — ქ. ჯავახიშვილი, ანდაზები, აფორიზმები და ხატოვანი სიტყვა-თქმანი მ. ჯავახიშვილის შემოქმედებაში, თბ. 1990.

ანიკინი, 1988 — В. П. Аникин, Русские пословицы и поговорки, Москва, 1988.

დალი, 2004 — В. И. Даль, Пословицы русского народа, Москва, 2004.

ნორმანი, 2004 — Б. Ю. Норман, Когнитивные аспекты паремииологии и национальная картина мира в славянских языках. Славянский вестник, Вып. 2 (246-256), Москва, 2004.

ოსტინი, 1986 — Дж. Л. Остин, Слово как действие. Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск XVII. Теория речевых актов, Москва: 1986.

სერლი, 1986 — Дж. Р. Серль, Что такое речевой акт? Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск XVII. Теория речевых актов, Москва, 1986.

უშაკოვა, 2005 — О. Д. Ушакова, Пословицы, поговорки и крылатые выражения, Санкт-Петербург, 2005.

ქურდიანი, 1998 — М. Kurdiani, Common-Kartvelian versification system and general Linguistic Theory of versification. Synopsis of thesis for a degree of doctor of philological sciences. (Iranuserriot), Tbilisi, 1998.

ლევისონი, 1994 — S. C. Levinson, Pragmatics, cup, 1994.

NATALIA SEBISKVERADZE

**Verbal Behaviour and Paremia as its Marked Part
(on the material of Georgian and Russian proverbs)**

Summary

Because of their laconic form and generalized meaning proverbs are frequently used in everyday speech. The paper considers proverbs to be marked forms. By means of the contrastive analysis of Georgian and Russian proverbs the paper aims to state universal and culture specific peculiarities of the proverbs of the respective languages.

ლია ტალახაძე

**ანტონიმური წყვილები მუხრან მაჭავარიანის
პოეზიაში**

ქართული ენის ლექსიკის განსაკუთრებულ მთლიანობას შეადგენენ ანტონიმები. ისინი ენის განვითარებაზე მიანიშნებენ. მიუხედავად მათი მნიშვნელობების რადიკალური სხვაობისა, მაინც ერთმანეთის მიმართ ახლოს მდგომი სიტყვებია (სანიკიძე, 1999, 140).

მკვეთრი კონტრასტულობა, ბუნებრივია, მხატვრული ლიტერატურის ენისათვის მეტადაა დამახასიათებელი (არაბული, 2004, 223), თუმცა იგი არ არის უცხო არც სხვა სტილისათვის (სასაუბრო, სამეცნიერო, ოფიციალურისა თუ პუბლიცისტურისათვის).

„ანტონიმებით უფრო ნათლად, მკაფიოდ, გასაგებად, ხატოვნად გადმოიცემა აზროვნების შედეგი, საგნებისა და მოვლენების შეპირისპირებით მიღებული სწორი დასკვნა. რაც უფრო მაღალ დონეზე დგას აზროვნება, ზოგადი მოვლენების აბსტრაქცია, მით უფრო მეტი გასაქანი აქვს მეტყველებაში ანტონიმურ სიტყვათა თქმებს“ (ლოლოტი, 1988, 63).

თანამედროვე მწერლობის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენლის მუხრან მაჭავარიანის მრავალმხრივ გამორჩეულსა და საინტერესო პოეზიაში ძალზე ბევრია გვერდიგვერდ თუ გარკვეული ინტერვალებით გამოყენებული ანტონიმები, რომელთა დახმარებითაც პოეტი ზუსტად და ემოციურად გადმოსცემს აზრს. იგი სხვადასხვა მეტყველების ნაწილის დაპირისპირებით რიტმულ-ემოციურ ეფექტს ზრდის და ხშირად ქმნის ზეაწეულ განწყობილებას.

პოეტი ანტონიმურ წყვილებად იყენებს:

1. არსებით სახელებს: მელლაბუცება ხამუმ-ხამუმ ჩემი ფერცხალი, რომ ჩამიშალოს **მიწისა** და **ზეცის** შერწყმანი (ზეცა ფერწითლობს); დღე დღევანდელი-ფიქრია მხოლოდ! — **მომავალზე** და **წარსულზე** ფიქრი (დღით დღევანდელით არავინ ცხოვრობს); მე მიყვარს შენთან **ლაპარაკი**, **დუმილიც** მიყვარს (თუ ენდე ვინმეს); **აღმართის**

შემდეგ **თავდაღმართზე** დაეშვა ხალხი (პოეტი); მანიჭებს **ლხენას...** რაც თავალწინ ხდება და, რასაც ვხედავ, და... სიხარულში ურევია პატარა **სევდაც** (ზღვიდან ამოდის); გამოაღვე მამულს უნდა: ან **სიცოცხლით**, როგორც ვაჟა! ან **სიკვდილით**, როგორც ცხრა ძმა! არ არსებობს სხვა გზა! (გურამიშვილის არ იყოს).

2. ზედსართავ სახელებს, რომლებიც, როგორც ნიშან-თვისების აღმნიშვნელი სიტყვები, ანტონიმებად ხშირად ფიქსირდება (კვაჭაძე, 1981, 93): ხეები ზეცას აჩნია შავად, მღუმარებაა **თეთრი** და **შავი** (ხეები ზეცას აჩნია შავად); არც **მკვდარს**, არც **ცოცხალს** — არ ეკუთვნის მას ქართლის მიწა (პასუხი); ხალხი ზოგიერთს ეძახის **ბორბორტს**, ზოგიერთ მათგანს უწოდებს **კეთილს** (ჭოროლაჯემბრიანი ჭაბუკის კონცეფცია); ერთმანეთს როცა, ვით ყურსა ყური, ჰგავს ფიცი **მართლის** და ფიცი **მტყუვნის** (ვითარ უნდა ირწმუნო ჭორი); დევგმირთა **ძველთა** ვერ შეგმატებთ უკეთუ **ახალთ**?! რისთვისდა ვხედავ ამდენ ვაჟკაცს?! — ვაჟკაცს მოტეხილს! (რისთვისდა); **განსწავლულის** (ეს რა ვნახე!) პრეტენზიით ტრიბუნაზე **უწიგნური** ადის (სხდომა); იცის რა ცოტამ — და რაოდენ მისაბაძია: სევდას **ვეებას**, იმედი რომ ებრძვის **პაწია** (იცის რა ცოტამ).

3. რიცხვით სახელებს ანტონიმებად ნაკლებად ხმარობს პოეტი: ხელში გელათი უჭირავს **ერთში**, წიგნი უჭირავს **მეორე** ხელში (დმერთკაცი); დღეს **პირველად** და **უკანასკნელად** დაბეჭდილია სახელი **შენი**, — ბიჭო, (დამგვანებიან შენი დები მოწყენილ მერცხლებს).

4. ნაცვალსახელებს (პირისას, ჩვენებითსა და მიმართებითს):

ა. ანი და ჰოე ვართ ქართლისა **მე** და **შენ**, გიორგი მეთორმეტეს ეტყვის ფარნავაზი (ანი და ჰოე); უფრო სიხარულობს ჩემი სიხარული, **შენ** რომ იზიარებ, **ის** რომ იზიარებს (უფრო სიხარულობს).

ბ. შენ გზა მითხარი, **ის** გზა, რომელიც... **ეს** გზა, მეც ვიცი, საითკენ მიდის (ეს გზა მეც ვიცი, საითკენ მიდის).

გ. იმ კილობანმა ვით იხსნა ყველა, — **ვინც** კი და **რაც** კი მკვიდრია მიწის (ძელი ულპოველი).

5. ზმნებს, რომლებიც სხვა მეტყველების ნაწილებთან შედარებით ყველაზე მეტადაა ექსპრესიულობით გამორჩეული. აქ რამდენიმე შემთხვევაა გასათვალისწინებელი.

დაპირისპირებულია:

ა. უბრალოდ ზმნური ერთეულები: მინდა, მინდა, მინდა, მთელი

სხეულით მინდა — **შემხვედე, გამეკეცე** (ნაცნობ ყვავილებს დაეძებენ); და აღარ ვიცი რით **დავლონდე**, რა **მინაროდეს** (არარაობა ყველაფერი მგონია ოდეს); რაც **შეიტანა**, ისევე ის **გამოიტანა** იმ სახელგანთქმულ ვერსალიდან ელჩიან ქართლისამ (საბა); იქ **დაბრუნდები** ციდანა — ცაში **ასულხნარ** სიდანაც (იქ დაბრუნდები ციდან); რომ **წავალთ**, — ჩვენგნით რა **დარჩება** ამქვეყნად მერმე?! (რისთვისდა).

ბ. მაჯგუფებელ და მაცალკეებელკავშირიანი ზმნური ერთეულები:

ვეებერთელა ცივინათელა **ქრება** და **ინთება**, **ქრება** და **ინთება** (დილა გათენდება); ორბელიანი ლუდოვიკო მეთოთხმეტესთან **ალოდინეს** და მეთხუთმეტე კაცად **შევიდა** (საბა).

რა ჩემი ჭკუის საქმეა ნეტა, მამულო ჩემო, **გილნის** თუ **გიჭირს** (საშველს რომ აღარ მაძლევს ხოლმე); **ჩასცქეროდნენ** მიწას თუ **უმწერდნენ** ზეცას, თავგანწირვა ჰქონდათ ძველებს ჩვენსას წესად (ძველთა ჩვენთა წესი); მზე ეთხოვება ალბათ ახლა ტურფა ტანძიას... ეს **სიცხადეა**, სულხან-საბავ, თუ **ფანტაზია**?! (საბა).

მაინც **მღერის**, მაინც **სტირის**, ვით სტიროდა გული (მიდის... მოდის).

გ. წართქმითი და უკუთქმითფორმიანი ზმნური ერთეულები: ვინც **იცის** და ვინც **არ იცის** — ყველა ვიცი — ვინც არი, (გზა თავისი, ხმა თავისი); **არ ვიცი**, **ვიცი**, ვარ მართო და ვართ მაინც ორნი (ვარ ცხრა მთათა იქით); თუ არ იქენი, რაც **არ ხარ!**, - იგი! ვერ ეღირსები, რომ გახდე, რაც **ხარ!** (ვარ გაბჭობილი); ზედმიწევნით როდესაც იცი: რა **არ უნდა თქვა**, რა **უნდა თქვა**, როგორ უნდა, თქვა, სად **არ უნდა თქვა**, სად **უნდა თქვა**, რატომ უნდა თქვა (კარგი ხარ შენ); და ეს ხარები უღელში ხან **არ ება** და ხან **ება** (სოფელი); ანდა იმედი რისი **მქონდეს**, რისი არ **მქონდეს**, (არარაობა ყველაფერი მგონია მისი); პაწია ქვაბი **ცხელია** ვითომ, ცხადია, იცი, **არაა ცხელი** (ჩემს პატარა ნანას).

მუხრან მაჭავარიანის პოეზიაში ყურადღებას იქცევს კონტექსტუალური ანტონიმები, რომლებიც, მართალია, არ ითვლებიან ანტონიმურ წყვილებად, მაგრამ გარკვეულ კონტექსტში ანტონიმური ცალი აშკარად ასრულებს ანტონიმის მოვალეობას (სანიკიძე, 1999, 142): ვეძებ და ვეძებ, რაღაცას ვეძებ, **წარსულში** ვეძებ, **აწმყოში** ვეძებ, **მერმისში** ვეძებ, **აკვანში** ვეძებ, **კუბოში** ვეძებ, **ჰაერში** ვეძებ, ვეძებ და ვეძებ, რაღაცას ვეძებ (ვეძებ და ვეძებ); საქართველოა მისთვის

წვიმაც, თოვლიც და ყინვაც! (საბა); და, ეს **მთვარე**, და, ეს **წვიმა**, და, ეს **თოვლი**, და, ეს **ნისლი** (ჩემთან — ჩემი, სხვასთან — სხვისი) — არის ვისი? — არავისი (მიწას — ჩემსას, შენსას, მისას); სადაც **„თორნიკე ერისთავი“** — ეწერა წინათ, — მუნ **„ნიკიფორე კეისარი“** — დაწერეს ურცხვად, სადაც **„დარეჯან დედოფალი“** — ეწერა წინათ, — **„ირინა-ბერძენთ დედოფალი“** — წერია ახლა (ქართველი ამას იკადრებს?! — არა!); და როგორ უნდა გაართვა თავი **მზეს, მთვარეს, წვიმას, შუადღეს, ღამეს**, — რომ არა ხორცი იყო, არამედ იყო უხორცო სიცოცხლის ღირსი! (წუთისოფელი სავსეა მწვანით).

ანტონიმები დასტურდება წარმოქმნილ სახელებსა და კომპოზიტებში, აგრეთვე თავიანთი ზუსტი მიმართების გამო მყარ შეხამებებსა და იშვიათად დიალოგებში, ზოგჯერ კი მთლიანად წინადადებები მეორდება ანტონიმური წყვილებით.

ა. წარმოქმნილი სახელები:

გასაკეთებლის წინა წლებში **გაუკეთებლის!** — ვით არა ერთხელ, — წელი დადგა წელსაც ახალი (თოვლს გვახარებენ); ხან **უფოთლოებს**, — ხან **ფოთლიანებს**, — ხეები ტოტებს თვალბში მჩრიან (ბედი ტრიალებს).

ბ. კომპოზიტები:

ამერ-იმერი — სიცოცხლეზე სიცოცხლით მეტი... **ამერ-იმერი** — დედამიწის ლამაზი შვილი... **ამერ-იმერი** — ზღვიდან ზღვამდე გაშლილი უწინ (ამერ-იმერი); შევყურებ მე ზღვის მძლავრი მკერდის **აწევ-დაწევას** (ზღვა); იმედი ქრება როგორც კი ხვალის, — **სულ-ხორცის** ხდება მაშინვე გაყრაც (როგორ ფიქრობენ); ხარობენ **გაღმა-გამოღმა** ატმის და ლეღვის ტყენი (გაზაფხულია); მახსოვს, **აქა-იქ** როგორ ჯიუტობდა ზამთარი ურჩი (ზამთრისპირული); **დღე-ღამე** დედამიწას ასკდება ზვირთებად (დილა გათენდება).

გ. მყარი შეხამებები:

ღმერთმა ქნას, კარგი გამოდგეს კაცი! მე არ მგონია, რომელიც კარგი! და **ღმერთმა ნუ ქნას**, გამოდგეს ავი! კაცი, რომელიც მგონია კარგი! (ღმერთმა ქნას); ვით ამოღებული მოვდივარ ხმალი, **ფხვთ მიწა მაცვია, თავს მხურავს ზეცა** (ვით ამოღებული მოვდივარ ხმალი).

დ. დიალოგები:

ასე მხოლოდ **გენიოსნი წერენ!**

მხოლოდ ისინი!

მერე?! —

რაი მერე?!

რეგვენთ სიცილი (მინაწერი წიგნზე);

***

— კიდევ რა გელის?

— **ჯვარცმა!**

— მერე?

მერე... **დიდება!** ოდეს ხორცისგან განიტვირთები (ხორცის სიმძიმე მაიძულებს).

ე.წინადადებები: **რა პატარაა! — რაც მსურდა!, რაც მსურს — დღესაა რა დიდი** (დღეს); **კარზე მადგია მიწა, კარზე მადგია ზეცა...** **ხორცი მასესხა მიწამ, სული მასესხა ზეცამ** (ხორცი მასესხა მიწამ); **თენდება ნელა, ღამდება ნელა** (თენდება ნელა); **ხმას ამოიღებ — ვაია! ჩუმად იქნები — უი! ვინც ლაპარაკობს, — ხომ სტყუის, ვინც სდუმს, — ის უფრო სტყუის** (ხმას ამოიღებ); **აქედან მესმის, იქიდან მესმის, დაბლიდან მესმის, მაღლიდან მესმის** (ზღვიდან ამოდის); **დაღონებული როა კაცი, — მესმის იმ კაცის! განარებული კაცის, — არ მესმის** (პესიმისტის რეპლიკა); **ვხედავ: ვიღაცა იცინის, ვხედავ: ვიღაცა ტირის** (ხალხი მარადისია); **შენა ხარ — რაც მე გამეხარდება, რაც მეწყინება — ისიც შენა ხარ** (შენი სიცოცხლე).

მიგვაჩნია, რომ ანტონიმური წყვილების უპირატესი გამოყენება მუხრან მატყვარიანის პოეზიის ერთ-ერთი სტილური თავისებურება, მისეული ხედვაა სამყაროსი.

ანტონიმების საშუალებით დიდი პოეტი აძლიერებს შთაბეჭდილებას, სათქმელს მეტ გამომსახველობით ძალას სძენს, უფრო ტევადსა და მიმზიდველს ხდის ფრაზას.

ლიტერატურა

არაბული, 2004 — ა. არაბული, ქართული მეტყველების კულტურა, თბ., 2004.

კვაჭაძე, 1981 — ლ. კვაჭაძე, ქართული ენა, თბ., 1981;

სანიკიძე, 1999 — ქართული ენის პრაქტიკული სტილისტიკა, თბ., 1999;

ღლონტი, 1988 — ქართული ლექსიკოლოგიის საფუძვლები, თბ., 1988.

წყარო

მაჭავარიანი, 1979 — მ. მაჭავარიანი, ერთტომეული, 1979.

თეა შავლაძე

**ბანსაზღვრულობა — ბანუსაზღვრელობის
ბამოხსატველი ენობრივი ერთეულები
და მათი ინფორმატულობა თარგმანში**

LIA TALAKHADZE

Antonymic Pairs in Mukhran Machavariani's Poetry

Summary

The paper discusses one of the stylistic peculiarities of M. Machavariani's poetry viz. the ample use of antonymic pairs. The poet employs different parts of speech as antonyms, verbs being particularly expressive. Antonymic pairs include derived as well as compound lexical units and idioms. By means of antonymic pairs the poet conveys his message precisely and emotionally and his poetry sounds elated.

ყოველი ენის ლექსიკაში არსებობს ე. წ. ავტოსემანტური (სრულმნიშვნელიანი) და სინსემანტური (დამხმარე, მაფორმულირებელი) სიტყვები. სინსემანტურ ერთეულებად მკვლევართა მიერ მიჩნეულია წინდებულები, არტიკლები, ნაცვალსახელები, კავშირები. სინსემანტური ლექსიკა მთელი ლექსიკის დაახლოებით 1 %-ს შეადგენს. რაც შეეხება ტექსტში მათი გამოყენების საკითხს, აქ ისინი ტექსტს ნახევრად ფარავენ. საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ ეს ენობრივი ერთეულები მწერლებს ეხმარება შემოქმედებითი მიზნების განხორციელებაში — ისინი ტექსტში დამატებით ფუნქციასა და მნიშვნელობას იძენენ. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, სინსემანტური სიტყვა მხატვრულ ტექსტში არა მარტო გრამატიკულობის მაჩვენებელია და არა მხოლოდ ტექსტის მაკონსტრუირებელი ელემენტი, არამედ ხდება მისი ტექსტში აქტუალიზაცია, რაც იმას ნიშნავს, რომ სინსემანტური სიტყვა ტექსტში დამატებითი ინფორმაციის მატარებელი ხდება (კუხარენკო, 1989).

მოცემულ სტატიაში გვსურს ყურადღება შევაჩეროთ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საკითხზე — სინსემანტური ლექსიკის თარგმნის პრობლემებზე. უკეთ რომ ვთქვათ, ჩვენს ინტერესში შედის ის, თუ რამდენად შენარჩუნებელია განსაზღვრულობა-განუსაზღვრელობის გამომხატველი ენობრივი ერთეულების ინფორმატულობა ერთი ენიდან მეორეზე თარგმნისას.

როგორც ცნობილია, თარგმანი ისეთი პროცესია, რომლის დროსაც შესაძლებელია დამყარდეს ეკვივალენტური დამოკიდებულება ორ სხვადასხვა ენაზე გამოხატულ ტექსტს შორის. თარგმანის საშუალებით ლიტერატურული ნაწარმოები ახლობელი ხდება სრულიად სხვა ეროვნების წარმომადგენლისათვის, რომელმაც უმეტეს შემთხვევაში

არ იცის ის ენა, რომელზედაც ნაწარმოებია შესრულებული. მთარგმნელის მოვალეობაა მოგვითხროს არა მხოლოდ იმაზე, თუ რა ხდება ნაწარმოებში და გადმოგვცეს აზრი, არამედ შეინარჩუნოს ავტორის წერის მანერა, სტილი და იგი ჩვენთვის ახლობელი გახადოს. ასევე მთარგმნელის მოვალეობაა მკითხველს გააცნოს ავტორის მსოფლხედვა. ამისათვის კი მხოლოდ ენის საფუძვლიანი ცოდნა არ არის საკმარისი, მკითხველისათვის აუცილებელია მხატვრული ნაწარმოების საშუალებით შეიმეცნოს რაც შეიძლება მეტი უცხო ქვეყნის ცხოვრების, უცხო ლიტერატურის, ავტორის შემოქმედების შესახებ. მკითხველს ასევე აინტერესებს, თუ რამდენად ახლოსაა ორიგინალის ენა სათარგმნ ენასთან, რა ლინგვისტური თავისებურებებით გამოირჩევა თითოეული ენა.

გამომდინარე იქიდან, რომ ქართულ და რუსულ ენებში არტიკლის გრამატიკული კატეგორია არ არსებობს, თარგმანში იგი უმეტეს შემთხვევებში იკარგება. იგივე შეიძლება ითქვას ჩვენებითი ნაცვალსახელებით **this \ that** + არსებითი სახელი გამოხატულ კონსტრუქციებზე. ერთი ენიდან მეორეზე თარგმნისას ხდება მათი დაკარგვა. ანუ, ის დამოკიდებულება, რომელიც ავტორს აქვს ამ კომბინაციის საშუალებით დაფიქსირებული გამიერების მიმართ, იკარგება. რაც შეეხება კუთვნილებითი ან განუსაზღვრელი ნაცვალსახელების უკან არსებულ ინფორმაციას, იგი მთარგმნელებს მთელი სიზუსტით აქვთ გადმოცემული.

დავაკვირდეთ მაგალითებს ს. ფიცჯერალდის რომანიდან „დიდი გეტსბი“ და თ. დრაიზერის რომანიდან „ამერიკული ტრაგედია“.

არტიკლის მიღმა არსებული შეფარული ინფორმაცია დაიკარგა შემდეგ მაგალითში:

The man- the father, as he chanced be-looked about him with seeming wide-eyed assurance and announced without appearing to care whether he had any auditors or not (Th. Dreiser “An American Tragedy” p.10).

თარგმანში ვკითხულობთ : Мужчина – Это был отец семейства – огляделся с напускной уверенностью и привозгласил, как будто вовсе не заботясь, есть ли у него слушатели (ст. 11).

ავტორისეული ირონიული მიმართება მამა გრიფიტის მიმართ — თითქოსდა მისი ერთადერთობა და განუმეორებლობა კარგად ჩანს ორიგინალში განსაზღვრული არტიკლის საშუალებით. ავტორი **the** არტიკლის საშუალებით აჩვენებს არა მხოლოდ იმას, რომ იგი ოჯა-

ხის თავკაცი და ერთადერთი მამაა ოჯახის, არამედ ირონიულად განაწყობს მკითხველს აზა გრიფიტის მიმართ, რომელიც მამად არ ვარგა. იგი ფანატიკურად არის შეყვარებული ქრისტეზე, მისი რწმენა უდიდესია და მას საკუთარი ოჯახი და ოჯახის კეთილდღეობა ავიწყდება. რუსულ თარგმანში ეს მიმართება დაკარგულია.

ასევე დაკარგულია არტიკლის მიღმა არსებული ინფორმაცია მომდევნო მაგალითში:

The sister, Catherine, was a slender, worldly girl of about thirty, with a solid, sticky bod of red hair and a complexion powdered milky white (F.S. Fitzgerald “The Great Gatsby”, p. 33).

ავტორი სიტყვის **sister**-ის წინ განსაზღვრულ არტიკლს წერს, რითაც მკითხველს მიანიშნებს, რომ მირთლს ერთადერთი და ჰყავს. ეს ინფორმაცია მართალია ერთი შეხედვით უმნიშვნელოა, მაგრამ მაინც ინფორმაციაა, რომელიც თარგმანში საერთოდ დაიკარგა: „მირთლის და, ქეთრინი, თხელი, ცხოვრებანანახი ქალი ოცდაათამდე წლის იქნებოდა“. ვფიქრობთ, რომ გამოტოვება დასაშვებია.

ინფორმაციის ზუსტად გადმოცემას ცდილობს მთარგმნელი შემდეგ მაგალითში : „I used to know a Bill Biloxi from Mempis“ — I remarked (F.S. Fitzgerald” The Great Gatsby, p. 128).

სახელისა და გვარის წინ მდგარი განუსაზღვრელი არტიკლი იმის მაჩვენებელია, რომ პირი, რომელზედაც საუბრობენ ერთი „ვილაც“ ბილ ბილოქსია. ქვეტექსტი მთარგმნელს კარგად აქვს გააზრებული და თარგმანში ზუსტად ასახული: „მე ვიცნობდი ერთ ბილ ბილოქსის, მეფისიდან — შეგნიშნე“. მთარგმნელი გამოვიდა იქიდან, რომ განუსაზღვრელი არტიკლი რიცხვითი სახელიდან „one“ მომდინარეობს და უპრობლემოდ ჩაანაცვლა განუსაზღვრელი არტიკლი მისივე მნიშვნელობის მქონე რიცხვითი სახელით.

კუთვნილებითი ნაცვალსახელების უკან არსებული შეფარული ინფორმაცია თითქმის შენარჩუნებული აქვს მთარგმნელს შემდეგ მაგალითში:

- **Your father and mother are living, I presume.**
- **Yes, sir. They are both alive.**
- **Still connected with religious work, is he – your father? (Th. Dreiser “An American Tragedy” p. 215).**

თარგმანში: - И отец и мать живы, надеюсь?

- Да, Сер, оба живы.
- И отец все еще.....пророедуем? (стр 142).

მოცემულ მაგალითში ყურადღებას იქცევს „your father“ და „your mother“, რომელიც თარგმანში **отец** და **мать**-ად არის გადმოტანილი. როგორც ჩანს, დაკარგულია სინსემანტური ერთეული — ნაცვალსახელი, მაგრამ ფარული ინფორმაცია, რომელიც აღნიშნული ენობრივი ერთეულის მიღმა იმალება, კერძოდ სიცივე ძმის ოჯახის მიმართ და ძმის ოჯახის სრული იგნორირება — კარგად ჩანს თარგმანში. ამ მხრივ ჩვენ გამართლებულად მიგვაჩნია თარგმანში სინსემანტური ლექსიკური ერთეულის გამოტოვება.

ნაწილობრივ დამახინჯებულია ინფორმაცია მომდევნო მაგალითში:

That uncle – Samuel Griffiths by name- was rich (Th. Dreiser “An American Tragedy” p.21)

თარგმანში: **Этот дядя** - его звали Сэмюел Гриффитс – был богат (стр. 19).

ორიგინალში ავტორი წერს „That uncle“ ანუ „ის ბიძა“, თარგმანში კი ვკითხვლობთ „Этот дядя“. ორივე შემთხვევაში გამოყენებულია ჩვენებითი ნაცვალსახელი, ოღონდაც „ის“ ჩანაცვლებულია „ეს“-ით. პირველ შემთხვევაში ჩანს ის, რომ კლაიდისთვის ბიძა უცხოა, ვიღაც შორეულია, რომელსაც არ იცნობს. თარგმანში კი ეს ინფორმაცია დაკარგულია — „Этот дядя“ მიგვანიშნებს, რომ ეს ბიძა მისთვის არც თუ ისე შორეულია. განსხვავება ერთი შეხედვით უმნიშვნელოა, მაგრამ პატარა ნიუანსიც კი ინფორმაციას ცვლის.

მთარგმნელი სიზუსტეს ინარჩუნებს განუსაზღვრელი ნაცვალსახელებით გამოხატული ინფორმაციის გადმოცემისას. ამაზე მიუთითებს შემდეგი მაგალითი:

I wanted to get **somebody** for him. I wanted to go into the room where he lay and reassure him : “I’ll get **somebody** for you, Gatsby. Don’t worry. Just trust me and I’ll get **somebody** for you ... (F. S. Fitzgerald “The Great Gatsby” p. 164).

თარგმანში: „გულით მინდოდა გეთსბისთვის ჭირისუფალი მეპოვნა. მინდოდა შევსულიყავი იმ ოთახში, სადაც ესვენა იგი და დამერ-

წმუნებინა: „გიპოვი ვინმეს, გეთსბი, ნუ იწუხებ, ჩემი იმედი გქონდეს, გიპოვი ვინმეს“.

როგორც ვხედავთ განუსაზღვრელი ნაცვალსახელი პირველ შემთხვევაში ჩანაცვლებულია სიტყვით „ჭირისუფალი“. მიუხედავად იმისა, რომ განსაზღვრულობა — განუსაზღვრელობის მაჩვენებელი ენობრივი ერთეული პირველ შემთხვევაში დაკარგულია, ინფორმაცია გაცილებით უფრო ზუსტად არის გადმოცემული. ქვეტექსტი გაშიფრულია. უკანასკნელ ორ შემთხვევაში კი ენობრივი ერთეული „**somebody**“ ზუსტი სახითაა გადმოტანილი. როცა მთარგმნელი ნაცვალსახელს „**somebody**“ სიტყვით „ჭირისუფალი“ ანაცვლებდა, მას სურდა დადებითი განწყობა გაეჩინა მკითხველისათვის და ეჩვენებინა, რომ ნიკს იმ ადამიანთა შეკრება სურდა გეთსბის დასაფლავებაზე, რომელთაც გული შესტიკოდათ მასზე და არა იმ ადამიანებისა, რომლებიც სიბრაღეულსაც კი არ გრძობდნენ მის მიმართ.

კვლევა დაგვანახა, რომ თარგმნისას სინსემანტური ერთეულების ინფორმატულობა 100 %-იდან 60 %-ში დაკარგულია. განსაკუთრებით ეს ეხება არტიკლებს. რაკი არც ქართულში და არც რუსულში მსგავსი კატეგორია არ არსებობს, განსაზღვრული და განუსაზღვრელი არტიკლების მიღმა არსებული ინფორმაცია ან სრულად იკარგება და არ მიეწოდება მკითხველს, ან თუკი მიეწოდება ნეიტრალური სახით. ინფორმაცია შესაძლოა ორიგინალსა და თარგმანში ერთი და იგივე იყოს, მაგრამ თარგმანს ფერადოვნება აკლდეს. გაცილებით უფრო ზუსტად აქვთ შენარჩუნებული მთარგმნელებს ნაცვალსახელების ინფორმატულობა. კვლევისას დაფიქსირდა შემთხვევები, როცა მთარგმნელები სრულებით უარყოფდნენ ორიგინალის სინსემანტურ ლექსიკას და მათ თარგმნისას ტოვებდნენ. ეს ფაქტი იმით აიხსნება, რომ სინსემანტური ლექსიკის მიღმა არსებული ინფორმაცია უმნიშვნელოა და მათი გამოტოვებით მკითხველს ბევრი არაფერი დააკლდება. გაცილებით უფრო რთულადაა საქმე ისეთ შემთხვევებში, როცა ერთი სინსემანტური ერთეული მეორეთა ჩანაცვლებული. ეს აზრის დამახინჯებას და მკითხველის დაბნევას იწვევს.

ამგვარად, სინსემანტური ლექსიკის თარგმნისას მთარგმნელებზე ბევრი რამაა დამოკიდებული: ა) მათ უნდა ამოიცნონ სინსემანტური ენობრივი ერთეულების მიღმა არსებული ქვეტექსტი და სწორი ფორმით მიაწოდონ მკითხველს; ბ) შეუნარჩუნონ ტექსტს ეფექტურობა და გ) ესთეტური ტკბობა მოჰგვარონ მკითხველთ.

ლიტერატურა

კუხარენკო, 1989 — В.А. Кухаренко «Интерпретация Текста», Москва, 1989.

დრაიზერი, 1978 — Th. Dreiser “An American Tragedy”, Moscow, 1978.

ფიცჯერალდი, 1973 — F. Scott Fitzgerald “The Great Gatsby”, Dnipro Publishers, Kiev, 1973.

ფიცჯერალდი, 1985 — ფ. სკოტ ფიცჯერალდი „დიდი გეტსბი“, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1985 (პორტუგალიური იაპონური თარგმანი).

TEA SHAVLADZE

Linguistic Means Expressing Definiteness and Indefiniteness and their Informativeness in Translation

Summary

The paper deals with the issue of conveying the meanings of definiteness and indefiniteness in Georgian and Russian translations from English. Since in Georgian and Russian there is no article, the information expressed by the given part of speech is mostly lost in Georgian and Russian translations. The same can be said about the construction demonstrative pronoun + noun. The observations have proved that in 60% out of 100% the informativeness of synsemantic elements is lost. In many a case translators neglect the items in question, in some other cases they replace them by some other linguistic units; all this leads to the distortion of the original message.

თეა შავლაძე

ცოლქმრული ურთიერთობის უნივერსალური ბაზა

ინგლისურ და ქართულ კულტურებში

(ინგლისური და ქართული ანდაზების მასალაზე)

ცოლქმრული ურთიერთობის, ამ ურთულესი სოციალური პრობლემის შესახებ არაერთგზის არის მითითებული ზეპირსიტყვიერების ერთ-ერთ ყველაზე უფრო დიდაქტიკურ ჟანრში — ანდაზაში. რაკი ანდაზებში სხარტად და ლაკონიურად არის გადმოცემული ამა თუ იმ ხალხის დიდი სიბრძნე, ასახულია სხვადასხვა კულტურის წარმომადგენელთა სამყაროს ხედვა, მათი დაკვირვების უნარი, მიზნად დავისახეთ დაკვირვებოდით ინგლისურ და ქართულ ანდაზებს და გვენახა უნივერსალურია თუ არა აღნიშნული საკითხისადმი მიდგომა ჩვენთვის საინტერესო კულტურებში.

დავიწყოთ იმით, რომ ოჯახური სიმტკიცე, როგორც უძველესი ადათობრივი სამართლისა და ხალხური ეთიკის ნორმა, სათავეს ქრისტიანულ მოძღვრებაში იღებს. ქალისა და მამაკაცის ბუნებრივი შეუღლება, ოჯახის შექმნა, იესომ მამა ღმერთისაგან ნაბოძებ უფლებად აღიარა, რადგანაც...შემოქმედმა დასაბამიდან კაცად და ქალად შექმნა ისინი (მათე, 19, 4). ამიტომაც ამბობს მაცხოვარი: „...მიატოვებს კაცი თავის დედ-მამას და შეერთვის თავის ცოლს, და იქნებიან ორივენი ერთ ხორც. ასე რომ, ორნი კი აღარ არიან, არამედ ერთ ხორც (მათე, 9, 5-6). ის ფაქტი, რომ ქორწინება და ოჯახის შექმნა უფლის ნებაა, კარგადაა ასახული შემდეგ ინგლისურ და ქართულ ანდაზებში: „Marriages are made in heaven“ (ქორწინება ზეცაში რიგდება), „ყველა საქმე ქვეყანაზე რიგდება, ცოლქმრობა ზეცაში“.

ოჯახური ბედნიერება ორივე კულტურის წარმომადგენლების თანახმად როგორც ცოლზე, ისე ქმარზეა დამოკიდებული. ამიტომაც უთქვამთ: „A good husband makes a good wife“ (კარგი ქმარი ცოლსაც გააკეთილშობილებს) ან პირიქით: „A good wife makes a good husband“ (კარგი ქალი ქმარსაც კარგს გახდის). მსგავსი ქართული ანდაზებია:

„კარგმა ოჯახმა კარგი გამოიყვანა და ავმა ავიო“, „ცუდმა ქმარმა, ცუდმა სახლმა ცუდად დამადედაკაცა, კარგმა სახლმა, კარგმა ქმარმა, კარგად დამადედაკაცაო“.

როგორც ქართველებს, ისე ინგლისელებს უთქვამთ: „ქალი აშენებულ ოჯახს დააქცევს და დაქცეულს ააშენებსო“, „**Marriage makes or mars a man**“ (ქორწინება კაცს ან წაახდენს ან ააშენებსო). ქართველების აზრით, ცუდი ცოლი ჭირია, კარგი კი ღვინა: „ცუდი ცოლის პატრონს ჭირში რა უნდა — ჭირი შინა აქვსო“, „კარგი ცოლის პატრონის სახლში მუდამ ქორწილიაო“.

ინგლისელებისთვის ორი რამ არის სანატრელი — კარგი ცოლი და ჯანმრთელობა: „**A good wife and health is a man's best wealth**“ (კარგი ცოლი და ჯანმრთელობა ყველაზე დიდი სიმდიდრეა). ქართველების გაგებით კი, „კარგი ცოლის პატრონს საგზალიც არ უნდა“, იგი ბედნიერებით სავსეა და დაპურებული.

ინგლისურ ანდაზებში მამაკაცებისადმი რჩევა-დარიგება გაისმის:

- 1) ცოლის შერთვამდე თვალი ფართოდ გაახილონ, შერთვის შემდეგ კი მოხუჭონ — **Keep your eyes wide open before marriage; half shut afterwards.**
- 2) ცოლის არჩევასას სხვას არ ენდონ — **In choosing a wife and buying a sword we ought not to trust another** (ცოლის არჩევასას და ხმლის ყიდვისას სხვას არ უნდა ვენდოთ).
- 3) ცოლად თავიანთი წოდების ქალი შეირთონ: **Marry a wife of thine own degree.**
- 4) ცოლი ქონების გულისთვის არ შეირთონ და თავისუფლება არ დაკარგონ — **He that marries for wealth, sells his liberty** (ვინც ცოლს ქონების გულისათვის ირთავს, ის თავისუფლებას კარგავს).
- 5) ცოლი შეირთონ თუნდაც უსიყვარულოდ, რადგან სიყვარული მოგვიანებითაც მოვა — **Marry first and love will come afterwards.**
- 6) ქალი მაშინ ნახონ, როცა იგი სპეციალურად მორთული არ იქნება ამ დღისთვის — **Choose a wife on a Saturday rather than a Sunday.** (შეარჩიე ცოლი შაბათს და არა კვირას (როცა ის მორთულია). ქართული ეკვივალენტი: „ქალს დღეობაზე ნუ სინჯავ, ტანთ ნათხოვარი აცვია“.

ქართულ ანდაზებშიც ისმის მსგავსი შეგონებები : „ცოლის ოჯახ-

ში შესული კაცი ყველას პატივს უნდა სცემდესო“, „ცოლი და ხარი შენი ქვეყნისა გერჩივნოსო“, „ცოლის არჩევაში უფრო ყურს ენდეთ, ვიდრე თვალსაო“.

ქართულ ანდაზებში ცოლებიც გაფრთხილებულია და ნათქვამია, რომ ცოლს მოთმინება მართებს მაშინაც კი, როცა იგი ქმრით უკმაყოფილოა: „ავია თუ კარგიაო, ქალო, შენი ქმარიაო“, „კარგს კარგი არცა კაცს შეხვდება, არც ქალსაო“. უკანასკნელი ანდაზის აზრი იკითხება მომდევნო ინგლისურ ანდაზაში: „**Marriage goes by contrasts**“ — რაც იმის მანიშნებელია, რომ ქორწინება სხვადასხვა ხასიათის ქალ-ვაჟშიც მოდის, რომ ოჯახში ორივე კარგი ვერ იქნება, ან ცოლი სცოდავს, ან ქმარი.

ინგლისურ და ქართულ ანდაზებში გაიდევლებულია შენმატკბილებული, მოსიყვარულე ცოლ-ქმარი, ოჯახი, სადაც ყოველთვის სიამტკბილობა და ურთიერთგაგებაა. სწორედ ასეთ ცოლ-ქმარზეა ნათქვამი: — „მოსიყვარულე ცოლ-ქმარი ცულის ტარზე დაიძინებსო“, „**Love in a cottage**“ (სიყვარული ქოხშიც შეიძლება).

ორივე კულტურის წამომადგენელთა ანდაზებში ყურადღება გამახვილებულია მოუწესრიგებელ ოჯახურ ურთიერთობებზე. ქართულ რეალობაში, ცოლ-ქმარს შორის ჩხუბისა და აყალმაყალის ერთ-ერთი წინაპირობაა ცოლის ან ქმრის მშობლების, ნათესავების თუ ახლობლების ავი ენა. ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერების მიხედვით ცოლ-ქმარს შორის ავი ენის მატარებელი მკაცრად ისჯება სულეთში. აქედან შემდეგი გამოთქმაც: ცოლ-ქმარს შუა მახუზღარეს, ყბაში ძუა გაუყარეს (თ. შიოშვილი 204-208).

ქართულ რეალობაში არსებობდა და დღესაც არსებობს ე. წ. „რძალ-დედამთილის“ პრობლემა. ამასთან დაკავშირებით არაერთი ანდაზაა „ზოგს რძალი ტყუობდა და ზოგს დედამთილიო“, „რძალსა და დედამთილს შორის ჩურჩხელა დაიკარგა“, „რძალო, დედამთილი გიჩივისო! — რას მიჩივის ის სულძალოო? — აი სწორედ მაგას გიჩივისო“. კამათში რძალ-დედამთილს შორის ქართველი მამაკაცი ხშირ შემთხვევაში დედის მხარეს იჭერს. ქართველი მამაკაცის მიერ დედის სიყვარული და პატივისცემა უპირველესია, რაც შემდეგ ქართულ ხალხურ ურთულ ლექს-სიმღერაშიც ჩანს: „აღზევანს წავალ მარილზე, მარილს მოვიტან ბროლსაო, ჯერ დედას გადავხვავი, მერე შეილსა და ცოლსაო“ (თ. შიოშვილი, 2002). ამიტომაც ხშირად ისმის ქმრების მხრიდან „მე თუ გიყვარვარ, ჩემი მყევარი ძაღლიც შე-

იყვარო“. მსგავსი სახის ანდაზა ფიქსირდება ინგლისურშიც: „Love me, love my dog“. ინგლისურ რეალობაში პირუტყუ სურათს ვხედავთ ანდაზით: „My son is my son till he gets him a wife, but my daughter's my daughter all the days of her life“ — ნათქვამია, რომ როცა ვაჟიშვილი ცოლს ირთავს, იგი დედას ივიწყებს, მისი მთელი ყურადღება ცოლისკენაა მიმართული. მხოლოდ ქალიშვილია დედის ერთგული.

მოუწესრიგებელი ოჯახური ურთიერთობა შეიძლება ბევრ ოჯახში იყოს, თუმცა ეს სრულებით არ ნიშნავს იმას, რომ ოჯახი ნგრევის პირასაა მისული. ამაზე ინგლისელებს უთქვამთ: „Love's not complete without a quarrel“ (სიყვარული უჩხუბრად სრულყოფილი არ არის) „Lover's tiffs are harmless“ (მიჯნურთა ჩხუბი უვნებელიაო). ქართულში: „ცოლ-ქმრის ჩხუბი რეგვენს მართალი ეგონაო“. შეყვარებულთა ჩხუბი სიყვარულის განახლებაა, რაც კარგად ჩანს მომდევნო ინგლისურ ანდაზაში: „The falling out of lovers is the renewing of love“.

ხშირ შემთხვევაში მამაკაცები ცოლის შერთვამდე კმაყოფილნი არიან თავიანთი არჩევანით, მაგრამ გადის დრო და სწორედ ის კარგი და ნაქები საპატარძლოები ცუდ ცოლებად იქცევიან. ამაზე მეტყველებს რიტორიკული შეკითხვის შემცველი ინგლისური ანდაზა: „All are good lasses, but whence come the bad wives?“ (ყველა საპატარძლო კარგია, მაშ ცუდი ცოლები საიდანაა ჩნდებიან?) ქართულში სახემეცვლილ ვარიანტს ვხვდებით: „ყველა ქალი კარგია, მაგრამ ცუდი ცოლები საიდან მოდიანო“. ამ ირონიის შემცველ შეკითხვას ისევ და ისევ იმ აზრამდე მივყავართ, რომ გარემო პირობები, ოჯახური მდგომარეობა განაპირობებს კარგ ქალობას.

ინგლისური ანდაზა: „Marry and grow tame“ (ცოლი შეირთე და კალაპოტში ჩადექიო), მიუთითებს იმაზე, რომ დაქორწინებული მამაკაცი იძულებულია ბევრი რამ წარსულს ჩააბაროს (სმა, დროსტარება, ქალები). თუმცა დაქორწინების შემდეგ მამაკაციც ფრთხილად უნდა იყოს, ცოლმა არ უღალატოს. ამაზე უთქვამთ: „In marriage the husband should have two eyes and the wife but one“ (ქორწინებაში ქმარს ორი თვალი უნდა ჰქონდეს, რომ ცოლის ღალატი არ გამოჰპაროს, მაგრამ ცოლს მხოლოდ ერთი თვალი სჭირდება). ქართულ ანდაზაში: „ქმარი ყრუ უნდა იყოს, ცოლი ბრმა“ თითქმის იგივე აზრია გატარებული — ცოლმა თვალი უნდა დახუჭოს ქმრის ნაკლოვანებებზე, ქმარმა კი ყურები დაიხშოს, თითქოსდა ცოლის ნათქვამი ვერ გაიგონა. ასეთ შემთხვევაში იქნებიან ისინი ბედნიერები. აბსოლუტურად

იდენტურ ანდაზას ვხვდებით ინგლისურში: „A deaf husband and a blind wife are always a happy couple“.

სამწუხაროდ, როცა ცოლის ღალატის შესახებ, ქმრები ყველაზე გვიან იგებენ: „The cuckold is the last that knows of it“ (რქადადგმული ქმარი უკანასკნელად იგებს ამას). ქართულში: „მოტყუებული ქმარი ყველაზე გვიან იგებს ცოლის ღალატს“. ამიტომაცაა ქალის ნდობა ბოლომდე არ შეიძლება — “Trust a woman, so long as thy mother's eyes are on her“ (ენდე ქალს, სანამ იგი დედაშენის მეთვალყურეობის ქვეშაა). ქართულში: „ლამაზი ცოლის ბატონსა უნდა ჰყავდეს ძალი ფრთხილი, ან თვითონ უნდა ფრთხილობდეს, ან იმისი დედამთილი“.

როგორც ინგლისურ, ისე ქართულ ანდაზებში ერთი მხრივ დაგმობილია ოჯახში ქალის ბატონობა: „It is a sad house where the hen crows louder than the cock“ (უბედურია ის სახლი, სადაც დედალი უფრო ხმამაღლა ყვირს, ვიდრე მამალი), „It is a sorry house in which the cock is silent and the hen crows“ (სახლი, რომელშიც მამალი დუმს და დედალი ყვირს, უბედური სახლია), „უბედურია ის ოჯახი, სადაც ქალი უფროსობსო“, „დედლის სიმარე — მამლის — სიმდაბლეო“, მეორე მხრივ კი მოწონებულია ჰკვიანი და ცბიერი ცოლის გონივრულობა — თავის ჰკუაზე ატრიალოს მეუღლე: „The cunning wife makes her husband her apron“ (ეშმაკი ცოლი თავის ქმარს წინსაფრად გამოიყენებს), ქართულში: „ეშმაკი ცოლი ქმარს თავის ჰკუაზე წაიყვანსო“.

ინგლისურ და ქართულ ანდაზებზე დაკვირვებამ დაგვანახა, რომ ცოლქმრული ურთიერთობის გაგება აღნიშნულ კულტურებში უნივერსალურია. მათში კარგად ჩანს აზრის ინტერნაციონალური მნიშვნელობა და მისი გამოხატვის ფორმის ნაციონალური ხასიათი.

ლიტერატურა

გვარჯალაძე, კუსრაშვილი 1976 — ი. გვარჯალაძე, მ. კუსრაშვილი „ინგლისური ანდაზები და ხატოვანი სიტყვა-თქმანი ქართული თარგმანითა და შესატყვისებით“, თბ. 1976.

ღლონტი, 1957 — ალ. ღლონტი „რჩეული ქართული ანდაზები და სიტყვის მასალები“, თბ. 1957.

შიოშვილი, 2002 — თ. შიოშვილი „ქართული ფოლკლორის ზნეობრივი სამყარო“ წიგნი 1, გამომცემლობა აჭარა, ბათუმი, 2002.

შიოშვილი 2004 — თ. შიოშვილი „ქართული ფოლკლორის

ზნეობრივი სამყარო“, წიგნი II, გამომცემლობა აჭარა, ბათუმი, 2004.

სიმპსონი 1982 — J. Simpson „The Concise Oxford Dictionary of Proverbs“, Oxford University Press, 1982.

TEA SHAVLADZE

**Universality of Husband –Wife Relationship in English
and Georgian Cultures**

(on the material of English and Georgian proverbs)

Summary

The paper discusses universal and culture specific peculiarities in husband –wife relationship as reflected in English and Georgian proverbs. The contrastive analysis of the data has shown that on the whole the perception of husband-wife relationship is quite similar in English and Georgian cultures. Some differences have been revealed in such peripheral topics as the relationship between the mother-in -law and daughter –in-law as well as in the tradition of matching.

რუსულან ზამელაშვილი-ჯამალაშვილი

**არასრულმნიშვნელოვანი ზმნები ქართულში და მათი
სინტაქსური ფუნქციები**

ქართულ ენაში, სხვა ენების მსგავსად, სინტაქსური ფუნქციის მიხედვით შეიძლება გამოიყოს ზმნათა ორი ჯგუფი: სრულმნიშვნელოვანი და არასრულმნიშვნელოვანი. მათ შორის მკვეთრი ზღვარი არ არსებობს, რადგან ერთი და იგივე ზმნა სხვადასხვა კონტექსტში შეიძლება იყოს როგორც დამოუკიდებელი მნიშვნელობისა, ისე არასრულმნიშვნელოვანი (დამხმარე). ზოგჯერ ზმნის ძირითადი მნიშვნელობა ცვდება და წინადადებაში პრედიკატულობას მხოლოდ გრამატიკულად გამოხატავს, შემასმენელს კი ქმნის სხვა სიტყვასთან ერთად (არსებით ან ზედსართავ სახელთან, მასდართან, მიმღებობასთან...), რომელზედაც მოდის ძირითადი სემანტიკური დატვირთვა.

ქართული ენის არასრულმნიშვნელოვან ზმნებში, თავის მხრივ, შეიძლება რამდენიმე ჯგუფის გამოყოფა:

I. **არის** (იქნება, იყო) რამდენიმე სხვა ზმნასთან ერთად მაერთის ფუნქციით შედგენილ შემასმენელში;

II. **მოდალური** ზმნები;

III. **ვერბალიზატორები** ანუ ფუნქციური ზმნები ზმნურ-სახელურ შესიტყვებებში.

I. **მაერთის** ფუნქციით გამოყენებული ე. წ. კოპულატიური ზმნა სახელთან ერთად ქმნის შედგენილ შემასმენელს. მას „დაკარგული აქვს დამოუკიდებლობა და დამხმარე ანუ მეშველი სიტყვის როლს ასრულებს. ამყარებს კავშირს ქვემდებარესა და შედგენილ შემასმენელში შემავალ სახელს შორის და გამოხატავს ზმნურ კატეგორიებს: მწკრივს, პირს, რიცხვს, დროს, კილოს“ (კვაჭაძე, 1977, 58).

შედგენილი შემასმენლის **ზმნურ ნაწილად** (მაერთად ანუ კოპულად) უმეტესად გამოყენებულია **არის** ზმნა ან მისი ხმოვნითი ნაწილი **-ა** (სხვა მწკრივებში ენაცვლება **იქნება, იყო, ყოფილა...**). ამ ზმნის გარდა, გვხვდება მისი პირში მონაცვლე ფორმები: **გახლავთ,**

ბრძანდება (თავაზიანობის ხაზგასასმელად), **წარმოადგენს**, რელატიური ფორმები — **აქვს**, **ჰყავს**; იშვიათად — სხვა ზმნებიც: **გახდა**, **იქცა**, **გამოდგა**, **აღმოჩნდა**, **შეიქნა**, **დარჩა**, **დადგა**, **დაჭდა**, **გამოვა**, **ჰგონია**, **ჩანს**, **ღირს** (იხ. კვაჭაძე, 1977, 60-63; ფეიქრიშვილი, 1996, 70-71; იმნაიშვილი, 1948, 194; გეგუჩაძე, 2010, 67-72).

არის (იქნება, იყო, ყოფილა): „ტკბილი სიტყვა ნუგეშია“ (ჭავჭავ.). „სიტყვა სამურველი ხომ არ არის“ (ჭავჭავ.). „უცოდველი ვინ არის?“ (ჭავჭავ.). საქონელი დაბინავებულიც იქნება. შუადღე გადასული იქნებოდა. „ბოსტანში პატარა რუი იყო გაჭრილი“ (ჭავჭავ.). „მისი ქმარი... განთქმული მონადირეც ყოფილა“ (ჭავჭავ.). „მაშ თქვენც ქართველი ყოფილხართ?“ (ჯავახ.).

აქვს: „აზრი რამ თუ აქვს აკვიატებული“ (ჯავახ.). „ის დღე გულში მაქვს ჩარჩენილი“ (ჯავახ., 124). „ყმაწვილს ნაბადი ჰქონდა წამოსხმული“ (ყაზბ.).

ჰყავს: „დედაც ხომ მაგისთანა გადარეული და დამთხვეული ჰყავს“ (ჭავჭავ.). „უჩემოდაც ბევრი მაწუხებელი გყავს“ (კლდ.).

გახლავს: „მე ანდრე კაშორ გახლავართ“ (ჯავახ.).

ბრძანდება: თქვენ პროფესორი ბრძანდებით?

ჩანს: ეს ბავშვი ჰკვიანი ჩანს.

ხდება (გახდა): ქალი სულ უფრო მორჩილი ხდებოდა.

დარჩა: „მუხლები ჩაეკეცა და დაჩოქილი დარჩა“ (ყაზბ.).

დადგა: „(გიორგი) ერთი ჯმუხი და ძარღვიანი ყმაწვილი კაცი დადგა“ (ჭავჭავ.).

აღმოჩნდა: ლელას მამა ცნობილი მეცნიერი აღმოჩნდა.

დაჭდა: სახლი ძალიან ქვირი დაჭდა.

ჰგონია: ზარმაცს ყველა ასეთი ჰგონია.

გამოდგა: „ის მკვდარი ოთარაანთ ქვრივი გამოდგა“ (ჭავჭავ.).

გამოვა: ეს ბიჭი დიდი კაცი გამოვა.

ჩამოთვლილ ზმნათა უმრავლესობა ფუნქციურად უტოლდება **არის** ზმნას, დგას შემასმენლის სახელად ნაწილთან ერთად და ასრულებს დამხმარე ფუნქციას ანუ გამოხატავს ზმნის უღლებად კატეგორიებს: პირს, რიცხვს, დროს, კილოს.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ დამხმარე ზმნები ქართულში აწარმოებენ მწკრივის რთულ ფორმებს, აღწერილობითს ვნებითსა და რთულ ზმნებს, მაგრამ არ ითვლებიან ცალკე ერთეულებად.

1. **მწკრივის** მაწარმოებლად პირველ და მეორე პირებში გვხვდე-

ბა მეშველი ზმნა **არის** (ვარ — ხარ), ხოლო III სერიის ორ მწკრივში — **იყავი** (იყო, იყოს) (იხ. შანიძე, 1973, 179-180; ფეიქრიშვილი, 1996, 65).

არის ზმნა **აწმყოს** მწკრივში: ა) ერთ- ან ორპირიან სტატიკურ ვნებითებთან პირველ ან მეორე პირში: ვუწერივარ, უწერიხარ, ვდღივარ...

ბ) ერთ- ან ორპირიან საშუალო გვარის ზმნებთან (მედობასივებთან): ვზივარ, ვუზივარ, ვდგავარ, ვწევარ, ვუყვარვარ...

II **თურმეობითში**: ა) ორპირიანი მოქმედებითი გვარის გარდამავალ ზმნებთან: ჩავიწერივარ, შევუქივარ, დამიბანიხარ, დავუტყვევებევარ...

ბ) ერთ- ან ორპირიანი ვნებითი გვარის ზმნებთან: ვშობილვარ, გავზრდილვარ... გაზრდიხარ, მისალმებიხარ...

III **თურმეობითში**: ერთპირიანი ვნებითი გვარის ზმნებთან **იყავი** (მესამე პირში — იყო, იყვნენ): დავბადებულყავი, ვშობილიყავი, შობილიყო...

ამავე ტიპის ზმნებთან **III კავშირებითში — იყო** (მესამე პირში — იყოს, იყვნენ) ფორმა: დავბადებულყოს, ვშობილიყოს, გამრავლებულყოს...

ცხადია, ასეთ ფორმებში **არის** (იყო — იყოს) ზმნა არ არის დამოუკიდებელი ერთეული, შერწყმულია ზმნის ფუძესთან და მხოლოდ მწკრივის მაწარმოებელი ელემენტია.

2. თანამედროვე ქართულში **რთულ ზმნებში** მეორე კომპონენტად უმეტესად გვხვდება დამხმარე ზმნა **ყოფა** (ნათელყოფა, უგულებელყოფა, უზრუნველყოფა, შეურაცხყოფა, ცხადყოფა...), რომელიც უღლებადია, ხოლო პირველი კომპონენტი — ზედსართავი სახელი ან მიმღეობა — უცვლელია (იხ. თევზაძე, 1959, 397-409). ზოგჯერ მეორე კომპონენტად გამოიყენება სხვა ზმნებიც: ხელეწიფება, ძალუძს... (მაგ., უზრუნველგყოფ, ცხადგყოფ, შეურაცხგყოფ, ნათელგყოფ, უგულებელგყოფ... უზრუნველგყოფი, უზრუნველგყოფ, უზრუნველმყოფია, უზრუნველმყოფი, უზრუნველმყოფი...).

3. **დამხმარე ზმნა იქნება/იქნა** აწარმოებს აღწერილობითს ვნებითს: დამუშავებულ იქნება, შესწავლილ იქნა, უზრუნველყოფილ იქნა, გავრცელებულ იქნა... (მისი სტილისტური ფუნქციების შესახებ იხ. ღვინაძე, 1989, 106-140). ეს ფორმები სულ უფრო იკიდებს ფეხს სამეცნიერო-ტექნიკურ და პუბლიცისტურ ტექსტებში. აღწერილობით-

თი ვნებიითის ინტენსიური გამოყენება ადასტურებს ტენდენციას, რომელსაც ენათმეცნიერები უნივერსალურად მიიჩნევენ: ესაა სწრაფვა ანალიზურობისაკენ, რაც, სავარაუდოდ, ევროპული ენებიდან სპეციალური ლიტერატურის თარგმნის საჭიროებამაც განაპირობა. ამ ფუნქციურ სტილებს ახასიათებს ერთგვარი სტანდარტულობა და ენობრივი კლიშეების ფართო გავრცელება, რამაც შეუწყო ხელი ასევე აღწერითი ფორმების მომრავლებას.

მაგალითები: ახალი ავტომობილი აღჭურვილ იქნება იმავე 621 ცხენისძალის მქონე ძრავით (*ინტ.*)¹. გამოყენებულ იქნება თანამედროვე ანალიზური და რიცხვითი მეთოდები (*ინტ.*). ჯობსი დასახელებულ იქნა ათწლეულის საუკეთესო გენერალურ დირექტორად (*ინტ.*). საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მიერ დამტკიცებულ იქნა სარჩელის, სააპელაციო და საკასაციო საჩივრების ფორმები (*ინტ.*). მიღებული 6 მილიონიანი სესხი არამიზნობრივად იქნა დახარჯული (*ინტ.*).

აგებულებით ერთმანეთს ძალიან ჰგავს შედგენილი შემასმენელი (გაგზავნილი არის/იქნება/იყო) და აღწერილობითი ვნებითი (გაგზავნილი იქნება/იქნა). საყურადღებოა ისიც, რომ სტატისტიკური ვნებითის ფორმა ფუნქციურად სწორედ შედგენილი შემასმენლის ეკვივალენტურია: სთესია იგივეა, რაც დათესილია, მარხია — დამარხულია, წერია — დაწერილია². ვფიქრობთ, გასარკვევია, რა კვალიფიკაცია მიეცეს ამ ფორმებს: თუკი პირველ შემთხვევაში (დამუშავებული არის/იქნება/იყო) შემასმენელი შედგენილია, ხომ არ უნდა ჩაითვალოს ის ასევე შედგენილ შემასმენლად აღწერილობით ვნებითთანაც (დამუშავებულ იქნება/იქნა)? ეს საკითხი გადასაჭრელია.

II. ქართულშიც უნდა გამოიყოს **მოდალური** ზმნები (უნდა, სურს, შეუძლია, შეიძლება...), რომლებიც ორკომპონენტის ზმნურ შემასმენელს ქმნიან მეორე უღლებად ფორმასთან ერთად (აწმყოს კავშირებითთან, II კავშირებითთან ან II თურმეობითთან): მე მინდა გწერდე (დავწერო) — მე მინდოდა დამეწერა, შენ გინდა სწავლობდე (ისწავლო) — შენ გინდოდა გესწავლა, მას სურს ამუშავებდეს (დაა-

¹ მაგალითების ერთი ნაწილი დამოწმებულია ინტერნეტგვერდებიდან.

² გერმანულ ენაში ორივე ფორმას პასივად მიიჩნევენ: მოქმედების (ანუ დინამიკურ) პასივად, რომელიც იწარმოება **werden** — გახდება/იქნება ზმნით, და მდგომარეობის პასივად, რომელიც იწარმოება **sein** — არის ზმნით. შდრ. ითესება — დათესილია (თესია), იწერება — დაწერილია (წერია).

მუშავოს) — მას სურდა დაემუშავებინა, მე შემეძლია ვაკეთებდე (გაკეთო) — მე შემეძლო გამეკეთებინა, მე შემეძლია წავიდე — მე შემეძლო წავსულიყავი, თქვენ შეგიძლიათ წაიღოთ — თქვენ შეგიძლოთ წავგელოთ (ინფინიტიური კონსტრუქციების შესახებ იხ. კოტინოვი, 1966, 13-16; პაპიძე, 1989, 256-259).

III. დამხმარე ზმნებში ცალკე ჯგუფს ქმნიან **ე. წ. ვერბალიზაციური** ზმნები (შდრ. ბახტაძე, 2010, 94-96): წარმოებს — იწარმოება, განახორციელებს — განხორციელებს, ატარებს — ტარდება, ახდენს — ხდება, აღენიშნება — აღინიშნება და სხვ. ბოლო დროს ძალიან მომრავლდა ამ ტიპის შესიტყვებები, რომელთა სემანტიკა გადმოცემულია სახელით, ხოლო ზმნის მნიშვნელობა გაუფერულებულია და გამოხატავს მხოლოდ პირს, რიცხვს, დროს, კილოს, ასპექტს (იხ. ზურაბიშვილი, კალაძე, 1980, 108-114; ქსკს, VII, 1985, 39-40; 50-51; 91-92; შამელაშვილი-ზექალაშვილი, 2010): ახორციელებს გასროლას (დაშვებას...), ხორციელდება დამუშავება; აწარმოებს კვლევას (გამოკითხვას, მოსინჯვას...), წარმოებს გამოკითხვა, ატარებს თესვას (აგიტაციას...), ტარდება აგიტაცია, ახდენს აქტუალიზაციას (რეორგანიზაციას...), ახორციელებს დაშვებას, ხდება გამოძიება (რეკონსტრუქცია), ექვემდებარება გამოცდას, აღენიშნება ხველა, აღინიშნება მრავლობითი დაზიანება...

მაგალითები: გადასახადის სხვა სახეში გადატანა წარმოებს ერთიან ანგარიშზე (*ინტ.*). ჭურჭლის გაშრობა ხდება სპეციალურ საშრობ კარადებში (*ინტ.*). ლაინერმა იძულებითი დაშვება განახორციელა (*ინტ.*). შემოფრენილმა ვერტიფრენმა აწარმოა დამიზნებული სროლა (*ინტ.*). სეპარატისტები დესტაბილიზაციის პროვოცირებას ახდენენ (*ინტ.*). ადამიანმა უნდა მოახდინოს ფასეულობების გადახარისხება (*ინტ.*).

ასეთი ფორმები სტილისტურად მარკირებულია, რადგან უმეტესად გავრცელებულია ოფიციალურ-საქმიან, სამეცნიერო და პუბლიცისტურ ფუნქციურ სტილებში (როგორც წერილობითს, ისე ზეპირ ფორმებში). განსაკუთრებით ხელოვნური ჩანს მასდარიანი შესიტყვებები, რომელთა შეცვლა მიზანშეწონილია შესაბამისი უღლებადი ფორმით. მიუხედავად ამისა, მსგავსი შესიტყვებების გამოყენება სულ უფრო იზრდება და ამიტომაც მათ, როგორც ენობრივ ფაქტს, გვერდს ვერ ავუვლით.

მაშასადამე, ქართულ ენაში, სხვა ენების მსგავსად, გამოიყოფა არასრულმნიშვნელოვანი ზმნები, რომლებიც სხვა კონტექსტში შეიძლება სრულმნიშვნელოვანიც იყოს. დამხმარე ზმნების საერთო მახასიათებელია ზმნის ძირითადი მნიშვნელობის გაუფერულება, პრედ-კატელობის მხოლოდ გრამატიკულად გამოხატვის უნარი და სემანტიკური დატვირთვის გადატანა სხვა სიტყვაზე.

ქართულში არასრულმნიშვნელოვან ზმნათა სამი ძირითადი ჯგუფი განიხილვა:

I. **არის** (იქნება, იყო) და ამ ზმნის ფუნქციური ეკვივალენტები **მაერთად** შედგენილ შემასმენელში: გახლავთ, ბრძანდება, წარმოადგენს, რელატიური ფორმები აქვს, ჰყავს... ასევე: გახდება, გამოდგა, აღმოჩნდა, იქცა, დარჩა, დადგება, გამოვა...;

II. **მოდალური** ზმნები, რომლებიც ორკომპონენტური (ბივერბალური) შემასმენელს ქმნიან უღლებად ზმნასთან (II კავშირებითან ან II თურმეობითან): სურს, უნდა, შეიძლება, შეუძლია;

III. **ვერბალიზატორები** ანუ ფუნქციური ზმნები ზმნურ-სახელურ შესიტყვებებში: წარმოებს — იწარმოება, განახორციელებს — განხორციელება, ატარებს — ტარდება, ახდენს — ხდება, აღინიშნება — აღინიშნება.

დამხმარე ზმნას შეუძლია აწარმოოს რთული ზმნური ფორმები და შეერწყას ზმნის ფუძეს (აწმყოში, I და II თურმეობითებში, III კავშირებითში), იქცეს რთული ზმნის მეორე კომპონენტად ან აწარმოოს აღწერილობითი ვნებითი.

ლიტერატურა

ბახტაძე, 2010 — დ. ბახტაძე, ლინგვისტური ტიპოლოგიის საფუძვლები. გერმანული და ქართული ენების სტრუქტურა (რედ. გუჩა კვარაცხელია), თბ.: გამომც. „მწიგნობარი“, 2010.

გეგუჩაძე, 2010 — ლ. გეგუჩაძე, ქართული ენა, სინტაქსის საკითხები, თბ.: თსუ გამომცემლობა (რედ. გ. გოგოლაშვილი), 2010.

ზურაბიშვილი, კალაძე, 1980 — თ. ზურაბიშვილი, ც. კალაძე, მნიშვნელობის თვალსაზრისით შეუფერებელი სიტყვათშეხამებანი თანამედროვე ქართული პრესის ენაში: ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი III, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1980.

თევზაძე, 1959 — ჭ. თევზაძე, რთული ზმნები ძველ ქართულ-

ში: თბილისის პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, ტ. 13, 1959.

იმნაიშვილი, 1948 — ივ. იმნაიშვილი, შედგენილი შემასმენელი ქართულში: პუშკინის სახ. პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, ტ. V, თბ., 1948.

კვაჭაძე, 1977 — ლ. კვაჭაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, II შევსებული გამოცემა, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1977.

კოტინოვი, 1966 — ნ. კოტინოვი, წინადადების ერთი სახეობისათვის თანამედროვე ქართულში: ყურნ. „ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“, №3, 1966.

პაპიძე, 1989 — ა. პაპიძე, ზმნურ ფორმათა დროულ-კილოური მნიშვნელობისათვის ზოგიერთი ტიპის შესიტყვებებში: ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წ. IX, თბ., 1989.

ქსკს, VII, 1985 — სიტყვა და კონტექსტი (მასალები ლექსიკონისათვის): ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი VII (მთ. რედაქტორი შ. აფრიდონიძე), თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1985.

ფეიქრიშვილი, 1996 — ჟ. ფეიქრიშვილი, ქართული ენის სინტაქსი (სალექციო კურსი) (რედ. გ. გოგოლაშვილი), ქუთაისი, 1996.

ღვინაძე, 1989 — თ. ღვინაძე, ქართული ზმნის ვნებითი გვარის ფორმათა სტილისტიკა, თბ., 1989.

შამელაშვილი-ზექალაშვილი, 2010 — რ. შამელაშვილი-ზექალაშვილი, ვერბალიზატორთა ფუნქციისათვის ზმნურ-სახელურ შესიტყვებებში: საენათმეცნიერო ძიებანი, XXXI, თბ., 2010.

შანიძე, 1973 — აკ. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, I, თბ., 1973.

RUSUDAN ZEKALASHVILI-SHAMELASHVILI

Auxiliary Verbs in Georgian and their Syntactic Functions

Summary

The paper discusses syntactic functions of auxiliary verbs in Modern Georgian. Their common peculiarities being: gradual loss of the primary lexical meaning, expressing predicativeness only grammatically, the shift of their semantic meaning on another word. The empirical data has been classified into three groups: 1. link verbs in compound predicates (the verb *aris* and its functional equivalents) 2. modal verbs used in two-component (biverbal) predicates together with conjugated verbs. 3. verbalizers or verbal-nominal idioms functionally equaling verbs. The auxiliary verbs under discussion have a capacity of forming complex verbal forms: a) *aris* (*iqo*) attached to verbal stems as a *mtskrivi* marker; b) *qops* – the second component of a complex verb c) *iqneba/iqna* – used for the formation of descriptive passive voice.

მანია ჩიხოზიაძე

უცხოური (ფრანგული) ენის სწავლების მეთოდები

უცხოური ენის სწავლების მეთოდულ კუთხით ტრადიციულად ორ ძირითად მიმართულებას გამოყოფენ: თარგმანის, ანუ არაპირდაპირ და ნატურალურ, ანუ პირდაპირ მეთოდებს.

არაპირდაპირი მეთოდის ყველაზე გავრცელებულ ტიპს ე. წ. მთარგმნელობით-გრამატიკული მეთოდი წარმოადგენს. ამ მეთოდის თანახმად, უცხო ენის სწავლება გაიგივებულია უცხოური ენის გრამატიკული წესებისა და მათი მართლმართლად დიდი მოცულობის ლექსიკის ათვისებასთან, რაც ტექსტების ორმხრივი თარგმანის გზით მოწმდება.

ამგვარი, მეტ-ნაკლებად სახეცვლილი მეთოდით დღესაც ისწავლება ფრანგული ენა საჯარო სკოლებში. (ფრანგული ენის სახელმძღვანელო მე-4 კლასისთვის ნ. ქადეიშვილი, ლ. ნონიკაშვილი, გამომცემლობა „განათლება“ 1989; ფრანგული ენა მე-5 კლასის სახელმძღვანელო ვ. ყაზაიშვილი, ნ. ლეჟავა, გამომცემლობა „განათლება“ 1981; ფრანგული ენა მე-6 კლასის სახელმძღვანელო ნ. ლეჟავა, ე. ლებანიძე, ნ. მოისწრაფიშვილი, გამომცემლობა „განათლება“ 1982; ფრანგული ენა სახელმძღვანელო მე-7 კლასისათვის, ე. ლებანიძე, ქ. ჩოჩია, რ. ჩხენკელი, გამომცემლობა „განათლება“ 1983; ...). ამ სახელმძღვანელოებში უპირატესობა ენიჭება წერისა და კითხვის უნარ-ჩვევების განვითარებას. ტიპური დავალებებია:

- სიტყვებისა და წესების დაზეპირება
- ცალკეული წინადადებების თარგმანა
- მოკლე ტექსტების მშობლიურ ენაზე თარგმანა
- ფრანგული (მხატვრული) ლიტერატურის დამუშავება
- წაკითხვის წერილობით (ან) ზეპირად გადმოცემა
- კარნახი

ამ დავალებების მიზანია უცხოური ენის რეკონსტრუქცია და ნა-სწავლ წესებზე დაყდნობით გრამატიკულად სწორი წინადადებების რეპროდუქციის უნარის გამომუშავება. ასეთი ტიპის სახელმძღვანე-ლო უფრო გამიზნულია ფრანგული ენის გრამატიკის შესასწავლად, რაც თავისთავად არ არის ურიგო, მაგრამ შედეგად ვიღებთ იმას, რომ ენის შემსწავლელი ვერ ახერხებს ამ ენაზე ლაპარაკს, სამაგიე-როდ, კარგად იცის ზმნების უღლება, არსებითი და ზედსართავის სა-ხელების სქესი და ა.შ.

მთარგმნელობით-გრამატიკული მეთოდი სინთეტურ-დედუქციუ-რია. ეს ნიშნავს, რომ უცხოური ენის შესწავლა, ერთი მხრივ, ცალკე-ული გრამატიკული წესის შესწავლასა და განზოგადებას (დედუქცი-ური მიდგომა), ხოლო, მეორე მხრივ, ნასწავლი წესების დაკავშირე-ბას (სინთეზი) გულისხმობს. ძირითადი ყურადღება ეთმობა არა ენის აქტიურ და პრაქტიკულ გამოყენებას, არამედ ენის სტრუქტურის ათ-ვისებას, ანუ უცხო ენის შესწავლის ძირითად მიზანს წარმოადგენს არა მისი პრაქტიკული გამოყენება, არამედ უცხო ენის ფორმალური სისტემის ათვისება.

ეს მეთოდი იმთავითვე გულისხმობს ჰომოგენური (ერთნაირი — ამ შემთხვევაში, ერთ ენაზე მოსაუბრე) კლასების არსებობას და, შე-საბამისად, მეცადინეობის დროს კლასში მშობლიური ენის დომინი-რებას.

გრამატიკულ-მთარგმნელობითი მეთოდის მიზანია, ამ მეთოდის ერთ-ერთი მიმდევრის, გუსტავ ტანგერის, სიტყვები რომ გავიმეო-როთ, „სულის ზოგადი აღზრდა“ და გონისა და სულის თუ „გულის აღზრდა“ (ტანგერი, 1888). ამ მიზნის მისაღწევად დიდი ყურადღება ეთმობა შესასწავლ ენაზე შექმნილი მხატვრული ლიტერატურის (კლასიკოსების) ნაწარმოებების განხილვასა და გამოჩენილი ადამიან-ების ბიოგრაფიების შესწავლას, რაც პიროვნების ზნეობრივ ჩამოყა-ლიბებას, მის სულიერ ზრდას უნდა უწყობდეს ხელს.

ძირითადი ყურადღება ეთმობა არა ენის კომუნიკაციურ დონეზე შესწავლას, არამედ ენის სტრუქტურის ათვისებას. ანუ, ფრანგული ენის შესწავლის ძირითად მიზანს წარმოადგენს არა მისი პრაქტიკუ-ლი გამოყენება, არამედ ფრანგული ენის ფორმალური სისტემის ათ-ვისება.

როგორც უკვე ითქვა, დიდი ყურადღება ეთმობა ფრანგულ ენა-ზე შექმნილი მხატვრული ლიტერატურის ნაწარმოებებიდან ფრაგმენ-

ტებისა და გამოჩენილი ადამიანების ბიოგრაფიების შესწავლას, რაც ხელს უწყობს მოსწავლის ესთეტიკური გემოვნების ჩამოყალიბებას. მაგრამ, ამავდროულად ესთეტიკა ავტორის გემოვნებაზეა დამოკიდე-ბული, ის დროში ცვალებადია. ლიტერატურა ძნელად გასაგებია, ყველასათვის საინტერესო არ არის და მოსწავლის მოტივაციას ამცი-რებს ვინაიდან ეს უკანასკნელი ვერ ხედავს კავშირს მის მსოფლმხედ-ველობასთან, ინტერესების სფეროსთან და სწავლის მიზანთან.

ზეპირობა მონოტონურს ხდის სწავლას, დიდ დროს მოითხოვს საშინაო დავალების შესრულებისას. ამ მეთოდში ნაკლები ყურადღე-ბა ეთმობა ყოველდღიური, ყოფით სიტუაციების სწავლასა და ქვეყა-ნათმცოდნეობითი ინფორმაციის მიწოდებას.

მთარგმნელობით-გრამატიკული მეთოდის ძირითადი ნაკლი გა-ხლავთ ის, რომ მოსწავლეთა უმრავლესობას, მათ შორის წარჩინე-ბულ მასწავლებლებსაც, არ შეუძლიათ მიღებული ცოდნის პრაქტიკული გამოყენება, ანუ მიუხედავად სამიზნე ენის გრამატიკული სისტემისა და ლექსიკის ცოდნისა, მოსწავლეებს უცხო ენაზე თავისუფალი მე-ტყველება უჭირთ. მთარგმნელობით-გრამატიკული მეთოდის ერთ-ერ-თი აქტიური კრიტიკოსი, ვილჰელმ ვიეტორი (ვიეტარი, 1882), აღ-ნიშნავდა, რომ ენა არ უნდა დავანაწევროთ გრამატიკის დაქუცმაცე-ბულ წესებად და ცალკეულ სიტყვებად, რადგან ცოცხალი ენა შე-დგება გამონათქვამებისაგან, რომლებიც არასოდეს არ წარმოადგენს ცალკეული სიტყვების უბრალო ჯამს. ასეთი მეთოდი მოსწავლეებს დამოუკიდებლად მუშაობის შესაძლებლობას არ აძლევს. მათ არა აქვთ საშუალება გამოხატონ საკუთარი მოსაზრებები, შეეხონ იმ პრობლემებს, რომელიც მათ აწუხებთ, გარდა ამისა, სიტყვებისა და წესების მექანიკური დაზეპირება, ერთი მხრივ, გაკვეთილს მოსაწყენს ხდის, რაც სწავლის მოტივაციას ამცირებს, ხოლო, მეორე მხრივ, და-ზუთხული მასალა გაკვეთილის შემდეგ ადვილად მიეცემა დავიწყებას (მინდაძე, 161-163).

ბუნებრივია, რომ ასეთი ტიპის სახელმძღვანელოები უცხოური (ჩვენ შემთხვევაში, ფრანგული) ენის მიმართ წაყენებულ ახალ მო-თხოვნებს, მოსწავლეების რეალური კომუნიკაციისთვის მომზადებას, ვერ უზრუნველყოფს. სწავლების პროცესის ფარგლებში ყოველდღიუ-რი, ყოფითი სიტუაციებისა თუ რეალიების და ცივილიზაციური ას-პექტების უგულებელყოფა, ლაპარაკისა და სმენის უნარის გამომუშა-ვებას საგრძნობლად აძნელებს.

პირდაპირი მეთოდი, მთარგმნელობით-გრამატიკული მეთოდისგან განსხვავებით, ენის სწავლების პრინციპულად განსხვავებულ მიდგომას გულისხმობს.

პირდაპირი მეთოდის ერთ-ერთი ძირითადი პრინციპია მეცადინეობის ერთენოვნება. მშობლიური ენა აღიქმება როგორც ხელის შემწეული ფაქტორი, რომელიც შეძლებისდაგვარად, განდევნილ უნდა იქნეს უცხოური ენის გაკვეთილიდან. ასეთი ტიპის ერთ-ერთი პირველი სახელმძღვანელოა „Cours de langue et de civilisation françaises“ (G. Mauger). ეს სახელმძღვანელო შედგება ოთხი წიგნისა და აუდიო კასეტებისაგან. თითოეული მათგანი მოიაზრებს ერთ-ორწლიან სწავლებას და განკუთვნილია სხვადასხვა მოტივაციის მქონე შემსწავლელთათვის. იგი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქტიურ მეტყველებას უთმობს. მის ტიპურ დავალებათა რიგს განეკუთვნება წაკითხულისა და მოსმენილის გამეორება. მოცემულია მცირე ზომის დესკრიპციული ტექსტები და მასში გამოყენებულ ახალ სიტყვებსა და გრამატიკულ მასალაზე აგებული სავარჯიშოები. ყოველი ოთხი-ხუთი გაკვეთილის შემდეგ შემოთავაზებულია შემაჯამებელი სავარჯიშოები, კარნახის, დიალოგებისა და გრამატიკული დავალებების სახით, რათა შემოქმედეს განვლილი მასალა.

ნებისმიერი სახელმძღვანელო ასახავს კულტურულ რეალობას, რომელიც სწრაფად იცვლება და ამის გამო იცვლება ენაც. და ეს რომ ასეა, ნათლად ჩანს ამ სახელმძღვანელოში. მასში გამოყენებული ლექსიკა დღეს მოძველებულია. მაგ. ერთ-ერთ ტექსტში ნათქვამია, რომ ტაქსის მძღოლმა მრიცხველის დროშა ასწია ნიშნად იმისა რომ ტაქსი თავისუფალია (მოჟე, I-80).

როგორც პირდაპირი მეთოდის ყველა მიმდევარი, ასევე ამ სახელმძღვანელოს ავტორებიც ცდილობენ, რომ ფრანგული ენის სწავლება მშობლიური ენის ათვისების პროცესს მიახლოებოდნენ. შესაბამისად, აქტიურ მეტყველებას განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა.

მშობლიური ენის განდევნამ, ლექსიკის ათვისების მხრივ, სერიოზული მეთოდოლოგიური ცვლილებები მოითხოვა. მასწავლებლებს უცხოური სიტყვები ვიზუალიზაციის (ჩვენებით) ან დეფინიციის (აღწერით) საშუალებით უნდა აეხსნათ. ამ მეთოდის ფარგლებში ძირითადი ყურადღება გადატანილია ლაპარაკის უნარის განვითარებაზე.

მაგრამ უცხო ენის სწავლება უკვე არსებული მშობლიური ენის ცოდნას ემყარება, ენის სწავლების პროცესი პრინციპულად განსხვა-

ვებულ ვითარებაში მიმდინარეობს და შეუძლებელია გაკვეთილის პირობებში მშობლიური ენის გონებიდან „გამოთიშვა“.

პირდაპირი მეთოდის ხარვეზად მიიჩნევა ისიც, რომ ახალი სიტყვების თვალსაჩინო მასალაზე დაყრდნობით სწავლება დიდ დროს მოითხოვს და შესაბამისად, მოსწავლეთა ყურადღების გაფანტვას იწვევს, თანაც საბოლოოდ მასწავლებელი მაინც არ არის დარწმუნებული, რომ მოსწავლეებმა სწორად აღიქვეს ასახსნელი მასალა.

ორივე მეთოდის ნაკლი ყველაზე კარგად ჩანს იმ შედეგებში, რომლებსაც აღწევენ ამ მეთოდით ენის შემსწავლელები.

უცხო ენის სწავლება რომ ეფექტური იყოს, სასურველია, უპირველეს ყოვლისა, გამოიყენოთ თანამედროვე კომუნიკაციური ტიპის სახელმძღვანელოები, რომლებიც უხვად არის წარმოდგენილი დღეს. მაგ. „Archipel“, „Espace“, „Sans frontière“, „Bravo“, „Champion“... ზოგან გრამატიკულ წესებზე აქცენტი გაკეთებული, ზოგან ლექსიკაა წამოწეული და კომუნიკაციური ენის სწავლება არ არის გათვალისწინებული. ეს სახელმძღვანელოები განკუთვნილია სხვადასხვა ინტერესების მქონე ენის შემსწავლელთათვის. მაგალითად განვიხილოთ „Forum“, რომელიც განკუთვნილია ფართო სპექტრის მომხმარებლისთვის. იგი შედგება სამი სახელმძღვანელოსგან, რომელთაც თან ახლავს მოსწავლის რვეული, მასწავლებლის მეგზური და აუდიო დისკები. ეს სახელმძღვანელო მეტ-ნაკლებად თანაბრად მოიცავს მრავალ ასპექტს: ლექსიკას, გრამატიკას, ფონეტიკას, კომუნიკაციას, ინტერაქციასა და ქვეყანადმცოდნეობას. მასში გამოყენებული მასალა შემსწავლელის ინტერესს აღვიძებს, რაც მას ეხმარება უცხო სამყაროს შემეცნებასა და გარკვევაში და ამავდროულად, ახალი პერსპექტივის ჩვენებით საკუთარი სამყაროს ახლებურ გააზრებას უწყობს ხელს. ენის შემსწავლელი აღქმულია როგორც თანასწორუფლებიანი და აქტიური პარტნიორი. ამ სახელმძღვანელოს გამოყენებისას მასწავლებელი კარგავს კარგად ნაცნობ ყოვლისმცოდნის იმიჯს და ირგებს „დამხმარის“ როლს. ეს სახელმძღვანელო მოიცავს ისეთ სასწავლო მასალას, რომლის ვარირება და შევსება შესაძლებელია მოსწავლეთა სპეციფიკური ინტერესებისა და მოთხოვნების გათვალისწინებით. მაგ. მოცემულია ინფორმაცია საფრანგეთში არსებული განათლების სისტემასთან დაკავშირებით, რომელსაც შეიძლება შეადარო საქართველოს განათლების სისტემას. დავალებები უზრუნველყოფს მოსწავლეთა აქტიურ მონაწილეობას ენის ათვისების ყოველ ეტაპზე. ისინი

ხელს უწყობს როგორც პრაქტიკული, ასევე, შემოქმედებითი უნარ-ჩვევების განვითარებას. წერის უნარის გასავითარებლად ეს სახელმძღვანელო ხელს უწყობს მოსწავლეებს საკუთარი აზრის ჩამოყალიბებასა და გამოხატვაში და სხვადასხვა მოვლენის შეფასებაში. მაგ. მოსწავლეებს სთხოვენ გამოხატონ საკუთარი აზრი კლიმატურ დათბობასთან დაკავშირებულ საფრთხეებზე, თითოეული ადამიანის პასუხისმგებლობაზე მეორე ადამიანის მიმართ. აგრეთვე შემსწავლელი გამოიმუშავებს პირადი წერილის, ოფიციალური წერილის, არგუმენტებით დასაბუთებული ესეს წერის უნარს.

მოსმენის უნარ-ჩვევის გასავითარებლად გამოიყენება ჩანაწერის მოსმენა, განსხვავებული რეგისტრისა და ინტონაციის იდენტიფიკაცია. მოსასმენი მასალა სხვადასხვა დონის მიხედვით სხვადასხვა სირთულისაა. მაგალითად, **A1** დონის მოთხოვნა მოსმენის კომპონენტში გულისხმობს გავრცელებული ელემენტარული გამოთქმების გაგებას, როცა ლაპარაკი შეეხება ენის მატარებლის ოჯახს, პირადად მას, მის უშუალო გარემოს, ამავე დროს მოსაუბრეთა ლაპარაკის რიტმი ნელია, **A2** დონის გათვალისწინებით ენის შემსწავლელს შეუძლია განცხადებებისა და მოკლე ტექსტური გზავნილების მთავარი აზრის გაგება. **B1** დონის მოთხოვნაა სტანდარტული საუბრების გაგება, ისეთ თემებზე, როგორცაა ოჯახი, სკოლა, არდადეგები... **B2** დონის მოთხოვნა გულისხმობს სტანდარტულ ენაზე საუბრის, პირად, საზოგადოებრივ თუ პროფესიულ ცხოვრებაზე აგებულ რადიოგადაცემების მთავარი აზრის გაგებას. აგრეთვე თითოეულ დონეზე გამოყენებულია ფონეტიკური სავარჯიშოებიც, რათა შემსწავლელს გაუუმჯობესდეს ფრანგული ბგერათა სისტემის აღქმის უნარი.

ასეთი ტიპის სახელმძღვანელოებში მოცემულია ინფორმაციული ტექსტები კითხვის უნარის გასავითარებლად. მათი დამუშავება ხდება როგორც ღია, ისე დახურული ტიპის კითხვების საშუალებით. შემსწავლელს უყალიბდება წაკითხული ტექსტის გაგების უნარი. ხოლო მეტყველების უნარის გასავითარებლად გამოიყენება როლების გათამაშება, სიმულაციური სიტუაციებში მონაწილეობა, საკომუნიკაციო სიტუაციის შესაბამისი მიმართვის ფორმებისა და მეტყველების რეგისტრის შერჩევა.

ტექსტების თემატიკა ითვალისწინებს შესასწავლი (ფრანგული) ენის ქვეყნის კულტურის გაცნობას, მოსწავლე ავლებს პარალელს საკუთარსა და უცხო კულტურებს შორის და აქაც, ამ ტიპის სახელ-

მძღვანელოში მშობლიური ენისა და თარგმნის საკითხი იგნორირებულია.

ბოლო დროს საუბარია სახელმძღვანელოთა რეგიონალიზაციაზე, ანუ სახელმძღვანელოთა მორგება-ადაპტირებაზე კონკრეტულ რეგიონში არსებული ლინგვისტური სიტუაციის შესაბამისად. ამის ნათელი მაგალითია „**Bien joué**“-ს სახელმძღვანელო. აღსანიშნავია, რომ ამ სახელმძღვანელოს ქართველი ავტორებიც ჰყავს მზია დათინაშვილისა და თამარ ლომიძის სახით, რომელთაც დიდი წვლილი შეიტანეს, კერძოდ, მოსწავლის რვეულის გაქართულებაში და რომელიც 2004 წლიდან გამოდის ქართული სასწავლო პირობებისა და ტრადიციების გათვალისწინებით. ეს სახელმძღვანელო შედგება ოთხი წიგნის, მოსწავლის რვეულის, კომპაქტდისკისა და მასწავლებლის მეგზურისაგან. იგი განკუთვნილია უფრო სასკოლო ასაკის მქონე მოზარდებისათვის. იმისათვის, რომ მოსწავლე არ მოექცეს კულტურულ იზოლაციაში, მასში ასახულია არა მარტო ფრანგული, არამედ ქართული კულტურა და რეალობა, პარალელებია გავლებული ლიტერატურულ გმირებს შორის, მაგალითად, პროსპერ მერიმეს „მატეო ფალკონესა“ და ალექსანდრე ყაზბეგის „ხევისბერ გოჩას“ შორის. რვეულში მოცემულია ისეთი ტიპის სავარჯიშოები, რომლებიც მოითხოვს მშობლიურ ან სამიზნე ენაზე წინადადებების თარგმნას და ანდაზებისა თუ გამოთქვამების შესაბამისი ეკვივალენტების დაძებნას. ეს აღვივებს მოსწავლის ინტერესს და მისთვის საინტერესოს ხდის ფრანგული ენის შესწავლის პროცესს.

შედარების პროცესი, რომელიც ხშირად გაუცნობიერებლად მიმდინარეობს, როდესაც რაიმე სიახლეს ვეცნობით, გაკვეთილის ფარგლებში სალაპარაკო თემად, დისკუსიის საგნად იქცევა. ინტერკულტურული კონცეფციის პრინციპების დანერგვამ სახელმძღვანელოთა ახალი თაობის შემუშავების აუცილებლობა განაპირობა. ამ სახელმძღვანელოში ოთხივე კომუნიკაციური უნარის (წერა, კითხვა, მოსმენა, ლაპარაკი) სწავლებას დაახლოებით თანაბარი ადგილი ეთმობა. ამ უნარების სწავლება ავთენტიკური ტექსტებისა და რეალობასთან მაქსიმალურად მიახლოებულ სიტუაციურ თამაშების დახმარებით მიმდინარეობს. გამახვილებულია ყურადღება ინტერკულტურული ასპექტების სწავლების საკითხზე.

ამ სახელმძღვანელოში მოცემული თემატიკა ცდილობს მაქსიმალურად გაითვალისწინოს მოსწავლეთა ინტერესები და მათი სოცია-

ლურ-კულტურული გარემო. სავარჯიშოებიც ენის ფუნქციონალური გამოყენებისკენ არის მიმართული და მოსწავლეებისგან ხშირად კრეატიულ მოპყრობას მოითხოვს.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ვფიქრობთ, რომ თანამედროვე სახელმძღვანელო უნდა იყოს მასშტაბური და კომპლექსური, მოიცავდეს ყველა ასპექტს — ლექსიკას, გრამატიკას, ფონეტიკას, კომუნიკაციას, ინტერაქციას, ქვეყანათმცოდნეობის გვერდს, რომელიც შეეხება არა მარტო ფრანგულ, არამედ ქართულ სინამდვილესაც. მასში უნდა იყოს გათვალისწინებული პედაგოგიური თარგმნის შემცველი სავარჯიშოები, მცირე ზომის ანალიტიკური ტექსტები, რათა მოსწავლე შეეჩვიოს დაფიქრებასა და ლოგიკურ აზროვნებას. მაშასადამე, უცხო ენის სწავლებისას უნდა ხდებოდეს არა მარტო ენობრივი მოდელების დამახსოვრება-ათვისება, არამედ დიდი შედეგებითი პროცესი.

ჩვენი აზრით, თანამედროვე მეთოდური სახელმძღვანელო უნდა მოიცავდეს ყველა იმ პოზიტივს, რაც ჩვენ მიერ განხილულ ყველა მეთოდს ახასიათებს.

ლიტერატურა

მინდაძე, 2009 – ი. მინდაძე, ფსიქოლინგვისტიკა, თბ., 2009.

მოუე, 1984 – G. Mauger, «Cours de langue et de civilisation françaises», Hachette, 1984.

ბუნეიკი, ლოპესი, 2002 – Jean-Thierry le Bougnec, Mary-José Lopes, Forum, Hachette, 2002.

უისლონი, სელი, 1998 – Carla Gislon, Maria Gracia Selle, Bien joué 1-4, Hachette, 1998.

დათინაშვილი, ლომიძე, 2004-2009 – Mzia Datinachvili, Tamar Lomidzé, Bien joué, cahier d'exercices თბილისი, 2004-2009.

Foreign Language Teaching Methods

(on the material of French)

Summary

The paper examines two main traditional tendencies in foreign language teaching: the method of translation (indirect) and the so-called natural method (direct). Some new textbooks of communicative type have been analyzed. It is argued that textbooks should be regionalized i.e. adapted to the needs of the linguistic situation of a particular region. It is proposed that modern textbooks should be of comprehensive type embracing all the positive aspects of the above-mentioned methods; they should include grammatical, lexical, phonetic and interactional exercises and drills, cultural and cross-cultural tips; Textbooks should also contain short analytical texts whose aim is to enhance students' critical thinking. Special emphasis should be placed on pedagogical translation.

როინ შიკაძე

„და“ კავშირის სინტაქსურ-სემანტიკური და ინტონაციური
პარამეტრები

(დ. კლდიაშვილის პროზის ენის მიხედვით)

„და“ ერთ-ერთი ყველაზე ფართოდ გავრცელებული კავშირია ქართულში. გამოკვლეულია „და“ კავშირის ხმარების სინშირე სალიტერატურო ენისა და ფოლკლორული ტექსტების მიხედვით ქართული ენის ევოლუციის პროცესში (ნადარეიშვილი, 1970). სპეციალურ ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ძველ ქართულში „და“ კავშირის გამოყენების სინშირე განპირობებულია საეკლესიო ენის სტილითა და, კერძოდ, ბიბლიის ენის გავლენით (ნადარეიშვილი, 1970, 506; დანელია, 1979, 90; სარჯველაძე, 1984, 166-169).

მართალია, „და“-ს ინტენსიურ გავრცელებაში ხელსაყრელი პირობები შეიქმნა უცხოენოვანი ტექსტების თარგმანებით, მაგრამ არც ის ფაქტორი უნდა გამოვრიცხოთ, რომ ქართულ სასაუბრო და სალიტერატურო ენაშიც მას საკმაოდ ნოყიერი ნიადაგი დახვდა. ამიტომაცაა, რომ უაღრესად ფართოა „და“ კავშირის გავრცელების არეალი ახალ ქართულშიც, ხელშესახებად დასტურდება დავით კლდიაშვილის თხზულებათა ტექსტებში.

ღირსსაცნობია „და“ კავშირის არა მხოლოდ გავრცელების არეალი, არამედ კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია მისი სინტაქსურ-სემანტიკური და ინტონაციური პარამეტრები; კერძოდ, „და“-ს ძირითადი ფუნქციაა წინადადების კომპონენტთა სინტაქსურ-სემანტიკური დაკავშირება; იგი უმთავრესად მაერთებელი კავშირია, იშვიათად — მაქვემდებარებელი, არც თუ იშვიათად — მიერთებითი. ამასთანავე, „და“-ზე აქცენტირდება რიტმული მახვილი, რაც განაპირობებს წინადადების რიტმულ-მელოდიკურ სტრუქტურას. ამ ფუნქციების გათვალისწინებით განვიხილავთ „და“ კავშირის სინტაქსურ-სემანტიკურ და ინტონაციურ პარამეტრებს დავით კლდიაშვილის პროზის ენის მიხედვით.

„და“ კავშირი პარატაქსულ კონსტრუქციაში

დავით კლდიაშვილის მოთხრობების ენაში „თანამიმდევრულ მიზეზ-შედეგობრივ ან პირობით-შედეგობრივ მიმართებას გამოხატავენ სპეციფიკური რიგის თანწყობილი წინადადებები“ (ზვიადაძე, 2005, 162). „და“ როგორც მაჯგუფებელი კავშირი აერთებს პარატაქსული კონსტრუქციის ისეთ კომპონენტებს, რომლებშიც პირველ კომპონენტში მიზეზია დასახელებული, მეორეში — შედეგი:

იგი გულმოდგინედ ურტყამდა თოხს მიწას და ოჯახში სრული კმაყოფილება სუფევდა, ს.დ., 83.

მოვატყუეთ, მომატყუეს და ერთი მოტყუებული ხვალ ან ზეგ კარზე მომაღვება კიდეც, ს.მ., 82.

უჭირდა ოჯახის თავის გათმევა და შემწე ეჭირებოდა, ქ.გ., 171.

კომპონენტთა მიზეზ-შედეგობრიობა კიდევ უფრო გამოკვეთილია შესაბამის ზმნისართებზე „და“ კავშირის დართვით: ... და ამიტომ, ... და ამიტომაც, ... და ამის გამო, ... და სწორედ ამის გამო ...

შაბათობით თამარაშენის სოფლის კანცელარიაში ირჩეოდა ხოლმე სოფლის საჩივრები და ამიტომ ამ დღეს აქ ყოველთვის საკმაოდ იყრიდა თავს ხალხი, ქ. გ. , 184.

(ბავშვმა) ჯერ არც კი იცოდა, რამდენი უსიამოვნება მოიტანა მისმა გაჩენამ და ამიტომაც ასე ხალისიანად იცქირებოდა აქეთ-იქით, ს. დ., 154.

ბეკინა მეტად ჭარმაგი მოხუცებული იყო და ამის გამო საშიში იყო, ს. დ., 84.

გამახალისებელი ვერაფერი დაინახა სონიამ და სწორედ ამის გამო მადაც დაკარგული ჰქონდა, ქ. გ. 251.

ზოგჯერ ფუნქციურად „და“ „ხოლო“-ს ეტოლება და მონაწილეობს დაპირისპირებულ წინადადებათა კონსტრუქციაში (ძიძიგური, 1973, 26). ასეთ შემთხვევაში „და“ ასრულებს მაპირისპირებელი კავშირის ფუნქციას:

ქე გაატანენ იმ ქალს და მე დავრჩები პირდაღებული, ს.მ., 56.

შენ ქე გეცინება და მე დავრჩები პირდაღებული, ს.მ., 69.

კომპონენტთა ურთიერთ შეპირისპირების გასაძლიერებლად „და“-სთან გამოყენებულია „კი“ კავშირი:

შენ სულ ასე იძახი და საქმით კი კაი ხანია, ვერაფერი დევინახეთ; ს.მ., 55.

ქველიძე კარგი გვარის აზნაური იყო, წინათ მდიდარიც ჩვენს პირობაზე და დღეს კი შევიწროებულ მდგომარეობაში იმყოფებოდა, ქ. გ., 171.

კირილემ შეიყვანა ოთახში პლატონი და თვითონ კი დაბლა ეზოში ჩავიდა, ს.დ., 104.

ამგვარად, „და“ როგორც მათემატიკური კავშირი მონაწილეობს პარატაქსულ კონსტრუქციაში, რომლის კომპონენტებს ურთიერთთან აკავშირებს სტრუქტურულად და სემანტიკურად, სადაც „მეორე წინადადება წარმოადგენს დასკვნას გარკვეული მოვლენის შესახებ“ (გრიჭუროვა, 1983, 11).

„და“ კავშირი ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში

ახალ ქართულში „და“ მაქვემდებარებელი კავშირის ფუნქციონირებას გვგვჩვენებს, რაც ენის განვითარების სხვადასხვა ეტაპისთვისაც არაა უცხო. „და“ კავშირის მაქვემდებარებელი ფუნქცია დადასტურებულია როგორც ძველ ქართულში (შანიძე, 1976, 146; ძიძიგური, 1973, 451; ერთელიშვილი, 1962, 109; სარჯველაძე, 1984, 166-169; დანელია, 1979, 93; კიზირია, 1969, 142; სერგია, 1997, 157...), ისე ქართველურ ენებსა (ახალაია, 1996:147-153) და ზეპირ მეტყველებაში (კვანტალიანი, 1990, 105). ამ ენობრივ სივრცეში „და“-ს, როგორც მაქვემდებარებელ კავშირს, უმთავრესად „რომ“ კავშირის ფუნქცია აქვს.

„და“-ს გამოყენება მაქვემდებარებელ კავშირად დადასტურდა დავით კლდიაშვილის პროზის ენაშიც:

— ის ყმაწვილი ჩამოვა აქ და განახებთ, ქ.გ., 192

* ის ყმაწვილი აქ რომ (=როცა) ჩამოვა, განახებთ.

* — რაზედ ფეხები არ მომტყდა და მაგას წამოყვები!

* — რაზედ ფეხები არ მომტყდა, მაგას რომ (=როცა) წამოყვები!

— ბატონო, ერთი შენ ეს სიკეთე მიქენი და რამერიგად გავეტო, ს. დ., 112.

* ბატონო, ერთი შენ ეს სიკეთე მიქენი, რომ (=რათა) რამერიგად გავეტო.

ნიშანდობლივია, რომ „და“ მაქვემდებარებელ კავშირად უმთავრესად გამოიყენება პერსონაჟთა მეტყველებაში, მისი ამ ფუნქციის

ზეპირი მეტყველებიდან მომდინარეობაზე მიგვანიშნებს.

რთულ ქვეწყობილ წინადადებაში „და“ ხშირად ახლავს მაქვემდებარებელ კავშირებს და ვიღებთ ე. წ. გაწყვილებულ კავშირებს: ... და რომ, ...და რადგანაც, ...და თუ, ... და როცა, ...და რა... ასეთ შემთხვევაში წინადადება შინაარსობლივად გამოხატავს მიზეზ-შედეგობრიობას, პირობით-შედეგობრიობასა და დროულ-შედეგობრიობას.

„... და რომ“, „... და რადგანაც“ კავშირებიანი ქვეწყობილი წინადადება შინაარსის მიხედვით მიზეზ — შედეგობითია, სადაც მიზეზი დამოკიდებულშია გადმოცემული, შედეგი — მთავარში:

...და რომ:

ბ ა ვ შ ვ ი კ ა რ გ ა დ ი ყ ო და რომ წეიხზუნენ, მეორე დღესვე განდა ის ბავშვი ავად, ქ.გ., 231.

— დ მ ე რ თ ი ყ ო ვ ე ლ კ ა რ გ ს შ ე გ ა ს წ რ ე ბ ს და რომ მოინდომებდე, შენ ეგ არ გაგიჭირდება, ქ.გ., 179.

სახლში მაქვს დაბარებული, უსათუოდ ამოვალ ამაღამ-თქვა, და რომ არ ამოვიდე, ჯავრით მოკვდებიან, ს.მ., 54.

პ ლ ა ტ ო ნ მ ა მ ო ხ ს ნ ა ბ რ ო წ ე უ ლ თ ა ნ მ ი ბ მ უ ლ ი თ ა ვ ი ს ი ძ ა ლ ზ ე გ ა მ ხ დ ა რ ი ც ხ ე ნ ი, შეჯდა ზედ და რომ ცხენის სიძაბუნე არ შეენიშვნიებინა, ორიოდე წკებლა გადაჰკრა, ს.მ., 54.

... და რადგანაც:

ე კ ვ ი რ ი ნ ე ს ღ რ მ ა დ ს წ ა მ დ ა თ ა ვ ი ს ი ჩ ა მ ო მ ა ვ ლ ო ბ ი ს უ პ ი რ ა ტ ე ს ო ბ ა და რადგანაც არ უნდოდა მოეშალა ოჯახის ჩვეულება, არჩევანი მიიტანა თავის მეზობელ აზნაურ ქველიძის ქალიშვილზე, ქ.გ., 171.

მ ხ ი ა რ უ ლ ა დ მ ი ე გ ე ბ ა მ ა ს პ ო რ ფ ი რ ი და რადგანაც ოტიას სახეზე მხიარული ღიმილის თამაში შეამჩნია, მხარზე ხელი დაარტყა, ქ.გ., 201.

„... და თუ“ კავშირიანი ქვეწყობილი წინადადება შინაარსის მიხედვით პირობით — შედეგობითია, სადაც პირობა დამოკიდებულშია გადმოცემული, ხოლო შედეგი — მთავარში:

ქ ა ლ ს ა ც ვ ა ჩ ვ ე ნ ე ბ და თუ მოეწონება, დანიშნულს გამოგიგზავნი, ქ.გ., 180.

ჩ ი ნ ე ბ უ ლ ი მ ა შ ვ ა ლ ი ც ვ ი ქ ნ ე ბ ო დ ი და თუ, ვინიცობაა, ვეჭილობამ მისუსტა, უსათუოდ მაშვლად ვივლი, ქ.გ., 194.

ი ს ი ნ ი ყ ო ვ ე ლ თ ვ ი ს ჯ გ უ ფ ა დ მ ო დ ი ო დ ნ ე ნ

ხოლო მე და თუ ერთი მათგანი მუქარებს დაუწყებდა რომელიმე გლეხს, **დანარდინებიც ამას მხარს აძლევდნენ**, ქ.გ., 184.

— მე ვერ ვიტყვი მაგას, **და თუ** ვისმე პირით შო-
უთვლით, **ნება შენია!**, ს.მ., 62.

„...და როცა“, **„...და რა“** კავშირებიან ქვეწყობილ წინადადება-
ში გადმოცემულია დროითი თანამიმდევრობა: დამოკიდებული გვიჩ-
ვენებს მოქმედების შესრულების დროს, მთავარი კი ამ დროში შე-
სრულებული მოქმედების შედეგს:

... და როცა:

ნელ-ნელა ადგილებიც გაიყიდა **და როცა** უკანასკნელი
ქონება ბანკს გადავიღვინა, **მშრალზე დარჩენილმა**
სარდიონმა მხოლოდ მაშინ წამოცქვიტა ყურები, ქ.გ., 235.

ამ სიცილით ბოლომდის ჩაიარა ეკვირინემ **და როცა** მიადგა
ღობეს ვენახის ბოლოში, **გაღმა გაახედა**, ქ.გ., 214.

ეკვირინემ პირველ დანახვისთანავე შეატყო ქმარს ალეღვება **და,**
როცა გაიგო, როგორ იყო საქმე, საქმე, **საყვედურით**
უთხრა, ს.მ. 68.

... და რა:

სწორედ ამავე დროს აივანზე გამოვიდა ახალუხის ამარა ბეკინაც
და რა დაინახა მიმავალი შვილი, **გადაიხარხარა**, ს.
დ. 92.

ოტიამ ასწია თავი **და რა** დაინახა ცხენოსანი, **უცბათ**
გააგდო ხელიდან ნაჯახი, ქ.გ., 173.

ქალი მიაჩერდა მას **და რა** იცნო თავისი ძმა პლა-
ტონი, **უცბად ჩამოსვა მიწაზე ბავშვი**, ს.დ., 97.

როგორც ვხედავთ, ყველა ზემოთეულ ჰიპოტაქსური კონსტრუქციის
მთავარ წინადადებაში შინაარსობლივად **შედეგია** დაფიქსირებული,
ხოლო დამოკიდებულში — **მიზეზი, პირობითობა ან დროულობა;**
ასეთი სახის ქვეწყობილი წინადადებები შინაარსით არის **მიზეზ-შე-**
დეგობითი, პირობით-შედეგობითი და დროით-შედეგობითი.

სემანტიკურ ფაქტორთან ერთად ფრიად საინტერესოა დასახე-
ლებულ წინადადებათა სინტაქსური კონსტრუქცია, რომელიც სპეცია-
ლურ ლიტერატურაში მიჩნეულია შერეული სახის ანუ ზერთული
წინადადების ერთ-ერთ სახედ (კვაჭაძე, 1996, 481), თუმცა ყურადღე-
ბა არ არის გამახვილებული კომპონენტთა ურთიერთმიმართების სინ-
ტაქსურ-სემანტიკურ და ინტონაციურ ფაქტორებზე, რაზედაც გთავა-

ზობთ ჩვენეულ ინტერპრეტაციას: სტრუქტურულად ასეთი სახის ე.წ.
ზერთული წინადადება შედგება **„და“-**თი დაკავშირებული და თან-
წყობის საფუძველზე გაერთიანებული კომპონენტებისაგან — მთავარი
წინადადების შედარებით დამოუკიდებელი ნაწილისა და ქვეწყობილი
კომპონენტისაგან; სწორედ ამ უკანასკნელის მთავარს ახლავს დამო-
კიდებული, რომელიც, როგორც წესი, წინ უძღვის მას და განმარტავს
ამ კომპონენტით გამოხატული მოქმედების მიზეზს, პირობითობას ან
დროულობას.

ირკვევა, რომ ჰიპოტაქსური კონსტრუქციის ამ მოდელს სინტაქ-
სურ-სემანტიკურთან ერთად ქმნის ინტონაციური ფაქტორი; სწორედ
ამ ფაქტორთა ერთობლიობა განაპირობებს დასახელებული კონ-
სტრუქციის წინადადებათა სტრუქტურულ მთლიანობას, რაშიც
გამორჩეულია **„და“** კავშირის ფუნქცია.

„და“ კავშირის ადგილი და ფუნქცია წინადადების ინტონაციურ სტრუქტურაში

წინადადება მრავალასპექტიანი ენობრივი ერთეულია, რომლის
სტრუქტურულ მთლიანობას განაპირობებს როგორც სინტაქსურ-სე-
მანტიკური, ისე ინტონაციური ფაქტორები (დავითიანი, 1973, 90).
ამ მხრივ ინტონაციის მნიშვნელოვან ფუნქციაზე მიგვიბრუნებს მისი
უნარი, რითაც „მას არა მარტო გამოხატვის ფუნქცია აქვს დაკისრე-
ბული, არამედ თავისი შინაარსიც აქვს, როგორც წინადადების
სტრუქტურის აუცილებელ კომპონენტს“ (ყლენტი, 1963, 78). ამიტო-
მაც სავსებით მართებულია დებულება, რომ „არ არსებობს ენა ინ-
ტონაციის გარეშე, ისე როგორც არ არსებობს ინტონაცია კონკრე-
ტული ლექსიკური და სინტაქსური წყობის გარეშე“ (ყლენტი, 1963,
18).

მართალია, წინადადების ინტონაციის აქცენტუაციური ბირთვი
შემასწავლებელია, მაგრამ ამ მხრივ საკმაოდ დიდი დატვირთვა აქვს სა-
კავშირებელ საშუალებებს, რომელთაგან გამორჩეულია **„და“** კავში-
რის ადგილი და ფუნქცია წინადადების ინტონაციურ სტრუქტურაში.

ინტონაციური აქცენტუაცია მნიშვნელოვანი ფაქტორია **„და“**
კავშირის სტრუქტურაში პარატაქსული და ჰიპოტაქსური კონ-
სტრუქციების კომპონენტთა სინტაქსურ-სემანტიკური ურთიერთობე-
ბის დადგენაში. ამ შემთხვევაში **„და“** რიტმული მახვილის ფუნქცია-

საც ითავსებს და განაპირობებს წინადადების რიტმულ-მელოდიკურ სტრუქტურას.

პარატაქსულ კონსტრუქციაში „და“ ინტონაციურად ხან პირველი კომპონენტის ენკლიტიკური კავშირ-ნაწილაკია, ხანაც მეორის პროკლიტიკური, რაც შემასმენლის ადგილითაცაა განპირობებული; კერძოდ, როდესაც შემასმენელი პირველი კომპონენტის თავშია, მაშინ „და“ ინტონაციურად ამ კომპონენტის ენკლიტიკური ელემენტია:

უჭირდა ოჯახისათვის თავის გართმევა < და შემწე ეჭირვებოდა, ქ.გ., 171.

მოვატყუეთ, მომატყუეს < და ერთი მოტყუებული ხვალ ან ზეგ კარზე მომადგება კიდევ, ს.მ., 82.

ხოლო როდესაც პირველ კომპონენტს არ იწყებს შემასმენელი, მაშინ „და“ მომდევნო კომპონენტის პროკლიტიკური ელემენტია:

იგი გულმოდგინედ ურტყამდა თოხს მიწას და > ოჯახში სრული კმაყოფილება სუფევდა, ს.დ., 83.

კიდევ უფრო გამოკვეთილია „და“-ს ინტონაციური პროკლიტიკურობა, როდესაც მეორე შემასმენლით გამოხატული მოქმედება გაძლიერებულია სათანადო ზმნისართებით:

გამახარებელი ვერაფერი დაინახა სონიამ და > სწორედ ამის გამო მადაც დაკარგული ჰქონდა, ს.დ., 84.

შაბათობით თამარაშენის სოფლის კანცელარიაში ირჩეოდა ხოლმე სოფლის საჩივრები და > ამიტომ ამ დღეს აქ საკმაოდ იყრიდა თავს ხალხი, ქ.გ., 184.

აღნიშნულ შემთხვევებში „და“ მტკიცებითი, დადასტურებითი ნაწილაკის ფუნქციასაც ითავსებს.

ასეთსავე მიდრეკილებას ამჟღავნებს „და“ ჰიპოტაქსური კონსტრუქციის ისეთ ინტონაციურ სტრუქტურაში, სადაც იგი პროკლიტიკურად ეკედლება მაქვემდებარებელ კავშირს და მტკიცებითი ელფერით მოსავს დამოკიდებული წინადადებით გამოხატული მოქმედების შინაარსს:

ღმერთი ყოველ კარგს შეგასწრებს და > რომ მოინდომებდე, შენ ეგ არ გაგიჭირდება, ქ.გ., 179.

ნელ-ნელა ადგილებიც გაიყიდა და > როცა უკანასკნელი ქონება ბანკს გააყიდვინა, მშრალზე დარჩენილმა სარდიონმა მხოლოდ მაშინ წამოცქვიტა ყურები, ქ.გ., 235.

ეკვირინეს ღრმად სწამდა თავისი ჩამომავლობის უპირატესობა

და > რადგანაც არ უნდოდა მოეშალა ოჯახის ჩვეულება, არჩევანი მიიტანა თავის მეზობელ აზნაურ სარდიონ ქველიძის ქალიშვილზე, ქ.გ., 171.

— მე ვერ ვიტყვი მაგას და > თუ ვისმე პირით შოუთვლით, ნება შენია!, ს.მ., 62.

წინადადების ამ მოდელს სინტაქსურ-სემანტიკურთან ერთად ქმნის ინტონაციური ფაქტორი; სწორედ ამ ფაქტორთა ერთობლიობა განაპირობებს წინადადების სტრუქტურულ მთლიანობას.

„და“ მიერთებითი კავშირის ფუნქციით

დავით კლდიაშვილის თხზულებათა ენაში „და“ ხშირად გვხვდება მიერთებითი კავშირის ფუნქციითაც. ასეთ შემთხვევაში „და“ წინადადების სტრუქტურული მთლიანობის შემადგენელი ელემენტი კი არ არის, არამედ „მისი მეოხებით მიერთებული ელემენტი წარმოადგენს თითქოსდა დამატებით მსჯელობას წინა ნაწილში აღნიშნულის მიმართ“ (სერგია, 1997, 152). საერთოდაც, „მიერთებითი ფუნქცია არსებითად განსხვავდება მაჯგუფებელი, მაპირისპირებელი, მაცალკევებელი და მაქვემდებარებელი ფუნქციებისაგან. ამ უკანასკნელთა შესაბამისი კავშირები თავიანთ ფუნქციებს ასრულებენ წინადადების შიგნით, წერტილამდე. მიერთებითი კავშირები კი ფუნქციონირებას იწყებენ დასრულებული დამოუკიდებელი წინადადების თუ მეტატექსტების გასაყარზე, რათა მიუერთონ ისინი წინამავალ ასეთსავე სამეტყველო ერთეულებს და ამით შექმნან ლოგიკურ ურთიერთკავშირში მყოფ ამ წინადადებათა თუ მეტატექსტთა სპეციფიკური თანამიმდევრობა — ტექსტი“ (სერგია, 1997, 154).

როგორც სპეციალურ ლიტერატურაშია მითითებული, „და“-ს ინტენსიური ხმარება და მიერთებითი კავშირის ფუნქციით მისი გამოყენება დასტურდება ძველი ქართულის არა მხოლოდ თარგმანებში, არამედ ორიგინალურ ნაწარმოებებშიც... ეს განსაკუთრებით ცნაურდება თხრობის დიდი პერიოდების ა ბ ზ ა ც ე ბ ი ს დ ა ს ა - წ ყ ი ს შ ი“ (დანელია, 1979, 96).

„და“ კავშირის მიერთებითი ფუნქცია ახალი ქართულისთვისაცაა დამახასიათებელი; ამ მხრივ უხვ მასალას იძლევა დავით კლდიაშვილის ნაწარმოებების ტექსტი; „და“-თი მიერთებული ტექსტის მონაკვეთით მწერალი გვაწვდის დამატებით ინფორმაციას წინმსწრე-

ბი სიტუაციის ნათელსაყოფად და აკეთებს შესაბამის დასკვნას.

საილუსტრაციოდ გამოდგება არისტოსა და სალომეს ვრცელი დიალოგი, რომელიც ეხება ორნაქმარევი და უშვილო საცოლის წარმატებით შერჩევას, რასაც მოსდევს მიერთებითი „და“ კავშირით დაწყებული აბზაცი მწერლისეული შემაჯამებელი დანასკვნით: „და“ კმაყოფილი არისტო ოთახიდან უცბათ გამოვარდა და მარტო დატოვა გაოცებული სალომე [„სამანიშვილის დედინაცვალი“].

ანდა:

როცა მელანომ ქმარს გაანდო „თავზარდამცემი, გულის ამრევი, ჭკუაზე შემშლელი“ ეჭვი ელენეს დაორსულების შესახებ, გულდამდურული პლატონი ფიქრს მიეცა: „— აჰ, რავა შეიძლება?! ვინა თქვა, ვის გაუგონია, ამგვარი ამბავი მომხდარიყვეს?! ორნაქმარევის, უშვილოს, ამ სიკვდილის წინ შვილი მიეცეს?!“

ამ დაძაბულ „ჭკუაზე შემშლელ“ სიტუაციას აჯამებს „და“-თი დაწყებული მწერლისეული კომენტარი, სადაც „და“ მიერთებითი კავშირია: „და პლატონი ამშვიდებდა, აწყნარებდა თავის გულს, ცდილობდა, რომ სისხლი თავში არ ავარდნოდა, ტვინი მოესვენებინა. [„სამანიშვილის დედინაცვალი“].

„და“-ს მიერთებითი ფუნქცია განსაკუთრებით ხელშესახებადაა გამოკვეთილი მწერლისეულ რემარკებში; ცნობილია, რომ დავით კლდიაშვილი პერსონაჟთა დიალოგების უბადლო ოსტატია; მის ნაწარმოებთა პერსონაჟებისათვის კი დამახასიათებელია რიტორიკული მეტყველება, რასაც, ბუნებრივია, თან ახლავს მძაფრი ექსპრესია. ასეთი მოდალობის რეპლიკებს „და“-ს მეოხებით მიერთვის მწერლისეული რემარკები, სადაც კომენტირებული და შეფასებულია პერსონაჟთა ნათქვამ-ნამოქმედარი:

— ახლა კი მშვიდობით ბრძანდებოდეთ! — და მეტად გაწიწმტებულია სოლომანმა ქუდსა და ყაბალასს წამოავლო ხელი, ს.მ., 65.

— ბედს სად წაუვა, სად დაემალება კაცი?! — და გულგახსნილი პლატონი ახლა გუნებაში ღმერთს ეხვეწებოდა, ს.დ., 131.

— რავა არ უნდა მომკლას ჩემმა პატრონმა? რავა არ უნდა მომკლას? რავა ვარ შესაბრალებელი! ... რაზე ვიმდურები ჩემისთანა ოხერი მამის შეუბრალებლობისათვის? — და ჯავრშემოყრილი პლატონი ხან დაჯდებოდა, ხან მოუსვენრად დადიოდა ოთახში, ს.დ., 112.

— ეი! ეი! მალე, მალე, მალე! — და თავზარდამცემ ღრიალთან

ერთად იგი ისევ უმოწყალოდ სცემდა კეტს, ქ.გ., 243.

— საქმე ისე მოგყარე, როგორც თქვენ გასურდეთ ... — და სოლომანმა თავმომწონედ გადახედა ჯერ ცოლს, მერე ქმარს, ს.მ., 58.

— მე რომ ვყოფილიყავი, არაფრის გულისთვის არ შემოგიშვებდი, ფეხსაც არ შემოგადგმევინებდი! ხა, ხა, ხა!.. — და მაღალი ტანის კოხტად ჩაცმული შნოიანი ახალგაზრდა კაცი გრძნობით მიეგება თავის ცოლისძმას, ს.დ., 99.

— ძმა მოგივიდა და ასე მოწყენილი ხარ, არა გრცხვენია? — და კირილემ გულიანად გადაიხარხარა, ს.დ., 100.

— უღვთო კაცი ყოფილხარ, პლატონ ჩემო, ღმერთმანი! — და სოლომანმა გულიანად გადაიხარხარა, ს.მ., 52.

— ღმერთო, რა დაგიშავეთ ამისთანა!.. — და მოხუცებულმა ქალმა ისევ ტირილი დაიწყო, ქ.გ., 228.

— ცივ ჭადზე ვაგდვივართ, ჩემო შვილო! — და ეფროსინემ ისევ ტირილი დაიწყო, ქ.გ., 228.

— დიდხანს ჰყავდა უცნოლადქს? — თხუთმეტი წელიწადი!.. — და არისტოს გაეცინა, ს.დ., 125.

მოქმედების ექსპრესიულობას კიდევ უფრო ამძაფრებს პერსონაჟის ჟესტიმიკა, რომელსაც ოსტატურად გვიხატავს მწერალი მიერთებით წინადადებაში:

— ჰმ!.. გა ა ქ ნ ი ა მ ა ნ თ ა ვ ი ღ ი მ ი ლ ი თ. ჰმ!.. — და ცოტა ხნის შემდეგ დაუმატა: — უკაცრავად ვარ, ბატონო, მე უნდა მენახეთ, მომელოცნა, მარა ... — და მან მ ხ რ ე ბ ი ა ი მ მ უ შ ნ ა, წ ა რ ბ ე ბ ი ზ ე ვ ი თ ა ს წ ი ა, მ ა რ ჯ ვ ე ნ ა ხ ე ლ ი გ ა შ ა ლ ა და ისევ ჩაჩუმდა, ქ.გ., 226.

— არა, შვილო, მაგი სულ ტყვილია!.. რაში შემატყვევ დაძაბუნება!.. ჰმ!.. და ბ ე კ ი ნ ა მ მ ა რ ჯ ვ ე ნ ა ხ ე ლ ი თ შ ე ი ბ ე რ ტ ყ ა თ ა ვ ი ს ი გ რ ძ ე ლ ი შ ე ჭ ა დ ა რ ა ვ ე ბ უ ლ ი წ ვ ე რ ი, ს.დ., 86.

— მას ეს სიზმარი იყო?! — და პ ლ ა ტ ო ნ მ ა შ უ ბ ლ ზ ე ხ ე ლ ი გ ა დ ა ი ს ვ ა და მ ე რ ე პ ი რ ჯ ვ ა რ ი ც გ ა დ ა ი ს ა ხ ა, ს.დ., 147.

— უიმე... უიმე!.. — და პ ი რ ზ ე ხ ე ლ ი მ ი ი ფ ა რ ა ე ლ ე ნ ე მ, ს.დ., 138.

დასახელებულ ნიმუშებში „და“ მიერთებითი კავშირია, რომლითაც მწერლისეული რემარკები მიერთებულია პერსონაჟების რეპლიკებთან. ამ რემარკებით დავით კლდიაშვილი კოლორიტულად გვიხა-

ტავს სიტუაციას, გვაცნობს პერსონაჟთა გუნება-განწყობილებას, „თუ ვინ როგორ იქცევა, როგორ მოძრაობს, როგორი ემოციური ტონით ლაპარაკობს“ (კიკნაძე, 1957, 256), „ცოცხლად წარმოგვიდგება მოსაუბრეთა უბრალო მიმოიკაც კი“ (ლექავა, 1970, 31). საამისოდ მარჯვე-დაა შერჩეული ავტორისეული ლექსიკა:

ჯავრშემოყრილი, გაწიწმატებული, გულგახსნილი...

გრძნობით მიეგება, თავმომწონედ გადახედა, გულიანად გადაიხარხარა...

თავი გააქნია, მხრები აიშმუშნა, წარბები ზევით ასწია, შუბლზე ხელი გადაისვა, პირზე ხელი მიიფარა...

პერსონაჟთა რეპლიკებზე „და“-თი მიერთებულ მწერლისეულ რემარკებში ხშირად გამოტოვებულია, თუმცა იგულისხმება, ე.წ. „მეტყველების წრის“ ზმნა-შემასმენლები: უთხრა, მიუგო, უპასუხა..., რომლებიც „თქმის“ სემანტიკის ჯგუფს განეკუთვნებიან და კონტექსტით ადვილად აღსადგენია (სუხიშვილი, 1999, 76).

დავით კლდიაშვილი იმდენად დიდოსტატურად გვიხატავს სიტუაციას, პერსონაჟთა ფსიქოლოგიას და შესატყვის დიალოგებს, რომ ასეთ კონტექსტში მწერლისეული რემარკები უამზნებოდაც ზუსტად თანხვედრა აღწერილ მოქმედებას.

ამრიგად, დავით კლდიაშვილის პროზის ენაზე დაკვირვებამ გვიჩვენა, რომ საკმაოდ ვრცელია „და“ კავშირის სინტაქსურ-სემანტიკური და ინტონაციური პარამეტრები.

სინტაქსურად იგი უმთავრესად მაერთებელი კავშირია [მაჯგუფებელი და მაპირისპირებელი], იშვიათად — მაქვემდებარებელი, არც თუ იშვიათად მიერთებითი კავშირის ფუნქციასაც ტვირთულობს.

სემანტიკურად, როგორც პარატაქსულ, ისე ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციებში, „და“-თი დაკავშირებულ კომპონენტთაგან წინამავალი გვიჩვენებს მიზეზს, პირობითობას ან დროულობას, ხოლო მომდევნო — შედეგს. ყველა ასეთ შემთხვევაში წინადადების სემანტიკა შედეგზეა ორიენტირებული და წარმოადგენს დასკვნას წინმსწრები მოვლენის შესახებ.

ამასთანავე, პერსონაჟთა მრავალმხრივი მოდალობის რეპლიკებს „და“-ს მეშვეობით მიერთვის ხოლმე მწერლისეული რემარკები, რომლებშიც ასახულია პერსონაჟის ნათქვამ-ნამოქმედარის შეფასება; ასეთ კონტექსტში „და“ ასრულებს მიერთებითი კავშირის ფუნქციას.

ინტონაციურად გამორჩეულია „და“ კავშირის ადგილი და ფუნქცია წინადადების რიტმულ-მელოდიკურ სტრუქტურაში.

ასე რომ, დავით კლდიაშვილის თხზულებათა ტექსტის ლინგვისტური ანალიზით ერთხელ კიდევ დადასტურდა, რომ „და“ კავშირის წინადადება მრავალსაბუქტიანი ენობრივი ერთეულია, რომლის სტრუქტურულ მთლიანობას განაპირობებს როგორც სინტაქსურ-სემანტიკური, ისე ინტონაციური ფაქტორები.

ლიტერატურა

აფრიდონიძე, 1986 — შ. აფრიდონიძე, სიტყვათგანლაგება ახალ ქართულში, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბ., 1986.

ახალაია, 1996 — გ. ახალაია, და კავშირი და რთული ქვეწყობილი წინადადება ქართველურ ენებში, საენათმეცნიერო ძიებანი, V, თბ., 1996.

გრიქუროვა, 1983 — დ. გრიქუროვა, თანწყობილ წინადადებაში შემავალი კომპონენტების სემანტიკური აღწერა, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბ., 1983.

დავითიანი, 1973 — ა. დავითიანი, ქართული ენის სინტაქსი, გამომცემლობა „განათლება“, თბ., 1973.

დანელია, 1979 — კ. დანელია, უცხო ენათა გავლენის კვალი ძველი ქართული წერილობითი ძეგლების ენაში, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, №3, თბ., 1979.

დანელია, 1983 — კ. დანელია, ქართული სამწერლობო ენის ისტორიის საკითხები, თსუ გამომცემლობა, თბ., 1983.

ერთელიშვილი, 1962 — ფ. ერთელიშვილი, რთული წინადადების ისტორიისათვის ქართულში, თსუ გამომცემლობა, თბ., 1962.

ზვიადაძე, 2005 — თ. ზვიადაძე, დავით კლდიაშვილის ენობრივი სტილის ზოგი საკითხი, ენათმეცნიერების საკითხები, 1-2, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2005.

კვანტალიანი, 1990 — ლ. კვანტალიანი, ქართული ზებირი მეტყველების სინტაქსის საკითხები, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბ., 1990.

კვაჭაძე, 1996 — ლ. კვაჭაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, გამომცემლობა „რუბიკონი“, თბ., 1996.

კიზირია, 1969 — ა. კიზირია, რთული წინადადების შედგენი-

ლობა ძველ ქართულში, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბ., 1969.

კიკნაძე, 1957 — გრ. კიკნაძე, დავით კლდიაშვილის სტილი, მეტყველების კულტურის საკითხები, თსუ გამომცემლობა, თბ., 1957.

ლექვაია, 1970 — ლ. ლექვაია, დავით კლდიაშვილის სტილის შესწავლისათვის, იკე, XXV, გამომცემლობა „მეცნიერება“ თბ., 1970.

მელიქიშვილი, 1975 — დ. მელიქიშვილი, იოანე პეტრიწის ფილოსოფიურ შრომათა ენა და სტილი, გამომცემლობა „განათლება“, თბ., 1975.

ნადარეიშვილი, 1970 — ი. ნადარეიშვილი, „და“ კავშირის ხმარების სინქსის ქართული სალიტერატურო ენის ევოლუციის პროცესში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, 57, №2, 1970.

ჟღენტი, 1963 — ს. ჟღენტი, ქართული ენის რიტმიკულ-მელოდიკური სტრუქტურა, გამომცემლობა „ცოდნა“, თბ., 1963.

სარჯველაძე, 1984 — ზ. სარჯველაძე, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის შესავალი, გამომცემლობა „განათლება“, თბ., 1984.

სერგია, 1997 — ვ. სერგია, ქართული ენის ტექსტის ლინგვისტიკა, თბ., 1997.

სუხიშვილი, 1999 — მ. სუხიშვილი, „მეტყველების სემანტიკის“ გარდამავალ ზმნათა სინტაქსისათვის, ენათმეცნიერების საკითხები, I, თბ., 1999.

ფეიქრიშვილი, 1996 — ჟ. ფეიქრიშვილი, ქართული ენის სინტაქსი, გამომცემლობა ქუთაისის „სტამბა“, ქუთაისი, 1996.

შანიძე, 1976 — ა. შანიძე, ძველი ქართული ენის გრამატიკა, თსუ გამომცემლობა, თბ., 1976.

ძიძიგური, 1973 — შ.ძიძიგური, კავშირები ქართულ ენაში, თსუ გამომცემლობა, თბ., 1973.

საანალიზო ტექსტები

კლდიაშვილი, 1961 — დ. კლდიაშვილი: „სოლომან მორბელაძე“, „სამანიშვილის დედინაცვალი“, „ქამუშაძის გაჭირვება“: კრებული „ჩვენი საუნჯე“, ტ.14, გამომცემლობა „ნაკადული“, თბ., 1961.

ROIN CHIKADZE

Syntactic, Semantic and Intonation Parameters of the Conjunction *da* (on the material of David Kldiashvili's fiction)

Summary

The observations on D.Kldiashvili's prose have shown that syntactic, semantic and intonation peculiarities of the conjunction *da* are quite versatile:

Syntactically, as a rule, it can serve as a coordinator, quite rarely as a subordinator. It can also function as a connector.

The semantics of *da* is as follows: in paratactic as well as hypotactic constructions the components preceding *da* convey the meanings of cause, condition or time whereas the components following it have the meaning of result.

Intonationally *da* functions as a rhythmic stress enriching sentences with rhythmic and melodic features.

ლიანა ჰაონია, ცირა ჰაონია

უნივერსალური ენობრივი ერთეულების წარმოშობი ფაქტორები

სოციუმში გაერთიანებული ადამიანებისათვის ენა არის ის საშუალება, რომლის მეშვეობითაც ისინი ახდენენ მიმდინარე მოვლენებისა და გარესამყაროს აღქმას და მის გამოხატვას, ამდენად ყოველი საზოგადოების ენაში აირეკლება ის განსაკუთრებული შტრიხები და ტენდენციები, რომელიც მთლიანად სოციუმისათვის არის დამახასიათებელი. ენაში აისახება საზოგადოების განვითარების კონკრეტულ ეტაპზე არსებული კულტურული, ტექნიკური, მეცნიერული თუ სხვა სახის განვითარების დონე და ამ საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი ტრადიციები, შეხედულებები, მენტალიტეტი და ზოგადად ცხოვრების წესი. ფსიქოლოგთა მოსაზრებით ენაში ასევე აისახება ენის მატარებელთა დამოკიდებულება ემოციების მიმართ, რომელიც სხვადასხვა ენის მოლაპარაკეთათვის არის განსხვავებული (დემიანკოვი, 1999, 46). ჰუმბოლდტიც ავითარებდა რა ამ მოსაზრებას, მიაჩნდა, რომ ენის გამოკვლევის დროს ის განხილული უნდა იქნეს როგორც ერის აზროვნებისა და გრძნობების იარაღი, წინააღმდეგ შემთხვევაში შედეგი არ იქნება სასურველი (ჰუმბოლდტი, 1985, 377). შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ ფსიქოლოგიურ-ემოციური მოვლენები, გამოხატავენ რა ადამიანის მდგომარეობას, იძენენ ენობრივ განსაზღვრებას და აისახებიან ენაში (გაკი, 1977, 234). ამდენად, ფსიქოლოგიური მომენტი ენის ჩამოყალიბებასა და განვითარებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. ენაში ასევე მნიშვნელოვან კვალს ტოვებს სოციუმის მიერ განვლილი ისტორია და იმ ადამიანების გამოცდილება, რომელიც ამ საზოგადოებრივი გაერთიანების წევრები არიან.

ადამიანი, ინდივიდისა და ეთნიკური სუბიექტის გარდა, არის უნივერსალური არსება თავისი ბიოლოგიური აგებულებითა და სხვა ყველა იმ მახასიათებლით, რომელიც მას ადამიანად ხდის. დედამიწის ნებისმიერ ადგილას მცხოვრები ადამიანები გამოირჩევიან მსგავსი აზ-

როვნების შტრიხებით. ადამიანის აზროვნების სისტემა, ცხოვრების წესი, დამოკიდებულება გარესამყაროსადმი, მისწრაფებები და მიზნები ხასიათდება საერთო ნიშნებით მიუხედავად მათი განსხვავებული აზროვნებისა და ეროვნულობისა. ადამიანში დაბადებიდან არის ის ბიოლოგიური ინსტიქტები და გონებრივი თვისებები, რომლებიც ადამიანის უნივერსალურ ცნობიერებას განაპირობებს.

ადამიანის აზროვნება არის მისი ინდივიდუალური, ეროვნული და უნივერსალური ცნობიერების მიმართულებათა ერთიანობა. ეს მიმართულებები აისახება ენაში და შესაბამისად ჩნდება სამი სახის ერთეულები: ინდივიდუალური, ეროვნული და უნივერსალური.

ჩვენი ნაშრომის მიზანია დავადგინოთ ის ფაქტორები, რომლებმაც ჩამოაყალიბეს ერთმანეთთან დაუკავშირებელი ერების უნივერსალური ცნობიერება და შესაბამისად, უნივერსალური ენობრივი ერთეულები არამონათესავე ენებში. ჩვენი კვლევა დაფუძნებულია ოთხ ენაში (ქართული, ინგლისური, თურქული, რუსული) არსებული უნივერსალური ფრაზეოლოგიური ერთეულების ანალიზზე.

ადამიანის ცნობიერების უნივერსალურობის ჩამოაყალიბებელი უამრავი ფაქტორი არსებობს, მაგრამ ჩვენ შევვებით რამდენიმე მათგანს, რომლებიც, ჩვენი აზრით, ყველაზე მეტ გავლენას ახდენენ ამ პროცესზე, ესენია:

- I. ბიოლოგიური ფაქტორი;
- II. რელიგიური ფაქტორი;
- III. ისტორიულ-გეოგრაფიული ფაქტორი;
- IV. საერთო კულტურული სივრცის ფაქტორი;
- V. ბუნების იდენტურობის ფაქტორი.

განვიხილოთ თითოეული მათგანი ცალკე-ცალკე.

I. ადამიანის ბიოლოგია თავისთავად უნივერსალურია დედამიწის ნებისმიერ ადგილას მცხოვრები ადამიანისათვის. როგორც მეცნიერები აღნიშნავენ, ადამიანებს შორის არსებული გარეგნული განსხვავება: თვალი, კანის ფერი, აღნაგობა, ხასიათი და ა. შ. შეადგენს მთელი ორგანიზმის ერთ პროცენტს, ამდენად ადამიანებს შორის არსებული ბიოლოგიური სხვაობა ერთი პროცენტის ტოლია, რაც ადამიანის ორგანიზმის უნივერსალურ აღქმას და გავებას იწვევს.

ყველა ეროვნების ადამიანებისათვის სხეულის სხვადასხვა ორგანომ მიიღო ერთი და იგივე დატვირთვა და ბიოლოგიური ფუნქციე-

ბის შესრულების პარალელურად ისინი ადამიანთა ცნობიერებაში, ფანტაზიისა და ასოციაციის საშუალებით, დაიტვირთა სხვადასხვა სახის ფუნქციებით. ეს მიზნად ისახავდა ურთიერთობის გამარტივებასა და კომუნიკაციის დახვეწას. ასეთი სახის მინიშნებების გაჩენის შედეგად შეიძლება მივიჩნიოთ თვალის ჩაკვრა, თავის დახრა მისაღმების მიზნით და ა. შ. ამ ფაქტორით შეიძლება აიხსნას ის გარემოება, რომ არამონათესავე ენებში გაჩნდა ისეთი ენობრივი ერთეულები, რომლებიც დაკავშირებულია ადამიანის ორგანოებთან და ხშირ შემთხვევაში გააჩნიათ იდენტური ლექსიკური, ეტიმოლოგიური და პრაგმატიკული მნიშვნელობა.

II. მსოფლიოს სხვადასხვა ერები ისტორიის განმავლობაში ექცეოდნენ სხვადასხვა რელიგიების გავლენის ქვეშ. განსაკუთრებით მძლავრი იყო და არის ქრისტიანული და მუსლიმანური რელიგიების გავლენა მსოფლიოს სხვადასხვა ნაწილზე. ამდენად საერთო რელიგიამ წარმოშვა გარკვეული სახის საგნების ერთიანი აღქმა ადამიანების მიერ და შედეგად, უნივერსალური ცნობიერება ამ მიმართულებით. საღვთო წიგნებიდან ადამიანთა ცხოვრებაში ურთიერთობის, დამოკიდებულების თუ სხვა მოვლენის ახსნისათვის ენებში დამკვიდრდა მრავალი სახის ეპითეტური გამოთქმა თუ ფრაზა.

რელიგიური ფაქტორის გავლენის გამო აზროვნების უნივერსალურობის კარგ მაგალითად გამოდგება „სოლომის ცოდვა“, „30 ვერცხლად გაყიდვა“, „ცდუნების ვაშლი“ და ა. შ. ნებისმიერი ქრისტიანისათვის გასაგებია აღნიშნული ფრაზების მნიშვნელობა. ისინი ასევე ცნობილია იმისთვის, ვის კულტურასა და ქვეყანაზე გარკვეული სახის გავლენა აქვს ქრისტიანულ სამყაროს. საერთო რელიგიამ არამონათესავე ენებში გააჩინა ისეთი ენობრივი ერთეულები, რომლებიც განსხვავებული ეროვნების ადამიანების მიერ ერთნაირად აღიქმებოდა. ამ ფაქტმა წარმოშვა რელიგიასთან დაკავშირებული ფრაზეოლოგიური ერთეულები, რომლებიც უმეტეს შემთხვევაში აბსოლუტურად იდენტურია როგორც გრამატიკული აგებულებით, ასევე ლექსიკური მნიშვნელობითაც.

III. ისტორიულ გეოგრაფიული არეალი ჩვენ შეიძლება დავყოთ ორ ნაწილად: საერთო გეოგრაფიული ტერიტორიის გავლენა და საერთო ისტორიული მოვლენების გავლენა.

გეოგრაფიულად ახლოს მყოფი სახელმწიფოები ისტორიის განმავლობაში ერთმანეთთან ამყარებდნენ სხვადასხვა სახის ურთიერთობებს,

ბებს, იქნებოდა ეს სავაჭრო, სამხედრო, პოლიტიკური თუ სხვა. ერთ გეოგრაფიულ არეალში მყოფი სახელმწიფოების ხალხებს შორის ურთიერთობამ მათ შორის ჩამოაყალიბა უნივერსალური ცნობიერება საგანთა გარკვეული წრის და მოვლენების მიმართ, რამაც განაპირობა ისეთი ენობრივი ერთეულების გაჩენა, რომლებიც შინაარსითა და აგებულებით მსგავსი იქნებოდა.

გეოგრაფიულ ფაქტორს უნდა დავუკავშიროთ ასევე იმ საერთაშორისო სავაჭრო გზებისა და სხვა სახის მაგისტრალების არსებობა, როგორც იყო, მაგალითად, აბრეშუმის გზა, რომელიც აზიისა და ევროპის ერებს ერთმანეთთან აკავშირებდა და ამ კულტურებს შორის მრავალი ნიშნის გაცვლის საფუძველი გახდა.

ერთიან გეოგრაფიულ არეალში მოხვდა საქართველო და მისი მეზობელი ქვეყნები და შედეგად გვაქვს ამ ენებში ერთმანეთისაგან შეჭრილი ბარბარიზმები, ეპითეტები, ფრაზეოლოგიზმები და სხვა.

რაც შეეხება ისტორიულ ფაქტორს, ის შეიძლება დავუკავშიროთ დიდ იმპერიებს და სხვადასხვა მცირე სახელმწიფოებს, რომლებიც ერთიანდებოდნენ ამ იმპერიებში. დაპყრობით ომებს დაპყრობილ ქვეყნებში შეჰქონდათ დამპყრობლების კულტურა, ტრადიციები და სხვა ნიშნები. ხდებოდა აზროვნების უნიფიკაცია. რომის, მონღოლეთის, ბიზანტიის, ოსმალეთის, რუსეთის, საფრანგეთის, ინგლისის, ესპანეთის, გერმანიის თუ სხვა დიდი იმპერიების მიერ დიდი ტერიტორიებისა და მრავალი ერის დაპყრობამ გამოიწვია ამ უკანასკნელთა ასიმილაცია კულტურული თუ მენტალური კუთხით. ამ ყველაფერმა განაპირობა არამონათესავე ენებში ამ საერთო ნიშნების ასახვა და ისინი ჩამოყალიბდა სხვადასხვა სახის ენობრივ ერთეულებად. ამ ფაქტორის გავლენის შედეგად მიღებული უნივერსალური ენობრივი ერთეულები არის ძალიან მყარი და გამოირჩევა თავისი ადეკვატურობით ისტორიული მოვლენების მიმართ.

IV. საერთო კულტურული სივრცის შექმნა წინა ფაქტორის მსგავსად უკავშირდება მსოფლიო ისტორიის განმავლობაში მრავალი იმპერიის არსებობას, რომლებმაც შექმნეს ცივილიზაციები. თუნდაც რომის იმპერიის გახსნებაც კი საკმარისია იმისათვის, რომ წარმოვიდგინოთ, რა მანძილს მოიცავდა ამ იმპერიის კულტურის გავრცელება. რომის იმპერია ჩრდილოეთ აფრიკიდან ინგლისამდე იყო გადაჭიმული და ამ ტერიტორიაზე ხდებოდა ერების კულტურული აღრევა და უნიფიკირება.

კულტურული „ექსპანსიის“ დაწყება ძვ. ბერძნებს უკავშირდებათ, რომლებმაც ანტიკურ ხანაში დაიწყეს ახალშენების დაარსება მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში, რისი საშუალებითაც ადგილობრივი მოსახლეობა ეცნობოდა ბერძნულ კულტურას და ახდენდა მის ასიმილაციას საკუთართან.

იმპერიების კულტურული ზეგავლენა ვრცელდებოდა არა მარტო იმ ქვეყნებზე, რომლებიც უშუალოდ შედიოდნენ იმპერიების შემადგენლობაში, არამედ იმ ქვეყნებზეც, რომლებიც იმპერიების მეზობლად მდებარეობდნენ.

კულტურული ზეგავლენის ფაქტორმა და ერების კულტურული ნიშნების ერთგვაროვნებამ გამოიწვია ამ მიმართულებით უნივერსალური ცნობიერების ჩამოყალიბება, რამაც თავისი ასახვა პოვა ენობრივ ერთეულებში და განაპირობა მათი უნივერსალურობა. ზოგიერთი მეცნიერის მიერ ფრაზეოლოგიზმები განიხილება როგორც ისეთი სახის ენობრივი ერთეულები, რომელსაც შეუძლია ერის მენტალობისა და კულტურულად მარკირებული აზრების ტრანსლირება და მისი ასახვა ენობრივ ერთეულში (თელია, 1999, 13-17).

ბერძნულ-რომაული კულტურის მსგავსად, სხვა ცივილიზაციებმა და იმპერიებმაც მსგავსი სახის გავლენა იქონია სხვადასხვა ერებზე, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ფაქტორის გავლენა შედარებით მცირეა ბიოლოგიურ და რელიგიურ ფაქტორებთან შედარებით, რადგან კულტურული ინტეგრაცია რთული პროცესია და მას საუკუნეები სჭირდება. ამ გარემოების გათვალისწინებით, არამონათესავე ენებში შედარებით მცირე დოზით შეინიშნება კულტურული გავლენის საფუძველზე შექმნილი უნივერსალური ენობრივი ერთეულები.

V. ბუნების იდენტურობის ფაქტორი თავისი ფორმით ჰგავს ბიოლოგიურ ფაქტორს, მაგრამ შინაარსობრივი განსხვავების გამო, ჩვენ გადავწყვიტეთ, რომ ის ცალკე გამოგვეყო.

ბუნებაში გავრცელებული ფლორა და ფაუნა არის მსგავსი ერთ გეოგრაფიულ სარტყელში მყოფი ადამიანებისათვის. ადამიანი თავისი არსებობის მანძილზე გამუდმებით აკვირდება და სწავლობს ბუნებრივ მოვლენებს, მცენარეებსა თუ ცხოველებს, ამდენად სხვადასხვა ხალხებში ერთი და იმავე ბუნებრივ მოვლენებსა თუ არსებებთან დაკავშირებით შეიქმნა იდენტური წარმოდგენა, რამაც ჩვეულებისამებრ გადაინაცვლა ენაში და შედეგად შეიქმნა უნივერსალური ენობრივი ერთეულები.

ცხოველებზე დაკვირვების შედეგად ადამიანებმა მათ შეამჩნიეს გარკვეული თვისებები და სხვადასხვა სახის ქცევა გარკვეულ სიტუაციებში. ამ დაკვირვებამ პოვა გავრცელება და მიიღო საყოველთაოდ აღიარებული ხასიათი. ამის შედეგად ენაში გაჩნდა ისეთი ენობრივი ერთეულები, რომლებიც გამოხატავდნენ ცხოველის ქცევას ეპითეტური საშუალებით. დროთა განმავლობაში, ეს ენობრივი ერთეულები დაუკავშირდნენ ადამიანის ქცევას და შედეგად შეიქმნა ისეთი გამონათქვამები, როგორცაა: „ყურების დაცქვეტა“, „თავის სილაში ჩაყოფა“ (სირაქლემას შემთხვევაში) და ა. შ. ეს ენობრივი ერთეულები გახდნენ უნივერსალური, რადგან ცხოველის ეს თვისებები ნაცნობია ერების უმრავლესობისათვის.

ადამიანი ასევე აწარმოებდა ბუნების მოვლენების დაკვირვებას, რომლებსაც უნივერსალური ხასიათი აქვს. ბუნების მოვლენებმა შექმნა ის საფუძველი, რომელმაც სხვადასხვა ენაში გააჩინა მათი ერთიანი აღქმის საფუძველი. მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში ამბობენ: „მზის ამოსვლა“. ეს გამოთქმა თითქმის ყველა ენაზე ლექსიკურ-სემანტიკური და გრამატიკული აგებულებით იდენტურია. მიუხედავად იმისა, რომ მზე არ მოძრაობს, ეს გამოთქმა თვალთშეშლის შესაბამისად შეიქმნა და ყველა ენაში დამკვიდრდა, როგორც უნივერსალური ენობრივი ერთეული. ბუნებრივი მოვლენების, ფლორასა და ფაუნას იდენტურობა უაღრესად მნიშვნელოვანია ადამიანის უნივერსალური ცნობიერების ჩამოყალიბების პროცესში და ის გვევლინება ენობრივი ერთეულების უნივერსალობის ერთ-ერთ ფაქტორად.

ამგვარად, განხილული ფაქტორები არის ის ძირითადი მიზეზები, რის გამოც ერთმანეთთან დაუკავშირებელ ერებში გაჩნდა უნივერსალური ცნობიერება. ასეთი აზროვნების ჩამოყალიბება არის დროში გაწეული პროცესი და მას საუკუნეები სჭირდება, შესაბამისად, ჩვენ მიერ მოყვანილი ფაქტორების ზემოქმედება უნივერსალური ენობრივი ერთეულების ჩამოყალიბების პროცესში დროის ფაქტორზეც არის დამოკიდებული.

ლიტერატურა

გაკი, 1977 — Гак В. Г. К Типологии лингвистических номинаций в кн.: языковая номинация. М.: «Наука», 1977.

ჰუმბოლდტი, 1985 — Гумбольдт В. Фон Язык и философия культуры. Перевод с немецкого. под общей ред. А. В. Гулыги и Г. В. Рамишвили. М., 1985.

დემიანკოვი, 1999 — Демьянков В. З. Лингвopsихология // Вопросы лингвистики и лингводидактики на современном этапе: Материалы VII научно-практической конференции Факультет славянской и западноевропейской филологии, Московский педагогический университет. М., 1999.

თელია, 1999 — Телия В.Н. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культуры // В: Фразеологизмы в контексте культуры. Языки русской культуры. М., 1999.

LIANA CHKONIA, TSIRA CHKONIA

Five Factors Conditioning the Appearance of Language Universals

Summary

The paper examines causes and factors conditioning the formation of cognitive and linguistic universals. The study has been carried out on the material of Georgian, Turkish, English and Russian. The empirical data includes phraseological units of the given languages. Five factors conditioning the existence of language universals have been singled out.

ციციანო ხვედელია

ქათინაური – ფატიკური ფუნქციის ერთ-ერთი ბაზოვლინება

ადამიანთა ყოველდღიური ყოფითი ურთიერთობის პროცესში ქათინაური მთქმელის მიერ მსმენელის დადებითი შეფასების გამოხატვას წარმოადგენს. ენის გამოყენების თვალსაზრისით იგი პრაგმატული ფუნქციის შესატყვისი უნდა იყოს და უნდა აკმაყოფილებდეს შემდეგ პირობას: **მთქმელს აქვს დადებითი აზრი მსმენელის შესახებ და მას სურს, რომ მსმენელმა ეს იცოდეს.** ქათინაურის კოგნიტიური მოდელი გულისხმობს შემდეგს: გამონათქვამი რომ ქათინაურად იყოს აღქმული, ანუ მტკიცება დადებითი თვისების შესახებ ქათინაურის სამეტყველო აქტად რომ ჩაითვალოს, მსმენელი უნდა მიხვდეს მთქმელის ნათქვამს.

მაგრამ მკვლევრები იმასაც აღნიშნავენ, რომ ქათინაურის თქმაც ერთგვარად შეზღუდულია, არ შეიძლება ყველას უთხრა ქათინაური ყველა სიტუაციაში და ყოველთვის, ვინაიდან მიუხედავად მისი დადებითი შინაარსისა, მას შესაძლოა საპირისპირო შედეგი მოჰყვეს, მსმენელმა იგი შეურაცხყოფად მიიღოს. უარყოფით რაქციას უნდა ველოდოდ იმ შემთხვევაშიც, თუ სრულიად უცნობ ადამიანს მივმართავთ განსაკუთრებით ხალხში და იმ შემთხვევაშიც, თუ მსმენელთან შორეული და ოფიციალური დამოკიდებულება გვაქვს. ახლო მეგობრული ურთიერთობის შემთხვევაშიც სასურველია მოვერიდოდ ძლიერი დადებითი აზრის გამოხატვას, განსაკუთრებით მაშინ, თუ მოცემულ სიტუაციაში ქათინაურის თქმა უადგილოდ ჩაითვლება (ვან დეიკი, 2010).

ამრიგად, ქათინაური არის სამეტყველო აქტი (სამეტყველო აქტების თეორიის კონტექსტში იგი ექსპრესივების ჯგუფს მიეკუთვნება), რომელიც დადებით თვისებას მიაწერს მსმენელს. ქათინაური, როგორც სამეტყველო აქტი, მოითხოვს სამი კუთხით შესწავლას:

ფუნქცია, სტრუქტურა, თემატიკა. დაკვირვება ეფუძნება ინგლისურენოვანი მხატვრული ნაწარმოებიდან ამოკრეფილ ნიმუშებს:

I ფუნქცია

ქათინაური, როგორც ენის ფატიკური ფუნქციის ერთ-ერთი გამოვლინება, გულისხმობს მოსაუბრეთა შორის სოციალური ჰარმონიის შექმნას.

ქათინაური არა მხოლოდ ადრესატის დადებითი თვისებით გულწრფელი აღტაცების გამოხატვის საშუალებაა, მას არა მხოლოდ მინიმუმამდე დაჰყავს „სახის“ შელახვის საშიშროება, არამედ კომუნიკაციის პროცესში სხვა მნიშვნელოვანი დანიშნულებაც აქვს. მთავარი მაინც მთქმელსა და მსმენელს შორის მეგობრული ურთიერთობის დამყარება, სოლიდარობის ძაფების გაბმაა. მანე ამტკიცებს, რომ შექება ამერიკულ ინგლისურში ემსახურება როგორც სოლიდარობის დამყარებას, ასევე მის განმტკიცებას. მისი აზრით, მოწონებისა და აღფრთოვანების გამოხატვით მოსაუბრეებს შორის მეგობრული ურთიერთობა მყარდება, ანუ ქათინაურის უპირველესი დანიშნულება ადამიანთა შორის კეთილგანწყობის შექმნა და მისი შენარჩუნებაა (მანე, 1981).

ქათინაური, იმავდროულად, საუბრის დაწყების მნიშვნელოვანი სტრატეგიაცაა, რასაც შესაძლოა მოჰყვეს მნიშვნელოვანი სოციალური ინტერაქცია.

ქათინაურის კიდევ ერთი ფუნქცია შეიძლება დავასახელოთ. ხშირად შექებას ადამიანები იმ შემთხვევაშიც იყენებენ, როდესაც სურთ კონკრეტულ სიტუაციაში მსმენელი შეაფულიანონ სასურველი მომავალი მოქმედების შესასრულებლად.

ქათინაური ხშირად სხვა სამეტყველო აქტებსაც ჩანაცვლებს. ასეთი აქტები შეიძლება იყოს მისალმება, მობოდიშება, მადლობის გადახდა, გამხნეება, დამწვიდება ან ისეთი „სახის“ რღვევის საშიშროებისკენ მიმართული აქტების შერბილება, როგორცაა ირონია, სარკაზმი, კრიტიკა. გოფმანი ქათინაურის ძირითად დანიშნულებად სწორედ „სახის“ გადარჩენას თვლის: **Compliments are primarily aimed at maintaining, enhancing or supporting the addressee's face** (გოფმანი, 1967).

ბრაუნისა და ლევისონის თავაზიანობის თეორიის კონტექსტში

ქათინაური შეიძლება განვიხილოთ, როგორც დადებითი თავაზიანობის სტრატეგია, ანუ ისეთი ქმედება, რომელიც მიემართება მსმენელის დადებით „სახეს“ და ამით მთქმელი მსმენელს საკუთარი ჯგუფის წევრად მიიჩნევს, რადგან ქათინაურის სამეტყველო აქტი ეხება მსმენელის დადებით „სახეს“ იმით, რომ მთქმელმა შეამჩნია და გამოხატა მსმენელის „სახის სურვილები“.

მეორე მხრივ, ქათინაური შესაძლოა ჩაითვალოს მსმენელის „სახის“ შელახვის მუქარად იმ შემთხვევაში, თუ ქათინაური შურს უფრო გამოხატავს, ვიდრე კეთილგანწყობილ დამოკიდებულებას ან გამოხატავს მთქმელის სურვილს დაეუფლოს შექებულ საგანს. ზოგიერთი საზოგადოებისათვის უჩვეულო არ არის შექებული საგნის მთქმელისათვის შეთავაზება (ჰოლმსი, 1988). მაგ.:

- **What an unusual necklace. It's beautiful**

- **Please, take it**

ქათინაური ყოველთვის მოითხოვს მსმენლისაგან პასუხს და ხშირად მისთვის ადვილი არ არის შესაფერისი პასუხის მოძებნა.

II სტრუქტურა

ქათინაურის უმრავლესობა შეიცავს II პირის ნაცვალსახელს (**You look fine**) ან ჩვენებით ნაცვალსახელს (**That's a nice scarf**). სხვა შემთხვევაში საგანი, რომლის დადებითი შეფასებაა გამონათქვამში გადმოცემული, ადვილად დგინდება კონტექსტით (**you have a new bag? It's great**). რეფერენტის იდენტიფიკაცია მნიშვნელოვანია და დეიქსისი ქათინაურის შემთხვევაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს.

სტრუქტურული თვალსაზრისით ქათინაური ერთგვარ მყარ ფრაზას წარმოადგენს. ჩვენ მიერ შეგროვილი მასალის ანალიზის შედეგად გამოიყო 19 სტრუქტურული მოდელი. ყველაზე დიდი სიხშირით შეგვხვდა მოდელი:

You + have (got) + (intens) + (adj)+n

You have such a charming daughter

სიხშირით მეორე ადგილს იკავებს

What + (adj) + n + pro/n + v

What a nice colour you've got

მესამე ადგილზეა **Pro/n + to be + (intens) + adj.**

Your French pronunciation is very good.

ყველაზე იშვიათი აღმოჩნდა მოდელი

I + (intens) + like / love + n

I really like / love your necklace

ხშირია გამაძლიერებელი ელემენტები (**very, really so, certainly, obviously, absolutely, perfectly**) შორისდებულის ჩართვა (**oh, ah, by gum, gosh, hey, why**). ასევე პარალინგვისტური, კერძოდ, კინესიკური საშუალებები.

შეგვხვდა მეტაფორის, მეტონიმიის, მხატვრული შედარების მაგალითები: **You're as beautiful as a Greek God**. ქათინაური ერთგვარ არაპირდაპირ ფორმას იღებს პირობითი წინადადების სტრუქტურით: **If I had your looks, what an actor I'd have been**.

საინტერესოა ის შემთხვევები, როდესაც მთქმელი საკუთარ სუბიექტურ დამოკიდებულებას გადმოსცემს.

I take off my hat to you. It has been a masterful piece of construction

Your fertile imagination takes my breath away.

You're an ingenious devil, Poirot! How can you think those things beats me.

მსგავსი გამონათქვამები საკმაოდ ხშირია.

III თემატიკა

ვინაიდან ქათინაური მოწონების, მსმენელის მიმართ დადებითი შეფასების ექსპლიციტური გამოხატვაა, ქათინაურის თემა მჭიდრო კავშირშია საზოგადოებაში დამკვიდრებულ ნორმებთან და ღირებულებებთან.

აქედან გამომდინარე, სხვადასხვა საზოგადოებაში განსხვავებული ღირებულებებია წამოწეული.

ხუთი ძირითადი თემატური ჯგუფი გამოვლინდა:

1. ადამიანის ზოგადი შეფასება
2. ადამიანის გარეგნობის ზოგადი შეფასება
გარეგნობის დეტალების შეფასება
3. ადამიანის პიროვნული თვისებები: ინტელექტი, შრომისმოყვარეობა, მორალური მხარე, გემოვნება.
4. უნარი და ცხოვრებისეული მიღწევები
5. საკუთრების სხვადასხვა ფორმა: ოჯახი, სახლი, სახლის დეტალები, ავეჯი, მანქანა, სამოსი, აქსესუარები.

ადამიანის გარეგნობის ზოგადი შეფასება ყველაზე გავრცელებული თემაა ჩვენ მიერ მოძიებული მასალის თვალსაზრისით. აქ გამოიყენება დადებითი სემანტიკის მქონე ზედსართავეები **Good, grand, pretty, beautiful, handsome, charming**. დამახასიათებელი მოდელია **You + are / look + adj**. სიხშირის მხრივ მას მოსდევს ინტელექტუალური მონაცემების შეფასება ზედსართავეებით: **cleaver, wise, logical, intelligent**.

კუთვნილების შეფასება უმთავრესად ხორციელდება მოდელებით **You + have + (intens) + adj + n**

What + (intens) + adj + n + you have.

ამგვარად, ქათინაური ფატიკური კომუნიკაციის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი გამოხატულებაა.

იგი არის სამეტყველო აქტი, რომელიც მიაწერს დადებით შეფასებას მსმენელს. მისი ძირითადი დანიშნულება სოლიდარობის გამოხატვა და სოციალური კეთილგანწყობის, მსმენლის „სახის“ შენარჩუნებაა. თემა მჭიდრო კავშირშია საზოგადოებრივ ნორმებთან და ფასეულობებთან.

რადგანაც ქათინაური გამოხატავს დადებით თავაზიანობას და ამავე დროს „სახის“ რღვევის მუქარაც შეიძლება იყოს, იგი რთულ სამეტყველო აქტთა რიცხვს მიეკუთვნება.

ლიტერატურა

ბრაუნი და ლევისონი, 1987 — Brown P., Levinson S. Politeness. Cambridge, CUP. 1987.

გოფმანი, 1967— Goffman E. Interaction Rituals. Essays on face to face behavior. Garden City. NY. Doubleday. 1967.

მანე, 1981 — Manes G. and Wolfsan N. The compliments formulars In: F. Coulmas (Ed) Conversational routine: Explorations in standardized communication situations and prepatterned speech. the Hague. Mouton. 1981.

დეიკი, 2010 — Van Dijk Teun. Towards an Empirical Pragmatics. www.discourse. org/old articles... 2010.

ჰოლმსი, 1988 — Holmes G. Compliments and responses to compliments in New Zealand. Anthropological Linguistics. 18 (4). 1988.

TSITSINO KHVEDELIDZE

One of the Realizations of Phatic Function

Summary

Compliment, as an expression of phatic communion, ascribes positive evaluation to the hearer. Its main function is to establish, confirm and maintain solidarity among interlocutors. Regarding the compliment topic, it is closely related to the cultural norms and values of a given society. Based on empirical research 5 major topics and 19 structural models have been revealed.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

მ. ა ლ ე ქ ს ი ძ ე — შინაგანი მეტყველების გამოსახვის საკითხისათვის (პირდაპირი მეტყველება).....	3
ც. ა ხ ვ ლ ე დ ი ა ნ ი — ენობრივი სიტუაცია კანადაში.....	16
ც. ა ხ ვ ლ ე დ ი ა ნ ი, მ. კ უ რ ა ტ ა შ ვ ი ლ ი — ფრანგული ენის შესწავლის სოციოლინგვისტური ასპექტები.....	21
ნ. ბ ა ლ დ ა ვ ა ძ ე — პეიზაჟის სიმბოლიკა თომას ჰარდის რომანში „ტესი დებერ-ვილების გვარიდან“.....	26
ც. ბ ა ჯ ე ლ ი ძ ე, მ. რ უ ს ი ე შ ვ ი ლ ი — ლინგვისტური და ვიზუალური ნიშნების გამოყენება გაზეთებში და მათი დეკოდირება მკითხველთა მიერ (ქართული და ბრიტანული პრესის მაგალითზე ჩატარებული კვლევის მიხედვით).....	38
ე. გ ა ჩ ე ჩ ი ლ ა ძ ე — ენობრივი ნიშნის მნიშვნელობის საკითხები.....	54
ს. გ ე ლ ა ძ ე — მნიშვნელობის ცვლილება შარლ ბოდლერის პოეტური ტექსტების თარგმანებში.....	58
ი. გ ვ ე ლ ე ს ი ა ნ ი — სტილისტური ხერხი, როგორც ქვეტექსტის რეალიზაციის ერთ-ერთი თავისებურება (გაპიროვნება)	68
ქ. გ ი გ ა შ ვ ი ლ ი — ენობრივი პროცესები — ენის ცვლილება, ენის სიკვდილი.....	73
ქ. გ ო ჩ ი ტ ა შ ვ ი ლ ი — ანგლიციზმების ფორმობრივ-შინაარსობრივი ანალიზი თანამედროვე ქართულში	84
ი. დ ე მ ე ტ რ ა ძ ე — დათანხმების როლი კომუნიკაციის პროცესში (ინგლისური და ქართული ენების მასალაზე)	93
თ. თ ვ ა ლ ა ძ ე — სტილის პრაგმატული ასპექტი	100
თ. თ უ შ ი შ ვ ი ლ ი — ბრძანებითის იშვიათი ფორმები საშუალო პერიოდის ქართულში	109
თ. თ უ შ ი შ ვ ი ლ ი — 1. -მცა ნაწილაკიანი კონსტრუქციებით სხვადასხვა ფუნქციების გამოვლენისათვის აუცილებელი ფაქტორები ძველ ქართულში.....	119
ვ. ი მ ნ ა ი შ ვ ი ლ ი — ისწრაფვის თუ ისწრაფის?	130
ც. კ ვ ა ნ ტ ა ლ ი ა ნ ი, რ. ლ ა ნ დ ი ა — მცენარეთა და ცხოველთა დაავადებებთან დაკავშირებული ლექსიკა („შინამრეწველობის მასალების“ მიხედვით)	142
დ. კ ი რ თ ა ძ ე — ნაწევრიანი პირის სახელები V-X სს.-ის ქართულ ორიგინალურ აგიოგრაფიულ ძეგლებში	151
მ. კ უ რ ა ტ ა შ ვ ი ლ ი — უცხოური ენების სწავლების ძველი მეთოდების მოკლე მიმოხილვა	157

მ. მჭედლიშვილი — მაღალი ტექნოლოგიები და ინტერნეტ ნეოლოგიზმები ინგლისურ და ქართულ ენებში	160
მ. მჭედლიშვილი — არავერბალური კომუნიკაცია და ყესტები	183
მ. მჭედლიშვილი — ინტონაციის როლი კომუნიკაციაში (ფრანგული და ესპანური ენების მასალაზე)	183
თ. ნაჭყებია — ენის სტრატეგიკაციული და სიტუაციური ვარიანტულობის მარკერთა ტრანსპოზიცია ინგლისურიდან ქართულ თარგმანში	186
მ. ნებერიძე — თოქშოუს, როგორც ყანრის, ზოგადი სოციო-ლინგვისტური მახასიათებლები	198
ნ. თინაშვილი — სოფელ თიღვის ონომასტიკონი	213
ი. რუსაძე, ს. ყიფიანი — სომატური ლექსიკა	220
მ. სალღიანი — ად-წინდებულის შესახებ სვანურში	227
მ. სალღიანი, ნ. შავრეშიანი — ჩოლურის ხეობის სვანურის მეტყველების ნიმუშები	238
ნ. სეზისკვერაძე — ენობრივი ქცევა და პარემიები, როგორც მისი მარკირებული ნაწილი (ქართულ და რუსულ ანდაზათა მასალებზე)	246
ლ. ტალახაძე — ანტონიმური წყვილები მუხრან მაჭავარიანის პოეზიაში	263
თ. შავლაძე — განსაზღვრულობა — განუსაზღვრელობის გამომხატველი ენობრივი ერთეულები და მათი ინფორმატულობა თარგმანში	269
თ. შავლაძე — ცოლქმრული ურთიერთობის უნივერსალური გაგება ინგლისურ და ქართულ კულტურებში (ინგლისური და ქართული ანდაზების მასალაზე)	275
რ. შამელაშვილი - ზექალაშვილი — არასრულმნიშვნელოვანი ზმნები ქართულში და მათი სინტაქსური ფუნქციები	281
მ. ჩიგოგოძე — უცხოური (ფრანგული) ენის სწავლების მეთოდები	289
რ. ჭიკაძე — „და“ კავშირის სინტაქსურ-სემანტიკური და ინტონაციური პარამეტრები (დ. კლდიაშვილის პროზის ენის მიხედვით)	298
ლ. ჭყონია, ც. ჭყონია — უნივერსალური ენობრივი ერთეულების წარმომშობი ფაქტორები	312
ც. ხვედელიძე — ქათინური — ფატიკური ფუნქციის ერთ-ერთი გამოვლინება	319

Contents

M. Alexidze — Towards the Expression of Inner Speech (direct speech).....	15
Ts. Akhvlediani — Linguistic Situation in Canada.....	20
Ts. Akhvlediani, M. Kuratashvili — Sociolinguistic Aspects of Studying French.....	25
N. Bagdavadze — Symbolism of Landscape in Thomas Hardy's 'Tess of the D'Urbervilles'.....	36
Ts. Bajelidze, M. Rusieshvili — A Comparative Analysis of Semiotic Signs in the Press (on the material of British and Georgian newspapers).....	52
E. Gachechiladze — Issues of the Meaning of a Linguistic Sign.....	57
S. Gueladze — Change of Meaning in the Translations of Charles Baudelaire's Poetic Texts.....	67
I. Gvlesiani — Stylistic Means as One of the Peculiarities of Subtext Realization.....	72
K. Gigashvili — Linguistic Process – Language Change, Language Death.....	83
K. Gochitashvili — Formal and Semantic Analysis of Anglicisms in Modern Georgian.....	92
I. Demetradze — The Role of Agreement in the Process of Communication (On the material of English and Georgian languages).....	99
T. Tvaladze — Pragmatic Aspects of Style	108
T. Tushishvili — Rare Forms of the Imperative in Middle Georgian.....	118
T. Tushishvili — Essential Factors for Revealing Different Functions of the Constructions with the Particle mca in Old Georgian.....	129
V. Imnaishvili — iscrapvis or iscrapis?.....	141
Ts. Kvantaliani, R. Landia — Lexical Units Denoting Plant and Animal Diseases (based on the corpus "Home manufacturing").....	150
D. Kirtadze — Personal Names with the Article in the Original Georgian Hagiographic Works of the 5-10cc.....	155
M. Kuratashvili — A Brief Survey of Old Foreign Language Teaching Methods.....	159
M. Mchedlishvili — Hi-tech and Internet Neologisms in English and Georgian Languages.....	179
M. Mchedlishvili — Non-Verbal Communication and Gestures.....	182
M. Mchedlishvili — The Role of Intonation in Communication (on the material of French and Spanish).....	185
T. Nachkebia — Transposition of Language Stratification and Situational Variation Markers in Georgian Translations from English.....	197
M. Nebieridze — General Socio-Linguistic Peculiarities of the Genre of Talk	

Show.....	212
N. O t i n a s h v i l i — Onomastics of the Village of Tighvi	219
I. R u s a d z e , S. K i p i a n i — Somatic Lexis.....	226
M. S a g h l i a n i — On the Preposition ad in Svan.....	237
M. S a g h l i a n i , N. S h a v r e s h i a n i — Samples of Svan Speech in the Choluri Valley.....	245
N. S e b i s k v e r a d z e — Verbal Behaviour and Paremia as its Marked Part (on the material of Georgian and Russian proverbs).....	262
L. T a l a k h a d z e — Antonymic Pairs in Mukhran Machavariani's Poetry.....	268
T. S h a v l a d z e — Linguistic Means Expressing Definiteness and Indefiniteness and their Informativeness in Translation.....	274
T. S h a v l a d z e — Universality of Husband –Wife Relationship in English and Georgian Cultures (on the material of English and Georgian proverbs).....	280
R. Z e k a l a s h v i l i - S h a m e l a s h v i l i — Auxiliary Verbs in Georgian and their Syntactic Functions.....	288
M. C h i g o g i d z e — Foreign Language Teaching Methods (on the material of French).....	297
R. C h i k a d z e — Syntactic, Semantic and Intonation Parameters of the Conjunction da (on the material of David Kldiashvili's fiction).....	311
L. C h k o n i a , T s . C h k o n i a — Five Factors Conditioning the Appearance of Language Universals.....	318
T s . K h v e d e l i d z e — One of the Realizations of Phatic Function.....	324